

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**BATI ANADOLU'DA KUVAYI MİLLİYENİN OLUŞUMU
(1919-1920)**

Yüksek Lisans Tezi

Oğuz GÜLCAN

Ankara-2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**BATI ANADOLU'DA KUVAYI MİLLİYENİN OLUŞUMU
(1919–1920)**

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

Oğuz GÜLCAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara–2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**BATI ANADOLU'DA KUVAYI MİLLİYENİN OLUŞUMU
(1919–1920)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Temuçin Faik ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri
Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Yavuz ERCAN

Prof.Dr. Temuçin Faik ERTAN

Doç.Dr.Neşe ÖZDEN

Tez Sınavı Tarihi: 03 TEMMUZ 2007

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılmasının ardından, galip devletler ile Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmış, bu anlaşmanın hükümleri doğrultusunda bu devletler Osmanlı topraklarını işgal etmişlerdir. Bu ateşkes anlaşmasını takip eden günlerde işgallere karşı oluşan çeşitli iç gelişmelerin yanı sıra, 18 Ocak 1919 günü Paris'te toplanan Barış Konferansında Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır. Milli Mücadelenin en önemli başlangıç hadiselerinden biri olan İzmir'in işgali kararı yine bu konferansta alınmıştır. İzmir'in işgali sonrasında Türk Kamuoyunda oluşan tepkilerin neticesinde doğal bir süreç içinde Kuvayı Milliye teşekkül etmiştir.

Bu çalışmanın amacı Batı Anadolu Bölgesinde İzmir'in işgalinden itibaren 1919 yılı sonuna kadar olan süreçteki siyasi ve askeri hadiseleri incelemek, daha önce muhtelif kaynaklarda kısmen veya belirli bölümleriyle incelenmiş olan bu hadiseleri geniş bir kaynakça desteğinde derleyip tek bir çatı altında toplanmasını sağlamaktır.

Tezin hazırlanması sırasında gösterdiği yakın ilgi ve yönlendirici eleştirileriyle takip edilmesi gereken yöntem konusunda beni aydınlatan tez danışmanım Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a, tez metninin bilgisayarda yazı düzenlemesini yaparak bana yardımcı olan mesai arkadaşım Ayşe Gül Dağtekin'e, idari sorunlarımı çözmekteki yaklaşımı ve Enstitü ile olan irtibatımı muhafaza etmemi sağlayan gayretlerinden ötürü Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü çalışanlarından Fatma Mesci'ye teşekkürlerimi sunarım.

Oğuz GÜLCAN

Ankara, 2007

ÖZET

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilâf Devletleri Türk topraklarını önceden planladıkları gibi işgale başlamışlardır.

İngiltere ve Fransa, İtalya'nın Akdeniz'de kendileri için tehlikeli olabilecek şekilde yayılmasını engellemek amacıyla Paris Barış Konferansında Yunanistan'ı kullanmayı seçmişler, özellikle İngiltere, St. Jean de Maurienne Antlaşması'nın varlığına karşın İtalya yerine daha kolay kontrol edebileceğini düşündüğü ve Anadolu ve Ortadoğu topraklarındaki siyasi kazanımlarını muhafaza etmesinde yardımcı olabileceğini değerlendirdiği Yunanistan'ı desteklemiştir.

İki büyük Avrupa devletinin desteğini arkasına alan Yunan Başbakanı Venizelos, Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek amacıyla, Birinci Dünya Savaşı'nı fırsat bilerek ülkesinin bu savaşa girmesini sağlamıştır. Yunanistan kısa bir süre için katıldığı bu savaş sonunda, Türkiye topraklarına ilişkin isteklerini Paris Barış Konferansı'na sunmuş ve İtalya'nın muhalefetine rağmen İzmir'in işgali konusunda gerekli onayı almıştır.

Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ın toprak isteklerinin incelenmesi amacıyla 5 Şubat'ta kurulan ve çalışmalarını Mart sonunda tamamlayan komisyon, Yunan isteklerini bazı değişikliklerle kabul etmiştir; İtalya'nın itirazına rağmen üç büyükler olarak adlandırılan İngiltere, Fransa ve Amerika tarafından 6 Mayıs 1919'da aldıkları gizli bir kararla, Venizelos'a İzmir'i Yunan askerleriyle işgal etme iznini vermişlerdir. Bu karardan dokuz gün sonra, 15 Mayıs 1919' da, Yunan askerleri Amerikan, İngiliz, Fransız savaş gemilerinin himayesinde İzmir'e çıkmıştır.

İşgale yönelik tepkiler kapsamında; henüz İzmir'in işgal edileceği haberi duyulur duyulmaz 14 Mayıs'ta şehirde büyük hareketlenme başlamıştır. İzmir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti derhâl bir Reddi İlhak Komitesi teşkil ederek halkı mitinge davet etmiş, bölgenin Yunanistan'a peşkeş çekilmesini protesto etmiş, telgraflarıyla işgal haberlerini ülkenin dört yanına ulaştırmıştır. Anadolu şehirleri art arda yaptıkları mitinglerle işgali kabul etmeyeceklerini dünyaya duyurmuşlardır.

İşgalin niteliği ve oluş biçimi Türkleri uyarmış ve tehlikenin büyüklüğünü göstermiştir. Yunanlıların İzmir'e çıkması ve akabinde Batı Anadolu içinde yayılmaya başlaması karşısında her tarafta tehlikenin vahameti daha iyi

hissedilmiştir. Bu durum, Kuvayı Milliye'nin doğuşunu ve Milli Mücadelenin başlamasını kolaylaştıran bir faktör olmuştur.

Yunanistan'ın büyük hayali İzmir'le sınırlı olmadığı için işgal, Batı Anadolu'nun iç kısımlarına doğru yayılmış üç koldan ilerleyen Yunan kuvvetleri Menemen, Manisa, Turgutlu, Salihli, Alaşehir, Torbalı, Bayındır, Ödemiş ve Aydın'a kadar olan bölgeyi işgal etmiştir.

Yunanistan bu işgalleri yaparken, Yunan askerleri ve yerli Rumlar, işgal edilen bölgelerde halka insanlık onuruyla bağdaştırılmayacak her türlü mezalimi yapmıştır. Yunanların, Batı Anadolu'da yaptıkları işgaller ve mezalim karşısında Türk halkı, bu bölgelerde “reddi ilhak” cemiyetleri kurarak, bu cemiyetler aracılığıyla tepkilerini dile getirmişler ve silâhlı mücadeleden başka çare olmadığını kavrayarak önceleri dağınık, daha sonra organize bir şekilde mücadeleye başlamıştır. Yapılan bu mücadelelerin bir taraftan haklılığını ispat etmek; diğer taraftan organize olmasını sağlamak için Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir'de kongreler düzenlenmiştir. Kongreler verdikleri kararlarla Yunanların yaptıkları haksız işgallere ve mezalime karşı her yerde mukavemet edileceğini bildirmişlerdir.

Ülkenin bağımsızlığı için Batı Anadolu'da yapılan bu kongreler, Erzurum ve Sivas kongrelerinin kararlarıyla şekillenen ulusal iradeye ve doğal olarak Mustafa Kemal Paşanın direktiflerine tâbi olmuşlardır.

Bu mukavemet hareketleri Millî Mücadele'ye inanan komutanların, mülkî amirlerin ve halkın ileri gelenlerinin iş birliği ile teşkilâtlanmış, bu maksatla mahallî/ bölgesel teşkilât ve heyetler oluşturulmuştur. Böylece hem Kuvayı Milliye'nin faaliyetleri daha sistemli hale getirilmiş hem de Kuvayı Milliye'nin kısa zamanda diğer şehir ve kasabalarda da oluşturulması sağlanmıştır.

ABSTRACT

Soon after signing of the Armistice of Mondros on October 30, 1918, the Allied forces commenced to occupy Turkish territories in accordance with their plans which had already been drafted beforehand the Great War.

At the Paris Peace Conference, England and France preferred to support Greece in order to obstruct Italy's prevalence in the Mediterranean, which was assumed dangerous against Anglo-French interests.

England had supported Greece, instead of Italy, in contradiction to the St Jean de Maurienne Agreement which was easier to realise political advantages in the Anatolia and Middle-East.

Greek Prime Minister Venizelos, with the support of two big European countries, entered World War I. This was an opportunity for Greeks to realise their Megali Idea. After the War, in which Greece participated for a very short period of time, the Greek demands related to Turkish territory had been outlined at Paris, despite Italy's opposition. According to the decision of the conference, Greece was able to get the permission for the occupation of İzmir.

The commission established in February, had completed their duty to finalize Greek demands over Turkish territory, by the end of March. Greek demands were accepted with some modifications. Despite Italy's opposition, England, France and USA had approved İzmir's occupation by the Greek troops, according to the decision taken on the 6 th of May 1919, nine days after this secret decision, on the 15th of May 1919, the Greek soldiers landed on İzmir, under the patronage of Anglo-French and American Navy Ships.

In the sense of repercussion on the occupation, a variety of reactions occurred in the city, on the 14 th of May. "İzmir Müdafaa-i Hukuk" association, a society which aimed to conduct affairs against foreign occupation, set up a committee to oppose to the occupation and to invite the public to attend a meeting in protest to the cession of İzmir to Greece. The news of occupation was dispersed worldwide via telegrams. The Anatolian cities has executed meetings and meetings. Harsh criticism against the occupation were publicly announced during these meetings organized throughout Anatolia.

The nature of the occupation demonstrated how serious the danger was. The danger had been deeply felt as the Greek troops moved towards the inner parts of Western Anatolia. This disastrous situation had been an accelerating factor for the emergence of the para-military local resistance namely “ Kuvayi Milliye” and that of the Turkish National Struggle in general.

Since the Megali Idea of Greece was not limited only with İzmir and its environs, the territories occupied by Greek forces were soon increased in size, including Menemen, Manisa, Turgutlu, Salihli, Alaşehir, Torbalı, Bayındır, Ödemiş and Aydın.

All sorts of atrocities irrelevant with humanity occurred as the Greek forces advanced on Western Anatolia. Turkish population had established “reddi ilhak” (refusal of annexation) associations in order to demonstrate their reactions. Soon after it was understood that unarmed reactions would have no effect, dispersed and organized armed struggles started. Thereon Turkish people immediately acted to make organized reactions to the occupation. By means of the congress organized in Balıkesir, Nazilli and Alaşehir, the legitimacy and decisiveness of the national struggle was proved

Necessity for an organized armed resistance and political front against foreign occupation of the country was worded during the national congresses summoned in Erzurum and later in Sivas between July-September 1919, under the leadership of Mustafa Kemal Paşa, the leader of Turkish national movement. These congresses were held for the independence and the integrity of the country,

This armed resistance had stimulated commanders and the national leaders, which led to local and regional struggle delegations and organizations. Thereby the activities of the Kuvayi Milliye had been transformed into a more systematic action and the national movement had been spread into other cities and towns.

GİRİŞ:.....	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDA BATI ANADOLU

I. BATI ANADOLU'DA GELİŞEN OLAYLAR.....	24
II. MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETLERİNİN OLUŞMASI.....	36
A. Milli Kongre	37
B. Müdafaa-i Hukuk Kuruluşları	41
1. Trakya- Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi	44
2. Vilayeti Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	45
3. Trabzon Muhafaza-ı Hukuku Milliye Cemiyeti	46
4. Kilikyalılar Cemiyeti	46
5. İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniyeye Cemiyeti	46
6. İstihlas-ı Vatan Cemiyeti.....	48
7. Hareketi Milliye ve Reddi İlhak Teşkilatı	49
8. İzmir Türk Ocağı.....	49
9. Karakol Cemiyeti	50

İKİNCİ BÖLÜM

PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İZMİR'İN İŞGALİ

I. MEGALİ İDEA VE VENİZELOS.....	54
II. PARİS BARIŞ KONFERANSI	59
A. Venizelos'un İddiaları.....	70
B. Batı Anadolu Demografik Yapısı	74
C. Konferansın İzmir'in İşgaline Karar Vermesi	82

Ç. İzmir'in Yunanlılarca İşgal Edilmesine Karşı Koyma Gayretleri ve Konferans Süresince İşgale Kadar Gelişen Diğer Olaylar.....	90
III. İZMİR'İN İŞGALİ.....	119
IV. İŞGALE KARŞI TEPKİLER.....	138
V.YUNANLILARIN İLERLEMESİ VE KUVAYİ MİLLİYENİN OLUŞMASI.....	178
A. Urla Olayları.....	178
B. İşgalin Genişlemesi.....	180
C. Kuvayi Milliye Kavramının Açıklanması	186
Ç. Manisa'nın İşgali	196
D. Aydın'ın İşgali ve Bölgede Kuvayi Milliye'nin Oluşması	200
E. Ayvalık'ın İşgali ve Bölgede Kuvayi Milliye'nin Oluşması.....	206
F. Bergama'nın İkinci Kez İşgali.....	219
G. Balıkesir Merkezi, Soma, Akhisar Bölgelerinde Kuvayi Milliye Oluşumu.....	221
H. Turgutlu'nun İşgali ve Sonrasında Gelişen Olaylar	227
I. Bayındır ve Tire'nin İşgali	228
İ. Ödemiş'in İşgali ve Kuvayi Milliye'nin Oluşması	229
J. Nazilli'nin İşgali.....	236
K. Akşehir, Kula ve Eşme'deki Kuvayi Milliye Faaliyeti	237
L. Salihli ve Bozdağ Kuvayi Milliye'nin Oluşması	240
M. Denizli ve Sarayköy Bölgesinde Kuvayi Milliye'nin Oluşması	245
N. Muğla Bölgesinde Kuvayi Milliye'nin Oluşması	248
VI. AYDIN VE HAVALİSİNDE KUVAYİ MİLLİYENİN İCRA ETTİĞİ MUHAREBELER.....	250
A.Malkoç Baskını.....	251

B.Nazilli'nin Geri Alınması	252
C.Erbeyli Baskını	253
Ç.Erikli Bakını	254
D.Aydın'ın Yunanlılardan Geri Alınması.....	255
E.Aydın'ın İkinci Defa İşgalinden Önce Yapılan Baskınlar	266
F.Aydın'ın Yunanlılarca Tekrar İşgali.....	267
G.Papaslı Taarruzları.....	273
VII. DİĞER GELİŞMELER	276
A.Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi	276
B.Muhtelif Hadiseler	277

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU KONGRELERİ

I. BİRİNCİ BALIKESİR KONGRESİ	282
II. İKİNCİ BALIKESİR KONGRESİ	284
III. BİRİNCİ NAZİLLİ KONGRESİ	286
IV. ALAŞEHİR KONGRESİ	287
V. İKİNCİ NAZİLLİ KONGRESİ	289
VI. ÜÇÜNCÜ BALIKESİR KONGRESİ.....	290
VII. DÖRDÜNCÜ BALIKESİR KONGRESİ.....	292
A.Birinci Anzavur İsyanı.....	293
B.Milne Hattının Oluşturduğu Tepkiler.....	294
SONUÇ.....	296

KISALTMALAR

A.g.e. :	Adı Geçen Eser
A. :	Alay
ATASE:	Askeri Tarih ve Stratejik Etüd
B.:	Büyük
Bkz.:	Bakınız
Bl.:	Bölük
B.M.M. :	Büyük Millet Meclisi
Gn.Kur.:	Genel Kurmay
S.:	Sayfa
Tb. :	Tabur
T.B.M.M.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ:

Osmanlı Ülkesini bölme teşebbüsleri, özellikle 1915'ten itibaren, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılmış olan gizli anlaşmalarla şekillenmişti. Rusya Brest-Litovsk Andlaşmasıyla devre dışı kalınca Rusya'nın siyasi arenadaki boşluğunu İtalya doldurmaya çalışmıştır.¹

1916 Nisan ve Mayısında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına yönelik anlaşmalardan İtalya haberdar olmamıştı. Fakat İtalyanlar durumu sezince bu devletlere baskı yapmış, Osmanlı topraklarından özellikle Antalya, Mersin ve İzmir'in kendisine verilmesini talep etmişti. Bu gelişmeler üzerine Fransa, İngiltere ve İtalya arasında 19–21 Nisan 1917 tarihinde St. Jean de Maurienne anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, İtalya 1916 yılındaki yapılmış olan anlaşmaları kabul etmiş, buna karşılık Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri İtalyanlara verilmişti. Anlaşmaya göre, İngiltere ve Fransa da İzmir bölgesinde serbest liman işletme hakkına sahip olmuştu. Keza İtalya da Hayfa, Mersin, İskenderun ve Akka limanlarında aynı hakka sahip olmuştu. Bu anlaşmanın onaylanması Rusya'nın da onayını gerektirmişti ancak Geçici Hükümet iktidardan ayrılıncaya kadar bunu onaylamamıştır. Bu olay Paris Barış Konferansında İtalya ile Müttefiklerin arasının bozulmasına sebebiyet vermiştir.²

1918 yılı başında savaşı tarafların hemen hemen hepsi artık savaştan yorgun düşmüştü ve savaşı sona erdirecek bir barış anlaşmasının imzalanmasına ihtiyaç vardı. İşte bu durum karşısında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson, yapılacak barışın temel esaslarını belirleyecek olan ve tarihe "Wilson'un 14 Maddesi" olarak geçen açıklamasını 8 Ocak 1918 tarihinde yapmıştır. Bu ilkelerin Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren bölümleri ise özetle; Barış Anlaşmaları açık yapılmalı ve açık diplomasi esas olmalı, karasuları dışında denizlerde tam serbestlik sağlanmalı, ekonomik engeller elden geldiği kadar kaldırılmalı, silahlanmanın azaltılması için karşılıklı güvenceler alınıp verilmeli, Rusya, Belçika, İtalya, Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Polonya devletlerinin sınırları ve statüleri yeniden

¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt: II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul,1986,s:4

² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, İş Bankası KültürYayınları, Ankara,1983, s:135–136

saptanmalı, Osmanlı İmparatorluğunda Türklerin oturduğu bölgelerin egemenliği sağlanmalı, diğer kısımlardaki uluslara kesin bir yaşam güveni, özgür ve engelsiz tam gelişme olanakları verilmeli, Çanakkale Boğazı uluslar arası güvenceler altında bütün ulusların gemilerine açık olmalı, büyük ve küçük bütün devletlere eşit olarak siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini koruyacak güvenceler sağlamak amacı ile uluslar arası bir örgüt kurulmalı şeklindeydi.³

1918 yılı Osmanlı İmparatorluğu için içte ve dışta kritik hadiselerle dolu bir yıl olmuştur. V. Sultan Reşat'ın ölümü 3 Temmuz 1918'de gerçekleşmiş, bunun üzerine Sultan Abdülmecit'in oğullarından Mehmet Vahidüddin 4 Temmuz'da padişah tahtına oturmuştur. Yeni padişah ordu ve donanmaya birer "Hattı Hümayun" göndererek emir ve kumandayı derhal devralmış, Enver Paşa'nın Başkumandan Vekili unvanını, Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Reisi şekline çevirmiştir. Diğer taraftan istifasını sunan Talat Paşa hükümetini değiştirmeyerek devlet işlerine ilgili olduğu izlenimini uyandırmasını bilmiştir.⁴

Talat Paşa'nın kurduğu yeni hükümet zamanında harbin gidişatı kötü sinyaller vermeye başlamıştı ve ayrıca kabine üyeleri arasında, bilhassa Şeyhul İslam Musa Kazım Efendi ile Erkan-ı Harbiye Reisi Enver Paşa arasındaki fikir ayrılığı kabineyi sıkıntıya düşürmüştü. Bu sıkıntı padişah tarafından da hissedilir hale gelmişti.⁵

Irak'taki İngiliz birlikleri Kerkük'ü işgal etmiş, Suriye'de ise taarruzi harekâtını devam ettirmekteydi. Mekke Emiri Hüseyin'in oğlu Faysal, Hicaz kuvvetleriyle Amman'ı ele geçirmiş ve Osmanlıları arkadan vurmıştı. 19 Eylül 1918'de Nablus Savaşını da kaybeden Osmanlı askeri, Şam, Hama, Humus gibi şehirleri terk ederek Halep'e kadar çekilmişti.⁶

Diğer taraftan Eylül 1918 ayı ortalarında başlayan İtilaf Devletleri taarruzları Bulgar cephesini çökerterek Osmanlı topraklarını kuzey batıdan gelecek istila tehlikesine hassas duruma getirmişti.⁷ Zaten 1917 yılı sonunda Rusya'nın savaştan çekilmesini 7 Mayıs 1918 tarihinde Romanya'nın çekilmesi izlemişti. 1918 yılı

³ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul,1982,s:432-434

⁴ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977, s:1-5

⁵ Ali Fuad Türkgeldi, **Görüp İştittiklerim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1951,s:148

⁶ Tansel, s:8

⁷ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul,1976,s:17

sonunda da Bulgaristan barış istemek zorunda kalmıştı.⁸ Nitekim Bulgaristan, İtilaf Devletlerinin bütün cephelerden taarruza geçmesi üzerine askeri ve mali bakımdan daha fazla dayanamamış ve 29 Eylül 1918’de mütareke imzalamayı kabul ederek savaştan çekilmiştir.⁹

Bu gelişmeler karşısında Talat Paşa kabinesi tutarlı bir siyaset sergileyememiştir. Bakanlardan bazıları savaşa devam edilmesini önermiş, bazıları da bir an evvel barış anlaşması imzalanması gerektiğini ifade etmişlerdi. Oysa müttefikleri Almanya 1918 Ekim ayının dördüncü gecesi İsviçre, Avusturya ise İsveç aracılığı ile Amerika Birleşik Devletleri’ne başvurarak barış talep etmişlerdi.¹⁰ 5 Ekim gününde ise Osmanlı’nın İsviçre Sefiri Bern’de İtilaf Devleti temsilcileri elçileri ile barış konusunda görüşmeler yapmıştır.¹¹ Bu da Osmanlı İmparatorluğu’nun barışa hazırlık yaptığının göstergesidir.

Durumun gittikçe umutsuz hale dönüşmesi üzerine Talat Paşa istifa etmeye ve barış istemeye karar vermiştir. Padişah Vahidettin de bu istifayı kabul etmiştir. Neticede 13 Ekim’de sadaret mühürü Talat Paşa’dan alınarak İzzet Paşa’ya teslim edilmiştir.¹² Böylelikle on yıllık İttihat ve Terakki iktidarı sona ermiş,¹³ Talat Paşa kabinesi, Enver Paşa ve etrafındaki Jön Türkler ile birlikte 7 Ekim’de iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁴

O sıralarda Yıldırım Orduları Kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa da Padişah’a bir telgraf çekerek Talat Paşa’nın çekilmesinin ve onun yerine Müşir Ahmet İzzet Paşa’nın getirilmesinin yerinde olacağını beyan etmiştir.¹⁵

Mustafa Kemal Paşa’nın da desteklediği İzzet Paşa, 14 Ekim’de bir hükümet kurabilmiş ve 19 Ekim 1918 günü Osmanlı Mebuslar Meclisinde programını duyurmuştur. Buna göre,

“1) İçte ve dışta düzenin ve barışın sağlanması lazımdır.

⁸ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s:7

⁹ Armaoğlu, s:141

¹⁰ Tansel, s:9

¹¹ Nurdoğan Taçalan, **Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981,s:24

¹² Akşin, s:19

¹³ Armaoğlu, s:142

¹⁴ Johannes Glosneck, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye 1**,Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul,1998,s:101

¹⁵ Tansel, s:10

2) *Sekiz yıldan beri iç ve dış karışıklıklardan sarsılan vatanın sükûnete ve bilhassa büyük yokluklara katlanan milletimizin artık istirahata ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı temin etmek asıl vazifemizdir.*

3) *Wilson prensiplerine uygun bir barışı memnuniyetle kabul ederiz.*

4) *Arap vilayetleri işini Hilafet ve Saltanata bağlılıkları devam etmek şartıyla bir özerklik vermek suretiyle çözmeye çalışacağız.”*¹⁶

Görüldüğü gibi, İzzet Paşa iktidara geçince yeni kabineyi oluşturmuş ve ilk iş olarak galip devletler ile barış anlaşması yapma yollarını araştırmaya koyulmuştur.¹⁷

İzzet Paşa, en önemli işinin mütareke hazırlamak düşüncesindeydi; Bulgarların çözülmesi sonucunda Fransız ordularının Doğu Trakya hududuna yaklaşıyor olmalarından, Suriye ve Irak'taki Türk ordularının çekilmek zorunda kalmalarından, Enver Paşa'nın Kafkasya'da bulunan ve ordunun önemli çoğunluğunu oluşturan bu kısım askerinin geri getirilmesinin en az 1-2 ay süreceğinden, bu durumda elde kalan 18 taburluk kuvvetle (3 Tb. İstanbul, 3 Tb. Trakya hududu ve 12 Tb. Çanakkale Boğazında konuşlu idiler) vatanın müdafaasının mümkün olmadığından bahsederek İtilaf Devletleri ile anlaşmak gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Bu amaçla Kut el Amara'da esir düşmüş olan İngiliz General Townshend aracılığı ile Amiral Calthorpe'a bir mütareke teklifi iletilmiştir.¹⁹

General Townshend bu teklifi; Çanakale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Suriye, Mezopotamya ve Kafkas bölgelerine bağımsızlık verilmesi ve İtilaf Devletleri'nin Irak ve Suriye'yi boşaltmaları şartlarıyla Calthorpe'a iletteceğini beyan etmiştir²⁰

Aynı gün Rauf Bey de Mütareke Anlaşması'nda yer almasını düşündüğü temel esasları Amiral Townshend'a aktarmıştır. Bunlar:

- 1) İngiltere ile dost olmak arzusunda olan Türkiye, bu devletin himayesini isteyecek,
- 2) İngiltere askeri hareketlerini derhal durduracak,

¹⁶ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Kastaş A.Ş. yayımları, İstanbul,1987,s:40-41

¹⁷ Türkgeldi, s:153

¹⁸ Selek, s:42,43

¹⁹ Türkgeldi, s:153

²⁰ Akşin, s:55

- 3) Osmanlı Hükümeti İtilaf Ordularının işgali altındaki topraklara Padişahın hukuki hükümdarlığı altında muhtariyet verilecek,
- 4) Türkiye mali ve sınaî bağımsızlığa sahip olacak,
- 5) İhtiyaç halinde bir sıkıntının giderilmesi için Türkiye'ye mali yardımda bulunulacaktı.²¹

Mütareke teklifinin kendisine iletilmesi üzerine Amiral Calthorpe, Mütareke için Türk delegelerinin gönderilmesini istemiştir. Ancak gönderilecek delege konusunda Padişah ile Sadrazam arasında görüş ayrılığı oluşmuştur. Zira Vahidettin delege olarak Damat Ferit'in gönderilmesini istemiştir. Padişah'ın teklifine Ahmet İzzet Paşa, “*bu adam delidir. Kendisine bu kabil bir görev verilemez*” demişse de Padişah “*biz onu idare ederiz*” sözleriyle bu konudaki kararlılığını belirtmiştir. Anlaşıldığına göre Vahidettin mağlup olan devletlerdeki hanedanların yıkılmış olmasından endişeye kapılmış, Mütareke görüşmelerinin saraya mensup birisi tarafından yapılmasını güvenli bulmuştu.²²

Padişahın bu ısrarlı tutumu üzerine Ahmet İzzet Paşa Damat Ferit Paşa ile görüşmüştür. Damat Ferit konu hakkında görüşlerini şöyle açıklamıştır:

*“...Amiral Calthrope’ı görür görmez devletin toprak bütünlüğünün korunması üzerine mütareke yapılmasını teklif edeceğim. Amiral bunu kabul etmezse Londra’ya gitmek üzere bir kruvazör isteyeceğim ve oraya varınca Krala, ben senin babanın eski dostu idim, arzularımın kabulünü senden beklerim diyerek tekliflerimizi kabul ettirim...”*²³

Bu görüşmeye rağmen Sadrazam İzzet Paşa yeterince tatmin olmamış ve Padişah’tan Damat Ferit Paşa’nın gönderilmesinden vazgeçmesini istemiştir. Durumun neredeyse hükümet istifası neticesine kadar gideceğini değerlendiren Padişah, Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığında bir heyetin gönderilmesine muvafakat etmiştir. Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Kurmay Yarbay Sadullah

²¹ Tansel, s:19

²² Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara,2002,s;35;

²³ Aynı yer

Bey delege olarak;²⁴ Ali Bey (TÜRKGELDİ) de delegasyon sekreteri olarak heyet üyelerini oluşturmuşlardır.²⁵

Gelinen bu noktada görünen manzara şudur ki, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu devletler grubunun savaşı kaybetmesi ve bu gruptakilerin yaptıkları mütarekelerle savaştan çekilmeleri, Osmanlı İmparatorluğunu siyasi arenada yalnız bırakmış ve özellikle Güney cephelerdeki başarısız askeri neticeler, bir Mütareke anlaşmasının bir an önce imzalanmasını zorunlu hale getirmişti.²⁶

Mütareke görüşmelerine katılacak olan delegelere 8 maddelik bir talimat verilmişti²⁷. Buna göre özetle: Boğazlar Yunan savaş gemileri hariç, ticaret ve savaş gemilerine açık olacak, istihkâmlar Osmanlıların elinde tutulacak, asayiş sağlayacak kuvvetler hariç, öteki Türk kuvvetlerinin terhisi kabul edilecek, Mütarekele cephelerde savaş duracak, Osmanlı Devleti'nin idaresine karışılmayacak, Türk topraklarında herhangi bir noktaya asker çıkarılmayacak, itilâf devletlerince Türkiye'ye para yardımı yapılması sağlanacaktı. Ayrıca Padişah özel olarak verdiği talimatta hilâfet, saltanat ve hanedan haklarının korunmasını özellikle istemiştir.²⁸

Barış görüşmeleri 26 Ekim'de Limni Adası Mondros Limanında demirli bulunan HMS Agamemnon gemisinde başlamış ve beş gün sürmüştür.²⁹ Görüşmeler neticesinde, Türk Mütareke Heyeti Başkanı Bahriye Nazırı Deniz Albayı Rauf (Orbay) ile müttefikler adına İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe arasında 30 Ekim 1918 günü saat 20.03'de Mütareke anlaşması imzalanmıştır.³⁰

Mondros Mütareke Anlaşması, niteliği itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nu fiilen sona erdiren bir anlaşmadır.³¹ Tamamı 25 madde olan Mütareke Anlaşmasının maddeleri şunlardır:

²⁴ Tansel, s:21

²⁵ Çaycı, s:35

²⁶ Celal Bayar, “*Batı Cephesinde Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı: 11, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s:8

²⁷ Delegelere verilen talimatın tam metni için bkz: Selek, a.g.e, s:43,44

²⁸ Çaycı, s:35

²⁹ Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi (son üç yüz yıl)**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993, s:381

³⁰ İbrahim Artuç, **Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s:21

³¹ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1982, s:90

- 1) Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini ve Çanakkale ve Karadeniz istihkâmlarının İtilaf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.
- 2) Osmanlı sularındaki bütün torpil sahaları ile torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek ve bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir.
- 3) Karadeniz' deki torpil yerleri hakkında bilgi verilecektir.
- 4) İtilaf devletlerine ait harp esirleri ile Ermeni tutukluları İstanbul' da toplanacak, kayıtsız ve şartsız İtilaf hükümetlerine teslim edilecektir.
- 5) Hudutların korunması ve iç asayişin temini için gereken kuvvetin dışındakiler derhal terhis, bu askeri kuvvetin miktar ve durumları, Osmanlı Devleti ile müzakere edildikten sonra, müttefikler tarafından kararlaştırılacaktır.
- 6) Osmanlı karasularında zabıta ve buna benzer hususlar için kullanılacak küçük gemiler istisna olmak üzere, harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.
- 7) İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde, herhangi stratejik noktayı işgal hakkını haiz olacaktır.
- 8) Osmanlı liman ve demiryollarından İtilaf Devletleri istifade edecekler, bunlar İtilaf Devletleri ile savaş halinde bulunan devletlere kapatılacak ve Osmanlı ticaret gemileri müttefiklerin hizmetinde bulundurulacaktır.
- 9) İtilaf Devletlerine Osmanlı tersane ve limanlarında bütün gemilerin tamiri için kolaylık gösterilecektir.
- 10) Toros Tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunacaktır.
- 11) İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri işgal ettikleri yerlerden geri çekileceklerdir.

- 12) Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi İtilaf Devletlerine geçecektir.
- 13) Askeri, ticari ve denizle ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir.
- 14) İtilaf Devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edeceklerdir. (Bu maddelerden hiçbiri ihraç olunmayacaktır).
- 15) Bütün demiryolları, İtilaf Devletlerinin zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır. Bunların arasında bugün Osmanlı Devletinin murakebesi altında bulunan güney Kafkas Demiryolları serbest ve tam olarak, İtilaf memurlarının idaresi altına konacaktır. Bu konuda ahalinin ihtiyacı dikkate alınacaktır. Bu maddeye Batum'un işgali de dâhildir. Osmanlı Bakü'nün işgaline itiraz etmeyecektir.
- 16) Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletlerinin kumandanlarına teslim olunacaktır. Kilikya'daki kuvvetlerin muhafazası için gerekli olandan fazlası 5'inci maddedeki şartlara göre geri çekilecektir.
- 17) Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.
- 18) Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim olunacaktır.
- 19) Asker ve sivil Alman/Avusturya uyruğu bir ay zarfında, uzak olanlar bir aydan sonra en kısa zamanda, Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir.
- 20) Askeri teçhizatın teslimine, Osmanlı Ordusunun terhisine ve nakil vasıtalarının İtilaf Devletlerine teslimine dair verilecek emirlere riayet edilecektir.
- 21) İtilaf Devletleri adına bir murahhas iase nezaretinde çalışarak, bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her malumat kendisine verilecektir.

- 22) Osmanlı harp esirleri, İtilaf Devletleri nezdinde kalacaktır.
- 23) Osmanlı hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.
- 24) Altı vilayet adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri haiz bulunacaklardır.
- 25) Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasındaki düşmanlık 31 Ekim 1918 günü ortalama mahalli saat ile öğle vakti sona erecektir.³²

Altı vilayetten kastedilen, Doğu Anadolu’ da bulunan altı vilayetti. Bunlar; Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Sivas ve Diyarbakır illeriydi. Mütarekenin İngilizce metninde yer alan “in the six Armenian vilayets” teriminden anlaşılan bu vilayetlerinin Ermeni vilayetleri olarak kabul edilmiş olmasıydı.³³ Bilahare Sevr Barış Antlaşmasında da bu hususa yer verilmiştir.³⁴

Mütarekeın istenmesi, bir bakıma yenilgiyi kabul ediş ve adeta bir teslim oluştu. Mondros Mütareke anlaşması, içeriğı bakımından daha çok ikinci durumu, yani tam anlamıyla bir teslimiyeti göstermiştir. Her haliyle değıl, sadece 7. maddesiyle bile bu anlaşma, galip devletlere büyük bir hareket serbestliğı sağlamış, yenik Osmanlı Devleti'nin ülkesini her türlü işgale hazır bir hale getirmiştir.³⁵

Klasik Devletler Hukukuna göre Mütareke anlaşmaları, daimi bir statü düzenleyen barış düzenini ifade etmezler. Ancak Mondros Mütareke Anlaşmasının hükümleri Osmanlı Devletini, devletliğıın asli niteliklerinden yoksun bırakmış, ülkesi üzerinde işgali hemen takip eden devrede Suriye, Lübnan ve Irak gibi yeni devletlerin kurulması çabalarına imkân vermiştir.³⁶

Osmanlı Meclisinde Mütarekenin ağır şartları üzüntüyle karşılanmış olsa da,³⁷ Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Mütarekenin imzalandığını öğrenir öğrenmez, Mebusan Meclisinin gizli oturumunda yaptığı konuşmada bunun

³² Belen, s:13–14

³³ Tansel, s:30

³⁴ Eroğlu, s:92

³⁵ Artuç, s:24

³⁶ Eroğlu, s:95

³⁷ Belen, s:16

ılımlı bir anlaşma olduğunu ileri sürerek oybirliğiyle onaylanmasını sağlamış; 2 Kasım 1918'de bütün vilâyetlere, müstakil mutasarrıflıklara ve kolordu komutanlarına gönderdiği genelgede bu sevinci yansıtarak, "*çeşitli unsurlar arasında iyi bir ahenk, toprak kardeşliği sevgisi yaratmak ve huzurun devamını sağlamak*" noktası üzerinde önemle durmuştur. Sadrazam Mütarekenin Türkler lehinde olduğuna inanmıştı; hatta Tasvir-i Efkar gazetesine verdiği demeçte Mütareke koşullarının Bulgaristan'a uygulanan şartlardan daha hafif olduğunu, gerek İstanbul'un, gerek herhangi bir Türk ülkesinin askerî bakımdan işgalinin talep edilmediğini belirtmişti.³⁸

Rauf Bey İstanbul'a dönünce bir muhabire, "...sizi temin ederim, İstanbul'umuza tek bir düşman askeri girmeyecek..." demiştir.³⁹ Rauf Bey ayrıca basına şu demeci de vermiştir:

"...Mütarekeyi akde memuren İstanbul'dan hareket ederken, bugünkü gibi iftihar ve sevinçle avdet edeceğimi tasavvur etmiyordum. İngiliz mütareke murahhaslarının bize karşı gösterdikleri hüsn-ü kabul ümidin fevkinde olmuştur. Müzakeratımız gayet samimi ve son derece açık bir lisanla cereyan etmiş ve suítefehhümü mucip olacak hiçbir hal ve harekete meydan verilmemiştir. Akdeylediğimiz mütareke neticesinde Devletimizin istiklâli, saltanatımızın hukuku tamamiyle kurtarılmıştır. Bu mütareke, galip ile mağlûp arasında münakit bir mütareke değil, belki hal-i harbden çıkmak isteyen mütevazın iki kuvvet beyninde akdolunabilecek bir tatil-i muhasemat mahiyetindedir".⁴⁰

Yeni Gün yazarının: "Sizi bu derece memnun eden esbap nedir?" sorusuna cevap olarak ise Rauf Bey,

"...Evvelden İngilizlerin, Türklüğün imhasını istihdaf etmeyeceklerini anladım. Saniyen, memleketimizin zannedildiğine muhalif olarak işgal altına alınmayacağını gördüm. Sizi temin ederim ki, İstanbul'umuza bir tek düşman askeri çıkmayacaktır. Tabî birkaç zabıt şurada burada görülebilecektir. Bundan başka tersanelerimiz de işgal olunmayacaktır. İngiliz ve Fransızlar bunlardan yalnız tamir vesaire gibi hususat için istifade edeceklerdir... Size tekrar ediyorum ki, İngilizler bize

³⁸ Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s:8

³⁹ Margaret Macmillan, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003, s:57

⁴⁰ Sonyel, s:9

fevkalâde bir hüsn-ü muamele ibraz eylemişlerdir. O kadar ki, askerimizin ne miktarının terhisi lâzım geleceğinin tayini hakkını bize terkeylemişlerdir. Evet, yaptığımız mütareke ümidimizin fevkindedir. İstiklâl-i devlet, hukuk-u saltanat, izzeti- nefsi millet tamamen kurtulmuştur. Yalnız şurası mühimdir ki, memleketimizde asayiş muhafaza etmeliyiz. Aksi takdirde her şeyi kaybetmek tehlikesi vardır.."

yorumunu yapmıştır.⁴¹

Rauf Bey ayrıca, İngilizlerin Osmanlıları yaşatma fikrinde olduklarına inandığını, Adana'nın işgal edilmeyeceğini de sözlerine eklemiştir.⁴²

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Siyasî Daire Müdürü Reşit Akif Paşa ve Dışişleri Bakanı Mehmet Nabi de, basına verdikleri demeçlerde, Mütarekenin koşullarının hafif olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdi. Bu iyimser demeçlerin etkisine kapılan Türk basını, Mütarekenin hafif olduğuna ve İstanbul'un işgal edilmek istenmediğine dair geniş ölçüde bir propaganda yayınına başlamıştır. Bu tarz yayınlar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nı kuşkulandırmıştır. Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un, İstanbul'a Yüksek Komiser atanan Amiral Calthorpe'a gönderdiği 9 Kasım 1918 tarihli mektupta, bu kuşku şöyle yansıtılmıştır:

*"...Türkler, Mütareke koşullarının kendi lehlerinde olduğu iddiasında bulunmaya başladılar. Böyle bir izlenimin yaratılmasına fırsat vermemeliyiz. Mısır ve Hindistan' daki Müslüman uyruklarımızın, Türklerin kesinlikle yenilgiye uğratıldığını anlamaları gerekmektedir; bu, Pan-İslâmizm ve Pan-Turanizme ve İslâmın genellikle siyasal maksatlar için istismarına öldürücü bir darbe indirecektir."*⁴³

Yıldırım Orduları Grup Kumandanı Mustafa Kemal Paşa ise Mütareke anlaşması hakkında;

"...Osmanlı Devleti bu Mütareke ile kendini kayıtsız şartsız teslim etmeyi uygun görmüştür. Yalnız uygun bulmuş değil, düşmanların ülkeyi ele

⁴¹ a.g.e.,s:10

⁴² Alev Coşkun, **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2005, s:42

⁴³ Sonyel, s:10

geçirmesi için ona yardımı da vaat etmiştir...” şeklinde yorum yapmıştır.⁴⁴

Mustafa Kemal'in yapmış olduğu bu yorumun doğruluğunu, 31 Ekim 1918 günü öğleden sonra Fransız Milletvekilleri Meclisinde bir kanun tasarısı görüşülürken Bahriye Nazırı Georges Leygues'un söz alarak, “*Önceki gece, Osmanlı delegeleri ile Müttefikler adına İngiliz amirali Calthorpe mütareke imzalamışlar ve Osmanlı Devleti savaştan çekilmiştir. Mütarekenin hükümlerini ayrıntılarıyla söylemek şu anda imkânsız; fakat hükümler Müttefik donanmalarının Karadenize serbest çıkışını, bunun için Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının işgalini ve Müttefiklerin bütün savaş tutsaklarının derhal iadesini öngörmektedir.*” şeklindeki demecinden teyit etmek mümkündür.⁴⁵

Padişah Vahdettin bile Mütareke koşullarını sert bulmuş, ama Sadrazam İzzet Paşanın Mondros' tan aldığı 27 Ekim 1918 tarihli bir telgrafın suretini kendisine göstermesi üzerine şöyle demiştir:

“...Bu şartları, çok ağır olmalarına rağmen, kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki, İngilizlerin doğuda asırlarca devam eden dostluğu ve lütufkâr siyaseti değişmeyecektir. Biz onların müsamahasını daha sonra elde ederiz.”⁴⁶

Oysa İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğinin bazı yetkilileri, Türkleri hırpalamak için sertlikten yanaydılar. Bu yetkililerden Yüksek Komiser Vekili Tom Hohler, 5 Aralık 1918'de, Hariciye Doğu Masası Şefi George Kidston'a yazdığı mektupta şöyle demiştir:

“...Burasının [İstanbul'un] Türkler tarafından yönetilmesine son vermek için şimdiki koşullardan yararlanılmazsa çok yazık olacak... Bu şehri, sözünü edebileceğiniz herhangi bir yönetim altında görmeye

⁴⁴ Cihat Akçakayalıoğlu, **Atatürk, Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Gn. Kur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s:114; Sonyel, M.Kemal Paşa'nın Zaman gazetesine verdiği demeçte mütareke koşullarının tamamen aleyhte olmadığı görüşünde olduğundan, Bulgarların Türklerden daha güç bir durumda bulduklarına değinerek, İzzet Paşa Kabinesini ve özellikle bu Kabinedeki dostu Hüseyin Rauf' u muhalefetin saldırılarına karşı savunmaya çalıştığından fakat Osmanlı devletinin egemenlik haklarının Mütareke koşulları altında zarar görmeyeceği yolundaki söylentiler üzerine, Mütarekenin7'nci maddesinin tüm Türkiye' nin işgaline yol açabileceğine de işaret ettiğinden bahsetmektedir. Bkz: Sonyel, s:11

⁴⁵ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu(1919–1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988,s:69

⁴⁶ Sonyel, s:10

hazırım; yeter ki bu, Türk yönetimi olmasın, çünkü bir domuz ahırını bile yönetecek yetenekte değillerdir. Türkler tamamen yenilmiş olduklarını iyi biliyorlar... Örgütleri parçalanmış, bozguna uğramıştır; kendileri ise sefalet içindedirler... İstanbul, işgal günleri yaşamaktadır. Buradaki yönetim, her İngilizli tiksindirecek kadar aşağıdır..."⁴⁷

İngilizler, Osmanlıların yenilgiyi kabul edip bir Mütareke antlaşması imzalamalarını yeterli görmemişler; egemenlikleri altında bulunan Mısır ve Hindistan gibi ülkelerdeki Müslümanların Osmanlı etkisinden tümüyle kurtulmasını da istemişlerdir. Onlara göre, Türklerin müthiş bir bozguna uğratıldığı tüm dünya tarafından anlaşılmalıydı. Bu nedenle, İngiliz Başbakanı Asquith, "*Hasta olan Osmanlı İmparatorluğu' nun öldüğünü ve artık dirilmesine olanak bulunmadığını*" söylemiş ve bu hususun bütün dünya tarafından bilinmesini istemişti.⁴⁸

Mütareke maddelerinin devletin kendini adeta kayıtsız şartsız düşmana teslim ettiği görüşünde olan Mustafa Kemal, dolayısı ile hükümeti uyarmak istemiştir. 3 Kasım'da sadrazamın dikkatini Mütareke'nin açık olmayan maddelerine çekerek "*...Madde 10'da Toros Tünellerinin işgali var... İşgal edilecek yalnız bunlar mıdır? Yoksa muhafaza tertibatından ibaret mi kalacaktır? Toros Tünellerini tutacak işgal kuvvetlerinin maksadı nedir? Bunlar nereden gelecektir? Büsbütün ayrı bir grup teşkil eden Amanos Tünelleri de buna dahi midir? Ayrıca Suriye ve Kilikya hudutlarının belirlenmesi gerekmektedir.*" diyerek bilgi talep etmiştir.⁴⁹ Sadrazam Ahmet İzzet Paşa cevaben, Toros Tünellerinin İtilaf devletleri tarafından muhafaza önlemi olarak işgal edileceğini, işletmenin Ordular Grubuna ait olduğunu, İtilaf devletlerinin Amanos Tünellerini işgale hakkı olmadığını, Suriye'deki kuvvetlerin teslim olmaları maddesinin ihtiyaten konulduğunu, cephedeki kuvvetlerin tesliminin bahis konusu olmadığını bildirmiştir.⁵⁰ Kilikya hududunun da gerekirse bildirileceğini yazmıştı.⁵¹ Mustafa Kemal bu telgraftan tatmin olmamıştır. Hemen bir telgrafla,

"...Suriye'deki garnizonların teslimi ihtiyat olarak yazılmış bir maddedir,diyorsunuz; benim anlayışma göre bu madde İngilizler tarafından

⁴⁷ Sonyel, s:11

⁴⁸ Coşkun, s:44

⁴⁹ Çaycı, s:36

⁵⁰ Falih Rıfkı Atay, **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri**, Kültür Bakanlığı, Ankara,1981,s:8

⁵¹ Çaycı, s:36

bizi aldatmak için konmuşur,mütareke şartlarını hükümetin başka türlü anladıklarına şüphe etmiyorum,nitekim İngilizler bu gece (5/6,11,1334) raporla anlatacağımız üzere Suriye kıtasındadır.Yedinci Ordunun teslimini istemişlerdir.Kilikya sınırını sormaktan maksadım, bu tarihi ismi kabul eden hükümetinbu bölgeyi gösteren İngilizce atlası Kilikya sınırının Maraş kuzeyinden geçtiğini dikkate alıp almadığını anlamaktı, çünkü benim fikrimce Adana ismi yerine tarihi Kilikya ismini koyan İngilizler Suriye sınırlarını Kilikya kuzey sınırı doğusuna uzanmaktan ibaret kabul etmektedirler..”

şeklinde cevap vermiştir. Bu telgraf için, “ *Babîali ruhu ve zihniyetiyle Kuvayı Milliye ruhu ve zihniyeti arasındaki derin ayrılığı belirten ilk tarihi vesika budur*” şeklinde değerlendirme yapılmaktadır. Mustafa Kemal sonradan bu cümlesinin yanını kalın bir mavi çizgi ile çevirmiştir.⁵²

Ahmet İzzet Paşa mütarekede birkaç maddeyi tadil ederek sözlü teminat veren İngiliz delegesinin centilmenliğine karşılık vermek ve Yunanistan’ın muhtemel faaliyetlerine engel olabilmek maksadıyla İskenderun’dan İngilizlerin istifadesine karşı çıkılmamasını 5/11/1918 tarihli telgraf ile istemiştir.⁵³ Mustafa Kemal Paşa, Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Riyasetine çektiği 6.11.1918 tarihli telgrafında İngilizlerin İskenderun’u işgal etmek istemelerini protesto etmiş, İngilizlerin gerçek amaçlarının İskenderun’u işgal ederek Yedinci Ordunun geri çekilme yollarını kesmek olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Halep’teki ordularını iase için İngilizlerin İskenderun’a ihtiyaçları olmadığını, gayenin VII. Ordunun gerisini keserek teslimi zorlamak olduğunu, bu nedenle VII. Orduyu geriye çekmeye başladığını⁵⁵ belirterek, İngilizlerin İskenderun’a çıkması durumunda ateşle karşılaşmaları için emir verdiğini İstanbul’a bildirmiş ve İzzet Paşa’nın İngiliz yanlısı bu tutumuna karşılık direneceğini belirterek yerine başka bir komutan atanmasını istemiştir.⁵⁶ Bu telgrafın üstünde “Acedir ve tehir eden idam olunur”

⁵² Atay, s:8–9

⁵³ Çaycı, s:36; Atay, s:9

⁵⁴ Tansel, s:40

⁵⁵ Çaycı,,s:36; Mondros Mütareke Anlaşmasınının 16. maddesine göre, Suriye hududu içerisinde bulunan kuvvetlerin de İtilaf ordularına teslimi icap ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, bütün kuvvetlerini tespit ettiği Suriye dışına, şimdiki Türk topraklarına çekiyor böylelikle 16.maddeye göre, ordunun teslimi bir zaruret halini almış olmuyordu. İleride bu ordudan Milli Kurtuluş davası için fayda sağlanacaktı. Bkz: Eroğlu,95

⁵⁶ Tansel, s:40

işaretleri mevcuttu.⁵⁷ Bu talep uygun karşılanmış ve İzzet Paşa 7 Kasım'da Yıldırım Orduları Grubu ile 7'nci Ordu Karargâhını lağv etmiştir.⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti'nin emrine girmiştir.⁵⁹ Mustafa Kemal'in "*Orduları dağıtalım, fakat unvanı muhafaza edelim. En ufak bir müfreze halinde de olsa, bu namla ben onun kumandanlığı ile yetinir ve vatanıma hizmet ederim.*" yolundaki teklifi de dikkate alınmamıştır.⁶⁰

Sonuç olarak bu Mütareke anlaşması, Osmanlı ordusuna ateşin kesildiği sırada bulunduğu hatta kalmasına izin vermeyerek, güneyde neredeyse Toroslar ötesine, doğuda ise 1914 sınırlarına, Erzurum üstüne çekilmesini şart koşması ve herhangi bir bahane ile memleketin istenen yerinin istenen zamanda işgaline olanak vermesi nedenleriyle tam bir teslimiyet belgesi hüviyetinde olmuştur.⁶¹

Padişah Vahdettin, her ne kadar «*Umutlarımı, Allah'tan sonra İngiltere'ye bağladım*» demiş ise de; İstanbul'daki İngiliz Komutanına Londra'dan verilen direktif, Türklere yüz verilmeyeceğini ve ağır şekilde cezalandırılacaklarının kuşkuya yer bırakılmayacak şekilde kendilerine anlatılacak oluşunu içermekteydi.⁶²

30 Ekim akşamı Sadrazam İzzet Paşa, Yıldırım Ordular Komutanı Liman Von Sanders'e, emir ve komutanın Mustafa Kemal'e verilerek derhal İstanbul'a gelmesi doğrultusunda bir telgraf çekmişti; aynı telgrafta Alman subay ve birliklerinin İstanbul'a taşınmaları gerektiği de yer almaktaydı. Böylelikle mütareke şartlarından bir tanesi olan Alman subay ve erlerinin memleketlerine çekilmeleri şartı sağlanmıştı.⁶³

Aynı konuda bir telgraf da Mustafa Kemal Paşa tarafından alınmıştı. Bu telgrafta, Umum Yıldırım Kumandanlığı'nın Mustafa Kemal'e verildiği yer almaktaydı. Bunun üzerine Paşa, Yedinci Ordu Kumandanlığı görevine Ali Fuat

⁵⁷ Atay, s.10

⁵⁸ Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919–1922*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994, s:8

⁵⁹ Eroğlu, s:95

⁶⁰ Çaycı, s:37

⁶¹ Artuç, s:26

⁶² a.g.e.,s:33

⁶³ Otto Liman Von Sanders, "*Türk Mareşali Liman Von Sanders'in Hatıraları:5 -Harbin Sonu*" *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı:3,Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1968

Paşa'yı vekil bırakarak, kumandayı teslim almak maksadıyla, Halep'ten Grup Kumandanlığı'nın karargâhının bulunduğu Adana'ya geçmiştir.⁶⁴

Liman Von Sanders emir ve komutayı 31 Ekim 1918 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya devretmiştir. Diğer taraftan, Alman birlikleri Yenice istasyonunda sevk edilmek üzere hazırlıklarını tamamlamışlardı. Bu birliklerin gönderilmesine 1 Kasım günü başlanmıştır. Alman erleri sadece üzerlerindeki silah ve cephane hariç olmak üzere bütün harp malzemesini Türk komisyonlarına teslim etmişlerdir.⁶⁵

Hükümet İmparatorluğun başkenti İstanbul'da yapay bir barış havası yaratma gayreti içindeyken, galip devletler Antlaşmanın yürürlüğe girmesinin üzerinden henüz üç gün geçmişti ki Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamışlardır, ilk adım Suriye -Irak yöresinde atılmıştı. Önce petrolün bulunduğu Musul (3 Kasım 1918), ardından İskenderun Limanı (9 Kasım 1918) İngilizler tarafından işgal edilmiştir.⁶⁶

İtilaf Devletleri 7. ve 16. maddeleri istedikleri gibi yorumlayarak, Türk yurdunu işgale başlamışlardı. Fransız askerleri Suriye'den ilerleyerek Mardin-Urfa-Ayıntap-Pozantı hattına kadar olan yerleri tutmuşlar, Musul'u alan İngilizler Kürtleri Türklük aleyhinde kışkırtmışlardır. Trakya'da (İstanbul-Edirne) demiryolunun boylu boyunca Yunan taburları yerleştirilmiştir. Bütün Karadeniz kıyısı kasabalar Fransız ve İngiliz Kıtaları tarafından işgal edilmiştir. İstanbul-Adana ve Eskişehir-Adana demiryolları boyunca Eskişehir, Afyon, Konya, Ankara gibi merkezlerde İngiliz Garnizonları tesis edilmiştir.⁶⁷

Osmanlı İmparatorluğu bir yandan mütareke gereği alınan kararlarla işgal edilirken, bir yandan da partilerin birbirlerine karşı duyduğu husumet ve rekabet nedeniyle sıkıntılı bir ortam mevcuttu. İşte bu ortamda Ahmet İzzet Paşa Hükümeti görevine daha fazla devam edememiş ve 8 Kasım 1918 tarihinde iktidardan çekilmiştir. Çekilme sebepleri arasında, Osmanlıları Dünya Savaşına sokmakla sorumlu tutulan Talat, Enver ve Cemal Paşaların Almanların Loreley elçilik gemisi ile yurt dışına kaçmaları, Hükümetin bu kaçışa göz yumduğu iddiaları ve Padişahın

⁶⁴ Behnan Şapolyo, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, Üçüncü Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958,s:225-226

⁶⁵ Liman Von Sanders, **Türkiye'de 5 Yıl**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968,s:353

⁶⁶ Coşkun, s;45

⁶⁷ Apak, s:x1

Kabinede değişiklik arzu etmesi vardı.⁶⁸ Evkaf Nazırı Abdurrahman Şeref Efendi'ye göre, gerçekte değiştirilmesi istenen kabine mensupları Şeyh ul İslam-ı Esbak Hayri Efendi, Maliye Nazırı Cavid Efendi ve Dahiliye Nazırı Fethi Efendi idi.⁶⁹ Bu durum karşısında İzzet Paşa, Hayri Efendi ile Cavid Efendilerin zaten istifaya hazır olduklarını fakat Fethi Efendi'nin değiştirilmesine lüzum olmadığını Abdurrahman Şeref Efendi vasıtasıyla Padişaha iletmiştir.⁷⁰ Ancak Padişah bu cevapla yetinmeyerek, bu kez Ayan Reisi Ahmet Rıza Efendi'yi görevlendirmiş ve kabinenin tasfiyesi için ısrar etmiştir. Ahmet İzzet Paşa, Ahmet Rıza Efendi'nin emredici tavırları üzerine Kabineyi toplamış ve istifa kararı almıştır.⁷¹

Talat Paşa'nın istifa etmesinin ardından kabineyi kurma görevi Tevfik Paşa'ya verilmiştir. Bu yeni kabinede bir Rum Bakan ile Kürt soyundan gelen ve sonradan İstiklal Harbi sırasında kötü şöhret edinecek olan Kambur İzzet Bey de vardı. 1 Kasım 1918 tarihinde, bu kabine güçlkle güvenoyu alarak iktidara gelebilmiştir.⁷²

Talat Paşa kabinesinin istifa ettiğini öğrenen Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'nın sadrazamlığına belirgin bir şekilde karşı çıkmamış olmakla beraber, Saray Başyaveri Naci Bey'e çektiği telgrafta, Sadaretin derhal İzzet'e verilmesini istemiş ve kabinede Fethi, Tahsin, Rauf, Azmi, Canbulat, Hayri Efendilerin yanı sıra kendisinin de olması gerektiğini bildirmiştir. Gerçi Kabineye Rauf, Fethi ve Hayri Beyler girmişlerdi; hatta Canbulat Bey'in de girmesi söz konusu olmuştu ancak Mustafa Kemal dahil edilmemiştir.⁷³

Antlaşmanın imzalanmasından tam 12 gün sonra (12 Kasım 1918) bir Fransız tugayı, ertesi gün (13 Kasım 1918) ise 61 gemiden oluşan karma donanma, İstanbul Limanı'na girmiş ve Dolmabahçe önlerine demirlemiştir.⁷⁴ 55 parça gemiden oluşan bu donanma, çoğu İngiliz olmak üzere Fransız, İtalyan gemilerinden teşkil edilmişti; Mütareke görüşmelerinde Amiral Calthorpe'un Albay Rauf

⁶⁸ Tansel, s:41

⁶⁹ Türkgeldi, s:158

⁷⁰ Tansel, s:42

⁷¹ Türkgeldi, s:158

⁷² Tansel, s:44

⁷³ Akşin, s:73,

⁷⁴ Coşkun, s;45

Bey'e verdiği söze⁷⁵ rağmen gemiler arasında, Ypsara zırhlısı başta olmak üzere beş Yunan savaş gemisi de mevcuttu.⁷⁶

Bu konuda Türkleri en çok rahatsız eden de İtilaf filosu içinde yer alan Yunan gemilerinin varlığı olmuştur. Yunan denizcilerinin kentin çeşitli semtlerinde devriye gezmesi ve bir Yunan – Girit Alayının Rum Patrikhanesi önünde nöbet tutması rahatsızlık vermiştir.⁷⁷

Osmanlıların Yunan varlığına karşı çıkmalarının sebebi gurur değildi. İstanbul kozmopolit bir yapısı olan bir kentti. Bir milyon nüfusun yarısını Müslümanlar, kalan yarının ise 300 binini Rumlar oluşturmaktaydı. O nedenle Yunan askerlerinin kentteki varlıkları ayrılıkçı ve milliyetçi görüş yanlılarını olumsuz etkileyebilirdi.⁷⁸

13 Kasım 1918'de büyük donanmanın gelişi ile birlikte İstanbul kentine de asker çıkarıldı. Piyade, Süvari ve Topçu birliklerine mensup 3.500 kişilik kuvvetin çoğunluğu İngiliz askeri idi. 2000 kişilik kuvvet Beyoğlu'ndaki kışlalara, yabancı okul ve hastanelere, hatta özel evleri bile boşaltarak diledikleri binalara yerleşmişlerdir. Geri kalanlar ise ayrı ayrı yerlere dağılmışlardır.⁷⁹

O gün ve ertesi gün İstanbul Boğazı'nın ve tahkimatının işgali de tamamlanmıştır, İngiliz ve Fransız birlikleri 14 ve 15 Kasım 1918 günleri Boğaz'ın Rumeli ve Anadolu yakalarını kontrol altına almışlar ve toplara el koymuşlardır. Bunun sonucunda Çanakkale Boğazı'nda 273, İstanbul Boğazı'nda 136 olmak üzere, toplam 409 top Müttefiklerin eline geçmiş, başkenti çevreleyen her iki Boğaz, Mütareke'nin 1'inci maddesi uyarınca İtilaf Devletlerinin kontrolüne girmişti.⁸⁰

⁷⁵ Türk tarafı, Amiral Calthorpe' tan İstanbul ve İzmir limanlarına Yunan savaş gemilerinin sokulmaması ve İstanbul' un işgal edilmemesini talep etmişti. Bkz: Coşkun, s:41

⁷⁶ Artuç, s:31

⁷⁷ Andrew Mango, **Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İstanbul, 2004, s:240

⁷⁸ Aynı yer

⁷⁹ Tansel, s:56

⁸⁰ Artuç, s:32

Bu arada müttefik donanmasındaki gemi sayısı iki gün sonra 55 iken⁸¹ önce 61'e,⁸² 73'e çıkmış; İstanbul, denizi ve karası ile adeta çember içine alınmıştı. Türk donanması ise, Yavuz ve Midilli başlarında olmak üzere işgal kuvvetleri tarafından Gölcük'de limana bağlanmıştı.⁸³

10 Kasım 1918'den sonraki bir hafta içinde Trakya hududundaki Fransız birliklerinden bir alay, Uzunköprü'den Çatalca'ya kadar demiryolu istasyonlarını kontrol altına almıştır.⁸⁴

18 Kasım günü Fransızlar Bakırköy'e 4 bin kişilik büyük bir kuvvet çıkararak, kentin işgalini ve kontrolünü pekiştirdiler. Durum bu merkezdeyken ortalık tam bir işgal manzarasına bürünmüştü. Yüzyıllardır imparatorluğa başkentlik görevi yapan tarihi kent İstanbul, bir başka adıyla «Dersaadet», denizi baştanbaşa dolduran çeşitli yabancı savaş gemileriyle, kaldırımlara kadar sarkan kocaman yabancı bayraklarıyla ve düşman askerlerini kucaklayan yerli azınlık halkının sevinç naralarıyla âdeta tanınmaz bir haldeydi. Türk polisinin ve jandarmasının da, artık bir otoritesi kalmamıştı.⁸⁵ Mustafa Reşit Paşa İngiliz ve Fransız askerlerinin İstanbul'a çıkarma yapmalarını protesto etmiştir.⁸⁶

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütareke Antlaşması'ndan sonra Anadolu'da ulusal direnç ve ulusal bağımsızlık için ilk örgütlenmelerin yapıldığı Mayıs-Haziran 1919'a kadar geçen 8 aylık süre içerisinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilen yerler sırasıyla şunlardır:⁸⁷

1) İngiliz İşgalleri

Musul	3 Kasım 1918
Çanakkale (Fransızlarla birlikte)	6-12 Kasım 1918
İskenderun	9 Kasım 1918
Antakya	7 Aralık 1918

⁸¹ Aynı yer

⁸² Belen, s:24

⁸³ Artuç, s;32

⁸⁴ Latif Bağman, **Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri**, Ulusal Yayınları, Edirne, 2005,s:154; Artuç, s;33;

⁸⁵ Artuç, s:32-33

⁸⁶ Belen, s:25

⁸⁷ Coşkun, s:46,47

Batum	24 Aralık 1918
Kilis	27 Aralık 1918
Ankara İstasyonu	Aralık 1918
Ayıntap	1 Ocak 1919
Cerablus	3 Ocak 1919
Haydarpaşa İstasyonu	15 Ocak 1919
Konya İstasyonu	22 Ocak 1919
Maraş	22 Ocak 1919
Turgutlu – Aydın Demiryolu (Fransızlarla birlikte)	1 Şubat 1919
Birecik	27 Şubat 1919
Samsun	9 Mart 1919
Harabnaz ve Telebyaz İstasyonu	16 Mart 1919
Urfa	24 Mart 1919
Merzifon	30 Mart 1919
Kars	13 Nisan 1919

2) Fransız İşgalleri

Doğu Trakya Demiryolları	9 Kasım 1918
Çanakkale Boğazı (;İngilizlerle birlikte)	6-12 Kasım 1918
Dörtyol	11 Aralık 1918
Mersin	17 Aralık 1918
Toros Tünelleri, Adana İli ve Pozantı	27 Aralık 1918
Doğu (Şark) Demiryolu	15 Ocak 1919
Kasaba – Aydın Demiryolu (İngilizlerle birlikte)	1 Şubat 1919
Çiftehan, Akköprü	3 Şubat 1919
Afyon İstasyonu	16 Nisan 1919

3) İtalyan İşgalleri

Antalya	28 Mart 1919
Fethiye, Bodrum, Marmaris	11 Mayıs 1919
Akşehir (kısmen)	14 Mayıs 1919
Afyon	21 Mayıs 1919
Malkara	27 Mayıs 1919
Burdur	28 Haziran 1919

4) Yunan işgalleri

Uzunköprü – Hadımköy Demiryolu	9 Ocak 1919
İzmir	15 Mayıs 1919

Sonuç olarak, Mütareke anlaşmasının üzerinden daha iki hafta bile geçmeden, yıldırım hızı ile Çanakkale ve İstanbul boğaz tahkimatları işgal edilmiş, Trakya demiryolları ve İstanbul kontrol altına alınmıştır.⁸⁸ Osmanlı Devletinin bağımsızlığı artık kalmamış, memleketin birçok kısmı başta Payitaht İstanbul olmak üzere düşman işgali altına girmiştir. İttihat ve terakki Hükümetinin belli başlı üyeleri memleketten kaçmış ya da saklanacak bir yer bulmuştu; bir kısmı da İstanbul’u işgal eden düşman kuvvetleri tarafından Osmanlı Hükümetinin rızasıyla Malta adasına sürülmüştü.⁸⁹ Osmanlı ordusu dağıtılmış, silahlar toplanmış ve 337.615 asker terhis edilmişti; böylelikle Osmanlı Ordusu toplam 50.000 kişilik bir kuvvete indirilmişti.⁹⁰

Batı Anadolu ve Ege kıyıları Ekim 1918 başlarından itibaren, Filistin Cephesinden nakledilen 8’inci Ordu sorumluluğuna verilmişti. Bu ordunun karargâhı İzmir’de olup, kuruluşunda 17’nci ve 21’inci Kolordular bulunmaktaydı. Mütareke hükümlerine göre ordunun terhisi ve bazı seferi birliklerin lâğvı sırasında, 8’inci Ordu Komutanlığı ile 21’nci Kolordu, 13 Kasım 1918’de lâğvolunmuş ve doğrudan Harbiye Nezareti’ne bağlı olmak üzere,

⁸⁸ Artuç, s:34

⁸⁹ Yusuf Akçoraoglu, “ Birinci Türk Tarih Kongresi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı 11, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s:25

⁹⁰ Belen, s:37

İzmir bölgesinde sadece 17'nci Kolordu bırakılmıştı. Antalya'da bulunan 57'nci Tümen'in karargâhı da Aydın'a naklolunarak 17'nci Kolordu'ya bağlanmıştı.⁹¹

Mütarekeden kısa süre sonra büyük sayıda İtilâf Deniz Kuvvetleri, İstanbul ve İzmir gibi önemli Türk limanlarına ve karasularına gelerek demirlemişler ve Hıristiyan unsurlarla, Özellikle Rumlarla doğrudan doğruya temas kurarak bu kitleyi asayiş bozmaya, devlet aleyhine kışkırtmaya başlamışlardır. İzmir'de bir karma "Abluka ve Seyrüsefer Kumandanlığı" kurulmuş, İzmir ve Aydın vilâyetinin içerlerinde muhabere ve ulaştırma vasıtalarına el konulmuştur. Ege Bölgesi'nde, İtilâf Devletlerinin koruyuculuğunda Yunanlılar gizli ve açık yıkıcı tertipler hazırlamaya başlamışlardı.⁹²

⁹¹ Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşında Albay Bekir Sami Günsav**, Gnkur Basımevi, Ankara, 1994,s:32

⁹² Gürler, s:33

I. BÖLÜM: MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDA BATI ANADOLU

I. BATI ANADOLU'DA GELİŞEN OLAYLAR

Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 tarihinde imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde Rumlar, başta İstanbul olmak üzere Ege, Rumeli ve Doğu Karadeniz'deki yerleşim bölgelerinde Türkleri taciz etmişlerdir. Bu hareketler doğrudan Venizelos'dan talimat alan "Mavri Mira" (Kara Baht) adındaki Anadolu Rumlarının kurduğu bir cemiyet tarafından yönetilmiştir.⁹³

Yunanlıların İzmir üzerindeki emelleri, Türk Hükümetince gayet iyi bilinmekteydi, zaten Yunanlıların da bunları gizledikleri yoktu. Bu yüzden, daha mütareke yapılırken, Türkiye baş temsilcisi Dâhiliye Nazırı Rauf (Orbay) Bey, mütarekeden sonra İstanbul ve İzmir'e gönderilecek bağlaşıklık devletlerin savaş gemileri arasında Yunan gemilerine yer verilmemesini, mütarekeyi bağlaşıklık devletler adına imzalayan İngiliz Amirali Calthorpe'dan ısrarla istemiş; Calthorpe, olumlu ya da olumsuz cevap vermeden, bu isteği kendi hükümetine iletmiş ve iletildiğini de Rauf Bey'e verdiği 30 Ekim 1918 tarihli, yâni Mütareke gününün tarihini taşıyan bir mektupta bildirmiştir. Fakat bu konuda İngiltere Hükümeti somut bir yanıt vermekten kaçınmıştır.⁹⁴

Batı Anadolu'da ise, henüz Mütareke'nin dördüncü günü, 4 Kasım 1918'de bir İngiliz savaş gemisinin İzmir limanına girişi ile olaylar başlamış ve tansiyon aniden yükselmiştir. Çünkü 500 yıldır ilk defa İzmir'e bir düşman savaş gemisi gelmişti. Geminin görünmesiyle, İzmir'li Rumlar ellerinde Yunan bayraklarıyla sevinç gösterilerine başlamışlardı.⁹⁵ Yerli Rumlar İzmir'de azınlık değil çoğunluk olduklarını göstermek için her tarafı Yunan bayrakları ve Venizelos posterleri ile donatmışlardı. O dönemde İzmir'de yayımlanan Köylü Gazetesine göre bu bayrakların sayısı 24.000 civarındaydı.⁹⁶

⁹³ Tansel, s:86

⁹⁴ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınları, Ankara,1974,s:77,78

⁹⁵ Akçoraoğlu, s;46; Bilge Umar, ilk savaş gemisinin İzmir'e gelişini 6 Kasım olarak belirtmektedir. Bkz: Umar; s:41

⁹⁶ Umar, s:42

8 Kasım 1918 tarihli İzmir' de yayımlanan Anadolu gazetesinde Vasıf (Çınar) Bey o günleri şöyle aktarmaktadır:

*"...Ellerinde, göğüslerinde, kollarında birçok mavi-beyazlı bayraklar taşıyan sarhoşlardan kurulu kafileler saatlerce gemiyi tavaf, papazlar da takdis etti. Sevinçlerinden denize atlayanları, küçük yük arabalarının merkeplerine, köpeklerin kuyruklarına bile Yunan bayrakları takarak zafer ilan edenlerini gördüm. Bazı evlerin önünde Yunan Bayrağı... Her bakkal çırağının, her çocuğun elinde Yunan bayrağı... Sanki Türk' ün gafletini, aczini göstermek, bize bir ibret dersi vermek isteyen ilahi bir tecelli idi."*⁹⁷

Bu hadise sonrasında İzmir Valisi Nurettin Paşa⁹⁸, bunların bu hareketleriyle Türkleri galeyana getirip karışıklık çıkartmak ve burasını Yunanistan'a verdirmek maksadını güttüklerinin aşikâr olduğunu Harbiye Nezaretine bildirmiştir.⁹⁹ (22 Şubat 1919). Harbiye Nezareti, ertesi gün verdiği cevapta, söylentilerin aslı olmadığını ve Türkleri korkutup kaçırmak, bölgedeki Rum nüfusun çoğunluğunu sağlamak amacı güttüğünü iddia ederek; basının denetlenmesini ve bu gibi haberlerin yayınlanmasının önlenmesini istemiştir.¹⁰⁰

Aslında bu gergin ortamın oluşması için İzmirli Rumların daha Mondros Mütareke Anlaşması imzalanmadan çok önce bilinçli çabaları olmuştur. Çakır Yorgi, Karabacak, Tenasoğlu Gaylib, Hristoğlu Dimutro, Hristoğlu Gorki, Hristo, Anesti Kaptan isminde bazı Rum silahlı grup liderleri Üsküdar'dan İzmir'e, Çeşme'ye kadar ve İzmit Yarımadasında bulunan Türk kasabalarına ve köylerine saldırılarda bulunmuşlar; tarlalardaki ürünleri yakmışlar; yollarda

⁹⁷ Coşkun, s:134

⁹⁸ Aslında Nurettin Paşa İzmir Valisi Rahmi Bey'in görevden alınmasını müteakip Vali Vekilliğini de üstlenmişti. İlk İngiliz gemisi olan "Monitor 29"un körfeze gelişinden sonra Tahsin Bey valilik görevine atanmış, sonra da bu görev eski Beyrut valisi Ethem Bey'e verilmişti. 1 Aralık 1918'de göreve başlayan Ethem Bey kısa bir süre sonra istifa etmiş Valilik görevi bir kez daha Nurettin Paşa'ya vekâleten verilmişti Bkz: Umar, s:42; Kasım 1918 ile Mart 1919 tarihleri arasındaki dönemde İzmir Valiliği'nde kısa sürelerle Hasan Tahsin (Üzer), İbrahim Edhem (Dirvana) ve Vali Vekili sıfatıyla Nurettin Paşa görev yapmışlardır. Valilerin sık sık değişmesi, İzmir'i işgal etmek isteyen emperyalist güçlerin kendilerine uygun işbirlikçi bir vali arayışlarından kaynaklanmaktaydı. Vali Nurettin Paşa'nın kısa süren görevi sırasında dikkate değer en önemli gelişme, İzmir Müdafai Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin 17-19 Mart 1919 tarihleri arasında gerçekleştirdiği büyük toplantı olmuştur. Bkz: Coşkun, s:135

⁹⁹ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s:64

¹⁰⁰ Umar, s:79

yolcuları sadece soymakla kalmayıp bir kısmını öldürmüşler; bu bölgelerde demografik dengeyi (Türk-Yunan nüfus dengesi) bozmak ve Rumların lehine çevirmek için yerli Türk halkı başka illere göçe zorlamışlardı. Bu silahlı grupların çoğunluğu Meis ve Ege Adalarında ikamet etmekteydiler; Anadolu’da ki Türk gençlerini fidye karşılığı kaçırmışlar ve Anadolu Rum gençlerini ise kendi silahlı güçlerine katılmaya zorlamışlardı.¹⁰¹

6–7 Kasım 1918 tarihinde Yunanlı fizikçi ve aynı zamanda zengin bir avukat olan Stephanopoulos “Ayafotini” kilisesinde ateşli bir konuşma yapmış ve Osmanlının Batı Anadolu’daki varlığını eleştirerek dinleyicilerine sokaklara dökülerek Türklere saldırmalarını istemiştir. Bunun akabinde Yunanlılar Osmanlı bayrağının bulunduğu her yere girerek bayrakları indirip yırtmışlar ve yerlerine Yunan bayraklarını dikmişlerdir. Bununla birlikte zaten öteden beri ikili anlaşmazlıkları olan İtalyanlara karşı da aynı acımasız tavrı sürdürerek İtalyan Konsolosluğuna ve belli başlı İtalyan Mülklerine saldırı düzenlemişlerdir. İtalyanlardan Yunan bayrağı asmaya zorlanan ve karşılığında bunu ret edenlerin evlerinin camları kırılmıştır.¹⁰² İngiliz Harbiye Nezaretine İzmir’deki mevcut durumu anlatan 30.11.1918 tarihli raporda şöyle denmekteydi:

“...İzmir’de Rumlarla Türklerin arası çok gergindir...Rumlar İtilaf devletlerini bu vilayeti Türklerin elinden alıp kendilerine teslim etmeye hissen hazır olmadıkları için muahezede bulunuyorlar. Onlar Türkleri İtilaf devletlerinin gözünden düşürmek için bir komite teşkil ettiler. Herhangi bir Yunan gemisi bu limana girecek olursa netice bütün ihtimalleriyle bir felaket olacaktır...”¹⁰³

Mondros’tan Percy Charnaud da Yunan gemilerinin İzmir’e girişine müsaade edilmemesi gerektiğini rapor etmiş; Calthorp da 18 Aralıkta hiçbir Yunan gemisinin gönderilmemiş olduğunu, ancak kendisinin güven duyduğu Deniz Yüzbaşı Mavridis komutasında bir Yunan Muhribinin gönderilmesinin

¹⁰¹ J.Stanford Shaw,, **From Empire to Republic,The Turkish War of National Liberation 1918-1922, a Documentary Study**,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997,s:473

¹⁰² a.g.e, s:472

¹⁰³ Jaeschke, s:64

düşündüğünü haber vermiştir. Bu muhrip 24 Aralık günü İzmir Limanına girmiş ve büyük nümayiş hareketlerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir.¹⁰⁴

Nitekim İtilaf devletleri karma bir donanma ile İzmir Körfezine gelmeye başlamışlardı. Filonun gelişi 1919 Ocak ayında tamamlanmıştır. Gelenler arasında iki Yunan savaş gemisi ve bir Yunan Kızılhaç gemisi bulunmaktaydı. Bunlardan ilk gelen “Leon” isimli torpedo olmuştur. (24 Aralık 1918 Salı).¹⁰⁵ Leon gemisinde Megali İdea’nın (ileride detaylı olarak açıklanacaktır, kısaca Yunan Büyük Ülküsü) fanatik temsilcisi Doğu Akdeniz Deniz Gücü Kumandanı İlia Mavridis ile Yunan Yüksek Komiseri Vekili ve aynı zamanda Yunan Parlamentosu Kikliad Adaları temsilcisi Dimitri Zavanos bulunmaktaydı. Bunlar ve beraberindekiler karaya ayak basar basmaz Yunan Konsolosluğuna bayrak asmışlar ve yeni bir Yunan kutlama hareketi yaratarak Türk ve Yahudilere ait ve Osmanlı ile ilgili her şeye saldırmışlardır.¹⁰⁶

Leon gemisinin İzmir kalesi önüne geldiği ve Rumların nümayiş hareketinin başladığı, kordonda ve sokaklarda, Türk karakollarındaki bayrakların yırtıldığı; gazinolarda bulunan bazı aydın kişilere taarruz edildiği, Hüseyin Lütfü isminde emekli bir subay tarafından valiye bildirilmiş ve ne gibi bir tedbir alındığı sorulmuştur. Hüseyin Lütfü Bey “*Hükümet hâlâ sessizliğini muhafaza edecek ise milletin karşılık gösterecek gücünün olduğunu*” da ifade etmiştir; ne var ki bu konuda bir tedbir alınmamıştı.¹⁰⁷

Donanmanın gelişiyle birlikte itilaf devletleri bazı subaylarını temsilci sıfatı ile İzmir’de görevlendirmişlerdir; ayrıca karma nitelikte “Abluka ve Seyrüsefer Kumandanlığı” tesis edilmiştir. Bu Kumandanlık bir İtalyan Albay komutasında biri Fransız, diğeri İngiliz iki üyeden müteşekkildi. Bu kurul kısmen Mütareke hükümleri kısmen de kendi silahlı güçlerine güvenerek İzmir’in yönetimine karışmaya başlamışlardır. Mütarekenin 12’nci maddesi, hükümet haberleşmesi dışında kalan haberleşmeyi kontrol altına alma yetkisini;15’inci madde de bütün demiryollarının denetlenmesi yetkisini vermektedir. Bu suretle telgraf haberleşmesinin denetimini bir İngiliz Teğmen,

¹⁰⁴ a.g.e.,s:65

¹⁰⁵ Umar, s:43

¹⁰⁶ Shaw, s:472

¹⁰⁷ Bayar, s:10

Aydın-İzmir demiryolu ulaştırmasının yönetimini bir İngiliz Binbaşı, İzmir-Bandırma demiryolu ulaştırmasının yönetimini de bir Fransız yüzbaşı ele almıştı.¹⁰⁸

Diğer taraftan Yunanlılar örgütlenme çabalarına ivme kazandırmaya başlamışlardı, Yunan Destroyeri Komutanı Mavridis, İzmir ve havalisindeki Rum topluluğun bir araya getirilmesi ve Rum yerel basınının yönetilmesi faaliyetlerine girişmişti. Rumların siyasi çalışmalarını örgütlemek için «Küçükasya Cemiyeti» isminde gizli bir örgüt kurulmuştu.¹⁰⁹

İzmir Rumlarının lideri Ortodoks lider Chrysostomos (Hrisostomos) idi. Gençliğinde Heybeliada Yunan Okulunda eğitim almış, Atina'da yüksek öğrenimin tamamlamıştır. 1910'da İzmir metropoliti olmuştur. 1'inci Dünya Savaşı esnasında İzmir yunanlılarını isyana teşvik etmesi nedeniyle suçlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından sürgüne gönderilmiştir. Ancak Müttefik kuvvetlerin "*dinsel görevi vardır*" şeklindeki ısrarları üzerine 2 Ocak 1919'da İzmir'e dönmüştür. Chrysostomos, Basmane Garında geniş bir halk kalabalığı tarafından karşılandığında, Allah'a şükrederek "*İzmir Rumlarını Türk esaretinden kurtarma vakti geldi*" şeklinde haykırmıştır; İzmir Yunan Konsolosluğunda karargâh kurmuş olan Mavridis ve Zavanos ile örgütlenme faaliyetlerine girişmiştir. İstanbul Patrik Vekili Chrostomos ile yakın temasa geçerek, tüm Ortodoks Kilise cemaatini "İzmir İhtilal Komitesi" ile çalışmak için organize etmiştir. Ana amaç İzmir ve havalisinin bir an önce Yunanlılar tarafından işgaline yol açmaktır.¹¹⁰

Aynı amaç doğrultusunda, İzmir Yunan Konsolosu olarak uzun yıllar görev yapmış olan Yunan Yabancı Büro görevlisi Perikles Skeferis de yerli Rumlar ile Levantenlerin ve diğer yabancı toplulukların Yunanlılar lehine desteklerini sağlamak maksadıyla görevlendirilmişti.¹¹¹

¹⁰⁸ Umar, s,43,44

¹⁰⁹ a.g.e., s:48; Shaw,Mavridis'ten Doğu Akdeniz Deniz Gücü Komutanı olarak bahseder, Bkz: Shaw, s:472;

¹¹⁰ Shaw, s:474

¹¹¹ Aynı yer

20 Ocak günü Yunanlıların “Anfitriti” adlı bir hastane gemisi gelmişti. Yunanlılar şehirde üç dispanser¹¹² ve Ayvalık'da Kızılhaç hastanesi açmışlardı. Bölgedeki Rumların kurduğu gizli «Küçükasya Cemiyeti», ihtilal çalışmalarını yoğunlaştırmış, Yunanistan ve Adalar'dan gönderilen Yunan subayları ile el altından ulaştırılan silahlarla güçlenmişlerdi. Zaman zaman silahlı Rum çeteleri özellikle Ayvalık, Urla ve Söke gibi yerlerde olaylar çıkartmakta ve Türklerin sivil Rum halkını öldürdükleri propagandasını yayarak İzmir ve çevresini işgale uygun bir ortama sokmak için gayret sarf etmişlerdi. Böylece Mütareketen hemen sonra başlayan ve Müttefik Yüksek Komiserlerinin de desteğiyle her gün biraz daha artan bir şekilde Batı Anadolu'da huzursuz bir ortam oluşmuştu.¹¹³ Amaç, özellikle, Türk yönetiminin o zamanki zayıf durumundan ve İngilizlerin koruyuculuğundan kuvvet alarak, bölgede karışıklıklar çıkarmak ve Yunan işgali için sebep hazırlamaktı.¹¹⁴

1919 Mart sonunda, Yunan Kızılhaç'ı faaliyet sahasını genişlettikçe İzmir'de de huzursuzluk gittikçe çoğalmıştı. 24 Mart'ta bir Misyon Grubu Gelibolu'da bir Yunan torpidobotundan karaya çıkmıştır; bayraklar taşınmış, 200 kişilik bir alay tertip edilmiştir. Bu kalabalık Türk polisi ile çatışmıştır. Bunun üzerine General Thwaites, Foreign Office'e şunu önermiştir: *"Yunanlılarla Türkler arasındaki ihtilâfları körükleyecek... tertipli hareketlerden kaçınması hususunda Yunan Hükümeti katında tesir yapmak çok iyi olabilir"*, Mavroudis 26 Mart'ta İstanbul'da Yüksek Komiser vasıtasıyla İzmir, Urla, Manisa ve Makri'de Kızılhaç İstasyonları kurulmasına müsaade edilmesi isteğinde bulunduğu zaman Webb 1 Nisan'da şu cevabı vermişti:

"Teklif edilen bu yeni tesislerle Türk Hükümetini şaşkırtmaklığımız bir tarafa, Aydın Vilâyetindeki çok perişan duruma ve halkın hiddet ve heyecanının her an tutuşabilir halde bulunduğu ekselansınızın ciddî surette dikkatlerini çekmek ve ayrıca başka tahriklere sebep olacağı düşünülebilen herhangi bir hareketten sakınılması için son derece dikkatli olmaları hususunda bu misyonlara bağlı bulunan bütün memur ve subaylara talimat vermeyi de zatiâlinize tavsiye etmek isterim; aynı

¹¹² Umar, s:48

¹¹³ Artuç, s:47

¹¹⁴ Umar, s:49

*zamanda da haksız yere propaganda telâkki edilebilecek hususlardan sakınılması üzerinde de şiddetle ısrarda bulunmaktan kendimi alamam."*¹¹⁵

Hariciye Nezareti 29 Mart tarihli bir notasında, Amphitriti hastane gemisiyle gelen Komisyon'un faaliyet sahasının genişletilmesi teklifine muvafakat edilmemesi için uyarda bulunmuştur:

*"Türk ordusunun seferberliğinden önce Yunanistan'da bulunan Rumlarla ordu kaçakları askerî terbiye gördükten sonra Türkiye'ye dönüşlerinde bu sahte sıhhiye teşkilâtı içinde Helen davası lehine propagandada bulunmak üzere hizmet almışlardır".*¹¹⁶

O günlerde Rum çetelerinin çıkardıkları olaylara birkaç örnek aşağıya çıkarılmıştır:¹¹⁷

Sisam Adasından Söke'nin Akköy bucağına gelen bir Rum çetesi, yerli Rumlarla birlikte Akköy Jandarma Karakoluna saldırmışlardır. Ölenler, yaralananlar oldu; silâh ve cephane yağma edilmiştir.

Urla'da, 20–30 kişilik bir Rum çetesi, bir araba kafilesine saldırarak iki yolcuyu öldürmüş, Jandarma ile çete arasında çıkan çatışmada halktan da ölenler, yaralananlar olmuştur.

17 Şubat 1919'da Ayvalığa gelen Yunan torpitosundan bir Yunan Kızılhaç Kurulu, 19 Yunan eri ve bir İngiliz subayı karaya çıkmıştı. Bunun yarattığı sevinç coşkunu ve verdiği cesaretle, yerli Rumlar taşkın gösteriler yapıp havaya silâh atmışlar, hapishaneye saldırıp orada bulunan 60 kadar Rum mahpusu serbest bırakmışlardır.

Söke kasabasının Akköprü ve Yoran köylerinde, yerli Rumlardan 622 kişinin silâhlı olduğu tesbit edilmişti. Yoran Köyünün Rumlarından biri, Türk Jandarma Subayı Teğmen Sıtkı'yı öldürmüş; katil yakalandığı halde, bir İngiliz subayının işe karışması üzerine serbest bırakılmış ve Ege adalarından birine kaçması sağlanmıştır. Yoran köyündeki olayları incelemeğe gelen Türk Jandarmaları, buradan dönerken, Akköy yakınında pusuya düşürülmüşlerdir.

¹¹⁵ Jaeschke, s:67

¹¹⁶ a.g.e, s:68

¹¹⁷ Umar, s:49–50

İzmir valisi Nurettin Paşa'nın 22 Şubat 1919 tarihli bir yazı ile Harbiye Nezaretine bildirdiğine göre, Yunan ve İngiliz askeri üniforması giymiş bazı kişiler önde olarak bütün köy halkının şiddetle ateş açması sonucunda çatışma başlamış, Türk Jandarmalarından dördü yaralanmış, sekizi kaybolmuş, köydeki karakol yağma edilmiştir.

Bütün bu olaylarda Patrikhanenin ve özellikle Patrik Germanos V'in yerine "Locum Tenens" (vekil, kaymakam) olarak seçilen Dorotheos Mamelis'in payı büyüktü. Bu Papaz aynı zamanda 9 Mart 1919'da "Patrikhane ile Osmanlı hükümeti arasındaki münasebetleri kesen ve Rumları tebaa görevlerinden affeden" beyannameyi yayımlayan kişi idi. 3 Temmuz 1919'da, Ermeni Patrik'i ile birlikte, Türkiye'deki asayişsizlikten yakınmış, Türkler'in, "Milli savunma" bahanesiyle Hristiyanlara saldıracaklarından, Anadolu'da teşkilatlanmakta olan millicileri hükümetin desteklediğinden bahseden bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliğine vererek tedbir alınmasını istemiştir.¹¹⁸

Türk Hükümetinin bu gibi olayları önleyici tedbir almasına İngilizler engel olmuştur. Meselâ, Akköy Bucağına yapılan baskın üzerine Harbiye Nezareti, Akşehir'deki 23'üncü Tümenin İzmir'e naklini Mart 1919 da emretmiş ise de, Selanik'teki İngiliz Komutanlığının ise karışması üzerine bu takviye yapılamamış; Tümen Afyon bölgesinde kalmıştır. İngilizler, askerlik çağı gelen kişilerin askere alınmasına ve İzmir'deki 17. Kolordunun bu yoldan kuvvetlendirilmesine de engel olmuşlardı, «bakaya» suçunu işleyen, yani askerlik görevine başlamak üzere süresinde Kolorduya katılmayan kişiler hakkında kovuşturma yapılamamaktaydı. Yerli Rumların işledikleri suçlardan dolayı takip edilmesine de çok kere İngilizler engel olmaktaydı.¹¹⁹

Bunlara ilaveten, Rumlar İtilaf Devletlerinin desteğini basında da elde etmiştir. O dönemde basında yer alan haberler ağırlıklı olarak Türklerin Rumları ezdiği ve zulme uğrattığı konusundadır. Mütarekeden hemen sonra ve 1919 yılı boyunca Fransız basınında Türklerin yeni bir Hristiyan katliamına giriştiğinden

¹¹⁸ Tansel, s:88

¹¹⁹ Umar, s:51

bahseden Yunan ve Ermeni kaynaklı yüzlerce haber çıkmıştır. Bunlardan 1919' un ilk beş ayı içinde yayınlananların bir kaçını örnek olarak vermek gerekirse;¹²⁰

"*Türkler tarafından katl ve hapsedilen Rumlar* " başlığını taşıyan bir haber (Şubat 1919):

"Selanik, 25 Ocak, İstanbul'dan bildirildiğine göre Neologos gazetesi savaş sırasında Türklerin katlettiği Karadeniz Rumlarının sayısını 250.000 ve Rusya'ya sığınmayı başaranların sayısını da yine o kadar hesaplamaktadır. Bugün Rumlara karşı işlenen cinayetler sürüp gidiyor, çünkü koruyucu Müttefiklerin savaş gemileri henüz Karadeniz limanlarına gelmedikleri gibi Mütarekeyi uygulamak için asker de çıkarmamışlardır..."

Nisan 1919'da Lyon Republicain, Paris muhabirinin aşağıdaki haberini yayımlamıştır:

"Daily Mail gazetesinin iyi haber alan bir kaynaktan öğrendiğine göre Barış Konferansının kararlarının ilânı sırasında Doğu Hıristiyanlarının geniş ölçüde katledilmesinden korkulmaktadır. Durum için çok vahim deniyor. Hıristiyanlardan hayatını tehlikede görenler korunmaları için Müttefiklere güveniyorlar."

"...İç kısımlarda güvenlik ve karışıklık sürüyor. İstanbul'da Amiral Webb' in bir raporuna göre İzmir' de Türkler ve Yunanlılar birbirlerine girmek üzereler."

"...Bütün Türk İmparatorluğunda da durum aynı derecede kötü. İstanbul' dan bir kaç kilometre ötede bile eşkıya çeteleri ülkeyi ellerinde tutuyor. Çok korkunç cinayetler işliyorlar; yolcuları soyuyor, kulaklarını kesiyor veya onlara çeşit çeşit Doğuya Özgü işkenceler çektiriyorlar."

"...İç kısımların çoğunda halk henüz Müttefiklerin zaferlerinden habersiz,"

Başka bir haber (Ocak 1919):

"Batı Anadolu' da oturan Rumların durumu Müttefiklerce özel bir dikkatle incelenmelidir. Savaştan Önce veya sonra hiç bir Rum halkı belki onlar kadar acı çekmemiştir. Batı Anadolu Rumları yoğun bir kitle teşkil ettikleri ve bu nedenle Türk despotluğuna karşı büyük bir mukavemet gösterdikleri için Türklerin baskısına maruz kaldılar."

¹²⁰ Akyüz, s:75

Journal des Debats' nın Atina muhabiri Şubat 1919'da Anadolu'nun durumunu şu satırlarda anlatmıştır:

*"Köylerde hıristiyan halklara karşı katliamlar, işkenceler, her çeşit eziyetler sürüp gitmekte. Büyük şehirlerde bile güvenliğin g' si yok. İstanbul' da dahi cinayetler işleniyor."*¹²¹

Mayıs başında basında çıkan Londra kaynaklı bir haberde ise aşağıdaki bilgiler yer almıştır:¹²²

"Samsun'da oturan Amasya Arşvekinin raporundan bir kısım, Küçük-Asya'nın bu bölgesinde anarşinin hüküm sürdüğünü gösteriyor. Başbozuk Türk çeteleri katliam ve yağmaya girişiyorlar. Kendilerinin ve sürülen Rum kadın ve çocuklarının canlarını korumak için birkaç Rum çetesi kuruldu."

"Mart ayı içinde on altı köy Türk çetelerinin saldırısına uğradı. Köyün birinde 140 kadın ve çocuk öldürüldü, bazı uzuvları kesildi. Bir diğerinde 39 erkek ve 8 kadın öldürüldü."

"Hayvan hırsızlığı ve ferdî saldırılar ise sayılamıyor..."

Bütün bu propaganda kampanyasının belli başlı sloganlarını en kısa ve en ustaca kamuoyuna duyurma başarısı Le Temps'ın İzmir'e gönderdiği muhabiri Rene Puaux'ya aitti. Şubat 1919'da gazetesine yolladığı mektupta şu ifadeler yer almıştır:¹²³

"...İttihat ve Terakki Partisi Anadolu' da çalışmalarına devamda. Jön Türkler terhis edilen askerlere silâh bırakmışlardı. Gizliden gizliye çete teşkilâtı kuruluyor. Hareketin elebaşları halka bir çeşit bolşeviklik propagandası yapıp toprakları eline geçirmeye teşvik ediyor. Amaç, hıristiyan toprak sahiplerini temizlemek. Yeni bir katliam da tezgâhta... Makedonya ordusundan alınacak birlikler derhal buraya (İzmir'e) gönderilmelidir. Dakika geçirilmemeli..."

Aynı gazeteci, başka bir mektubunda, Yunan propagandasının diğer bir sloganını şöyle dile getirmiştir:

"...Türklerde yurtseverlik duygusu köksüz olduğu için artık bu kuvvete dayanılmaz. Oysa, hellenizm, gücünü ispatlamıştır ve büyük bir Yunanistan

¹²¹ a.g.e., s:76

¹²² a.g.e., s:77

¹²³ Aynı yer

Güney Avrupa' nın ileri hatlarında Batı medeniyetinin kuvvetli bir bekçisi ve Avrupa barışının kesin bir garantisi olacaktır...."¹²⁴

Türklerle Rumlar arasında çıkan asayiş olaylarının artması üzerine Müttefik devletler İtilaf komiserleri vasıtasıyla polis ve jandarmanın takviyesini Nurettin Paşa'dan istemişler¹²⁵, Paşa, Mavridis ile Kızılhaç heyetinin ve bunlarla beraber hareket eden yunan kışkırtıcılarının tahrik ve propagandalarına imkân bırakılmayacak olursa hiçbir fiili yardıma ihtiyaç olmayacağını ilgililere bildirmiştir. Aynı gün Milne, İzmir'deki temsilcisi Ian Smith'in bir raporunu War Office'e (Savaş Bürosu) göndermiş ve Yunan isteklerinin Türkler arasında huzursuzluğu arttırdığını, Türk köylerinin silahlandığını, Yunan işgali vuku bulduğu takdirde Türklerin ayaklanacağı görüşünde olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Yunan ordusunun İzmir'e çıkacak olmasından çıkarlar elde etmeyi uman bazı yerli Rumlar, kopardıkları yaygara ve gürültülerle Yunan devlet adamlarını büyük ölçüde etkilemişlerdir. Bununla birlikte, bazı Yunan siyasî önderleri, İzmir'deki yerli Rumların "Türklerin fanatikliğini" gerçekten kışkırtmaları ihtimalinden kaygı duymuşlardı. Örneğin, Yunan Başbakan Yardımcısı Emanuil Repulis, İstanbul'a hareket etmek üzere olan Yunan askerî kuvvetleri Başkomutanı General Leonidas Paraskevopoulos' a gönderdiği 13 Mart 1919 tarihli direktiflerde, Türklerin herhangi bir tepkisine karşı nasıl davranacağını önermiştir. Repulis, Türklerin gerçekten ayaklanarak Hıristiyanları katletmeleri tehlikesinin var olduğuna inanmıştır. Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos da aynı korkuyu paylaşmıştır.¹²⁷

Vali Nurettin Paşa Ortodoks kilisesinin organize ettiği bu faaliyetlerin İtilaf Devletlerinin Kumandanlığı ve Yüksek Komiserliği nezdinde protesto edilmesini Osmanlı Bakanlar Kurulundan istemiştir. Osmanlı istihbaratına göre de bu nümayiş hareketlerini Yunan papazlar başlatmıştı. Fakat bu çağrılarının hepsi sonuçsuz kalmıştır, İtilaf Devletleri subayları Yunanlıların bu tarz hatalar

¹²⁴ Aynı yer

¹²⁵ Jaeschke, s:65; Artuç, Nurettin Paşanın kentte sıkıyönetim ilan ederek, polis ve jandarmayı ordu birlikleriyle takviye ettiğinden ve düzeni koruduğundan bahsetmektedir. Bkz: Artuç, s:48

¹²⁶ Aynı yer

¹²⁷ Sonyel, s:34

yapabileceklerine inanmamışlardır.¹²⁸ Yunan savaş gemisi Leon'un Komutanı ve Yunanistan'ın İzmir Siyasî Temsilcisi, Albay Mavridis, 9 Nisan 1919 günü İzmir valiliğine yazdığı bir mektupla, Çeşme kıyılarındaki küçük bir Türk adasının (Foti Adası) “Mütareke hükümlerine göre” bir an önce boşaltılmasını istemiştir. “Mütareke hükümleri” diye öne sürülmek istenen, Mondros Mütarekesinin 7'nci maddesi idi; bu madde, savaşı kazanmış bağlaşıklık devletlerin, kendi güvenliklerini tehdit eden bir durum ortaya çıkınca Türkiye'nin stratejik önem taşıyan herhangi bir yerini işgal etmek hakkına sahip bulunduğu amirdi. Ortada ne genel olarak bağlaşıklık devletlerin, ne de özel olarak Yunanistan'ın güvenliğini tehdit eden bir durum olmadığına göre, bu madde, gerçekte, kimseye Osmanlı ülkesinden bir yeri işgal hakkı veremezdi. Bu sebeple, isteğin kendisine bildirilmesi üzerine, Osmanlı Harbiye Nezareti İzmir'deki 17'nci Kolordu Komutanlığına yazdığı 13 Nisan 1919 tarihli yazı ile, “*Adanın Yunanlılar tarafından hiç bir suretle İşgaline mahal verilmemesini ve adaya asker çıkarılırsa mukabele edileceğinin Yunan Mümessiline tebliğini*” emretmiştir. Albay Mavridis'e de bu şekilde cevap verilmiştir. Yunanlılar, isteklerinde direnmemişlerdir. Çünkü onlar, pek yakında yalnız Foti Adasını değil, bütün İzmir şehrini ve çevresini işgal edeceklerini ön görmüşlerdi ve şimdi yaptıkları, bir “havayı yoklama” teşebbüsünden ibaretti.¹²⁹

Yunanlıların bu tarz ikinci teşebbüsü, 12 Nisan 1919'da olmuştur. Körfezde bulunan Averof kruvazörü, aynı gün, “şehirde devriye gezmek üzere” karaya bir miktar Yunan bahriyelisi çıkarmıştır. Nurettin Paşa'nın uzaklaştırılmasının ardından Kolordu Komutanlığını vekâleten yürüten, Ahz-ı Asker (Askere Alma) Dairesi Başkanı Miralay (Albay) Süleyman Fethi Bey, Yunan askerlerinin başındaki subayı çağırarak hemen gemiye dönmelerini istemiş ve durumu Harbiye Nezareti'ne rapor etmiştir.¹³⁰

Kısacası, Birinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonraki dönemde İzmir ve çevresinde, ne savaşı kazanmış bağlaşıklık devletlerin ne de bölgedeki Rum azınlığın güvenliğini tehdit eden bir durum mevcuttu, Rum azınlık, Türk

¹²⁸ Shaw, s:473

¹²⁹ Umar, s:78–79

¹³⁰ Tansel, s:175

unsurun güvenliğini tehdit eder hale gelmişti. Nitekim ileride daha detaylı aktarılacak olan İzmir'in işgali üzerine 15–16 Mayıs 1919 günlerinde çıkan olayları incelemek üzere gönderilen Uluslararası Araştırma Kurulu hazırladığı raporunda, şöyle denmiştir:

*“...Güvenlik şartları, İzmir tabyalarının, Mütarekenâmenin 7. maddesine göre işgalini icap ettirmiyordu,.. Vilâyet içerlerindeki durum da, bağlaşıklık devletler birliklerinin İzmir'e çıkarma yapmasını gerektirecek gibi değildi...”*¹³¹

Sonuç olarak, Yunanistan ile Patrikhane desteği ve yönlendirmesiyle Megali İdea peşinde koşan yerli Rum çeteleri, Mütareke ortamından da istifade ederek terör estirmişlerdir. Terörlerini Yunan işgali sırasında Yunanlıların desteğinde de sürdürmüşlerdir. Yunan kuvvetlerinin bölgeden çekilmesi esnasında da diğer bölgelerde de olduğu gibi Yunan birlikleri ile birlikte her tarafı yakıp yıkmışlar ve sayısız cinayetler işlemişlerdir. Mustafa Kemal gelinen bu noktada durumu,

“... İtilaf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra mütareke hükümleri bir tarafa bırakıldı, gün geçtikçe artan bir şiddetle Saltanatın hukuku, Hükümetin haysiyeti, Milli hislerimiz düşmanlıklara uğradı. İtilaf heyetlerinden gördükleri kıskırtmalar ve fiili destek sayesinde Osmanlı uyuşundan olan gayri müslim unsurlar her yerde küstahane tecavüze başladılar...” şeklinde ifade etmiştir.¹³²

II. MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETLERİNİN KURULMASI

Mondros Anlaşması'ndan sonraki gelişmeler içinde Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan İtilâf devletlerinin işgal ve baskısı altında Osmanlı devlet teşkilâtı zayıf düşmüştü. Bu zafiyet ülke içinde özellikle azınlıkların çıkardığı nümayiş hareketleri ile kendini göstermişti.¹³³ Mütareke hükümlerinin çiğnenmesi, ülkenin muhtelif yerlerinin türlü bahanelerle işgal edilmesi, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a

¹³¹ Umar, s.51

¹³² Adnan Sofuoğlu, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli - Yalova – İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt. XVIII. Sayı 54, s. 795,814

¹³³ Mehmet Özdemir, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluş Yıllarında Yolsuzlukla Mücadele Anlayışı” *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Gnkur As. Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara,2004

verileceği hakkında çıkan söylentiler, Kuzey Anadolu'da Sinop'tan Batum'a uzanacak bir Rum – Pontus Devleti, Doğu Anadolu'da hudutları mümkün olduğu kadar geniş bir Ermenistan, Güneydoğu Anadolu'da bir Kürdistan kurulması yolundaki faaliyetler; özellikle tehlike altında bulunan illerde halkın uyanmasına ve özgür yaşama hakkını korumak maksadıyla yer yer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri oluşmasına yol açmıştı.¹³⁴

A. Milli Kongre

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinden bahsetmeden önce bu cemiyetlerin teşekkül etmesinde önemli katkısı olduğu değerlendirilen Milli Kongreden söz etmek yerinde olacaktır. İstanbul'da faaliyette bulunan ve yeniden faaliyete geçen kuruluşlar arasında milliyetçi olanlar (siyasî ve siyasi olmayan) bir cephe kurmuşlardır.¹³⁵

Bu cephe Müttefik kuvvetlerin oluşturduğu tehlike ortamını protesto etmek, içinde bulunulan duruma çare bulmak ve Osmanlı İmparatorluğunun tarafsız devlet konumunu muhafaza etmek amacıyla 29 Kasım 1918 de bir araya gelmiştir.¹³⁶

Milli Kongre partiler arası hatta üstü olarak kurulmuş bir dernektir. Sanıldığına aksine bir “Kongre” olmayıp, siyasi parti olmadığını da “Beyanname” ve “Program”ında açıkça belirtmiştir.¹³⁷

Milli cepheyi teşkil eden bu siyasi grup kendisine «Milli Kongre» adını vermiştir. Millî Kongrenin kuruluşunda “Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti” ve onun başkanı Dr.Esat Paşa etkin rol oynamıştır.¹³⁸ Yönetim Kurulunda Genel Sekreter Abdurrahman Bey (Şeref) (Türk Tarih Kurumu ilk kurucusu ve Başkanı aynı zamanda Osmanlı son Vakanüvisi) ile dönemin kadın temsilcisi Halide Edip (Adıvar) yer almıştır. Kongreye katılan grupların birçoğu siyasi nitelikte olmayan, sosyal yardım kuruluşları, yaklaşık elli adet eğitim, kültür ve meslek kuruluşu ve onaltı adet kadın cemiyetidir.¹³⁹ Bu teşekküller şunlardır:¹⁴⁰

¹³⁴ Çaycı, s:39

¹³⁵ Selek, s:96

¹³⁶ Shaw, s:185

¹³⁷ Tunaya, s:150

¹³⁸ Selek, s:96;

¹³⁹ Shaw, s:185

- 1) Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti,
- 2) Edebiyat Fakültesi,
- 3) Üsküdar Türk Ocağı,
- 4) Teceddüt Fırkası¹⁴¹,
- 5) Türk Ocağı,
- 6) Himaye-i Etfal Cemiyeti,
- 7) Hürriyetperveran Avam Fırkası¹⁴²,
- 8) Radikal Avam Fırkası,
- 9) Tıp Fakültesi,
- 10) Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyeti,
- 11) Donanma Cemiyeti,
- 12) Galatasaraylılar Yurdu,
- 13) Fünun Fakültesi,
- 14) Kabataş Teavün Cemiyeti,
- 15) Kadınları Çalıştırma Cemiyeti,
- 16) Müdafaai Milliyet Cemiyeti,
- 17) Matbuat Cemiyeti,
- 18) Muallimler Cemiyeti,
- 19) Mehamilar Cemiyeti (Baro),
- 20) Mİlli Türk Cemiyeti,
- 21) Ressamlar Cemiyeti,
- 22) Çiftçiler Derneği,
- 23) Vilâyatı Şarkiye Cemiyeti,

¹⁴⁰ Selek, s:96

¹⁴¹ Kendi kendini fesh eden İttihat ve Terakki Fırkası yerine, yine İttihatçılar tarafından kurulmuş bir firkadır.

¹⁴² Fethi (Okyar) Bey'in Fırkası

- 24) İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti,
- 25) Adanalılar Cemiyeti,
- 26) Trakya Paşaeli Cemiyeti,
- 27) Sulh-u Salâh Cemiyeti,
- 28) Selâmet-i Osmaniye Cemiyeti¹⁴³,
- 29) Milli Hususî Mektepler Cemiyeti,
- 30) Ahali İktisat Fırkası,
- 31) Sanatkârlar Cemiyeti,
- 32) Cemiyeti Hayriye-i Nisvaniye,
- 33) Esirgeme Derneği,
- 34) İstihlâki Milli Kadınlar Cemiyeti,
- 35) Hilâhmer Kadınlar Merkezi,
- 36) Himaye-i Etfal Kadınlar Merkezi,
- 37) Kadıköy Hanımlar Müdafaa-i Milliye Merkezi,
- 38) İslâm Kadınları Çalıştırma Cemiyeti,
- 39) Biçki Yurdu,
- 40) Musiki Muhipleri Hanımlar Cemiyeti,
- 41) Bilgi Yurdu,
- 42) Müdafaa-i Hukuku Nisyan Cemiyeti,
- 43) Üsküdar Biçki Yurdu,
- 44) Asri Kadın Cemiyeti,
- 45) Amerika Talebeleri Mezunin Cemiyeti,
- 46) Tıp Mezunin Cemiyeti,
- 47) Darümuallimat Cemiyeti,

¹⁴³ Sulh-ı Salâh Cemiyeti ve Selâmet-i Osmaniye Cemiyeti sonradan Milli Kongreden çekilmişlerdir.

- 48) İnas Darülfünun Cemiyeti,
- 49) İspatı Sanayi Nefise Cemiyeti,
- 50) Darülelhan Cemiyeti,
- 51) Ticaret Mektebi Inas Cemiyeti.

Milli Kongrenin çalışmaları çeşitli alanlarda olmuştur; Kültürel ve siyasi yayım çalışmaları alanında ulusal bilinçlenme ve kurtuluş davasına yararlı yayınlar yapmıştır. Dünya kamuoyunda yoğun bir propaganda ile suçlanan Türkleri Trakya ve Anadolu'nun etnik bakımdan Türk çoğunluğunu, muhtıralarla istatistiklerle ve yabancı dilde yayınladığı kitaplarla savunmuştur.¹⁴⁴

Milli Kongre bildirisinde, kuruluş amacını özet olarak şöyle açıklamıştır, Beyanname ve programının değişik yerlerinde belirtilen ana fikir; Türk Milli Mücadelesinin ilk işaretleri niteliğindedir.¹⁴⁵

“...Devlet ve milletin geçirdiği bu en müşkül ve tarihi anlarda vatanın yüksek menfaatlerini ve hukukunu müdafaa etmek üzere faaliyete geçen Kuvayi Milliye'nin, müşterek gayeye doğru sevk ve idaresini sağlamak için, bütün müesseseler, cemiyet ve fırkaları biraraya getirmektir...”

Milli Kongre programını aşağıdaki temel esaslar üzerine bina etmiştir.¹⁴⁶

- 1) Milletler Cemiyetine özgür ve bağımsız olarak girmeyi sağlayacak bütün önlemler alınacak,
- 2) Düşünce birliğini emniyete alan ve milletin hak ve yararına uygun olanaklar sunulacak,
- 3) Yurt dışında ve yurt içinde kamuoyu oluşturmak için birçok dilde kitapçıklar ve gazeteler yayımlanacak,
- 4) Osmanlı Devletinin sorunlarını duyurmak ve çözüm yolları bulmak amacıyla dış ülkelere temsilciler/ komiteler gönderilecek,
- 5) Osmanlı Devleti içindeki etnik ve dinsel gruplar ve sınıflar arasındaki ahenk muhafaza edilecektir.

¹⁴⁴ Tunaya, s:151

¹⁴⁵ Selek, s:97,98

¹⁴⁶ Shaw, s:186

Kuruluş bildirisinin bir yerinde “Ancak siyasi ve iktisadi istiklâl ile yaşayacak olan vatan” ile bir kaç noktasında “Kuvayi Milliye” ifadelerini kullanan Milli Kongre, tatbikatta da canlılığını göstermiştir. Kurucu teşekküllerin temsilcileriyle yapılan toplantılar devam etmiş ve bazı yayınlar yapılmıştır. Milli Kongre, “Kuvayi Milliye” deyimini kullanan ilk siyasî teşekküldür. Mensuplarının çoğu sonradan Anadolu ihtilâline katıldığından bu teşekkül gerçek anlamıyla millidir.¹⁴⁷

Kongrenin halk arasında yarattığı etkiden çekinen Damat Ferit, Kongreyi dağıtmış ve Dr. Esat ile diğer liderleri önce Kütahya’ya bilahare Malta’ya “savaş suçlusu” sıfatıyla sürgüne göndermiştir. Sürgün cezası bir yıl sürmüş; bir yılın sonunda bu liderlerin dönmelerine müsaade edilmiş, ancak hiçbir zaman aktif rol oynamaları mümkün olamamıştır.¹⁴⁸

Sonuç olarak, Milli Kongre, Türkçe ve sekiz ayrı dilde birçok kitap ve broşür bastırılmış ve bunları yabancı ülkelere göndermiştir; Türklerin çoğunluk teşkil ettikleri Trakya ve Anadolu’da self determinasyon haklarını koruyucu tavır sergilemiştir; ayrıca bütün siyasi oluşumları ortak bir platformda toplamayı ve Osmanlı Meclisindeki Mebusan listesini oluşturmayı da başarmıştır.¹⁴⁹

B. Müdafaa-i Hukuk Kuruluşları

Mondros Mütareke Antlaşması’nın memleketi nasıl bir uçuruma götürdüğü anlaşılınca yer yer mukavemet teşkilatları kurulmaya başlamıştı. Fakat bu teşkilâtları kuranlar, yalnız çeteler kurarak vatani kurtarmanın mümkün olmadığı, bunun yanı sıra başka şeylerin de yapılması gerektiği kanısındaydılar. Bu nedenle bazı vatanseverler, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" kurmuşlardır; bazıları da Osmanlı Devleti bölündüğü takdirde, kendi bölgelerinde bağımsız olarak yaşama imkânlarını sağlamayı düşünmüşler, bazıları da sadece yurdun bölünmesini önlemek için çalışmışlardı.¹⁵⁰ Bu cemiyetler daha ziyade Başkan Wilson’un 14 ilkesinden esinlenmişti.¹⁵¹ 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekeinden sonra aynı yılın sonuna dek

¹⁴⁷ Selek, s.98

¹⁴⁸ Shaw, s:187

¹⁴⁹ a.g.e, s:188

¹⁵⁰ Gürler,36

¹⁵¹ Sonyel, s:70

kurulmuş olan ilk beş cemiyetin üçü Ermeni, ikisi de Rum azınlıklara karşı oluşturulmuştur. Bu mukavemet derneklerinin tek amacı, temsil ettikleri bölgenin tarih, coğrafya ve nüfus yönünden Türklere ait olduğunu kanıtlamak ve Osmanlı topluluğundan ayrılmamayı sağlamaktır.¹⁵²

Bu derneklerden ilki, kuruluşu 2 Kasım 1918'de İstanbul'da kararlaştırılan, 30 Kasım 1918'de Edirne'de resmileşen Trakya ve Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesidir. Amaç Trakya'nın siyasî birliğini sağlamak ve Doğu Trakya'nın işgalini önlemektir. Tehdit altında bulunan İzmir'de de 1 Aralık 1918'de İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti oluşmuştur.¹⁵³ Bu cemiyetin amacı bölgenin Türklüğünü savunmak ve yabancı egemenliğine girmesini önlemektir. İzmir'de kurulan ikinci vatansever örgüt, İzmir Müdafaa-i Vatan Cemiyeti idi. İzmir'in işgali arifesinde Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi adını almış ve İzmir'in işgalini Anadolu'ya duyurmuştu.¹⁵⁴ Bu iki cemiyetin kurulmasında üç gün sonra Erzurum'da Merkezi İstanbul'da olan Vilayeti Şarkîye Müdafaa-ı Hukuk Milli Cemiyeti kurulmuştur. Ayrıca Trabzon'da da 12 Şubat 1919 tarihinde benzer bir cemiyet kurulmuştur.¹⁵⁵ Trabzon'da kurulan Muhafaza-ı Hukuk cemiyetinin yanı sıra İstanbul'da da Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti mevcuttu. Bu Cemiyet merkezinin gönderdiği temsilcilerle Of Kazası ile Lazistan (Rize) Sancağı dâhilinde şubeler açılmıştır.¹⁵⁶

Bunlardan bazıları Milli Kongrenin kurucuları arasında da görünmekle beraber, genel olarak "Müdafaa-i Hukuk" cemiyetleri İstanbul'un siyasi havasının dışında kalmışlardır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini diğer siyasi teşekküllerden ayıran en önemli özellikler, bunların bölge esasına dayanmaları ve siyasetle ilgileri olmadıklarını ilan etmeleridir. Çelişkilerin yoğun olduğu bu dönemde, siyasi maksatlarla kurulan cemiyetlerin siyaseti reddetmeleri olağan hadiselerden biridir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin asıl söylemek istedikleri, İttihat ve Terakki ile de, Hürriyet ve İtilâf ile de resmen bir bağlantıları olmadığı hususudur. Oysa Müdafaa-i

¹⁵² Coşkun, s:106

¹⁵³ Çaycı, s:39; İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulma tarihi olarak Jaeschke 26.11.1918 tarihini vermektedir. Bkz: Jaeschke, s:65

¹⁵⁴ Aynı yer; Artuç, İzmir Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin Nurettin Paşa tarafından tesis edildiğinden bahseder. Bkz: Artuç, s:48

¹⁵⁵ Mango, s:254

¹⁵⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk 1**, Kültür Bakanlığı Yayınları,1980,s:5

Hukukçular büyük çoğunlukla İttihatçı idiler. Cemiyetlerinin siyasetle ilgili olmadığını açıklarlarken, şüphesiz biraz da kurucuların kimliklerini gizli tutmayı düşünmüşlerdir. Bundan ayrı olarak, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri galip devletlerin karşısında “Hak müdafaası”na hazırlanmışlardı. Bu nedenle siyaset dışında kalarak, bu devletlere de hoş görünmeyi tercih etmişlerdir.¹⁵⁷

Mondros Mütarekesinden sonra kurulan bu “Milli Cemiyetlerin” hepsinin müşterek amacı, Milli azınlıların tecavüzlerine karşı milli hakların müdafaası olmuştur.¹⁵⁸

Henüz harp devam ederken, Türkiye'nin bölüşülmesine ait birçok söylenti vardı. Mütareke imzalanınca bu yöndeki endişeler artmıştır. Trakya tehlikede idi ve İzmir'in Yunanlılar'a verilmesi ihtimali mevcuttu. Kilikya Türkiye'den alınacaktı, Doğu vilâyetleri Ermenistan'a verilecekti, Karadeniz sahillerinde Pontus-Rum devleti kurulacaktı.¹⁵⁹

Müdafaa-i Hukuk teşekküllerinin doğmasına işte bu endişeler sebep olmuştur. Anadolu'nun diğer bölgeleri, bir tevekkül havası içinde sessiz kayıtsız yaşarken, Trakya'nın, İzmir'in, Kilikya'nın, Doğunun ve Karadeniz kıyılarının aydınları, birbirinin tıpatıp benzeri olan “Müdafaa-i Hukuk” cemiyetlerini kurmuşlardır.¹⁶⁰

Müdafaa-i Hukuk (Hakları savunma) kavramı, Türklerin millet olarak bağımsız bir devlet kurarak yaşama hakkını Osmanlı Hükümetine, İmparatorluğun diğer unsurlarına karşı ve bu hakkı tanımayan Birinci Dünya Savaşı galip devletlerine karşı fiili bir mücadele sonunda elde etmeyi ifade etmektedir ve bir hareketin ifadesi olarak şu özellikleri taşımaktadır.¹⁶¹

- 1) Müdafaa-i Hukuk ferdi değil millidir. Milli hakları korunması için yapılmıştır.
- 2) Müdafaa-i Hukuk fikri kaynağını milliyetçilik fikrinden almaktadır.
- 3) Müdafaa-i Hukuk milli devlet formülünü gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

¹⁵⁷ Selek, s:98

¹⁵⁸ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da (1919–1921)**, Kent Basımevi, Ankara, 1981, s:27

¹⁵⁹ Selek s:99.

¹⁶⁰ Aynı yer

¹⁶¹ Eroğlu; s:155

- 4) Müdafaa-i Hukuk hareketinin gerçekleştirme vasıtası fertler değil cemiyetlerdir.

Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk, Reddi İlhak gibi daha çok “bir hak savunması” maksadıyla kurulan Milli dernekler, Sivas Kongresi sırasında 7 Eylül 1919’da alınan bir kararla “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı ile birleştirilmiş ve yerel örgütler olmaktan çıkmışlardır.¹⁶² Bu örgütlerin bazıları şunlardır:

1. Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi

Mütarekeden iki gün sonra 2 Kasım 1918’de merkezi Edirne’de¹⁶³ kurulan cemiyetin amacı, Osmanlı vatanının parçalanması karşısında Trakya’yı, mümkün olursa Batı Trakya’yı da birleştirerek ve bir bütün olarak İslam ve Türk topluluğu halinde kurtarmaktı.¹⁶⁴ Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi’ne verilen önem bu cemiyetin çok maksatlı siyasi teşekküllerde bulunmasından ve “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” nin teşekkülünden sonra da faaliyetine devam etmesinden ileri gelmektedir. Kısa bir zaman önce Batı Trakya'nın kaybindan duyulan acı henüz unutulmamıştı. Bu nedenle hem siyaset adamları hem de Trakya halkı yeni bir oldu - bitti ile Doğu Trakya'nın da elden gitmesinden korkuyorlardı. Bu tehlike o kadar hissediliyordu ki, devletin en önemli şahsiyetlerinden olan Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Ahmet İzzet Paşa, kendilerini ziyaret eden Trakya heyetine, “*Türkiye’de kalmayacağı anlaşılınca Trakya’ nın bağımsızlığını ilân ediniz.*” tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁶⁵

Cemiyetin kurulması ve Trakya halkının teşkilatlanması için ilk telkinler Talat Paşa tarafından yapılmıştır. Başta Sadrazam olmak üzere, İttihat ve Terakki Merkezi' nin ve Hariciye Vekâleti'nin teşvik ve yardımlarıyla “Trakya -Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi”ni kuranlar, daha ilk günlerden itibaren, geçici bir hükümet erkânının psikolojisini taşıyorlardı. Cemiyet bir geçici hükümet gibi çalışmış, Avrupa'nın büyük siyaset merkezlerine Osmanlı Hükümeti'nden ayrı olarak heyetler göndermiş, muhtelif

¹⁶² Belen, s:112

¹⁶³ Selek, s:99

¹⁶⁴ Nutuk 1, s:6

¹⁶⁵ Selek, s:100

konferanslarda görüş beyan etmiştir;¹⁶⁶ silahlı birlikler oluşturma yolundaki ilk kararını ise 1919 Ocak ayında almıştır.¹⁶⁷

Cemiyet Nisan 1920 ve Mayıs 1920’de iki kongre düzenlemiştir. Edirne kongresinde Trakya’nın silahlı savunma planının uygulanması, yerli halktan asker toplama yetkisi, T.B.M.M’ne tabi olma ve programını da Müdafaa-i Hukuk programı ile denkleştirmeyi kabul etmiştir. “Heyet-i Temsiliye”nin isteği üzerine Cemiyet, Programını değiştirip ismini de “Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” haline getirerek “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” nin şubesi haline dönüşmüştür.¹⁶⁸

2. Vilayeti Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

İlk olarak Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adıyla Doğu illerinin Ermenilere verilmek istenmesi üzerine Doğulu aydınlar tarafından İstanbul’da Kasım 1918 sonlarında kurulmuştur.¹⁶⁹ Ordu ile temas etmeyi ön plana alan cemiyetin başına daha sonra Kazım Karabekir geçmiştir.¹⁷⁰ Dernek ilk olarak Erzurum Şubesinde faaliyet göstermiş ve bu şubenin yayınladığı basılı rapora göre derneğin amacı, ilmi, iktisadi ve dini bir teşkilat kurarak saldırıya uğrayacak Doğu illerinin her bir köşesini savunmada birleşmekti. Doğu vilayetlerindeki Müslüman unsurların haklarını savunmak için Fransızca Le Pays adlı gazeteleri yayımlamıştır. Ayrıca “ Hadisat Gazetesi” nin yayın hakkını almıştır.¹⁷¹ Derneğin fikirleri Albayrak gazetesinde yayımlanmıştır. Gazete başlığında “Vilayet-i Şarkıye Ermenistan olamaz” yazılıydı.¹⁷² Bu başlıktan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi, Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’ni oluşturan asıl sebep ve endişe, Doğu vilayetlerinin Ermenistan’a verilmesi endişesi idi.¹⁷³

¹⁶⁶ a.g.e,s:101

¹⁶⁷ Mango,s:254

¹⁶⁸ Eroğlu, s:156

¹⁶⁹ Selek,s:99

¹⁷⁰ Mango,s:254

¹⁷¹ Nutuk 1, s:8

¹⁷² İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, TTK, Ankara,1989, s:xviii

¹⁷³ Nutuk 1, s:8

3. Trabzon Muhafaza-ı Hukuku Milliye Cemiyeti

Karadeniz'e sahil olan bölgelerde Bir Rum Pontus Hükümeti kurulacağı korkusu üzerine, Trabzon'da teşkil edilmiştir.¹⁷⁴ İstanbul'a ve Paris'e heyetler göndererek amacını gerçekleştirmeyi ummuş ve yayın yoluyla propagandaya büyük önem vermiştir. 23 Şubat ve 22 Mayıs 1919'da iki kongre toplanmış ve ikincisinde azınlıklara silahla karşı konulması ve bütün Doğu Anadolu'yu temsil edecek daha geniş bir kongre toplanması kararları alınmıştır.¹⁷⁵

4. Kilikyalılar Cemiyeti

Cemiyet, Toros dağları güneyinde Fransızların işgali altındaki bölgeleri savunmak ve Müslümanların çıkarlarını korumak maksadıyla silahlı mukavemet güçleri oluşturmayı tasarlamıştır.¹⁷⁶

5. İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti

Derneğin başlangıçtaki adı, İzmir Osmanlı Haklarını Savunma Derneği olarak tespit edilmiş, bilahare İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti adını almıştır. Sonradan, bir tüzük hazırlanarak, 1 Aralık 1918 günü vilâyete verilmiş ve böylece dernek resmen kurulmuştur.¹⁷⁷

İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti, Nurettin Paşa'nın İzmir Valisi ve Kolordu Kumandanı bulunduğu sürece faydalı faaliyet gösterebilmiş ise de, sonra Vali İzzet Bey ile Hürriyet ve İtilâfçılar tarafından baltalanmıştır.¹⁷⁸ 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa kabinesi iş başına geçmiş ve yeni Hükümet, eski Evkaf Nazırı olan ve «Kambur» lâkabı ile anılan Ahmet İzzet Bey'i 8 Mart 1939 günü İzmir valiliğine tayin etmiştir.¹⁷⁹ Fakat 25 Mart'ta, yeni valinin görevi devralmasından önce, çok önemli bir kongre toplanmıştır. Bu kongreyi İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti tertiplemiştir. Kongrede Büyük devletlere gönderilmek üzere bir

¹⁷⁴ Aynı yer

¹⁷⁵ Selek, s:100

¹⁷⁶ Mango, s:254

¹⁷⁷ Umar, s:72

¹⁷⁸ Selek, s:99

¹⁷⁹ Umar, s:75-76

muhtıra kabul edilmiş ve Padişaha bir heyet gönderilmiştir. 19 Mart günü heyeti kabul eden padişah ilk fırsatta İzmir'e geleceğini vaad etmiştir.¹⁸⁰

Mart 1919'da düzenlenen bu genel kongre, gerek herhangi bir saldırıya "silahla karşı koyma kararı" vermesi, gerekse mütarekeden sonraki millî kongrelerin ilki olması bakımından önemlidir.¹⁸¹

"Büyük Kongre", 165 delegenin (Ege Bölgesi'ndeki 37 belediye başkanı, 37 müftü, her ilçeden seçilmiş 2, her sancaktan seçilmiş 4 üyeden oluşan toplam 165 delege)¹⁸² katılımı ile 17 Mart 1919 Pazartesi günü sabahı saat 10'da Millî Sinema Salonunda açılmıştır; arka arkaya üç gün toplandıktan ve bir karar metni kabul edilmiş, müteakiben, 19 Mart Çarşamba günü Kongre dağılmıştır. Kongrenin kabul ettiği karar metni, bağlaşıklık büyük devletlerin İstanbul'daki Bağlaşıklık Devletlerin Yüksek Komiserlerine telgrafla bildirilmiştir. Bu metinde özetle, şöyle denmektedir:

183

"...Biz, çeşitli halk sınıflarının delegeleri, Türk halkının millî iradesine uyarak kongre hâlinde toplandık. Oy birliğiyle kabul edilen aşağıdaki istekleri bütün insanlığın vicdanına arz ederiz: ...Batı Anadolu kıyılarında, Türk unsurun diğer unsurlara göre nüfus çoğunluğu vardır. Türk unsurunun üretici, öteki unsurların ise ancak mübadeleci durumunda bulunması yüzünden, kıyılardaki ticaret kapılarının elden çıkması Türk ırkının ekonomik yönden esir durumuna düşürülmesi anlamına gelecek ve bu yüzden ırklar arasında çıkacak çatışma, gelecekteki barışı zorlaştırdıktan başka, ülkenin doğal zenginliklerini de yok edecektir..."

Ulusal Kurtuluş Savaşı öncesinde yapılan bu kongreye çağrı telgrafının altında Vali Nurettin Paşa imza koymuştur. Delegeler, Kongre Başkanlığına Vali Nurettin Paşa'yı seçmişlerdir.¹⁸⁴

Kongrenin ertesi günü "Alemdar" gazetesinde İzmir'de bir kongrenin toplandığı ve Paris'e beş kişilik bir heyet gönderilmesinin kararlaştırıldığı yer almıştır.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Jaeschke, s:65

¹⁸¹ Selek, s:99

¹⁸² Coşkun, s:135

¹⁸³ Umar, s:73-75

¹⁸⁴ Coşkun, s:135

¹⁸⁵ Akşin, s:245

Kongre dağıldıktan birkaç gün sonra yeni Vali İzmir'e gelmiş ve görevine başlamıştır. İzzet Bey, mütareke yıllarında işbirlikçi Türk Hükümetinin İstanbul'da kurduğu Türk savaş suçlularını cezalandıracak askerî Mahkemenin (Divan-ı Harp'in) başı olan "Nemrut" (hain, zalim) adı ile tanınmış Kürt Mustafa Paşa'nın kayınbiraderi idi; saraya körü körüne bağlı bir adamdı. Zaten, iç ve dışta "çetin ceviz" olarak görülen Nurettin Paşa yerine İzmir valiliğine tayin edilmesi de, büyük ihtimalle, bu yüzden. Yeni vali, görevine başlar başlamaz, İzmirli Türk aydınların örgütlenme çabasını desteklemiş; hatta dernek yöneticilerini Vilâyet Konağına çağırarak, onlara "*Herkes sizi ittihatçılık ve Bolşeviklikle suçluyor. Devletin bu nazik günlerinde, İzmir'de huzuru bozmanıza izin veremem*" şeklinde gözdağı vermiştir.¹⁸⁶

İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti, resmen kurulmasından sonra uzun süre bir eylemde bulunmamıştır. 17–19 Mart 1919 tarihlerinde arasında Ege Bölgesi çapında düzenlediği Büyük Kongre ve İzmir'in işgal edilmesinden bir gün önce Maşatlık Mevkiinde düzenlediği miting, bu cemiyetin en önemli faaliyetleri olmuştur.¹⁸⁷

İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti, mili duyguları harekete geçirmeye çalışmıştır. İzmir'in Yunanistan'a verilmesine engel olunması hakkında somut bir karara varamamıştır. Cemiyetin bazı üyeleri İngiliz, bazıları Fransız ve hatta İtalyan mandasına taraftardılar.¹⁸⁸

6. İstihlas-ı Vatan Cemiyeti

Manisa'da kurulan "İstihlas-ı Vatan Cemiyeti" de Müdafaa-i Hukuk davasının Ege bölgesindeki öncülerdendir ve 19 Mart Kongresi ile İzmir Mudafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyetine katılmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Umar, s:75–76

¹⁸⁷ Taçalan, s:127

¹⁸⁸ Bıyıklıoğlu, s:28

¹⁸⁹ Eroğlu s:157

7. Hareketi Milliye ve Redd-i İlhak Teşkilatı

Hareketi Milliye ve Redd-i İlhak Teşkilatı, İzmir'in haksız işgaline karşı savunma maksadıyla kurulmuş kuruluşlardır. İzmir'in işgali ile Ege, büyük bir ihtilal heyecanı ile ayaklanmıştı. Redd-i İşgal, Redd-i İlhak, İstihlası Vatan ve Heyeti Milliye isimleri ile kurulan bu teşekküller, buldukları yerin mülki ve askeri idaresini ele almışlar ve milis teşkilatı meydana getirerek Yunan işgaline karşı bilfiil direnmişlerdir.¹⁹⁰ Ege bölgesinin adım adım Yunanlıların eline geçmesine dayanamayan bölge Türkleri, bu örgüt içinde birleşmişler, buldukları yerlerin sivil ve askeri yönetimini ele geçirerek, gerilla birlikleri kurmuşlar ve Yunan Ordusuna karşı koymaya başlamışlardır.¹⁹¹

8. İzmir Türk Ocağı

İşgal öncesinde, Türk aydınların kayda değer bir başka mukavemet çabası da İzmir Türk Ocağında görülmüştür. Türk Ocağı, Türklük bilincini ve kültürünü yaymak, geliştirmek için bütün Türkiye'ye yayılmış bir örgüt olmuştur. Türk Ocağı, Frenk Mahallesi'ndeki İzmir Tiyatrosu'nda 13 Mart 1919 günü bir toplantı düzenlemiş, İzmir Türk Ocağı Başkanı Vasıf (Çınar) Bey toplantıda ateşli bir konuşma yapmıştır. O günlerde İzmir'in Türk basını da, tepkilerini arttırmıştı. Meselâ 13 Şubat 1335 (1919) günü, Ahenk gazetesinde, Mehmet Şevki Bey'in şu yazısı yayımlanmıştı:¹⁹²

“...Üç dört gündən beri ortalıkla birtakım şayiät deveran ediyor Millet ve devletin ati-i hayatı tehlikede olduğu malûmdur. Buna inanıyoruz ve biliyoruz. Endişe-i istiklâl ile çarpan kalple-rimiz bu itikadın laht-ı tesirinde rüzgârdan hile sezecek kadar hassas olmuştur. Ne duysak, ne işitsek çocukça boynumuzu büküp inanıyor ve yeisimizi teşdid ediyoruz. Birkaç defa bu sütunlarda söyledik, bugün de tekrar ediyoruz. Irkının ve imânının safiyet ve faziletini, kahramanlığını, benliğini ruhunda taşıyan bir Türk için tehlike mevcut değildir. Ölüm perişaniyet, zillet, meskenet ve esaret, ırkının ve imânının faziletini çiğneyenler içindir. Bu devletten mahrum olanlar ümitsiz ruhlarıyla

¹⁹⁰ Aynı yer

¹⁹¹ **Türk Devrim Tarihi**, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1971,s:29; Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul,1996

¹⁹² Umar, s:76-77

girdab ı ye'se (yas girdabına) atılabilirler. Türk için ümitsizlik yoktur. Dünya kuruldu kurulu misli görülmeyen bugünkü dehşetli felâkete, bugünkü tir-i kahra (kahredici oka) göğüs gelecek Türk olmasa kim olabilir ?

Bugün diyorlar ki, İzmir, İstanbul'un mukadderatı aleyhimize halledilmiş veya edilmek üzere imiş. Peki, buna inanalım. Aya Sofya kilise olacakmış. Buna da inanalım. Hakanımızı Kon-yaya yollayacaklarmış. Buna da inanalım. Adalar Denizi sevâhili (Ege Denizi sahilleri) Yunanistanın cihan-ı cenkteki cihangirane hizmetine mükâfaten hibe edilecekmış. Buna da inanalım. Vilâyat-ı şarkiye Ermenistan'a verilecek. Adana bilmemkime terk edilecek, ve daha bilemeyiz, neler neler. En sonra biz de Karaman Beyliğini istihlâfen Konya'ya gidecekmışiz. Hadi buna da inanalım.

Bunlar, bu âti-i insaniyeti kan ve vahşetle tehdid eden tasavvur ve niyetler, Türkün mevcudiyet-i bizevâlini, vâki olsa bile, nakisedâr edemez. Türkün iman ve ruhunu, fazilet ve kahramanlığını en deni bir yed-i kudret levha-i tabiattan çıkaramaz...”

9. Karakol Cemiyeti

Mondros Mütareke Anlaşmasının içerdiği koşullardan, ülkenin pek yakında işgale uğrayacağı anlaşılmaktaydı. Sezilen bu tehlike karşısında bir kısım subay tedbir arayışına giderek Karakol Cemiyeti'ni kurmuşlardır.¹⁹³

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi ve Türk mukavemetinin başarısının arkasında Karakol Cemiyeti'nin varlığından söz edilmektedir.¹⁹⁴ İttihat ve Terakki Partisi'nin liderleri yurt dışına kaçarken, geride kalan ittihatçılar Talat Paşa'nın da talimatıyla yeni ve gizli bir teşkilat olan Karakol Cemiyeti'ni kurmuşlardı. Bu cemiyet de tıpkı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve diğer pek çok gizli cemiyet gibi hücre sistemi ile örgütlenmişti. Karakol Cemiyeti'nin ilk kurucuları Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Davavekili Refik İsmail Bey ve Yüzbaşı Baha Said Bey'dir.¹⁹⁵ Enver Paşa'nın dayısı Halil (Kut) Bey ve Halide Edip'in eşi Adnan Bey de kurucular arasındadır. Cemiyetin görünürdeki lideri Galatalı Şevket Bey ise de gerçek liderler ise Kara Kemal ile Kara

¹⁹³ Zelkif Polat, *Ali Çetinkaya, Hayatı, Kişiliği, Devlet Adamlığı ve Eserleri*, Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon,2005,s:43

¹⁹⁴ Shaw, s:345

¹⁹⁵ Polat, s:43

Vasıf idi. Karakol İsmi ise Kara Vasıf ile Kara Kemal'in lakaplarında yer alan “kara” sözcüğünden türetilmiştir.¹⁹⁶

Karakol Cemiyeti, birbirinden bağımsız ancak birbiri ile ilişkili beş ayrı koldan oluşmuştur. Birinci kol, Topkapı'da Yarbay Hüsamet'in komutasında, bilgi toplamak ve toplanan bilgileri dağıtmakla görevli idi. İkinci kol, Eyüp'te Hafız Kemal liderliğinde düşman askeri hazırlıkları ve harekâtı hakkında bilgi toplamak, silah temin etmek ile görevliydi. Bu kolda Feshane çalışanları vardı, bu insanlar Hristiyanlar ve Yunanlılar tarafından Bosna ve Makedonya'dan gönderilmiş kimselerdi; kendilerine yapılan haksızlıkları hiç unutmadıkları için sadık ve çalışkan mensuplardı. Üçüncü kol, “Menzil Hattı” olarak adlandırılan İstanbul'dan Anadolu'ya kaçıştan sorumlu idi ve Yenibahçeli Şükrü Oğuz tarafından yönetilmiştir. Bunlar genellikle Üsküdar ve Haydarpaşa taraflarında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Dördüncü kol, Bakırköy'de konuşlu idi; Albay Cemal Bey ve Eczacı Hulusi Bey tarafından yönetilmiştir. Bu kol, mali konulardan, kiralama, silah ve adam sevk edilmesi, gerektiğinde rüşvetten ve diğer mali konulardan sorumlu idi. Beşinci kol, Çengelköy'de Fizikçi Cemil Paşa ve Özbek Tekkesi tarafından yönetilmekte, Anadolu'ya adam kaçırma, propaganda, İstanbul ve dışında Karakol şubeleri açma ve destekleme faaliyetlerinden sorumlu idi. Bu kol içinde birçok rütbeli kadın mensup vardı.¹⁹⁷

Karakol Teşkilatı iki ana gruptan müteşekkildi; ilki ve en önemlisi, Esnaf Grubudur. Esnaf Grubu, hükümet tarafından 1'inci Dünya Savaşı sırasında sanayici ve pazarcıları profesyonelleştirme ve gayrimüslim tebaya olan ekonomik bağımlılığı azaltmak maksadıyla teşkilatlandırılmıştı. İstanbul'daki bağlaşıklık kuvvetlerin Anadolu'ya tahliyesini sağlamak ve işgal edilmemiş Anadolu toprakları üzerinde mukavemet hareketlerini başlatmak ve düzenlemek, buna ilave olarak, Anadolu'daki mensuplarına Hükümet ve Damat Ferit'in desteklediği İngiliz Muhipleri Cemiyeti faaliyetleri hakkında istihbarat sağlamak Karakol Cemiyeti'nin amaçlarından bazılarıdır.¹⁹⁸

Karakol Cemiyeti İzmir'in işgali üzerine Sultanahmet Mitinginin düzenlenmesine ön ayak olmuştur. Cemiyetin resmi programında; insanların refahının emniyetle tesisi, bağımsızlığını elde edilmesi ve ata yurdunun özgürlüğünün

¹⁹⁶ Shaw, s:346

¹⁹⁷ Aynı yer

¹⁹⁸ a.g.e.,s:347

egemenliğinin savunulması yer almıştır. Galatalı Şevket Paşa tarafından Cemiyetin amaçları kaleme şu şekilde alınmıştır: “*Düşmanları Türk yurdundan kovmak, bütün millet yok olana değin çoğunluğu Arap olan yerler hariç, yurdu savunmaya askeri bir disiplinle devam etmek.*”¹⁹⁹

Öte yandan cemiyet faaliyetlerini gizlilik içinde yürütmeliydi, emirlere uymayanlar, şahsi menfaatlerini gözedenler, cesaret göstermeyenler ile Türk ve Müslüman halkı katledenlerle işbirliği içinde olanların idam edilmesi kararlaştırılmıştı.²⁰⁰

Kara Vasıf Bey, daha sonra eski ittihatçılardan Ali Çetinkaya, Yenibahçeli Şükrü, Çerkeş Reşid ve Sevkiyatçı Rıza Beyleri de kurucu olarak teşkilata katarak, Karakol Cemiyeti'nin Yediler diye bilinen ilk faaliyet grubunu teşkil etmiştir.²⁰¹

Ali Fuat Cebesoy, İstanbul halkından hayli taraftar bulan cemiyetin, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan Kocaeli yolunu sürekli kontrol altında tutmak için gayret sarf ettiğinden ve bölgede oluşturulan Kuvay-ı Milliye aleyhtarı çetelerle mücadele ettiğinden bahsetmektedir.²⁰²

Karakol Cemiyeti, Milli Mücadeleye yaptığı önemli katkılara rağmen, ittihatçı yapısından bir türlü sıyrılamamıştır. Bu yapısından ötürü Anadolu "da oluşan milli teşkilatlanmadan farklılık arz etmekteydi. Nitekim Mustafa Kemal, Sivas Kongresi sırasında kuruculardan Kara Vasıf Bey'e, "*Karakol Teşkilatı, rumuzuyla, talimatıyla ve hatta şahıslarıyla tarafımızdan ilga ve iptal edilmiştir.*" diyerek faydalı hizmetleri olan bu cemiyetin ittihatçı yapısından dolayı kapatıldığını beyan ederek, ileride çıkabilecek problemlere karşı tedbir almıştır. İstanbul'un işgalinden sonra cemiyetin birçok önemli mensubu İngilizler tarafından tutuklanmış, bir kısmı da Anadolu'ya kaçmıştır. Teşkilat sonradan "Zabitan Grubu" adı ile yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır.²⁰³

Bu cemiyetlerin tek amacı, temsil ettikleri bölgelerin tarih, coğrafya ve nüfus bakımından Türklere ait olduğunu ispat etmek ve Osmanlı topluluğundan ayrılmamayı temin etmektir. Kuruluşlarında başlangıçta, hakların müdafaasını silâhla yapmayı

¹⁹⁹ Aynı yer

²⁰⁰ Nutuk-1,s:86

²⁰¹ Polat, s:43

²⁰² a.g.e.,s:44

²⁰³ a.g.e.,s.45

düşünememişlerdir. İlmî araştırmalarla, istatistiklerle, büyük devletlere haklı olduklarını anlatabileceklerini sanmışlar, propaganda ve yayın faaliyetini bunun için yeterli görmüşlerdir. Ancak işgallerin fiilen başlaması, Müdafaa-ı Hukukun kuvvet gerektirdiği gerçeğini anlatabilmiştir. Bölgecilik zihniyetinin, memleketin bütünlüğünü sağlayamayacağıının bu cemiyetlerce kavranması için de Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi gerekmiştir.²⁰⁴

²⁰⁴ Selek, s:99

II. BÖLÜM: PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İZMİR'İN İŞGALI

Paris Barış Konferansı sırasında Yunan emelleri doğrultusunda alınan birçok siyasi kararın arkasında Yunanlıların büyük ülküsü “Megali İdea”nın etkisi vardır. Bu nedenle Paris Barış Konferansını incelemeyen önce Megali İdea'dan bahsetmek yerinde olacaktır.

I. MEGALİ İDEA VE VENİZELOS

Helenizm 19ncü asırda bir Alman tarihçi tarafından ortaya atılmıştır. Tarih literatüründeki anlamı Büyük İskender'in doğuyu fethi sonucu meydana gelen medeniyet şeklinde ifade edilmektedir. M.Ö. IV ncü yüzyılın ortasından, Roma İmparatorluğunun kuruluşuna kadar olan devreye “Helenistik Devir” ve doğu-batı kültürlerinin birbiri ile kaynaşmasına “Helenizm” denmektedir.²⁰⁵

Anadolu'daki Helenizmin Hristiyanlık öncesindeki tarihi, çağdaş Yunanlıların Helenizmin coğrafi ve kültürel sınırlarını belirlemelerine ışık tutmuştur; bu da Yunanlıları ülkelerinin geleceği konusundaki hedeflerini belirleyen bir öge olmuştur.²⁰⁶

Yunanlılar Helenizmi siyasi bir program olarak kabul etmişlerdir. Yunanistan'da ve diğer batılı devletlerde Panhelenizm geleneği mevcuttur. Helenizm; Yunan milli hedeflerini belirten “Megali İdea”yı dünya kamuoyu nezdinde maskeleyen bir vasıta olmuştur.²⁰⁷

Yunan niyet ve amaçları “Megali İdea” şeklinde biçimlendirilmiştir: Megali İdea şu şekilde özetlenebilir: Bizans İmparatorluğunu, Fatih'ten önceki büyük Hıristiyan Ortodoks devletini ve Karadeniz kıyılarında Pontus devletini yeniden kurmak, Ege'deki bütün adaları ele geçirmek, Anadolu'nun Ege kıyılarına yerleşmek, Girit ve Kıbrıs adalarını Yunanistan'a katmak, Ayasofya'yı yeniden büyük kilise yapmak, devletin başkentini İstanbul'a taşımak.²⁰⁸

²⁰⁵ “*Türk Yunan Sorunları*” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı 6, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985, s:55

²⁰⁶ Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1978, s:32

²⁰⁷ **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı 6, s:55

²⁰⁸ Nurettin Tursan, **Yunan Sorunu**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1980, s:28

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Megali İdea, Yunan Devleti ve fikir adamlarında hâkim bir düşünce biçimi olarak görünmektedir. Bu fikir Yunan ırkının yaşadığı coğrafi mekânları içine alacak Büyük Yunanistan'ın oluşturulmasını hedef almakta, başka bir ifadeyle eski Bizans İmparatorluğu'nu başkent İstanbul olmak üzere ihya etmek, “iki kıtalı” ve “beş denizli” “Büyük Yunanistan”ı yaratmak amacını gütmektedir²⁰⁹.

Politikacı John Kolettis Ocak 1844 ayında Yunan Milli Meclisi'nde Megali İdea'yı tanımlarken şunları dile getirmiştir:

“...Yunanistan Krallığı Yunanistan değildir.Yunanistan'ın sadece bir parçası en küçük, en yoksul parçasıdır. Yunanlılar sadece Krallık içinde oturanlar değildirler, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizmin iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul, büyük başkentbütün Yunanlıların kenti, düşü, umudur...”²¹⁰

Yunanlı tarihçi ve devlet adamı Panayotis Pipinellis, Megali İdea'yı tanımlarken, Yunan varlığının anlamı olduğundan dem vurarak ve Yunan halkını bir sınır içinde toplayan birleşik ve ulusal bir devlet çekirdeği haline gelmeyi zorlayan bir ülkü olduğundan bahsetmektedir. Yine Yunanlı yazar A.C.Michalopoulos'a göre Yunanistan'ın Küçük Asya ve Trakya'daki emelleri, emperyalizme değil, milyonlarca Yunanlıyı çoğunlukta buldukları ilçelerde yabancı zulüm ve boyunduruğundan kurtarmak yönünde hukuki bir azma dayanmaktaydı. Bu koşullar altında Yunanistan eninde sonunda birleşecek ve Yunan Krallığı İonia'dan (Batı Anadolu) Karadeniz'e uzanarak Trakya, Anadolu'nun kıyı bölgeleri ve İstanbul'u kapsayacaktı.²¹¹

Megali İdea Helen önderliğinde Bizans İmparatorluğunu yeniden diriltmek olarak da tanımlanmaktadır.²¹² Yazar Michalopoulos, Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmak amacını “kibirli, entelektüel bir dilek, bir düş ya da aşırı bir ideal olarak değil, örf ve adetlerinde vahşi, Türk olmayan uyruklarına karşı davranışında

²⁰⁹ Çaycı, s:44

²¹⁰ Smith, s:11

²¹¹ Sonyel, s:30

²¹² Uçarol, s:106

insafsız olan bir ırktan (Türklerden) özgürlüğünü kazanma yolunda dayanışma içindeki halkın sesi” olarak nitelemiştir.²¹³

Yunanistan’ın gücü ve kaynakları bu denli geniş kapsamlı bir emperyalist politikayı gerçekleştirmeye elverişli olmadığından dolayı Yunan devlet adamları, Türkiye’ye karşı mücadele ederken zamanın güçlü devletlerini yanlarına almayı temel politika olarak benimsemişlerdir. Büyük devletler de, kendi çıkarlarına ters düşmemesi şartıyla, bu politikaya yardımcı olmuşlardır.²¹⁴

Venizelos, 1896–1897 yıllarında Türkiye’ye karşı girişilen ihtilal hareketinin lideri olmuştur. Aynı zamanda Balkan savaşları sonunda Yunan emellerinin bir kısmını gerçekleştirmiş ve Yunan topraklarını genişleterek Selanik Limanını Osmanlılardan koparmaya muvaffak olmuştu. Venizelos, önce ülkede yoğun bir imar ve kalkınma hareketine girişmiş, Balkan Harpleri sonucunda Epir, Makedonya, Batı Trakya’nın önemli kısımları ile adaların çoğunu alarak ülkesinin sınırlarını iki misli genişletmiştir. Gençliğinden beri Ege ortasında bulunan Skyros Adasını Hellenizmin coğrafi merkezi olarak düşünmüştür.²¹⁵

Dolayısıyla Ege’yi bir Yunan gölü haline getirmek, Bizans İmparatorluğu’nu Avrupa ve Asya’da canlandırmak, Megali İdeayı hayata geçirmek, Venizelos’un amaç edindiği siyasî programı halini almış görünmektedir.²¹⁶

Birinci Dünya Harbi, Venizelos’un Anadolu üzerindeki emellerini uygulamaya koymak için olağanüstü bir fırsat yaratmıştı. Fakat Alman yanlısı olan kralın muhalefeti nedeniyle Venizelos İngiliz yanlısı politikasını, ancak onu 1917’de bertaraf ettikten sonra uygulamaya koyabilmiştir. Yunanistan’ın emellerinin gerçekleşmesi Yakındoğu düzeninin kurulmasında birinci derecede söz sahibi olan Büyük Britanya’nın tutumuna bağlıydı. O sıralarda İngiliz Başbakanı olan Lloyd George genellikle çağdaşı Avrupa devlet adamlarında görüldüğü gibi, Yunanlılara karşı sempatiyle doluydu.²¹⁷

²¹³ Sonyel, s:30

²¹⁴ Çaycı, s:44

²¹⁵ Tansel, s:156

²¹⁶ Çaycı, s:45

²¹⁷ a.g.e.,s:45

1829'da Wellington "Grek imparatorluğu'nu yeniden kurmalıyız" demiştir. Daha sonra Türkiye ve Orta Doğu'da yolculuklar yapan S. Tollmache Sinclair adındaki bir İngiliz milletvekili, İstanbul Türklerde kaldıkça sürekli bir barışın sağlanamayacağını, Trakya ve Makedonya'yı da içine alacak bir Grek İmparatorluğu'nun kurulmasının zaruri olduğunu iddia etmiştir. Yunanlılara karşı duyulan bu sempatiye bu kez Venizelos mazhar olmuştur.²¹⁸

Lloyd George'un Venizelos'a karşı özel sempatisi vardı. Buna karşılık İngiliz Başbakanı Türkler için yanlış ve peşin hükümlere sahipti. Ona göre, Türkler tarihi misyonlarını artık tamamlamışlardı. Yakındoğu'da İngiliz çıkarlarına hizmet edecek yeni ve genç devletlere ihtiyaç vardı Üstelik Türkler harp içinde İngilizlere Çanakkale ve Kut-ul-Amare yenilgilerini tattırması ve İngiltere'nin sömürgeleri için kötü örnek olmuşlardı. En fazla Müslüman sömürgeye sahip İngiltere'nin prestijini sarsmışlardı. Dolayısıyla Türklerin bir daha ayağa kalkamayacak şekilde cezalandırılmaları gerekliydi".²¹⁹

İngiliz Başbakanı Lloyd George, Akdeniz'de kendisine bir rakip olarak gördüğü İtalyanları Batı Anadolu'ya sokmamak için Yunanlıların baş savunucusu durumundaydı. Lloyd George, Fransız ve İtalyanların Akdeniz'i aralarında bölüşmek istedikleri kanaatindeydi. İngiltere'ye minnet borçlu bir Yunanistan'ın, Doğu Akdeniz'de İngiliz menfaatlerine destek olacağını düşüncesindeydi.²²⁰

Özetle Büyük Britanya'nın politikasını yönlendiren Lloyd George, hem duygu hem de çıkar açısından Yakındoğu'da Yunanistan üzerine oynamaya kararlıydı. Bundan başka İngiliz Başbakanı aynı zamanda Zaharoff gibi büyük ekonomik güce sahip Yunanlı işadamlarının etkileri altındaydı.²²¹

1814–1876 tarihleri arasında faaliyet gösteren "Etniki Eterya"nın programı ile Venizelos'un "Büyük Yunanistan" programının belirlediği Megali İdea'nın hedeflerine ulaşabilmek için; Yunanistan, propagandalarının ağırlık merkezini, "Türk vahşeti ve Türkler'in geri bir millet olduğu, bu sebeple büyük Yunanistan'ın kurulması"

²¹⁸ Tansel, s:156–157

²¹⁹ Çaycı, s:45

²²⁰ Artuç, s:59

²²¹ Çaycı, s:45

gerektiği savı üzerine bina etmiştir. 1900'lü yıllardan itibaren de basın-yayın yoluyla bu fikirleri dünya kamuoyuna yaymaya çalışmışlardır.²²²

Etniki Eterya, İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından oluşturulmuştur. Bu teşkilat önce, Rusya'nın Odesa kentinde 1814'de kurulmuş, daha sonra, Londra, Paris, Marsilya, Trieste gibi yerlerde gizli şubeler açmış, yüksek tahsil yapan Rum gençlerini bu derneklere almaya başlamışlardır. Bu cemiyetin ana gayesi, Bizans'ı yeniden ihya, Ayasofya'ya haç dikmek ve büyük Yunanistan'ı kurmaktır. Etniki Eterya'nın programı ise;

- 1) Yunan milletinin tam bağımsızlığına kavuşması,
- 2) Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a kazandırılması,
- 3) Ege adalarının, Batı Anadolu'nun, Kıbrıs'ın, Gökçe Ada ve Bozca Ada'nın Yunanistan'a katılmaları,
- 4) Pontus Rum hükümetinin kurulması
- 5) İstanbul'un işgali ile Bizans İmparatorluğunun ihyası olarak belirlenmiştir.²²³

1919 yılında İstanbul Fener Rum Patriği Grigorius da bu cemiyetin üyesi idi. 1821–1919 yılları arasında geçen 98 sene içinde Fener Patrikhanesi bu cemiyetin merkezi olmuştur.²²⁴

Bundan başka, İstanbul Rum Patrikhanesi bünyesinde teşekkül eden Mavri Mira Cemiyeti,²²⁵ Etniki Eterya paralelinde ayrı bir cemiyettir. Cemiyetin faaliyetleri arasında:

- 1) Vilayetler içinde çeteler kurup yönetmek,
- 2) Mitingler düzenlemek,
- 3) Propaganda planları hazırlamak, bu alanda faaliyet göstermek,
- 4) Resmi kuruluşların yardımlarını sağlamak,

²²² Gürler, s:33

²²³ Abdülhadi Toplu, **Tarih İçinde Anadolu Sakinleri ve İsyanlar-Ayaklanmalar**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s:310

²²⁴ Aynı yer

²²⁵ Nutuk-1, s:4

- 5) Rum okullarının gizli örgütlerini kurmak, 20 yaşını geçmiş gençleri buralara çekmek, onların faaliyetlerini sağlamak,
- 6) Ermenilerle birlikte Türkler aleyhinde işbirliği yapmak,
- 7) Trabzon ve yöresinde kurulan, Pontus çalışmalarını yönetmek gibi işlerle uğraşmak hususları vardır.²²⁶

Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira Cemiyeti ile müşterek çalışmış, Ermeni hazırlıkları da Rum hazırlıklarına paralel olarak ilerlemiştir. Ayrıca Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde teşkilat kurmuş olan ve İstanbul'a bağlı bulunan Pontus Rum Cemiyeti çalışmalarını başarıyla sürdürmüştür.²²⁷

II. PARİS BARIŞ KONFERANSI

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumdan yararlanmak isteyen ve büyük devletlere dayanarak tarihi emellerini gerçekleştirmek isteyen Yunanistan, 1918'den itibaren Batı Anadolu topraklarını Yunanistan'a ilhak için çalışmaya başlamıştı. Bu konuda yürüttükleri başarılı propagandalara paralel olarak aynı topraklarda asırlardır beraber yaşamış olan Rum halkını da etkilememiştir. Rumları buldukları köy, kasaba ve şehirlerde harekete geçerek, Türkleri hâkimiyet altına almak ve imha etmek üzere teşvik etmişlerdir. Savaş yıllarında, İttihat ve Terakki iktidarının aldığı tedbirler ile kısmen, bu propaganda ve hareketlere engel olunmuşsa da mütareke ile artık bir engel kalmamıştı. Kiliseyi ve papazları arkasına alan bu propaganda gittikçe yayılarak, başta İzmir olmak üzere, Aydın, Denizli, Balıkesir ve bütün Batı ve hatta Güney Marmara Bölgesini etkisi altına almıştır. Adalardan gelen Rum ve Yunanlı subaylar bu hareketleri daha da hızlandırmışlardır. Megali İdeacılar, bu maksatlarına ulaşmak için en uygun fırsatı Paris barış görüşmelerinde yakalamışlardır.²²⁸

Mondros Mütareke Antlaşması, Osmanlı açısından Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirmişti. Galip devletler, imparatorluğun stratejik bölgelerini işgal etmeye

²²⁶ Toplu, s:310

²²⁷ Nutuk-1,s:4

²²⁸ Bayar, s:8

başlamışlardı. Asıl konu, yapılacak barış antlaşmasıyla, galip devletlerin isteklerinin neler olacağıydı.²²⁹

Birinci Dünya Harbini sona erdiren barış anlaşmaları, müttefik, kısmen müttefik ve ortak devlet gibi sınıflandırmaya tabi tutulmuş 32 devletin iştirak ettiği Paris Barış Konferansında hazırlanmıştır. Bu devletler Merkezi Devletlere karşı savaşmış veya onlara karşı harp ilan etmiş olan devletlerdi. Konferans 18 Ocak 1919 da, aynı zamanda Alman İmparatorluğunun kuruluş yıldönümü günü açılmıştır.²³⁰

Her ne kadar 32 ülkeden 70 temsilci katılmış ise de,²³¹ Konferansın kararlarına hâkim olan devletler Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya olmuştur. Bu devletlerin başbakan ve dışişleri bakanlarından müteşekkil bir ‘‘Onlar Konseyi’’ kurulmuştur. Ancak konseye esas itibariyle Fransa ve İngiltere hâkim olmuştur.²³² Onlar Konseyi daha sonraları konularının önemine göre yalnız hükümet başkanlarını katılımıyla ‘‘beşler konseyine’’, bu konseye aynı zamanda ‘‘En Üstün Meclis’’ de denmektedir²³³, müteakiben Japon başbakanının ayrılmasıyla ‘‘dörtler konseyine’’ dönüşmüştür.²³⁴ Dörtler Konseyinin liderleri ise, Lloyd George, Clemenceau, Wilson ve Orlando idi.²³⁵ Bu ülkeler içinde de özellikle ilk üçü konferansa hâkimdi. Ancak, savaşın kazanılmasında belirleyici olmasına rağmen, barışın elde edilmesinde ABD geri planda kalmıştır. Çünkü konferansta ABD’ni temsil eden Başkan Wilson, özellikle uluslar arası teşkilatlanma konusu üzerinde durmuş, öteki konulardaki karmaşık Avrupa sorunlarına ise uzak kalmıştır. Yine de, Avrupa dışı bir güç olarak ABD’nin konferanstaki ağırlıklı varlığı, artık Avrupa’nın dünyayı tek başına yönetemediğini ve hatta kendi iç sorunlarını bile dışarıdan yardım almadan çözemediğini göz önüne sermiştir.²³⁶

Konferansta Amerika Birleşik Devletlerini Başkan Wilson temsil etmiştir. Wilson’un amacı uluslar arası barışın sağlanması için bir ‘‘Milletler Cemiyeti’’

²²⁹ Coşkun, s:55

²³⁰ Armaoğlu, s:145

²³¹ Uçarol, s:435

²³² Armaoğlu, s:145

²³³ Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,1990,s:325

²³⁴ Öztoprak, s:21

²³⁵ Macmillan, s:57

²³⁶ Ömer Kürkçüoğlu; Yavuz Sabuncu; Sina Akşin; Nadir Sugar; A.Nuri Yurdusev; Esin Yurdusev; İhsan Güneş, **Dünyanın ve Türkiye’nin Yakın Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998,s:9

kurulmasıydı. Oysa İngiltere ve Fransa'yı ise barışın nasıl tesis edileceği değil daha ziyade kendi menfaatlerini nasıl gerçekleştirecekleri ilgilendirmekteydi.²³⁷ Fransa Başbakanı Clemenceau ve İngiliz Başbakanı Lloyd George Avrupa'nın klasik diplomasisini temsil ederek Almanları bir daha Avrupa dengesini bozmasına müsaade etmeyecek tedbirleri alarak adeta başını kaldıramayacak şekilde ezmeyi amaçlamıştır. Japonya Konferansta pasif bir rol almıştır, çünkü Avrupa'daki gelişmeler bu ülkenin ilgi sahasında yer almamıştır; İtalya ise pek dikkate alınmayarak neredeyse üvey evlat muamelesi görmüştür.²³⁸

Konferansta ele alınacak konulardan ikisi hayati öneme haizdi. Birincisi, harp sonrası Avrupa'nın durumun ve ortaya çıkan yeni devlet sınırlarının belirlenmesi, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl paylaşılacağı olmuştur.²³⁹

İtalyanlar daha önce kararlaştırıldığı gibi İzmir'i istemişlerdir ama özellikle İngilizler burasını İtalya gibi sözünü dinletmekte zorluk çekeceği bir devlet yerine Yunanistan gibi küçük ve kendi dümen suyunda hareket edecek bir devlete vermek niyetindeydiler. Bunun için bahane de bulunmuştu.²⁴⁰ Her ne kadar 26 Nisan 1915 Londra ve 17 Nisan 1917 St. Jean de Maurienne gizli anlaşmalarıyla İzmir İtalyanlara vaat edilmiş olsa da,²⁴¹ bu anlaşma —o günlerde yapılan Komünist ihtilali nedeniyle— Rusya tarafından imzalanmadığı için geçersizdi.²⁴²

Yunanlılar Arnavutluk'un güneyine sahip olmayı ve doğuda Ege ile Karadeniz arasındaki Trakya'yı, birkaç adayı ve Anadolu'dan ise Marmara'nın güney sahili ortasından yaklaşık 400 mil kadar güneye uzanan kesimi İzmir dâhil olmak üzere almak istemişlerdir.²⁴³

Venizelos'un Türklerle yapılacak barış anlaşması konusundaki görüşleri, Londra'da bulunduğu sırada Lloyd George'a vermiş olduğu muhtırada genişçe belirtilmişti. Bu muhtırada Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma planları da mevcuttu. Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın koparılmalarını oldubitti sayan

²³⁷ Yavuz, s:28

²³⁸ Armaoğlu, s:146

²³⁹ Coşkun, s:56

²⁴⁰ Artuç, s:56

²⁴¹ Bıyıklıoğlu, s:17

²⁴² Artuç, s:56

²⁴³ Macmillan, s:345

Venizelos, Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devletini de kapsayan üç yönlü bir düzenleme ön görmüştü. Buna göre, Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde İstanbul ve Doğu Trakya'yı birleştiren egemen bir devlet kurulacak, Boğazların özgürlüğü sağlanacak ve Batı Anadolu Yunanistan'a katılacaktı.²⁴⁴

Venizelos, Konferansdaki konuşmasından sonra kendisini otelinde ziyaret eden Le Petit Journal muhabirine şöyle demeç vermiştir:

"...Bu sabah (3 Şubat 1919) Kuzey Epir, Trakya ve İstanbul'la ilgili Yunan toprak isteklerini anlattım. Yarın da Ege adaları ve Küçük-Asya ile ilgilileri tamamlayacağım... Bütün isteklerimiz Başkan Wilson'un yüce prensibinden ilham almaktadır: ' Halklar geleceklerini kendileri belirlemelidirler.' Artık ispatlanmış bir gerçektir ki Türkler kendi ırklarından olmayan halkları yönetmekten acizdirler. Onların katliam ve işkenceleri sürdürmelerine imkân vermemelidir..."²⁴⁵

Paris Barış Konferansı'nda Türkiye'nin tamamen paylaşılmasına yönelik toprak talepleri gündeme getirilirken; Osmanlı Devleti sınırları içindeki Türk olmayan unsurlar da, Wilson Prensiplerinin ve İtilaf Devletleri'nin bazı vaatlerinin etkisinde kalarak toprak talebinde bulunmaya başlamışlardır. Karadeniz'de Pontus Rum Devleti'ni kurmak isteyen Pontusçu Rumlar da bu unsurlardan biriydi ve en çok Yunanistan'a güvenmişlerdi. Ancak Batı Anadolu ile ilgili emelleri uğruna Venizelos, Pontus'tan taviz vermekten çekinmemişti. Yunan Başbakanı Venizelos'un 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na verdiği ve Yunanistan'ın toprak isteklerini toplu olarak ifade eden "Muhtıra", Pontusçuları hayal kırıklığına uğratmıştır.²⁴⁶

Ermeniler, Doğu Anadolu ve Kilikya dâhil Güneydoğu Anadolu'yu istiyorlardı. Kendi iddialarına göre; Çarlık Rusyası'nın Doğu Anadolu' da ilerleyen ordularını destekledikleri için bütün Osmanlı Ermenileri sürülmüş ve Türklerin baskı ve zulümlerine maruz kalmışlardı. İhtilalden sonra Rus ordularının Kafkas ötesine çekilmeleriyle yalnız başlarına kalan Ermeni ordusu,

²⁴⁴ Smith, s:83

²⁴⁵ Akyüz, s:114

²⁴⁶ Mehmet Okur,"Pontusçu Rumların Avrupa'daki faaliyetleri ve Paris Barış Konferansındaki Girişimleri", **Ata Dergisi**, Selçuk Ün. Yayınları, Sayı 12, s:93

Osmanlı ordularına karşı tek başına dövülmüştü, Ermeniler bu fedakârlıklarının karşılığını Paris’te istemişlerdir.²⁴⁷

Kürt'lere gelince, Güneydoğu Anadolu'da Diyarbakır, Elazığ, Bitlis, Musul ve Urfa'yı içeren topraklarda bağımsızlıklarını istemekteydiler. Bütün bu nedenlerle Yunan Başbakanı Venizelos, Pontus Rumları adına Trabzon Metropolitisi Hrisantos, Ermeni Cumhurbaşkanı Bogos Nubar, Kürtleri temsilen Şerif Paşa, kalabalık heyetler halinde Paris’te bir araya gelmişlerdir.²⁴⁸

A.B.D. Başkanı Wilson konferansa katılan ülkelerin temsilcilerine, 8 Ocak 1918’de açıklanan ve tarihe “Wilson’un 14 ilkesi” olarak geçen ilkeleri doğrultusunda, gizli antlaşmalara girişmemeleri konusunda telkinlerde bulunmuştur. Wilson, paylaşılması planlanan yerlerin ilgili devletlerin topraklarına katılması yerine yine aynı devletlerce Milletler Cemiyeti denetimi altında mandater bir rejimle yönetilmesini önermiştir. Bu doğrultuda 30 Ocak 1919’da alınan bir prensip kararına göre Suriye, Irak, Filistin ve Arap Yarımadasının Osmanlı Devletinden ayrılmış, kurulması düşünülen Ermenistan ile birlikte mandater bir statüye sahip olması öngörülmüştür.²⁴⁹

Konferansın çalışmaya başlamasıyla birlikte Wilson’un isteği üzerine Milletler Cemiyeti statüsünü tesis için öncelik verilmiştir.²⁵⁰ Bu konuda biraz da İngiltere ve Fransa Başbakanlarının Wilson’u bir an evvel başlarından savma ve rahatça istedikleri gibi hareket etme serbestisini yakalama arzu ve isteği de önemli yer işgal etmiştir. Nitekim Şubat 1919’da Milletler Cemiyeti statüsü kabul edilir edilmez Wilson, Amerikan kamuoyunu kazanmak maksadıyla Amerika’ya dönmüş, böylelikle de Clemenceau ve George istedikleri serbest ortama tümüyle kavuşmuşlardır.²⁵¹ Bunun yanı sıra Rusya’nın savaştan çekilmesi ile birlikte gündeme gelen “Boğazlar Sorunu”na da Mart ve Nisan 1919’da Paris’te bir çözüm aranmaya çalışılmıştır. Ancak Boğazlarda yüzyıllardır gözü olan İngiltere ve Fransa bu konuda anlaşamayacaklarını anlayınca çözümü İstanbul’un Ermenistan

²⁴⁷ Artuç, s:56,57

²⁴⁸ Aynı yer

²⁴⁹ Yavuz, s:28

²⁵⁰ Uçarol, s:435

²⁵¹ Armaoğlu, s:146

ile birlikte Amerikan mandasıyla idare edilmesinde bulmuşlardır.²⁵² Konferansta ayrıca, imparatorluk içinde fırsat kollayan Ermeniler, Araplar ile Kürtlerin istekleri de tartışılmıştır.²⁵³

Konferans sonunda uzun tartışmalardan sonra, İtilâf Devletleri; Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ile yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını tespit etmiştir.²⁵⁴ Bu esaslar çerçevesinde, 28 Haziran 1919'da Almanya, 10 Eylül 1919'da Avusturya, 27 Kasım 1919'da Bulgaristan ve 4 Haziran 1920'de Macaristan ile barış antlaşmaları yapılmıştır.²⁵⁵ 13 Temmuz 1919'da Macaristan ile barış antlaşması yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış antlaşması sonraya bırakılmıştır; çünkü büyük sömürgeci devletler ve onların desteğiyle paylaşmaya katılacak Yunanistan, daha önce yaptıkları gizli sözleşmelere rağmen, Osmanlı Devletinin mirasını paylaşma konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir.²⁵⁶ Nitekim 14 Mayıs 1919'da bütün Anadolu'nun mandaterliklere bölünmesine dair bir karar alınmış, 21 Mayıs'ta ise bu konudaki görüşmelere sonradan karar alınmak üzere ara verilmiştir.²⁵⁷ 17 Haziran 1919'a kadar konferansın ana yürütme organı olan Onlar Konseyi'ne bir Osmanlı Heyeti kabul edilmemiştir. Anlaşma maddelerinin son şekliyle Bab-ı Ali'nin eline ulaşması on bir ay almıştır.²⁵⁸

Aslında Osmanlı barışının Müttefiklerce geciktirilmesinin birkaç önemli nedeni vardı; bunlardan ilki, Wilson'un isteği üzerine kurulan "Milletler Cemiyeti"nin tesisi, Alman meselesinin Versailles Anlaşması ile çözülmesi ve sırasıyla Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan anlaşmalarını hazırlamakla geçen yorucu diplomatik girişimler, Müttefiklerin Doğu meselesine derhal ve ciddi biçimde eğilmelerine engel teşkil etmiştir. İkinci neden olarak İtilaf devletleri; Balkanlar, Boğazlar, azınlıklar ve devlet topraklarının paylaşımı gibi çetrefilli sorunları içeren bu meseleyi hemen ele almaktan çekinmişlerdi. Üçüncü neden ise Osmanlı Devleti zaten bir "hasta adam"dı; bu nedenle mirasın paylaşımı sırasında

²⁵² Yavuz, s:28

²⁵³ Coşkun, s:58

²⁵⁴ Umar, s:88

²⁵⁵ Okur, s:93

²⁵⁶ Umar, s:88

²⁵⁷ Yavuz, s:29

²⁵⁸ Palmer, s:389

ortaya çıkacak anlaşmazlıkların salimen çözülebilmesi için diğer meselelerden kurtulmak gerekecekti. Bir başka neden olarak, müttefiklerin çalışma yöntemlerinin de gecikmeye sebebiyet verdiği kanaatidir. Müttefikler uzunca bir süre Amerika Birleşik Devletlerinin Ermenistan, Kilikya, Boğazlar ve İstanbul’da manda yönetimini ele alacağını sanmışlardı; oysa Amerikan Senatosu “Monroe Doktrini”ne²⁵⁹ sadık kalarak Avrupa ve doğu meselelerine karışmayı istememiş, önerilen manda tekliflerini geri çevirmişti. Hal böyle olunca müttefikler başka bir formül geliştirmek için zaman kaybetmişlerdi.²⁶⁰

Barış konferansı, tartışılmakta olan Osmanlı topraklarının geçici olarak zafer kazanan büyük güçlere, Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) mandası olarak, devredilmesini önermiştir. Mayıs 1919’da Başkan Wilson kendi geliştirdiği teamül dışına çıkarak, Ermenistan’ın ve hatta İstanbul’un Amerikan mandasına girmesi için Kongre onayı istemiştir.²⁶¹

Görüşmeler sonunda birçok konuda uzlaşmaya varılmıştır; Boğazlar İstanbul da dâhil olmak üzere Uluslararası bir komisyonun yönetimine bırakılacaktı. Arabistan, Osmanlı idaresinden koparılmıştı. Fransızlar, Suriye ve Kilikya’nın mandasını alarak Musul’dan vazgeçmişler, İngilizler de Filistin ve Irak’ın manda yönetimini devralmışlardı.²⁶² (Daha sonra Ürdün İngiliz mandası altına girmiştir.)²⁶³ Antalya ve Konya ile çevre bölgeyi kapsayan bir toprak mandaterliği İtalya’ya bırakılmıştı. Müttefikler, Doğu’da hudutları sonradan saptanacak bir Ermenistan kurulmasını da uygun bulmuşlardı. Artık Yunanlılara da Adalar’la birlikte İzmir ve Aydın’ı kapsayan bir bölge verilebilirdi.²⁶⁴

Zaten İzmir ve arka bölgesi hemen harbe katılmasının bir mükâfatı olarak 1915 yılında Yunanistan’a vaat edilmişti. Bununla beraber müttefikler, Wilson’un barış notasına verdikleri 10 Ocak 1917 tarihli cevapta, yabancı unsurları Batı medeniyetine düşman olan Osmanlı idaresinden kurtarmayı ve Osmanlı Devleti’ni Avrupa’dan dışarı atmayı başlıca davaları olarak

²⁵⁹Monroe Doktrini; Avrupa’nın Amerika’ya karışmaması ve Amerika’nın da Avrupa’nın sorunlarından uzak durması esasına dayalı bir infirad (yalnızcılık) politikasıdır. Bkz: Uçarol, s:227

²⁶⁰ Akyüz, s:105,106

²⁶¹ Palmer, s:390

²⁶² Artuç, s:58

²⁶³ Palmer, s:390

²⁶⁴ Artuç, s:57

gördüklerini beyan etmişlerdir.²⁶⁵ Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos, iyi söz söylemek yeteneğini ve tarihteki Yunan uygarlığının Batı âlemindeki etkisini kullanarak kulis yapmaktaydı. İsteklerini 30 Aralık 1918'de bir muhtıra halinde Paris Yüksek Konseyi'ne zaten sunmuştu.²⁶⁶

Yunanistan, bu muhtıra ile daha konferans toplanmadan, İngiltere'ye başvurup, "Bandırma-Meis Adası" çizgisinin batısında kalan Anadolu bölümünün kendisine verilmesini istemişti. Hâlbuki Wilson Prensiplerinin 12'nci maddesine göre, Osmanlı Devleti'nin Türklerle meskûn bölümleri yine Osmanlı Devletinin elinde kalacaktı.²⁶⁷ Venizelos, Yunan toprak isteklerini resmen dile getirmek için 3 ve 4 Şubat 1919'da Paris Barış Konferansının tekrar huzuruna çıkmıştır. Gerçekte usta bir politikacı olan bu Girit'li devlet adamı, Yunan hak iddialarını Wilson prensiplerine, özellikle 12'nci prensibe ve self-determinasyon hakkına dayandırmıştır.²⁶⁸

Bu elverişli ortamda Venizelos, "İki kıta" "Beş Denizli" Yunanistan'ı gerçekleştirmek için harekete geçmiştir.²⁶⁹ Onlar Konseyine yaptığı açıklamalar Kurul üzerinde olumlu etki yapmıştır. Venizelos Galler şivesiyle konuşan Lloyd George'u pohpohlamış, Kuzey Epir'deki öğretmenlerin erdemlerinden söz ederek Wilson'a iltifat etmiş, On İki Adalarda yapılan sünger avcılığına ilişkin fotoğraflar göstererek Kurul'da iyi bir hava yaratmıştır.²⁷⁰ Venizelos yaptığı uzun açıklamada, Eski Yunanistan'ın yeniden yaratılması ve Yunanca konuşan bütün toplulukların bir bayrak altında toplanması gereğinden söz etmiştir. Kuzey Epir, Ege adaları (Onikiada, İmroz ve Bozcaada dâhil) Trakya ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını istemiştir. Batı Anadolu'da Bandırma'nın 25 km. doğusu ile Fethiye'nin güneyindeki Kalkan'ı birleştiren hattın içinde kalan yerleri, nüfus çoğunluğuna dayanarak istemiştir. Venizelos, bu bölgedeki büyük Türk nüfusu için çözüm yolu da bulmuştu. Orta Anadolu

²⁶⁵ Bıyıklıoğlu, s:18

²⁶⁶ a.g.e.,s:58

²⁶⁷ Umar, s:88

²⁶⁸ Sonyel, s:35

²⁶⁹ Çaycı, s:45

²⁷⁰ Smith, s:86

Rumları ile bunlar nüfus mübadelesine tabi tutulacaklardı. Ayrıca Doğu Anadolu içinde geniş bir Ermenistan kurulmasını da önermiştir.²⁷¹

Venizelos toplantıda İngiltere Başbakanını tesir altına almıştı;²⁷² Paris Barış Konferansı'na sunduğu 3 Şubat 1919 tarihli ikinci bir muhtırada toprak isteklerini; Epir yöresinin kuzeyi, Ege Adaları, Trakya ve Batı Anadolu olarak dört grupta toplamıştı.²⁷³ Venizelos' un Paris Barış Konferansındaki kişisel çekiciliği ve konuşma yeteneği, ona konferans üyelerinin sempatisini kazandırmış ve o günlerin yazarlarından birinin deyişiyle, "Küçük Asya' daki saldırgan politikaya" yol açmıştır. İngiliz Başbakanı Lloyd George'a göre, Venizelos, Yunan ırkının "Periklis"²⁷⁴ ten bu yana yetiştirdiği en büyük devlet adamı" idi.²⁷⁵ Venizelos' un taraftarları onun, "dış sorunları ele almada özel bir yeteneği olduğuna" inanmışlardı. İngiltere ve Fransa'daki bazı çevreleri Yunanistan'dan yana çekmiş; zamanla isteklerini arttırmıştı. 10 Şubat 1919 tarihli "Nea Ellas" gazetesi konu hakkında şöyle demiştir: "Ortam elverişliydi; Rençber, (Venizelos) büyük ölçüde sabır, zekâ ve çalışkanlık gösterdi".²⁷⁶

4 ve 5 Şubat tarihli Paris gazeteleri, Venizelos'un Konferansta ileri sürdüğü isteklere geniş şekilde vermişler ve çok iyi karşılamışlardır. Le Petit Journal, yorumunda, Venizelos için övgü dolu sözler söylemiş ve "Yunanistan Başbakanının siması Parislilerin tanıdığı bir sima oldu" demiştir. Bu son derece doğru idi; çünkü öteden beri, Venizelos'un her Paris'e gelişini basın boy boy fotoğraflar ve uzun mülakatlarla bildirmişti. O kendi ülkesinde olduğu kadar bütün Fransa'da da popüler bir şahsiyetti. Ancak onu Marsilyalılardan iyi tanıyan ve fazla seven taşralı bulunamazdı. Çünkü bu kent Güneyde bir kapı, diplomatların giriş ve çıkış yeri idi. Sonra Marsilya'da, ticarî nedenlerle

²⁷¹ Çaycı, s:45

²⁷² "Yunanlıların Anadolu'yu istila planına kimler Evet demişlerdi?" **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964,

²⁷³ Okur, s:94

²⁷⁴ Atinalı komutan ve devlet adamı M.Ö. 495-429) Bkz: İsmail Çolak, "Anadolu'da Yunan Felaketi" , **Yenidünya Dergisi**, özel sayı, s: 1

²⁷⁵ Macmillan, s:348

²⁷⁶ Sonyel, s:35

yerleşmiş eski ve kalabalık bir Yunan kolonisi vardı: Kentin atmosferi adeta Yunanlı sayılırdı.²⁷⁷

Venizelos, Paris'teki Devlet Başkanlarına Yunanistan'ın İstanbul'u istemediğini belirtmiştir. Ona göre Amerikan mandası uygun olurdu.²⁷⁸ Venizelos böylece, aynı zamanda "gerçekçi" bir devlet adamı izlenimi vererek de Batılılar gözünde saygınlığını artırmış oluyordu. Ancak onun İstanbul'u ele geçirmek için ısrarlı davranmayışı, aslında, bir Fransız Bordeaux gazetesinde, tilkinin yetişemediği üzümden "*henüz koruk*" diyerek yüz çevirmesi gibi bir şey olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁹ Çünkü Venizelos, yakınlarına Yunanistan'ın yakında rüyasını gerçekleştireceğini söylemiştir. Ona göre Türkler bu kadar büyük bir kenti ve limanı yönetemezlerdi. Venizelos, bu konuda konferans süresince zaman zaman İstanbul'un aslında Yunan kenti olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁰

Yunan Başbakanı Batı Anadolu'nun özellikle Ege bölgesinin, tarihin en eski devirlerinden beri "Yunan" olduğunu, Osmanlı egemenliğinin bu özelliği değiştirmedeğini, Ege'de nüfus çoğunluğunun bile Rumlardan meydana geldiğini öne sürerek Batı Anadolu'nun kendi ülkesine bırakılmasını istemiştir.²⁸¹ Hatta Venizelos hazırladığı muhtırasında, Trakya ve Batı Anadolu'yu istediğini net bir biçimde açıklamış; Karadeniz kıyısında önemli miktarda Rum nüfusun yaşadığı Trabzon kentinin Ermenistan ile birleştirilmesini önermiştir. Venizelos'un planına göre Türkiye'den alınacak topraklarda yapılacak yavaş yavaş yapılacak nüfus değişimleriyle geri dönülemez bir sahiplenme oluşturulacaktı. Yine Venizelos'un iddiasına göre yerlerinden uzaklaştırılacak Rumların sayısı Türklerden daha azdı ve belirlediği sınırların dışında çok az Rum kalacaktı.²⁸²

Venizelos'un talepleri arasında dikkati çeken diğer bir husus da, Pontus Rumları ile ilgili herhangi bir isteğinin olmamasıdır. Venizelos'a göre, kurulacak bir Ermenistan, Vilayat-ı Sitte'den başka, Rus Ermenistan'ı ve Trabzon'u da

²⁷⁷ Akyüz, s:109

²⁷⁸ Macmillan, s:343

²⁷⁹ Akyüz, s:140

²⁸⁰ Macmillan, s:343

²⁸¹ Mumcu, s:25

²⁸² Mango, s:253

içine almalıydı. Oysa Trabzon Pontusçu Rumların vazgeçilmez merkezlerinden biriydi. Venizelos, bu politikayla Avrupa'daki Ermeni propaganda mekanizmasının ve en önemlisi de Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini sağlamayı amaçlamıştı. O böylece Yunanistan'ı anayurdundan çok uzaktaki bir kısım Rumların korunması sorumluluğundan kurtarmış ve Yunanistan'ın kendini Türklere karşı savunmasında zayıf düşmesinin önüne geçmiştir.²⁸³

Aslında, Venizelos, Pontus davasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Nitekim Paris Konferansı'nın toplanmasından yaklaşık bir yıl sonra gerek Venizelos'un, gerek Hrisantos'un Pontus'u İtilaf Devletleri'ne kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Venizelos, Trabzon Metropolit Hrisantos'un Avrupa'daki faaliyetlerine tam destek vermenin yanısıra Lloyd George nezdinde girişimde bulunarak Rusya'daki Rumların Karadeniz Bölgesi'ne getirilmesi suretiyle Pontus Devleti'nin kurulmasına çalışmıştır. Venizelos, Lloyd George'a, İstanbul Hükümeti'nin Anadolu hareketini bastıramayacağını bu nedenle İstanbul'da ve Pontus'da ayrı birer devlet kurulmasını önermiş ve Yunan ordusunun gücünün bunu gerçekleştirmeye yeteceğini belirtmiştir. Yunan Başbakanı'na göre, Anadolu'daki milli hareketin güçlenmesini ve Bolşevik yayılmasını ancak böyle bir devlet önleyebilirdi.²⁸⁴

Sırası gelmişken, yukarıda sözü edilen Rumlarla ilgili bir konuya değinmek uygun olacaktır. Bu, "Pontus Sorunu"dur. 26 Kasım 1918'den sonra Fransızlar, bir Yunan kolordusuyla pekiştirilmiş olarak Güney Rusya bölgesinde bazı askeri hareketlerde bulunmuşlardır. O bölgedeki bir kısım Rumlar da Yunan kuvvetlerine yardımlarını esirgememişlerdi. Bolşevikler, bu sebeple Rumları düşman kabul ederek rastladıkları her yerde yok etmeye çalışmışlardır. O yüzden Rusya'dan çekilen müttefik kuvvetler, Rumları yanlarına alarak Anadolu'ya getirmişler ve onların Doğu Karadeniz Bölgesinde yerleşmelerine yardım etmişlerdir. Venizelos, Pontus Devleti kurmak için Rumların bu durumundan yararlanmaya çalışmıştır.²⁸⁵

Bu arada, İstanbul Rumları ise daha da ileri giderek Patrikhane aracılığıyla Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerini artık kestiklerini ve vatandaşlık sorumluluklarını

²⁸³ Okur, s:94

²⁸⁴ Aynı yer

²⁸⁵ Akçakayahoğlu, s:137

red ettiklerini bildirmiştir. Venizelos'un üzerlerinde hak iddia etmediği İstanbul Rumları, Yunanistan ile birleşmek istemiştir.²⁸⁶

A. Venizelos'un İddiaları

Yunanistan özellikle 1915 yılından beri İngiltere'nin yanında yer almıştı. İngiltere ile Fransa, Yunan kralını 1917 yılında tahttan indirip, Venizelos'un başbakanlığını sağlamış ve bu yoldan Yunanistan'ı kendi yanlarında harbe sokmuşlardır. Buna karşılık olarak, Yunanistan'a Batı Anadolu bölgesi, özellikle de İzmir vaat edilmişti. Paris Barış Konferansı'nda başrolü oynayan İngiltere Başbakanı Llyod George ise Venizelos'a hayrandı. Llyod George, Yunanistan'ın büyük bir Akdeniz devleti olmasını arzulamıştır. Böylece, İngiltere'nin Akdeniz'deki ulaşımı denetleyeceğini ummuştur. Ona göre, bu Akdeniz devleti tüm Ege adalarına egemen olduğu gibi, tüm Trakya'ya ve Ege Bölgesi'ne de egemen olacaktı.²⁸⁷

Venizelos bu ortamdan yararlanarak, Paris Konferansı'nda İzmir ve Ege Bölgesi'nde Yunanlıların tarihsel dayanakları ve ilişkileri olduğunu öne sürmüş, Rumların bu bölgede nüfus çoğunluğunu elde bulundurduğuna ilişkin iddialarda bulunmuştur.²⁸⁸ Onun bu iddialarda bulunmasının sebebi, Türkiye'ye ait olan herhangi bir ülkede kesin olarak bir Türk çoğunluğu yoksa o ülke müstakbel Osmanlı Devletinin bir parçası olarak kalmamalı düşüncesi idi. Venizelos Yunan tezini açıklarken, nüfus bakımından ve etnik bakımdan Batı Anadolu'nun tarihi ve coğrafi olarak özel, ayrı bir bölge olduğunu ileri sürmüştü. Bu bölgenin nüfusunu gösterecek resmi kayıtların olmadığını belirterek, Rum Patrikhanesinin hazırladığı rakamları resmi kayıt olarak göstermişti. Patrikhanenin istatistiklerine göre Rum nüfusu 1.700.000 idi. Venizelos Türkiye'de okutulan coğrafya kitaplarında Anadolu'daki Rum nüfusun 1.300.000 olarak yer aldığı iddiasında da bulunmuştur.²⁸⁹

²⁸⁶ Mango, s:253

²⁸⁷ Coşkun, s:58,59

²⁸⁸ Aynı yer

²⁸⁹ Sonyel, s:35

Venizelos' un toplantının üçüncü haftasında 9 Şubat 1919 günü yapılan toplantıdaki iddiasına göre, üç bin yıldan beri Yunanlıların olan Batı Anadolu'da 1.383.000'i bulan büyük bir Rum nüfusu barınmaktaydı. Bölgede, yani Batı Anadolu' da Rumlara ait 15 Başpiskoposluk ve emrinde 565 kilise, 652 okul ve bu okullarda okuyan 91.500 öğrenci vardı. Venizelos, Rum nüfusuna, Yunan adalarında yaşayan 370.000 kişiyi²⁹⁰ ve sürgünde olduklarını iddia ettiği 450.000 Rum'u da katmaktaydı.²⁹¹

Dikkat edilirse Venizelos'un iddiaları göre 1919 yılında yaklaşık 2 milyon Yunan, Türk yönetimi altında yaşamaktaydı.²⁹² Yine Venizelos' un ileri sürdüğüne göre, Birinci Dünya Harbinden önce 250.000 Rum ve harp içinde 450.000 Rum Anadolu'dan sürülmüş, öldürülmüş ve mallarına el konmuştu. Rumlar gibi, Ermeniler ve diğer Hıristiyan azınlıklar da aynı akıbete uğramışlardı. Konferans sırasında bile Türk zulmü devam ediyordu. Artık şimdiden sonra aynı feci halin yaşanmasına Müttefiklerin vicdanı da razı olmazdı. Bu sebeplerle Batı Anadolu (Çanakkale hariç, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın ve Muğla'yı içeren bölge), Oniki Adalar ve Doğu Trakya (İstanbul hariç) Yunanlılara verilmeliydi.²⁹³ Böylelikle Venizelos, Onlar Meclisi'ne yaptığı talebinde, İstanbul dışarıda bırakılmak üzere, tüm Trakya'yı, Batı Anadolu'yu, Oniki Ada'yı ve bunlara ek olarak, Meis, Rodos, İmroz ve Bozcaada'yı isteyerek "Büyük Akdeniz Devleti" fikrini gerçekleştirmek istemiştir.²⁹⁴

Venizelos, konferans sırasında ve sonrasında çeşitli basın kuruluşlarına Yunanlıların tezlerini dile getiren demeçler vermiştir. Bu demeçlerden bazıları şunlardır: Le Temps'a, verdiği demeçte,

"...Büyük Amerika Cumhuriyeti Başkanı, Osmanlı egemenliği sadece şimdiki İmparatorluğun Türk kısımlarına tanınacaktır diyor. Bu prensip gereğince Küçük Asya'nın bir takım önemli bölgelerinin Yunanistan'a katılması gerektiği açık değil mi?..." demiştir.²⁹⁵

²⁹⁰ O dönemde İmroz, Bozcaada, Midilli Sakız, Sisam, Nikeria, Rodos ve oniki adalarda Meis dahil, 25.000 Türke karşılık 370.000 Yunan uyruğu yaşamaktaydı. Bkz. Smith, s:85

²⁹¹ Artuç, s:58

²⁹² Macmillan, s:343

²⁹³ Artuç, s:58

²⁹⁴ Coşkun, s:59,60

²⁹⁵ Akyüz, s:114

İngiltere için sorun oluşturabilecek bir konu olan Kıbrıs konusunda ki orada yaşayan nüfusun % 80'i Rumdu, Venizelos anlayışlı davranmıştır.²⁹⁶ Venizelos, Ege adalarının tümünü istemiş fakat muhtıradan Kıbrıs'tan bahsetmemiştir. Yunan isteklerinin en büyük destekçisi olması beklenen İngiltere, bu adanın kontrolünü elinde tuttuğu için, onu karşısına almak tabii ki doğru olmazdı.²⁹⁷ Venizelos'a göre İngilizler Adayı Yunanistan'a verirlerse bu harika olurdu, eğer İngiltere Adayı elinde tutmak isterse, buna da anlayış göstermek gerekliydi.²⁹⁸ 3 Şubat 1919 günü Barış Konferansında yaptığı konuşmada, Kıbrıs konusunda muhtırasına bir istek koymamasının temel nedenini şöyle dile getirmiştir:

*“...Elli yıl önce İyonya adalarını vermek suretiyle Yunan Krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan ve I. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e teklif etmiş olan İngiltere'nin sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr davranacağına inanmakta oluşumuz...”*²⁹⁹

Barış konferansındaki konuşmasından yirmi gün sonra da Venizelos, kendisiyle mülakat yapan Le Petit Parisien muhabirine yine milliyetler prensibinden bahsetmiştir. Venizelos, önce İstanbul meselesini hatırlatmıştır. "Osmanlı egemenliğinin İmparatorluğun sadece Türk kısımlarına tanınacağını" öngören Wilson programının 12. Noktası tam olarak uygulanırsa İstanbul Türk idaresinde kalamazdı. Çünkü İstanbul'da Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca'ya kadar banliyösüyle beraber 1.173.670 nüfus vardı ve bunun ancak 449.114'ü Türktü. Bu nüfus içinde Rumların payı 364.450 idi ve Türkler hariç bütün öteki tabiiyetlerdeki nüfusun toplamından fazlaydı. İstanbul artık Türklerde kalamayacağına göre Yunanlılara verilmeliydi. Bununla beraber şehrin özel durumu nedeniyle Yunanistan bir Milletler Cemiyeti korumasına karşı çıkmamıştır. Bu fikrini Venizelos şöyle dile getirmiştir:

*“...İstanbul meselesinden sonra Küçük Asya meselesine gelince, orada da Mösyo Wilson'un 12. Noktasını uygulamak gerekir; yani Osmanlı egemenliği, Türk unsurunun gerçekten ağır bastığı iç kısımlarda kalmalıdır...”*³⁰⁰

²⁹⁶ Macmillan, s:349

²⁹⁷ Akyüz, s:109

²⁹⁸ Macmillan, s:349

²⁹⁹ Akyüz, s:109

³⁰⁰ Aynı yer

Türkler ve Türksever yazarlar da aynı milliyetler prensibine ve Wilson'un 12. Noktasına dayanarak Yunan istek ve iddialarına karşı çıkmış, Anadolu ve Trakya'da çoğunluğun Türk olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bu maksatla, İstanbul, Lausanne, Cenevre ve Berlin'de birkaç broşür yayınlamışlardır. Lausanne ve Cenevre'deki yayınlar oradaki Türk Yurdu gibi teşkilâtlar tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁰¹

Fransa'da ise, 1919'un Türklere tamamen karşı olan kamuoyu önünde Yunan propagandasını kırmak ve Türk tezini duyurmak için çırpınan hemen hemen tek isim Pierre Loti olmuştur. Örneğin, *Le Figaro*'da Denys Cochin'in İstanbul'da Rum nüfusunu 370.000, Ermeni nüfusunu 125.000 ve Türk nüfusunu da 450.000 göstermesi üzerine Pierre Loti aynı gazetede ona verdiği cevapta, Fransız istatistiklerine göre İstanbul'da Türk nüfusunun 700.000, Rum nüfusunun da 180.000 olduğunu savunmuştur. Pierre Loti ve Türk propagandası da Yunan hak iddialanna karşı "milliyetler prensibi"ni ileri sürmüşlerdir. Örneğin, *L'Eclair* gazetesinde Politis'e karşı giriştiği tartışmada Loti şunları yazmıştır:

"..Sahi mi? Müttefikler Yunanistan'a kendi çıkan için Türkleri Asya'ya süreceklerine gerçekten söz mü verdiler? Böyle bir vaadin izlerini gösterin bana! Ama Türkiye'ye verilmiş resmî bir söz var: Wilson'un 12. Noktası..."³⁰²

Yunanlıların isteklerini haklı göstermek için ortaya attıkları iddialar arasında hissî ve tarihî olanlar vardır; bu iddialar birkaç çeşittir. Bir tanesini yazar Maccas şöyle ifade etmiştir;

"...Doğuda dolaşan hiç bir yabancı yoktur ki, Yunan ırkının ayırıcı karakteri olan öğrenme arzusu, bilgisini artırma ihtiyacı ve çocuklarının zihnî gelişmesi için gösterdiği özen karşısında hayrete düşmüş olmasın...."³⁰³

Yazara göre "Rumların zihnî faaliyeti ve müslümanların bilgisizliği", "bütün işkencelere rağmen hellenizmin hâlâ yaşaması" yabancı ziyaretçinin şaşkınlığını daha da arttırmaktadır. Maccas, Rumlarda kültür hayatının canlılığını rakamlarla ispata çalışmaktadır:

³⁰¹ Aynı yer

³⁰² Akyüz, s:116

³⁰³ a.g.e.,s:119

“Bütün Anadolu'da 2.228 Rum Okulu ve 4.030 Rum öğretmen vardır; öğrencilerin sayısı da 187.577'ye ulaşmakla Rum nüfusunun % 9,5'ünü bulmaktadır. Bundan başka Anadolu'da 2.213 kilise ve her biri "Yunan vatanperverliğinin ateşli sembolü" 2.951 papaz vardır..”³⁰⁴

B. Batı Anadolu Demografik Yapısı

İzmir'in nüfusu ile ilgili olarak kesin istatistikî veriler olmamakla birlikte, İzmir ve Aydın'da da ne kadar Rum'un yaşadığına dair kesin bilgiler de mevcut değildi. Ege kıyıları Yunanistan'da oturanlar tarafından sık sık ziyaret edildiğinden ve buralarda kısa süreli konaklamalar yapıldığından Rum nüfus yoğunluğu her geçen gün değişmiştir. Yunanistan, Ege Bölgesini ilhak etmek için giriştiği çabalarının ağırlığını, bu toprakların Elenizm'in vatanı olduğu ve nüfus yoğunluğunun Rumlarda olduğu iddialarına dayandırmıştır.³⁰⁵

Bu amaçla Venizelos, Batı Anadolu'nun Yunanlılığını istatistiklerle ispata çalışmıştır:

“...Batıda Aydın ve Bursa illeri içinde yoğun bir kitle halinde 1.013.195 Rum oturmaktadır. 15 merkeze dağılmış olan bu Rumların 565 kilisesi ve 91.548 öğrencisi bulunan 652 okulu vardır. İmroz, Bozcaada, Midilli, Rodos, vs. gibi adaların Rum halkını da sayarsak, Batı Anadolu'da Yunanlılar 1.383.333 kişilik bir güçtür diyebiliriz. Böyle bir gücün lehine Barış Konferansının, adalardan başka Bursa ve Aydın illerinden de bir parça ayırması adalete uygun düşer...”³⁰⁶

Ege'de Rumların en yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında İzmir gelmekteydi. B. Slaars'a göre 1868'de İzmir şehir merkezinde 40.000 Türk, 75.000 Rum vardı. Bu rakam muhtemelen abartılmıştır. Fakat İzmir'de 1319 yılında Rum, Ermeni ve Musevilerle, Yunan uyruklular, Levantenler toplam olarak Türklerden daha fazla nüfusa sahiptiler.³⁰⁷

Etniki Eteryay'nın programında yer alan Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı hedefini gerçekleştirebilmek için, Yunanlıların uyguladıkları

³⁰⁴ Aynı yer

³⁰⁵ Taçalan, s:38

³⁰⁶ Akyüz, s:114

³⁰⁷ Gürler, s:22

stratejilerden biri de Rumları bölgeye yerleştirmek suretiyle bölgeyi içten fethetmek olmuştur. Gerçekten de Tanzimattan itibaren Rum nüfusu Batı Anadolu'da artış göstermeye başlamıştır. İzmir'de 1631'den 1776 yılına kadar 15.000–20.000 arasında değişen Rum nüfusu, 1836'da 40.000, 1868'de de 70.000'e ulaşmıştır. Bu rakamlar İzmir'e o tarihlerde gelmiş olan gezginlerin tespitleridir. Buna göre; Aydın Vilayetindeki nüfus şu şekildeydi:³⁰⁸

Müslüman	1.093.334
Grek-ortodoks	208.283
Ermeni-Gregoryan	14.103
Ermeni- Katolik	737
Ermeni- Protestan	265
Katolik Latin	1.177
Bulgar	415
Yabancı	55.647
Yahudi	22.516

1891 yılında Smyrne Turque'ün kayıtlarına göre Aydın Vilayetindeki nüfus dağılımı şöyleydi:³⁰⁹

Türk ve Müslüman	1.118.496
Rum-ortodoks	195.431
Latin, Katolik, Levanten	1.976
Ermeni	13.940
Musevi	22.273

Rakamlarla da görüleceği üzere, Venizelos'un söz konusu ettiği bölgelerdeki nüfus çoğunluğu Türklerdeydi. 1892 sayımına dayanan

³⁰⁸ Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kaynak Eserler Dizisi: 40, s:52

³⁰⁹ Taçalan, s:48

Türkistatistiklerine göre, Aydın vilayetindeki³¹⁰ nüfus dağılımı yukarıda belirtilen tespitlerle neredeyse birebir aynıdır. Buna göre Aydın'ın nüfusu şöyleydi:³¹¹

Müslüman	1.093.334
Rum	208.283
Ermeni	15.105
Diğer unsurlar	19.755

Venizelos'un verdiği rakamlarla, 1894 yılında yayınlanan “Küçük Asya” adlı kitabın yazarı Fransız Vital Cuinet'nin³¹²1898'de yaptığı istatistiklerin karşılaştırıldığı başka bir tabloya bakıldığında yukarıdaki nüfus verilerine çok yakın değerler Venizelos'un iddialarının haksızlığını net bir biçimde ortaya koymaktadır.³¹³

Vilayetler	Venizelos'un İddiaları		V.Cuinet'in verileri	
	Rumlar	Türkler*	Türkler	Rumlar
Trabzon	353.533		806.700	193.000
Adana	70.000		158.000	46.200
Aydın	622.810		1.093.334	208.283
Bursa	278.121		1.296.593	230.711
İzmit sancağı	73.134		129.715	40.495

³¹⁰ 1867'de Osmanlı İmparatorluğunun mülki taksimatı, eyalet tarzından vilayet tarzına dönüştürülmüştü; vilayet merkezi İzmir'di ancak adı Aydın Vilayeti idi ve bu vilayete beş sancak bağlanmıştı. Bunlar; İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Manisa'dır. Bkz. Leman Kısa, **Aydın Tarihi**, Coşkun Matbaası, Aydın,1965,s.84; Aydınel, Aydın Vilayetine bağlı sancaklardan bahsederken Manisa yerine Menteşe sancağından bahseder. Bkz. Aydınel, s:52

³¹¹ Sonyel, s:37

³¹² Taçalan, s:41

³¹³ Gürler s:22

Çanakkale	38.830		106.583	16.413
Sivas	99.376		839.514	76.068
Ankara	45.837		763.119	34.009
Konya	87.021		989.200	73.000
Kastamonu	24.919		992.679	21.507

(* Venizelos Türkler hakkında nüfus rakamları vermemiştir.

1895 tarihli Aydın Salnamesine göre, Türk nüfusu 79.744, Rum nüfusu 61.044, Yahudi nüfusu 17.943, Ermeni nüfusu 7.167 Yabancılar ise 52.594 idi.³¹⁴ Merkez kaza olarak İzmir'de Bornova, Nif (Kemalpaşa), Seydiköy, Torbalı, Karaburun nahiyeleri ve 145 köyü ile birlikte nüfusu şöyleydi:³¹⁵

Müslüman	96.250
Grek-Ortodoks	57.000
Ermeni-Gregoryan	6.740
Ermeni-Protestan	151
Ermeni-Katolik	737
Osmanlı uyruklu Latin	1.063
Bulgar	415
Yabancılar	50.809
Yahudi	16.450
TOPLAM	229.615

Sadece İzmir şehir merkezinin nüfusu ise,

Müslüman	89.000
Grek-Ortodoks	52.000

³¹⁴ Taçalan, s:49

³¹⁵ Aydınel, s:53

Ermeni	5.628
Osmanlı uyruklu Latin	1.063
Yabancılar	36.309
Yahudi	16.000
TOPLAM	200.000 dir.

Burada yabancı olarak gösterilenlerin ayrımı ise Alman 512, Amerikan 20, İngiliz 980, Ostro Macar 1800, İspanyol 12, Fransız 1000, Helen 25.000, Hollandalı 300, İtalyan 6.400, İranlı 200, Rus 85 olup, toplam 36.309'du. Dolayısıyla bu 50.809 nüfustan 11.309'unun diğer yabancılar olduğunu varsayarsak 39.500 kişinin yine Rum olduğunu söylemek mümkündür.³¹⁶

Buna ilaveten, 1905'te Türklerce yapılan sayıma göre İzmir ilinin nüfus dağılımı şöyle idi:³¹⁷

Müslüman	100.356
Rum	73.636
Ermeni	11.127
Diğer Unsurlar	25.854
TOPLAM:	210.973

14 Nisan 1909'daki resmî tahminlere göre, Aydın vilâyetinin nüfusu 1.819.616 idi. Bölgedeki toplam nüfus aynı tarihte Misak-ı Millî sınırları içerisindeki toplam 14.118.908 kişilik nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı.³¹⁸

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Anadolu'daki nüfusun 3.503.806'sı Müslüman, 606.220'si Rum, 183.015'i Ermeni, 53.511'i Musevî, 5331'i Kıptî, 1674'ü diğer unsurlardan ibaretti.³¹⁹

³¹⁶ Aydınel, s:54

³¹⁷ Sonyel, s:37

³¹⁸ Gürler, s:22

³¹⁹ Aynı yer

Yine 1914 yılında yapılan bir nüfus sayımına göre, Aydın İlinin toplam nüfusu, 1.615.000 civarındaydı. Bunun 1.250.000'i Müslüman/Türk, 300.000'i Rum, 35.000'i Yahudi ve 30.000 kadarı Ermenilerden müteşekkildi.³²⁰

1915 Ermeni Tehciri İzmir'i pek fazla etkilememişti. XX.y.y.başlarında İzmir'in 250.000 dolaylarındaki nüfusunun 55.000'i Rum, 21.000'i Musevi,10.000 kadarı Ermeni ve 50.000'i diğer yabancı uyruklular ve kalan yaklaşık 115.000'ini Türkler oluşturuyordu. Yabancı uyruklu olarak adlandırılan grubun hemen hemen tamamına yakın bir bölümü Yunan uyruğundaki Rumlardı. Yani Türkler mevcut nüfusun yarısı kadardı.³²¹

1917 yılında İzmir şehir ve sancağındaki 633.359'luk nüfusun 217.477'sini Osmanlı uyruklu Rum; 415.882'sini ise Müslüman ve diğer unsurlar oluşturuyordu. Aynı yılı kapsayan Türk istatistiklerine göre Ege bölgesindeki tüm nüfus dağılımı şöyle idi:³²²

Bölge	Türk / Müslüman	Rum / Ortodoks
İzmir, Manisa, Aydın, Nazilli	1.299.527	233.914
Balıkesir	368.404	85.547
Muğla	134.767	10.192
Toplam:	1.802.698	329.653

1919 yılı başlarında Menteşe (Muğla) sancağı dışında Aydın Vilayeti'nde 1.301.962 Türk, 233.756 Rum vardı.³²³ İzmir'in içinde 102.599 Türk, 94.787 Rum vardı. Osmanlı kayıtlarına göre, Batı Anadolu'daki 4 ilde nüfus durumu şöyleydi:³²⁴

İzmir: 406.068 Türk, 151.101 Rum

Manisa: 398.339 Türk, 46.012 Rum

Aydın : 239.530 Türk, 33.440 Rum

³²⁰ Coşkun, s:133

³²¹ Umar, s:13, İpek Çalışlar, **Latife Hanım**, Doğan Kitapçılık A.Ş, İstanbul, 2006, s:41

³²² Sonyel, s:37

³²³ Aydınel, s:56

³²⁴ Taçalan, s:63

Denizli: 258.025 Türk, 3.203 Rum

Ayrıca 1919 yılında Smyrne Turque'e göre gayrimenkul dağılımı ise şöyleydi:³²⁵

Türk: 28.804

Rum: 15.946

Ermeni: 4.300

Yahudi: 3.346

Yabancı: 12.709

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi, Ege'de hatırı sayılır bir Rum nüfusu bulunmaktaydı. Bu Rum topluluğunun, özellikle kıyı kesimlerinde ve büyük yerleşim birimlerinde bulunması önemlidir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Ege kıyılarında, Ayvalık, Çeşme gibi yerlerde, Rum nüfusu yüzde yüze yaklaşıyordu. Ancak kıyılarından daha içlere gidildikçe Rum nüfusu seyrekleşmekteydi.³²⁶ Rumlar kıyıdaki birkaç yerleşim bölgesinde çoğunlukta, İzmir Merkezinde ise azınlıkta idi.³²⁷ Kuşadası'nda 11.000 Türke karşılık 9.000 Rum; Söke'de 21.000 Türke karşılık 16.000 Rum vardı. Urla, Ayvalık ve Erdek'te Rumlar Türklerden daha fazla sayıda idiler. Bu üç yerleşim yerinde 23.000 Türk nüfusa karşılık 60.000 Rum bulunmaktaydı.³²⁸ İmparatorluğun ekonomik bakımdan en canlı kenti olan İzmir'de nüfusun yarısı Türkler, diğer yarısını ise Rum, Ermeni, Yahudi ve Levantenler oluşturmaktaydı. Herkesi mahallesi ayırdı. Kente gelen yabancı seyyahlar Rumların daha kalabalık olduklarını gözlemlemişlerdi.³²⁹ Aslında bu tablonun oluşmasını sağlayan; daha önce de nispeten bahsedildiği gibi, Yunanistan'ın ve Etniki Eteryia Cemiyeti'nin çabaları olmuştur. Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, gözünü Batı Anadolu'ya dikmiş ve buradaki Rum nüfusunu artırma gayreti içine girmiştir. Yunanistan'ın çabalarıyla, sadece İzmir'de değil, Çanakkale Ezine'de, Edremit'te, Ayvalık'ta ve demiryolu güzergâhlarında Rum nüfusu Osmanlı hükümetlerinin de

³²⁵ a.g.e.,s:91

³²⁶ Gürler, s:22

³²⁷ Sonyel, s:38

³²⁸ Selek, s:66

³²⁹ Çalışlar, s:29,30

hataları sonucu Türk nüfusunu tehdit edecek hale gelmişti. Museviler ve Ermeniler, başta İzmir olmak üzere Manisa ve Aydın ile büyük ilçelerde oturuyorlardı, Levantenlerin ise tamamına yakını İzmir'deydi. Rumlar bölgede, köylere kadar yayılmışlardı.³³⁰

Ege Bölgesinde Türk ve Rum nüfusun dışında 36.750 Musevi, 21.194 Ermeni ve 3.621 diğer unsurlar yaşıyordu. Bu rakamlar İngiltere'de yaşayan Türk dostu İngiliz, Hintli ve diğer Müslüman kesim tarafından hazırlanarak 15 Aralık 1919 da İngiltere Başbakanı'na gönderilen andıçta yer alan rakamlarla örtüşmekteydi. Bu andıça göre İzmir nüfusu;

Müslüman :1.249.000

Rum : 299.000

Ermeni : 20.000 şeklindeydi. İstatistiklerde mevcut küçük uyuşmazlıklar bir yana, Venizelos'un ve Rumların hak iddia ettikleri topraklarda yaşayan nüfusun ezici bir çoğunluğu Türk/ Müslüman idi.³³¹

Hatta Rumların en kalabalık olduğu Aydın Vilâyetinde dahi, nüfusun 1.291.962'si Türk, yalnız 233.914'ü Rum idi. Bunlar dışında bırakılan yabancı devlet uyruğu kişiler bölgede sayıları fazla olmakla beraber, İzmir içinde 50.000 kadar olan yabancı uyrukluların tüm Aydın Vilâyeti içinde 65.000'den fazla olması beklenemez; bunların istisnasız hepsi Rum asıllı farzedilse bile, bölgedeki (Aydın Vilâyeti sınırları içindeki) 1.300.000 kadar Türk'e karşı yalnız 300.000 kadar Rum bulunabileceği ortaya çıkar.³³²

Bu rakamların Fransız yazar C. Farrere tarafından da Şubat 1920 de verilen bir demeçte "*...ancak 300.000 Ruma karşılık 1.300.0000 Türkün oturduğu İzmir vilâyetinin Türkiye'nin Alsace-Lorraine'i haline gelmemesini istiyorum...*" teyit edilebildiği görülebilmektedir.³³³

Durum böyle olunca, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a ilhakı mümkün değildi. Bu duruma rağmen bölgeyi ilhak etmesi için Yunanistan'ı

³³⁰ Gürler, s:22,23

³³¹ Sonyel, s:38

³³² Umar, s:89

³³³ Akyüz, s:116

desteklemekte ise, İngiltere dışında hiçbir ülkenin çıkarı yoktu. Bu tarz bir ilhak, İtalya'nın da çıkarlarına ve tasarılarına tamamen aykırı nitelikteydi.³³⁴

Nitekim başta İtalyan temsilcileri olmak üzere pek çok Amerikan ve Fransız diplomatları, nüfus çoğunluğu iddialarının doğru olamayacağını bildirdiler.³³⁵ Yine de bu iddialar araştırılması için itilaf devletleri tarafından onlar konseyine sunuldu; Konsey'de ise bir çalışma kurulu kurulmasına karar verildi.³³⁶ Bu çalışma kurulu (Toprak Komitesi) Yunanistan'ın İzmir'de bir bölgeye sahip olma isteğini kabul etmiştir.³³⁷

Bütün bu olaylar cereyan ederken, İzmir'in işgaline yönelik hazırlıkları artık ayan beyan ortada olan Yunanlıların hazırlıkları karşısında Türk savunmasını zayıflatmak için İtilaf Devletleri, kendilerine engel olarak gördükleri Vali Nurettin Paşa'nın görevden alınmasını Osmanlı Devleti'nden istemişlerdir. Nurettin Paşa'nın yerine 11 Mart 1919'da Evkaf Nazırı ve Dâhiliye Nazırı Vekili İzzet getirilmiştir.³³⁸

Batı Anadolu'nun nüfus yapısı, özellikle büyük yerleşim birimleri ve kıyılarda millî mukavemet hareketleri için dezavantaj, yabancı işgaller için avantaj oluşturan bir durumdaydı.³³⁹

C. Konferansın İzmir'in İşgal Edilmesine Karar Vermesi

Yunan toprak isteklerinin incelemek üzere, 5 Şubat'ta kurulan Komisyon, çalışmalarını Mart sonunda tamamlamıştır. Yunan istekleri bazı değişikliklerle kabul edilmiştir fakat İtalya temsilcisi, Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki isteklerine karşı çıkmıştır; çünkü bu bölge, St. Jean de Maurienne gizli sözleşmesiyle İtalya'ya söz verilmişti. Bu konuda İtalya temsilcisini destekleyen Amerikan temsilcisi Westermann, bölgenin Yunanistan'a verilmesine prensip olarak karşı çıkarak, gizli sözleşmelerin Amerika'yı bağlamadığını ve sorunun çözümünde bu sözleşmeleri dikkate

³³⁴ Umar, s:89

³³⁵ Türk Devrim Tarihi, :s:25

³³⁶ Mango, s:253

³³⁷ Smith, s:88

³³⁸ Jaeschke, s:65

³³⁹ Gürler, s:23;

alamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte, sorunla ilgili rapor, 7 Mart 1919'da Konferansın “Ülke Sorunları Merkez Komitesi”ne sunulmuştur. Amerika ve İtalya temsilcileri komitede rapora karşı cephe almışlardır. Bundan sonra Yunan istekleri, Ülke Sorunları Merkez Komitesinde bir süre askıda kaldıysa da, Mayıs başlangıcında Barış Konferansında tekrar önem kazanmaya başlamıştır.³⁴⁰

Yunanlıların toprak isteklerinin incelenmesi için İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan delegelerinden oluşan alt komisyon, İtalyan ve Amerikan delegelerin karşı görüşlerine rağmen, şayet Yunanistan'a Batı Anadolu'da yer verilecekse Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Alaşehir ve Kuşadası'nı kapsayacak bir mıntikanın verilmesini, eğer yer verilmeyecek ve Anadolu büyük bir devletin mandasına konulacaksa, adı geçen mıntikanın da buna dâhil edilmesini tavsiye etmiştir. (30 Mart 1919)³⁴¹

Bu komisyonun Mart 1919 başında “Onlar Meclisine” sunduğu raporda bulunan şu hususlar dikkate değerdir:

İngiliz ve Fransız uzmanlar, Venizelos'un istediği bölgenin büyüklüğü üzerinde anlaşamamışlar, İzmir ve Ayvalık ile onların gerisindeki yerlerin bir kısmının, oradaki Rumların sayısı bakımından Yunanistan tarafından istenebileceğini değerlendirmişlerdir. Aynı uzmanlar, gelecekteki Türk devletinin bir “mandacı” devletin vesayeti altına konulabileceği ihtimaline karşısında, Batı Anadolu kıyılarında toplu olarak yaşayan kalabalık Rum kitlesi gibi medeni bir halkın manda rejimi altına konulmasının doğru olmayacağını değerlendirmişlerdir.³⁴²

Aynı raporda Amerikan uzmanlarının Venizelos'un düşüncelerine katılmamalarının gerekçesi olarak,

- 1) Yunanlılarca ileri sürülen nüfusla ilgili sayıların Amerikalı ve İtalyanların elindeki istatistiklere uymadığı,
- 2) İzmir merkez sancağı ayrı tutulursa Türklerin, Yunanistan'ın istediği yerlerde büyük çoğunlukta olması,

³⁴⁰ Sonyel, s:52

³⁴¹ Çaycı, s:46

³⁴² Bayur, s.327

- 3) Ekonomik bakımdan da Batı Anadolu kıyılarını gerideki yayladan ayırmanın doğru ve adalete uygun olmayacağı gösterilmektedir.³⁴³

Komisyonunda çalışan Amerikalı uzmanlar, Yunanlıların başlangıçta ileriye sürdükleri nüfus yoğunluğu hakkındaki rakamların yanlışlığını ortaya koymuşlar, tersine bu topraklarda Türklerin çoğunlukta olduğunu rakamlara dayanarak kanıtlamışlardı. Bu kanıtlara rağmen, ABD Başkanı kendi adını taşıyan “Wilson ilkeleri”ni bir kenara iterek Lloyd George’un dümen suyuna girmiş, “İzmir ve yöresinin Yunanistan ile birleşmesini” desteklemiştir.³⁴⁴ Amerikan delegesinin bölge halkının ancak %32’sini Rumların teşkil ettiğini, Yunanlılarca verilmiş rakamların Patrikhanenin tahrif edilmiş istatistiklerine dayandığını belirtmesinin de bu karara bir etkisi olmamıştır.³⁴⁵ Komisyonun Amerikalı üyesi, görüşmeler sırasında:

"...Batı Anadolu kıyı şehirleri ve yakın çevreleri Rumdur diye, Rum olmayan yerlerin de buralara katılması neden gereksin?" Elini masanın üstüne koymuş, sıra ile turnaklarını, parmaklarını ve elinin sırtını göstererek: "Tırnaklar, kıyıda ki Rum şehirleridir; parmaklar onları içeriye bağlayan dağlar ve elin sırtı da içerde Osmanlının oturduğu yüksek bölgelerdir; turnaklar Rum diye siz parmaklar da Rumdur dersiniz, bu elin parmaklarını kesmekten farksızdır: O zaman elin sırtı, yani Anadolu'nun iç kısımları yaşayamaz..."

şeklinde görüş beyan etmesine karşın; Wilson kendi prensiplerine arka çevirmiştir. Hatta Wilson, Türklerin İstanbul'dan bile çıkarılmasını istemiştir. Bu dönüş konusunda 10 Şubat 1919 tarihli Le Temps'da çıkan bir haber konuyu aydınlatıcı hüviyettedir: "*Dün akşam profesörlerden kurulu bir heyet Paris'teki ikametgâhında Başkan Wilson'u ziyaretle kendisine Atina Üniversitesi fahrî hukuk doktoru diplomasını vermiştir.*"³⁴⁶ Venizelos, Cemiyet-i Akvam misakını hazırlayan komisyona üye olmuştu. Orada bilinen sokulganlığı ile her maddede Wilson'un görüşlerini savunmuş ve onun gözüne girmişti. Böylelikle komisyonunda Amerikan uzmanlarının reddettikleri İzmir'le ilgili; tezini zamanla

³⁴³ Aynı yer

³⁴⁴ Coşkun, s:59

³⁴⁵ Çaycı, s:45

³⁴⁶ Akyüz, s:117.118

doğrudan doğruya Wilson'a kabul ettirmiştir³⁴⁷. Wilson'un kendi prensiplerini göz ardı etmesinin altında muhafazakâr bir kilise adamı olması ve Anadolu'daki Hıristiyanlar konusundaki olumsuz propagandanın etkisi altında kalmış olmasının yattığı da söylenebilir.³⁴⁸

Wilson'un bahse konu olan ilkelerinin 12 nci maddesinin ana noktaları şöyleydi:³⁴⁹

- 1) Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerle meskûn yerlerine hâkimiyet verilmelidir.
- 2) Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer milletlerinin yaşadığı bölgelerinde serbest gelişme yetkisi verilmelidir.
- 3) Çanakkale Boğazı uluslar arası kontrol altında bütün memleketlerin gemilerine açık tutulmalıdır.

Bu arada, İngiliz Başbakanı Lloyd George, Osmanlı Ülkesinin paylaşılmasına yönelik planını Konferansa açıklamıştır. Buna göre, Türk toprakları her biri belli bir bölümün "sorumluluğunu" alacak belli bağlaşıklık devletler tarafından, Milletler Cemiyeti adına yönetilecek, yani "manda" yönetimi altına konacaktı.³⁵⁰ Konferansta belirtilen görüşler şu şekildeydi:

"Türkiye'nin ancak Ermenistan yönündeki sınırlarını bilmesi yeter. Batı Anadolu'da Yunanistan ile olacak sınırları bu devlete verilecek limanları «hava almalarına» müsait olacak biçimde kesin etnografik sınırdan öteye de yayılabilir. İstanbul ile Boğazlar bölgesi ayrıca bir Cemiyet-i Akvam mandası altına konulabilir. Türkiye'nin bağımsız mı olacağını veya o da İstanbul'unkinden başka bir «mandacı»nın yönetimi altına mı konulacağı yönünü kararlaştırmak kalıyor.."³⁵¹

Bununla beraber, İzmir ve çevresi de Yunanistan'ın mandası altına verilecekti. Bu maksadı gerçekleştirmek için, Anadolu'ya bir öncü kuvvet çıkarmak gerekmişti. Yunanistan İzmir'e asker çıkarıp böyle bir öncülük ve bekçilik görevini yerine

³⁴⁷ Bayur, s:327

³⁴⁸ Çaycı, s:46

³⁴⁹ İstiklal Gazetesi, 24 Mayıs 1919, (Ömer Sami Coşar tarafından günümüz Türkçesine çevrilen gazete, bu hali ile Ankara Ticaret Odası tarafından düzenlenerek dağıtımı yapılmıştır.)

³⁵⁰ Umar, s:89

³⁵¹ Bayur, s.327

getirmeye gönüllü idi. Yine İngiltere'nin teklifiyle bir plan oluşturulmuştur. Batı Anadolu'da güvenliği sağlamak için kendilerine ihtiyaç olduğu gerekçesiyle, Yunanlılara İzmir'e asker çıkarma görevi bağlaşıklık devletler adına verilecekti; buna dayanak olarak da, "Bağlaşıklık devletler, kendi güvenliklerini tehlikeye düşüren bir hal ortaya çıkınca Türkiye'nin herhangi bir stratejik noktasını işgal edebilirler" şeklinde bir hüküm ihtiva eden Mondros Mütarekesinin 7'nci maddesi gösterilecekti. Bu teklife İtalya karşı çıkmıştır.³⁵²

Bunun üzerine İngiltere, İtalya'nın Batı Anadolu üzerinde emelleri bulunduğunu iddia etmiştir. Böylece İtalyanlarla İngilizlerin arası açılmış ve İtalyanlar, barış görüşmelerinden çekilmişlerdir.³⁵³ İtalyanların konferansı terk etmelerine neden olan bir başka husus ise A.B.D. Başkanı Wilson'un Fiume sorunu ile ilgili tutumu olmuştur.³⁵⁴ Adriyatik'te Fiume'ye İtalyanların gemi göndermiş olmasını sindiremeyen Wilson bu konuda misilleme yapmakla İtalyanları tehdit etmiştir.³⁵⁵ Artık bundan sonra iş Yunanlıların İzmir ve civarını işgal etmelerinin hukukî dayanağını bulmaya kalmıştı. Venizelos, Ege'de ve özellikle İzmir'de Rumların, Türklerce öldürüldüğünü, pek çok Rum'un büyük zulümler altında inlediğini iddia etmiştir.³⁵⁶ Bu konuda Aydın'da bulunan bir Türk jandarma subayından geldiği söylenen bir belge Paris'te Venizelos tarafından Konsey'e sunulmuştur. Belge, Yugoslav asıllı Kolonoviç'ten alınmıştı. Kolonoviç, Aydın'da görev yapan sözde bir Osmanlı jandarma subayı idi ve Kolonoviç'in sunduğu belge, Nurettin Paşa'nın Rumların katliamı için emir verdiğini belirtiyordu. Gerçekte bu belge düzmece idi. Osmanlı ordusunda bu isimde, böyle bir subay da yoktu. Böylece, bu düzmece katliam (toptan öldürme) belgesi Paris Barış Konferansı'na yansıtılmıştı. Bu belgeyi alan Venizelos, Paris Barış Konferansı delegasyonunu kışkırtmış, İşgalci devletlerin İstanbul'daki temsilcileri de İstanbul hükümetine ivedilikle Nurettin Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasını dayatmaya başlamıştır. Kongre sürerken Vali Nurettin Paşa'nın

³⁵² Umar, s:90

³⁵³ Mumcu, s:25

³⁵⁴ Sonyel, s:52

³⁵⁵ Smith, s.89

³⁵⁶ Türk Devrim Tarihi s:25–26

görevinden alınması kararlaştırılmıştır. Yerine İçişleri Bakan Vekili ve Vakıf İşleri Bakanı Kambur İzzet sanıyla anılan, Ahmet İzzet Bey atanmıştır. (13 Mart 1919)³⁵⁷

Konferansta Venizelos, "...Dünya Harbi boyunca 700.000 Ermeni ve 300.000 Rum imha edilmiştir ve Nasıl olur da Konferans heyeti, durumlarında değişiklik olacağı, vaadiyle bu talihsiz insanları yeniden Osmanlı boyunduruğu altına sokabilir?..."³⁵⁸ şeklinde beyanda bulunarak ve Osmanlı Hükümetinin bu olayları engelleyemediğini iddia etmiş; bağlaşıkların Mondros Mütarekesinin 7'nci Maddesine göre İzmir ve civarını işgal etmeye hakları olduğunu belirtmiştir. Bu fikir uygun değerlendirilmiştir.³⁵⁹

Karar neredeyse alınmıştı ve Lloyd George, 9 Mayıs günü Venizelos'la akşam yemeği yerken, Yunanistan'ın askeri yönden güçlenmesi gerektiğini, Birleşik Amerika'nın İstanbul'da bir süreliğine yönetimi devralmasının istendiğini, başkan Wilson'un bu düşünceye karşı olmadığını ancak Amerikan Senatosu'nun onayına ihtiyacı bulunduğunu, bunun kabul edilmemesi halinde İngiltere'nin benimseyeceği tek çözümün İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi olacağını belirtmiştir.³⁶⁰

Zaten İtalyanların çekilmesi ile İngilizlerin, Amerikalılarla Fransızlara, planlarını kabul ettirmesi daha kolay olmuştu. Fransa, Alman sorunları ile uğraşırken Ren bölgesi üzerindeki iddialarının bağlaşıklarınca desteklenmesini istemiştir. Ayrıca, İtalya'nın görüşmelerden çekilmesi, Fransa'yı belki de Anadolu'nun paylaşımında daha fazla söz sahibi yapabilirdi.³⁶¹ Yine de Fransa Başbakanı Clemenceau İtalyanları yatıştırmak için Anadolu'da bir takım tavizler verilmesini önermiş ise de, Wilson İzmir'i Yunanlılara vermeye razı olmuştu. Clemenceau'nun bu önerisine Rum Patriğinin kendisine söyledikleri ile cevap vermiştir; Patrik, İtalyanların Yunanistan'a komşu olma ihtimalinin aleyhinde idi.³⁶² Amerikan Başkanı Wilson, her ne kadar Yunanlıların toprak isteklerini inceleyen komisyonda çalışan Amerikalı uzmanlar, Yunanlıların ileriye sürdükleri rakamların yanlışlığını ortaya koymuşlar ve tersine bu

³⁵⁷ Coşkun, s:138

³⁵⁸ Aydınel, s:57

³⁵⁹ Türk Devrim Tarihi S.25,26

³⁶⁰ Smith, s:93

³⁶¹ Mumcu, s:25

³⁶² Bayur, s:329

topraklarda Türklerin çoğunlukta olduğunu rakamlara dayanarak kanıtlamışlar ise de, bu kanıtlara rağmen, kendi adını taşıyan “Wilson İlkeleri”ni bir kenara iterek Lloyd George’un dümen suyuna girmiş ve İzmir ve yöresinin Yunanistan ile birleşmesini desteklemiştir.³⁶³

Konsey’in 12 Mayıs sabahı yapılan toplantısında Clemenceau alınan kararı Orlando’ya bildirmiştir. Bu kararda Yunanlıların İzmir’e asker çıkaracakları, kentte askeri bir güç bulunduracakları yer almıştır. Clemenceau, Orlando’dan Müttefik Devletler adına İzmir’e yapılacak çıkarmaya katılmalarını talep etmiştir.³⁶⁴ Böylelikle İngiltere’nin teklifi Paris Barış Konferansının kararı olarak kabul edilmiş ve bu karar 12 Mayıs 1919 Pazartesi günü Yunanistan’a tebliğ edilmiştir.³⁶⁵ 14 Mayıs 1919’da Yunanlıların, bağlaşıklar adına İzmir’e asker çıkarmalarına ve Ege’yi işgal etmelerine “Yüksek Sulh Meclisi”nce karar verilmiştir.³⁶⁶

Venezelos, Paris Konferansında alınan kararın hemen akabinde Yunan Harbiye Nezaretine geçtiği şifreli telgrafta şöyle demiştir:

“...İngiltere Nazırlar Reisi bana, Harbiye Nazırı ile tam birlik halinde İzmir’e yapılacak ihracın hazırlıklarını bir an evvel gerçekleştirmemi söylediler. Alınan malumata göre İtalya ve Fransa Türklere kabul ettirilecek sulh şartlarının hafifletilmesi fikrindedirler. Bu fikrin kuvvetlendirilmesinden evvel harekete geçmek, tarihimizin belki bir daha kaydedemeyeceği büyük ve müstesna fırsatın heder olmaması için şarttır...”³⁶⁷

Gerçekte Paris Barış Konferansının bu kararı alması, işin gösteriş kısmından ibaretti. O sıralarda Yakın ve Orta Doğu’ya hâkim bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ile Mütarekeyi dahi kendi müttefiklerine danışmadan, bildiği gibi yapan İngiltere, kendi çıkarları gereğince, İzmir ve çevresini Yunanistan’a kazandırmak kararını çoktan vermiş ve Yunanistan ile bu yolda anlaşmıştı.³⁶⁸

İngilterenin Akdeniz’deki kazanımlarını muhafaza etmesi, Ortadoğu’dan Hindistan’a Avustralya’ya ve Uzak Doğu’ya olan deniz ticaret yollarını kontrol

³⁶³ Coşkun, s:59

³⁶⁴ Smith, s:94

³⁶⁵ Umar, s:90

³⁶⁶ “Yunanlıların Anadolu’yu istila planına kimler Evet demişlerdi?” Tarih Konuşuyor Dergisi s:145

³⁶⁷ Aynı yer

³⁶⁸ Umar, s:90

etmesi için bir taşeron devlete ihtiyacı vardı ve bu devlet olarak Yunanistan seçilmişti. Lloyd George, İzmir'in işgalinden tam 4 ay sonra 14 Eylül 1919 tarihinde Londra'da yaptığı bir konuşmada bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir.³⁶⁹

“...Yunanlılar Doğu Akdeniz’de geleceğin ulusudurlar. Büyük Yunanistan İngiltere için değer biçilmez bir kazanç olacaktır. Bugün 5-6 milyon olan Yunanlılara verilen topraklar onlarda kalırsa, 50 yıl sonra 20 milyon olurlar. Onlar, Süveyş Kanalı yoluyla bizim Hindistan, Avusturalya ve Uzak Doğu’ya giden ulaştırma yollarımız üzerinde tabii denizaltı üsleridir. Onlara dostluk gösterirsek İmparatorluğumuzun birliğini sağlayan büyük yolun başlıca koruyucularından biri olurlar..”

Churchill'in sonradan anılarında belirttiği gibi: *“Lloyd George, Yunanlılara denizci, İngiltere'nin dostu, Doğu Akdeniz'e hakim ve Hindistan yolunu koruyan bir ulus olarak bakmaktaydı.”*³⁷⁰

Lloyd George, Büyük Yunanistan tasarısına kendisini inandırmada büyük tesiri olan, o dönem Avrupa'sının en büyük silah tüccarı ve finansörü olan Sir Basil Zaharoff'a, da özellikle çok güvenmiştir.³⁷¹ Hatta Zaharoff'un İzmir'in işgali planını bizzat hazırladığı da söz edilmektedir.³⁷²

Lloyd George böylece, dünyanın o tarihteki en büyük kapitalist ülkesi İngiliz İmparatorluğunun sömürü düzenini güvence altına alarak ekonomik yararını düşünmüştür. Kuşkusuz buna Anadolu'daki çıkarları da dâhildi. Türkiye' de iş yapan bir sürü İngiliz şirketini ve kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıkları göz önünde bulundurmak lazımdı.³⁷³

İngiltere ile Yunanistan arasındaki bu gizli ittifakı Osmanlı Hükümeti öğrenmişti, çünkü İzmir'i Yunanlılara kaptırmamak isteyen İtalyanlar, Lloyd George ile Venizelos arasında İzmir'in işgali konusunda anlaşmaya varıldığını, Mayıs başında, tedbir alsın diye Osmanlı Hükümetine gizlice bildirmişlerdi.³⁷⁴

Daha önce İtalyanlara vaat edilmiş olan İzmir ve havalisi artık Lloyd George ve Wilson sayesinde Yunanlılara verilmişti. İngiliz Başkanı Lloyd

³⁶⁹ Taçalan, s:65

³⁷⁰ Artuç, s: 59

³⁷¹ Çolak, s:2

³⁷² İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

³⁷³ Artuç, s:60

³⁷⁴ Umar, s:90

George Rumlara büyük destek vermişti. Her ne kadar İtalyanların da aynı topraklar üzerinde hevesleri vardıysa da, İngiltere, Fransa ve ABD, Ege Bölgesi'ne İtalyanların değil Yunanlıların sahip olmasını, kendi çıkarlarına daha uygun bulmuşlardır. Bunun nedeni ise gayet açıktı. Fransızlar, Osmanlı topraklarından daha fazla pay almak isteyen İtalyanların güçlenmesini istememişlerdir. İtalyanları pek sevmeyen ABD Cumhurbaşkanı Wilson, kendisine verilen yanlış bilgilere dayanarak, Batı Anadolu'da Rumların Türk boyunduruğu altında yaşadığını sanmaktaydı.³⁷⁵

Ç. İzmir'in Yunanlılarca İşgal Edilmesine Karşı Koyma Gayretleri ve Konferans Süresince İşgale Kadar Gelişen Diğer Olaylar

Daha İzmir'in işgal edileceği söylentileri ortalıkta dolaşırken, Vali Nurettin Paşa, bu durumu Harbiye Nezaretine bir telgraf ile bildirmiş, Harbiye Nezareti ise ertesi gün verdiği cevapta, söylentilerin asılsız olduğunu ve Türkleri korkutup kaçırmak, bölgede Rumların çoğunluğunu sağlamak amacını güttüğünü ileri sürerek, basının denetlenmesini ve bu tarz haberlerin yayınlanmasının önlenmesini istemiştir. Harbiye Nezaretinin bu gafletine karşılık, Türk Genelkurmayı ve onun başındaki Fevzi (Çakmak) Paşa, Yunanistan'ın hazırlıklarını isabetle değerlendirmiş, İzmir'e bir Yunan çıkarmasını muhtemel görerek Hükümeti uyarmıştır. Fevzi Paşa, bu amaçla, 3 Nisan 1919 tarihinde, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya iletmek üzere, Harbiye Nâzırı Şâkir Paşa'ya bir rapor vermiş, müteakiben 7 Nisan 1919'da, Harbiye Nezareti eliyle Sadrazamlığa şu ikinci yazıyı göndermişti:³⁷⁶

“...Yunanistan'da çıkan Embros gazetesi, Londradan, ... Dörtler Meclisinin Yunanistan'a Anadolu'ya asker çıkarmasına müsaade ettiğine dair bir telgraf alındığını yazmıştır. Bundan başka Yunanlıların son zamanlarda Adalar Denizindeki gemilerini, adalar limanlarına toplamakta olduğu da basın yayınlarından öğrenilmiştir, İtalyanların Antalya işgaline³⁷⁷ karşılık olarak, Yunanlıların da Anadolu kıyılarına asker çıkararak bir emr-i vâki

³⁷⁵ Coşkun, s.59

³⁷⁶ Jaeschke, s:68

³⁷⁷ İtalyanlar Antalya'yı işgal için zaten bir bahane arıyorlardı; 27 Mart günü Burdur'a gelen bir İtalyan Postasının eşkiyalar tarafından soyulması bu fırsatı sağlamış oldu. Kıyıda bekleyen Elena zırhlısından çıkarılan kuvvetlerle Antalya işgali gerçekleştirilmiştir. Ardından 11 Mayıs'ta Bodrum, 12 Mayıs'ta Fethiye ve Marmaris İtalyanlarca işgal edilmiştir. Bkz: Görgülü, İsmet, **Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1985, s:17

*ihdas etmeleri pek muhtemel mütalaa kılınmakla.. bu bapta İrade-i Fahimaneleri temenni olunur...*³⁷⁸

Şakir Paşa'nın 7 Nisan tarihli yazısına, Hükümetin 19 Nisan 1919 tarihinde verdiği cevapta, “Yunanlıların İzmir ve çevresine asker çıkarmalarının şimdilik İtalyanlarca önlendiğini öğrendik, ilerideki Yunan çıkarması ihtimaline karşı Harbiye Nezareti olarak siz tedbir alın” denmiş; yani tedbir alma sorumluluğu Harbiye Nezaretine verilmiştir. Bunun arkasından Dâhiliye Nezareti de Harbiye Nezaretine 26 Nisan 1919 günü şu yazıyı göndermiştir:

*“ Yunan Hükümetinin 15 gün içinde beş, altı sınıf askerlik yaşına girmiş kişileri silâh altına girmeye çağırdığı alınan telgraflarla öğrenilmiş ve bunun üzerine durum Dışişleri Bakanlığına bildirilmiş idi. O Bakanlıktan alınan cevap yazısında da, Yunan Hükümetince İzmir sahillerine 25.000 kadar asker çıkarılmasına İtalyan Hükümetince karşı konmuş olduğunun gizlice haber alındığı açıklanmış ve bu konuda son derece uyanık davranılarak asayişin korunması için uğraşılması Aydın Valiliğine tebliğ edilmiştir; bu konuda sizin de Yüksek Bakanlığınızca gerekenlere tebliğler yapılması için durumu bilginize sunuyoruz.. ”.*³⁷⁹

Lord Curzon da 4 Nisan günü, İzmir'i tehdit eden asker çıkarmalarının men edilmesi için İtalyan maslahatgüzarı Preziosi'nin ricasına aynı paralelde cevap vermiştir:

*“ ..İtalyanların Antalya'ya....verdikleri teminatın zıddına, çıkmaları Yunanlıların da başka bir yerde mümasil bir harekete meylettirmeye elverişli bir teşebbüstü.. ”.*³⁸⁰

Hâlbuki İzmir çevresinde bulunan Türk askerî birliklerinin o sıradaki durumu, işgale karşı etkili bir tedbir alınmasına elverişli değildi ve bu birliklerden işe yarar bir direnme beklenemezdi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Harbiye Nezareti eliyle Sadrazamlığa gönderdiği 21 Nisan 1919 tarihli “müstacel ve mahrem” (acele ve gizli) yazıda, durumu şu sözlerle bildirmiştir:

“Bugün için Aydın Vilâyeti içinde bulunan kuvvetimiz ancak çetelerin ezilmesine ve bölgedeki güvenliğin korunmasına güçlükle yetebilecek bir haldedir... Selanik'teki İngiliz bağlaşıklık kuvvetler Komutanlığı daha

³⁷⁸ Umar, s.80

³⁷⁹ a.g.e.,s:81

³⁸⁰ Jaeschke, s:68

önce 23. Tümenin İzmir ve çevresine gönderilmesine karşı çıktığı gibi, askerlik hizmetine gitmeme ve askerlik hizmetinden kaçma suçu işleyenlerin yakalanmasına da İngiliz askeri memurları karşı koymaktadırlar ve zaten Mütarekenâmenin 5. maddesi uyarınca, silâh altında bulundurulacak kuvvetlerimiz bağlaşıklık devletlerin oyu ile tâyin edilmiş olduğundan, kuvvetin arttırılmasına kalkışmak bizim Bakanlığımızın yetkisini asar...

Yunanlılar bizim oradaki askerî kuvvetlerimizin zayıflığını bildikleri için, bu zayıflığımızdan kolaylıkla yararlanabilirler ve buna kalkışmaları pek beklenecek bir haldir. Bu hâle karşı tek çare olmak üzere... önce bağlaşıklık büyük devletlerin temsilcileri önünde diplomatik temaslara karşı koyma yapılması ve... İzmirdeki 17. Kolordunun geçici bir zaman için... güçlendirilmesi hususunda bağlaşıklık devletler temsilcilerinden onay alınması gerekliliğini önemle dikkatinize sunarım.”³⁸¹

Görüldüğü üzere, Fevzi Paşa da, ancak diplomatik girişimlerden fayda ummuş, bu girişimler sayesinde bağlaşıklık devletlerden onay almaksızın herhangi bir iş yapmayı düşünmek imkânı bile yokmuş gibi davranmıştır. Hükümet diplomatik çabalara girişmiştir; yapılan bu diplomatik temaslardan hiçbir olumlu sonuç elde edilememiştir.³⁸²

Bunun üzerine Damat Ferit Paşa üç Yüksek Komisere 23 Nisan’da bir nota vermiştir; bu notada Yunanistan'ın "İzmir kıyılarına çıkmak üzere" 25 bin kişilik bir orduyu hazır bulundurdukları haberi vardı.³⁸³ Calthorpe 29 Nisan'da, Dixon'a İzmir vilâyeti Yunanlılara geçerse Türklerin Yunanlıları toptan katle teşebbüs edeceklerine dair malûmat verirken şunları da sözlerine eklemiştir:

“...Görüşünün lâyük olduğu önem ve değerle karşılanması gerekir, çünkü mahallî cemaatin her bölümünün duyguları hakkındaki bilgisi sağlam ve güvene şayandır...”³⁸⁴

30 Mart 1919'da, konferansta Yunanlıların toprak isteklerini incelemekle görevli komisyon, özellikle İtalyanların itirazlarını hiçe sayarak, İzmir ve arka bölgelerinin Yunanlılara verilmesine karar vermişti. Bu karara, İstanbul'daki İngiliz

³⁸¹ Umar, s:82

³⁸² Aynı yer

³⁸³ Tansel, s:176

³⁸⁴ Jaeschke, s:68,69; Tansel, bu söylemin Dixon’a ait olduğundan bahseder. Bkz: Tansel, s.165

komutanı Amiral Calthorpe, İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon karşı çıkmışlardır.³⁸⁵ Lord Curzon, 18 Nisan 1919 tarihli muhtırasında, "...Selanik şehrinin beş mil dışında asayişi sağlayamayan Yunanistan'ın Aydın vilayetinde barış ve güvenlik sağlamakla nasıl görevlendirilebileceğini anlayamıyorum..." demiştir.³⁸⁶ İngiltere'de özellikle askerler, durumun sakıncalarına hükümetin dikkatini çekmeye çalışılsa da olumlu bir sonuç alamamışlardır. Askerlerin, Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesinin "tarafardan hiç birinin mutluluğuna hizmet etmeyeceğini", "kışkırtıcı Rum isteklerine teslim olunmamasını", "Yunan işgalinin Türkleri ayaklandıracağını", "Türklerin hesaba katılmaları gereken mühim bir faktör olduklarını", "Hıristiyanlara âdil olmaya çalışılırken, Müslümanlara karşı adaletsiz olunmaması zaruretini", "Büyük bir imparatorluk olan İngiltere'nin islâm karşıtı bir siyaset izlemesinin ahmaklık değil, çılgınlık olduğunu" belirtmeleri etkisiz kalmıştır.³⁸⁷

Büyük Britanya İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı Henry Wilson, Lloyd George'a yazdığı 4 Nisan tarihli mektubunda: "*Bu sahnelerden bütün kuvvetlerimizi çekelim, Merkezi Avrupa'da, Balkanlarda ve Türkiye'de vukuu yakın olan keşmekeş ve kargaşalıklara askerî mahiyette hiçbir müdahalede bulunmayalım*" diye teklif etmiştir. Güney Doğu Avrupa ve Türkiye Asyasındaki duruma ait ek bir mektupta da şöyle denmiştir:

" Yunanistan'ın kuvvetlerini Anadolu'ya ve Trakya'ya yaymak cesaretini göstermesi halinde maruz kalacağı tehlike ortada iken Venizelos askerî durumun realitesini anlayarak hareket etmekten ziyade emellerinin kuvveden füle çıkacağını sandığı için askerlerin terhisine başlanması emrini vermiş bulunuyor... Duruma tesir edebilecek tedbirleri hâlâ alabiliriz:... Kışkırtıcı Rum isteklerine karşı teslimiyet göstermemeli".³⁸⁸

Ama Lloyd George Yunanlıları Anadolu'ya göndermeye kararlıydı. Kıbrıs ve İstanbul'u içine alan, Boğazlara egemen, Korfu Adasından Anadolu içlerine uzanan büyük bir Yunanistan'ı aklına koymuştu. Dolayısıyla buna karşı olan hiçbir fikri dinlemek istemiyordu. Paris'te Venizelos'un becerikliliği, Lloyd George ile

³⁸⁵ Coşkun, s:60

³⁸⁶ Bıyıklıoğlu, s:19

³⁸⁷ Çaycı, s:46

³⁸⁸ Jaeschke, s:61,62

Clemenceau'nun Grek hayranlığı, Wilson'un zaafı, İtalya'nın beceriksiz davranışı, Yunan tezine elverişli bir hava yaratmıştır.³⁸⁹

Nitekim Amerikan Başkanı Wilson, 21 Nisan'da Yunanlıları kendi yurtlarında her şeye hâkim yapabilmek için İzmir ve civarının Yunanistan ile birleştirilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁹⁰

Bu açıklamaya paralel olarak, Lloyd George'un da tamamen Yunanlıları destekleyen tutumu ve konferans sırasında Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin alınan kararlarda İtalyanlara arka çıkmaması, sonunda kendilerine haksızlık edildiğini söyleyen İtalyan Başbakanı Orlando'nun yapılanları protesto ederek 23 Nisan 1919 günü Barış Konseyini terk etmesine neden olmuştur.³⁹¹

Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki emellerinin gerçekleşmesinde, en büyük engel İtalya idi. İtalya 1871'de birliğini sağladıktan sonra, sömürgeci devletlerarasında yer alma politikasını gütmeye başlamıştır.³⁹²

Yunanistan gibi İtalya'nın da emperyalist emellerini gerçekleştirebilmesi, ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanması ile mümkün olabilirdi. Nitekim savaş devam ederken, yapılan gizli antlaşmalarla İtalya, Osmanlı'nın parçalanması sonucunda bazı haklar elde etmişti. İngiltere'nin Yunanistan'a vermeyi düşündüğü Batı Anadolu savaş sırasında İtalya'ya da verildiği için, İtalya Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Bu durum Batı Anadolu Millî Mukavemet hareketlerinin başarısında önemli rol oynamıştır.³⁹³

Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra İzmir, Yunanistan ile İtalya arasında çekişme konusu olmuştur. Müttefikler bu şehri her iki tarafa da vaat etmişlerdi. Büyük Britanya'nın Atina Ortaelçisi Elliot 12 Nisan 1915 de Müttefikler adına sunduğu bir notada şöyle demişti:

³⁸⁹ Çaycı, s:46

³⁹⁰ Bıyıklıoğlu, s:19

³⁹¹ Artuç, s:60

³⁹² Gürler, s:34

³⁹³ Aynı yer

"... Yunanistan'a Türklere karşı savaşa katılma bedeli olarak Ocak'ta vaad edilen Aydın Vilâyeti dahilindeki araziyi garanti etmeye hazır olduklarını bildirirler..." ³⁹⁴

Elliot bu bildirinın ancak harbe derhal katılmak şartıyla geçerli olduğunu da sözlü olarak ilâve ediyordu. Bununla birlikte İtalya; 26 Nisan 1915 tarihli Londra sözleşmesinin 9. bendi gereğince Anadolu'da kendisine vaat edilen hissenin büyük ölçüde genişletilmesi için Akdeniz havâlisinde "Antalya Vilâyetine âdil bir hissenin verilmesi" hususundaki isteklerini 1917 yılında kabul ettirmişti. İngiltere ile Fransa 18–22 Ağustos 1917 tarihlerinde birbirlerine gönderdikleri notalarla 19 Nisan tarihli St. Jean de Maurienne anlaşmalarını teyit etmişlerdi, bu anlaşmalarda 9–16 Mayıs Sykes-Picot anlaşmasındaki şartların aynını, idare ve çıkarlara müteallik şartlarla Yeşil bölge ile C bölgesini (İzmir ile beraber) "Rus Hükümetinin muvafakati itirazı kaydıyla", İtalya'ya tanımladılar.³⁹⁵ Venizelos ise 2 Kasım 1918 tarihinde Anadolu'nun batı kısmının (Makri'den Erdek'e kadar 812 000 Rum nüfusu ile birlikte) Yunanistan'a terkini Müttefiklerden istemişti.³⁹⁶

Aslında, İzmir konusunda İtalyan-Yunan çekişmesi mütarekeden çok önce başlamıştı. Lord Granville, 8 Ekim 1918'de "Piemonte" kruvazörünün İzmir'deki herhangi bir müttefik faaliyetine mümkün mertebe çabuk katılmak üzere Midilli'ye hareket ettiğini bildirmişti. Fransa buna şiddetle muhalefet etmiş, İtalya ise "Yunan kıtalarının, İzmir'de veya Anadolu'nun İtalyan nüfuz alanına ayrılmış olan bir kısmında kullanılmasına karşı çıkmıştı. Venizelos da 14 Ekim'de "Türk topraklarında stratejik noktaların mütareke gereğince işgal edilmesi halinde Yunan kıtalarının bu operasyona katılmalarına müsaade edilmesini" Balfour'dan rica etmişti. Venizelos, bu kıtaların müşterek işlerinde Müttefiklerle yan yana meşru yerlerini almaktan men edilmeleri halinde Yunanistan'da büyük üzüntü oluşacağı fikrini şiddetle savunmuştu. Balfour buna cevaben, "Kıtaların askerî harekâta kullanılmasının cephedeki Generallerin işi olduğunu bildirmiştir. Lord Hardinge İngiltere Harbiye

³⁹⁴ Jaeschke, s:60

³⁹⁵ Aynı yer

³⁹⁶ Metin Ayışığı, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi" Yeni Bin Yıla Girerken Türk Yunan İlişkileri Sempozyumu Tebliği, Samsun, 5–6 Haziran 2001, s:4

Nezaretinin bir sorusuna 23 Ekim tarihinde verdiği cevapta "İtalyanların da, Yunanlıların da İzmir'e çıkmamalarını" tercih edeceğini beyan etmiştir.³⁹⁷

İtalyanlar, Paris Barış Konferansının Yunan işgaline yönelik karar vermesini önlemek için, sonuna kadar çalışmışlardır. Hatta İzmirli Türklerle de işbirliği kurmak istemişlerdir³⁹⁸. Aslında Yunandan çok önce Anadolu işgaline yönelen İtalyanlara karşı bir tepki yoktu; tam tersine, o tarihlerde, İzmir'in Yunan işgali olasılığına karşı İtalyan himayesine sığınma fikri İzmir Müdafaa-i Hukukçuları arasında büyük çoğunluk kazanmıştı. Mart ayında Ege çapında büyük bir genel kongre düzenlemek amacıyla olan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Moralizade Nail, Mevlevi Şeyhi Nurettin, Sükkerizade Tefvik Paşa, Naci ve Avukat Sadık beylerden oluşan bir kurulu İstanbul'a göndermiştir.³⁹⁹ Sadrazam Tefvik Paşa ile varılan bir anlaşma üzerine Yunan işgalini önleyici çalışmalarda bulunmak üzere İstanbul'a yollanan bu kurul, 3 Mart 1919'da Tefvik Paşa istifa edip yerine ertesini gün Damat Ferit Paşa atanınca, tereddüt içinde, ne yapacağını bilmez durumda kalmıştı. İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiseri Kont Sforza, Moralizâde Nail Bey aracılığı ile yapılan temaslarda, bu kurula her türlü yardımda bulunmaya söz vermişti.⁴⁰⁰

Kont Sforza sözünü tutmuştur. Hatta İzmir ve çevresinin Yunanlılara İşgal ettirilmesi yolunda bir kararın Barış Konferansınca alınmasını önlemek için, İzmir ve çevresi Türk halkı temsilcilerini konferansa yetiştirmek üzere, Bronzetti Torpidosunu Nail Bey'in istifadesine sunmuştur. Nâil Bey bu torpidoyla İzmir'e gidecek, orada Cemiyetin Paris Barış Konferansına göndereceği temsilciler seçilecek ve aynı torpido bunları Avrupa'ya götürecekti. Nail Bey, savaşın ilk yıllarında İzmir'de bulunmuş olan, bilgi ve yeteneklerine güvendiği Cami (Baykut)⁴⁰¹ Bey'i, birlikte çalışmak üzere, İstanbul'dan İzmir'e davet etmiş ve Bronzetti Torpidosunda İzmir'e dönüş yolculuğuna onunla birlikte çıkmıştı. Torpido da ayrıca Ahmet Dino adında Arnavutluğun tanınmış ailelerinden birine mensup bir İtalyan ajanı da mevcuttu.⁴⁰²

³⁹⁷ Jaeschke, s:63

³⁹⁸ Umar, s:90,

³⁹⁹ Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, 3 ncü Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul

⁴⁰⁰ Umar, s:90,91

⁴⁰¹ Sonradan Ankara Hükümetinin ilk İçişleri Bakanı olmuştur. Bkz: **Avcıoğlu**, s:1035

⁴⁰² Umar, s:91

Dino'nun görevi Müdafaa-i Hukuk kongresinde "Yunan işgali yerine İtalyan mandası istiyoruz" biçiminde bir karar alınmasını sağlamaktı.⁴⁰³

Kongre öncesinde, İtalyan savaş gemisi İzmir limanına girmiştir. Gemiden üç Türk gizlice karaya çıkarak Belediye Başkanı ile görüşmüşlerdir. Morali Halit, Ahmet Dino ve Cami Beyler, İzmir'in yakında Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, kendilerinin İtalyan yetkilileri tarafından görevlendirdiğini, "İtalyan mandasının kabul edildiği" hususunu bir bildiriyle dünya kamuoyuna duyurulursa, İtalyanların Yunan işgalini engelleyeceklerini bildirmişlerdir.⁴⁰⁴

Bu durum karşısında, Belediye Başkan Yardımcısı Osman Nuri Bey, kentlinin gelenlerini bir toplantıya çağırmıştır. Bu toplantıya İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bütün üyeleri katılmıştır. Morali Halit, Ahmet Dino ve Cami Beyler konuşarak topluluğu ikna etmeye çalışmışlardır, ancak önerileri kabul edilmemiştir.⁴⁰⁵

Ahmet Dino'nun kongrede söyledikleri özetle şunlardır:

"İzmir'in Yunanlılar tarafından yakında işgal edileceği kesinlikle öğrenilmiştir. Böyle bir felâketi önlemek için Osmanlı Hükümetinin yapabileceği hiçbir şey yoktur. Tek çâre, Türklere karşı iyi davranan kalyanın asker gönderip şehri muhafaza altına almasını (!) sağlamaktır. Bunun için, şehrin ileri gelenleri, mümkün olduğu kadar çok imzalı dilekçelerle, şehre İtalyan askerinin gelmesini istedikleri yolunda, İtalya'ya başvurmada bulunmalıdırlar".⁴⁰⁶

Konuyu Celal Bayar şu şekilde aktarmaktadır:

"Bu günlerde bir İtalyan torpidosu, aralarında Cami Bey'de bulunan İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden birkaç kişiyi İzmir'e getirdi. İtalyanlarla Yunanlıların İzmir'i ele geçirmek için rekabet halinde oldukları herkesçe biliniyordu. Az sonra öğrendik, İtalyan torpidosu ile gelenler arasında İtalya hesabına propaganda yapan eski vatandaşlarımızdan tanınmış Arnavut beyleri de varmış... Bunların böylece gelişi dikkatimizi çekti. Bazı Arnavut politikacılar, kendi memleketlerinin geleceğini İtalyan dostluğuna, hatta himayesine bağlanmış görüyorlardı. Bunlar, yeni efendilerine hizmet için

⁴⁰³ Avcıoğlu, s:1035, Taçalan, s:157

⁴⁰⁴ Coşkun, s:150

⁴⁰⁵ Aynı yer

⁴⁰⁶ Umar, s:91,92

uygun gördükleri kimselere sokuluyorlar, Yunanlılar aleyhine sıkı telkinlerde bulunduktan sonra: “--- Eğer siz bir harekete öncülük ederseniz, İtalyanların her yolla yardımını görürsünüz. Bunu biz sağlayabiliriz” diyorlardı. Bana da böyle bir başvurma olmuştu. İstedüğimiz kadar silah ve yardım vaadinde bulunulmuştu. Benden beklediklerini görmemiş olacaktı. Birkaç gün sonra beni görmeye gelen Şükrü Kaya, İttihatçılardan Yunanlılar aleyhine harekete geçecekleri, örneğin kabul edersem bana, İtalyanların yardım edeceklerini anlattı.”⁴⁰⁷

Ahmet Dino'nun çabaları başarıya ulaşamamıştır. İzmirli Türkler için, “İtalyan askeri gelip İzmir’i işgal etsin” diyen bir dilekçeye imza atmak, önce kişisel yönden yâni imzacının kendi haysiyeti yönünden bir felâketi derhal gerçekleştirmek demektir; ikinci olarak, imzacı Türk, kendi vatanının yabancı bir ulus tarafından işgaline bizzat katkıda bulunmuş, bunun gerçekleşmesi ihtimalini kendi imzası ile kuvvetlendirmiş olacaktır; halbuki buna karşılık o sırada Yunan işgali, ne kadar kuvvetli olsa da, yine de henüz gerçekleşmemiş bir ihtimal idi.⁴⁰⁸ Toplantı sonunda İzmir’in Türk olduğu hakkında genel bir dilekçe hazırlanarak imza altına alınmıştır. Oysa Heyet İstanbul’dan imza edilecek kararnamenin formülünü de beraber getirmiş ve Tevfik Paşa’nın da formül üzerinde kabul reyini kullandığından bahsetmişlerdi.⁴⁰⁹

Diğer yandan, Nail Bey ve Cami Bey, Cemiyetin Paris Barış Konferansına temsilciler göndermesi yolunda Kont Sforza’nın kendilerine yaptığı teklifi Cemiyet yöneticilerine anlatmışlardır. Teklif sevinçle kabul edilmiştir. Ancak, Hürriyet ve İtilâf Fırkasının (Partisinin) İzmir’deki ileri gelenlerinden, «Müsavat» gazetesi sahibi Avukat Sâdık Bey, temsilciler kuruluna seçilmek hususunda direnince bu husus gerçekleşmemiştir; çünkü Cemiyet yöneticilerinin, Hürriyet ve İtilâf Fırkasından olanlara güveni yoktu ve üstelik Sâdık Bey böyle bir konferansta görevlendirilecek temsilcinin yetenekleri hayâtî önem taşıdığı halde, o yeteneklerin sahibi olmayan, konferansta konuşmasına imkân verecek bir yabancı dil dahi bilmeyen birisiydi. Temsilci konusundaki anlaşmazlık çözümlenemeyince Cemiyet Barış Konferansına temsilci gönderememiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Avcıoğlu, s:1035

⁴⁰⁸ Umar, s:92,93

⁴⁰⁹ Bayar, s:11

⁴¹⁰ Umar, s:93

Sonuçta, İtalyanların 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal etmiş olmaları ve 29 Nisan'da bir İtalyan zırhlısının İzmir'e gelmesi Lloyd George'a aradığı fırsatı sağlamıştı; İzmir'e İtalyanların çıkarma yapmasına meydan vermemek ve bölgedeki Hıristiyan ahalinin can güvenliğini sağlamak amacıyla, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin verilmesini istemiştir.⁴¹¹

Dörtler Meclisinin 30 Nisan günlü toplantısında Clemenceau İtalyanların İzmir'e bir zırhlı gönderecekleri haberini aldığı söyleyince Lloyd George *"bu tehlikelidir, öyle görünüyor ki İtalyanlar bir buhran çıkarmak istiyorlar, onlara aldurmamak daha iyi olur"* demiştir.⁴¹²

Yunanistan'a İzmir'i işgal izni, Sir Basil Zaharof ve Venizelos'un ısrarlı talepleri üzerine Wilson, Lloyd George ve Clemenceau tarafından verilmişti. Ancak, işgal Mütareke hükümlerine aykırı olduğu için bölgede güvenliğin bozulduğu ve Hıristiyanların katledildiği şeklindeki haberlerle Müttefik Devletlerin kamuoylarını hazırlamak gerekiyordu; bu işi de Yunan-Ermeni propagandası üstlenmişti. Batı Anadolu'da güvenliğin bozulmadığını ileri süren Le Journal gibi bazı gazeteler görülmektedir. Fakat işgali genellikle sol gazeteler eleştirmiştir. Le Populaire, *"İzmir'in işgali, Müttefiklerin sözleri ile hareketlerinin çeliştiğini bir daha gösteriyor"* demiş ve galiplerin ikiyüzlü politikasını alaya almıştı:

*"Türkiye, hatta Asya Türkiyesi bile barışın imzası ile ömrünü doldurmuş olacak. Türkler artık kendi geleceklerini bizzat kendileri belirleme hakkından yoksun kalacaklar. Onların geleceğini Yunanlılar, İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar belirleyecek 'Milletlerin Hakları' için girilen Dünya Savaşı işte böyle cinai bir düzen getirmektedir."*⁴¹³

Konferanstaki üç büyüklerin (İngiltere, Fransa, Amerika) işgal kararı alma olasılığının yüksek olduğunu değerlendiren ve Osmanlı topraklarının paylaşımında geç kalmak istemeyen İtalyanlar, 2 Mayıs 1919 günü, yedi gemiden oluşan bir filoyu İzmir'e göndermişlerdir. İtalyanlar 4 Mayıs 1919'da Kuşadası'nı, 11 Mayıs'ta Marmaris, Bodrum ve Fethiye'yi işgal etmişlerdir. İtalyanların bu hızlı hareketleri, İngiltere, Fransa ve ABD'yi bir kez daha birleştirmiştir.⁴¹⁴ İtalya Dışişleri Bakanı

⁴¹¹ Çaycı, s:46

⁴¹² Bayur, s:330

⁴¹³ Akyüz, s:78,79

⁴¹⁴ Bayur, s:330

Sonnino bu işgallere gerekçe olarak işgal edilen bölgelerdeki karışıklıkları ve istikrarsızlığı göstermiştir.⁴¹⁵

2 Mayıs günü toplantıda İtalyanların Fiume ile İzmir'e savaş gemileri gönderdikleri söylenmiş ve diğer üç devletin aynını yapmaları gerektiği üzerinde durulmuştu. Lloyd George, Venizelos'un Anadolu'da Türklerle İtalyanlar arasında anlaşma olduğuna ve her ikisinin işbirliği yaparak Rumlara karşı tedhişe yeniden koyulduklarına dair bir telgraf aldığını ve kendisinin de İzmir'e bir Yunan savaş gemisi göndermeyi düşündüğünü söylemiştir.⁴¹⁶

5 Mayıs günlü sabah toplantısında Lloyd George, İtalya aleyhine bir panik havası estirip şöyle konuşmuştur:

“...İtalyanlar Bulgaristan'ı işgal ettiler ve oraya bir tümen yerine 30 bin kişi gönderirler; bu, onlara Balkanlar'da ezici bîr üstünlük veriyor. Anadolu'da Marmaris'i bir kömür deposu kuracağız diyerek işgal ettiler. Antalya'dan Burdur'a asker gönderiyorlar, daha üç yere asker çıkaracaklarını bildiren haberler alıyoruz. Günün birinde Anadolu'nun yarısını işgal ettiklerini öğreneceğiz. Öbür yandan Bulgarlar'ı Yunanlılar'a ve hele Sırplar'a saldırmaya kışkırtıyorlar, Avrupa'da ordusunu terhis etmeyen yalnız İtalyanlardı....mandalar sorununu hemen çözelim. Bu olunca biz Kafkas'dan çekilebilir ve Bulgaristan'a asker gönderebiliriz. Amerikalılar İstanbul'u, Fransızlar Suriye'yi işgal ederler. Yunanlıların da İzmir'i işgal etmelerine izin vermeliyiz. Orada katliamlar başlamıştır ve Rum halkını koruyacak kimse yoktur...”

Clemenceau'nun İtalyanların İzmir önünde yedi gemisi olduğunu söylemesi üzerine Lloyd George, *“...Bu işler üzerine İtalyanlar konferansa geri gelmeden karar vermeliyiz, yoksa onlar bizden önce davranırlar...”* demiştir⁴¹⁷

Sonuç olarak, Lloyd George, konferansta İtalyan yayılmasına karşı çıkan bu konuşmasında,⁴¹⁸ *“...İtalyanların Anadolu'yu istila ettiklerini her an haber alabiliriz. İş olup bittikten sonra onları Anadolu'dan çıkarmak çok güç olur..”* diyerek Yunanlıların bir an önce İzmir'e çıkmalarını istemiştir.⁴¹⁹

⁴¹⁵ İstiklal Gazetesi, 20 Mayıs 1919

⁴¹⁶ Bayur, s:330

⁴¹⁷ Aynı yer

⁴¹⁸ Bu konuşma “Üçler Meclisi”nde yapılmıştır. Bkn: Akçakayalıoğlu, s:137

⁴¹⁹ Coşkun, s:60

5 Mayıs günü Lloyd George, İtalyan delegelerinin bulunmadığı bu toplantıda Wilson ve Clemenceau' ya şunları söylemiştir:

*“...Yunanlıların İzmir' i işgal etmelerine izin vermeliyiz. Orada katliam başlamıştır ve Yunan halkına yardım edecek kimse yoktur...”*⁴²⁰

6 Mayıs 1919'da, Lloyd George, son zamanlarda Anadolu'da artan İtalyan faaliyetlerini (İtalyanların 28 Martta Antalya, 21 Nisan'da Afyon, 24 Nisan'da Konya'yı işgalleri) de bir koz gibi kullanarak önerisinde ısrar etmiştir:

*“...İtalyanların Doğu'daki hareketleri endişe uyandıracak bir hâl almıştır. İtalya 1911'de Trablusgarp'e (Libya) yaptığı baskını da fevkalade iyi bir şekilde hazırlamanın yolunu bulmuştu. Korkarım ki buna benzer bir baskın, şimdi de Anadolu' ya karşı hazırlanıyor. Ben, Türkiye'deki işgal kuvvetleri meselesinin, İtalyan delegelerinin Paris'e dönmelerinden evvel çözümlenmesine taraftarım. Yunanistan'ın İzmir'e iki üç tümen asker çıkarmasına izin verilmelidir...”*⁴²¹

Yine Lloyd George,

“...Beklersek İtalyanlar bütün Anadolu'yu işgal edecekler... İtalyanların bizi bir olupbitti karşısında bırakmalarına meydan vermememiz için direniyorum. Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarına izin vermeliyiz... Amirallerimize her nerede karışıklık ve katliam tehlikesi varsa Yunanlılar'ın asker çıkarmalarına izin vermelerini bildirmeliyiz...”

şeklinde sözlerine devam etmiştir.⁴²²

Paris Barış Konferansında üç büyükler, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi fikrini sonunda İtalyanlara da kabul ettirmişlerdi. Uzun süre Yunanlıların bu hareketine karşı çıkan İtalyanların Anadolu'daki bu işgal hareketleri Paris Konseyi tarafından onaylanmıştır; bu sayede İtalyanlar az çok tatmin olmuşlardı.⁴²³ Nitekim 12 Mayıs'ta "Üç Büyükler" (İzmir'e) karaya asker çıkarmanın barış sözleşmesindeki İzmir'e ait nihaî hükümleri asla ihlâl etmediği hususunda Orlando'ya teminatta bulunmuşlardır.⁴²⁴ Zaten İzmir'in işgali sırasında Yunan askerlerine denizden eşlik

⁴²⁰ Taçalan, s:175

⁴²¹ Artuç, s:60; Bıyıklıoğlu, s:20

⁴²² Bayur, s.331

⁴²³ Coşkun, s:151

⁴²⁴ Jaeschke, s.82

eden İtilaf Kuvvetleri müşterek donanması arasında İtalyan gemileri de yer almıştır.⁴²⁵

6 Mayıs günü Fransız Başbakanı Clemenceau ile ABD Başkanı Wilson, bir gün önce İngiltere Başbakanı L.George tarafından yapılan ve içeriği yukarıda açıklanan öneriyi kabul ettiler; Yunanlılar İzmir'e çıkmalı, Batı Anadolu'yu işgal etmeliydi. Artık Yunan Başbakanı Venizelos'un önünde hiçbir engel kalmamıştı.⁴²⁶ Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos'un, Paris'de alınan bu karar üzerine sevinci büyük olmuş, ömrünü adadığı büyük ideali (Megali İdea) gerçekleştirme yolunda önemli bir aşama kat etmişti.⁴²⁷

Aslen Girit'li olan Venizelos, ilk olarak Girit'in bağımsızlığını ve sonra Adanın Yunanistan ile birleşmesini sağlamıştı. Bu sayede Venizelos, 1910 yılında Yunanistan'da çok iyi bilinen bir lider olmuştu.⁴²⁸ Arkasından Girit'ten Yunanistan'a gelerek Başbakanlığa yükselmiş ve Osmanlı Devleti aleyhine Balkan devletlerinin birleşmesinde büyük rol oynamıştı. Balkan Harbi sonunda Yunanistan topraklarına yeni topraklar katmıştı. İşte, bu vesile ile Büyük Helen İmparatorluğunu gerçekleştirme fırsatını yakalamıştı. Küçük Asya'nın batısını da alarak, Ege Denizi'ni bir Yunan gölü yapabilecekti.⁴²⁹ Venizelos, Büyük müjdeyi, Paris'ten Atina'ya gönderdiği gizli mesajla şöyle bildirmişti:

*"...Galipier, İzmir' in Yunan ordusu tarafından işgaline izin verdiler. Selanik'teki I. Tümen bu görevi yapacaktır. Tümen, hazırlıklara hemen başlamalıdır. Yeterli yolcu ve yük gemileri beş güne kadar limanda toplanacaktır. Gizliliğe büyük önem verilecektir...."*⁴³⁰

Böylelikle "Neticesi çok ağır olabilecek bir karar olupbittiye getirilerek üç adam arasında birkaç dakika içinde alınıveriyordu"; durumu öğrenen İngiliz Genel Kurmay Başkanı "bunun gerçekleşmesi diğer bir savaşın başlaması demek olacağına" başbakanın dikkatini çekerek hiç değilse müttefik İtalyan Hükümeti ile karara muhatap olan Osmanlı Devleti'nin haberdar edilmesini tavsiye etmiştir. Üç büyükler 7 Mayıs'ta artık kararın uygulanmasını tartışmışlardır. Bu arada Venizelos,

⁴²⁵ Umar, s:109

⁴²⁶ Coşkun, s:61

⁴²⁷ Artuç, s:62

⁴²⁸ Smith, s:18–19

⁴²⁹ Artuç, s:62

⁴³⁰ Coşkun, s:61

İzmir Rumlarının tehdit altında oldukları iddiasını sürdürerek Türkleri iyi tanıdığını, çıkarmadan az önce durumdan haberdar edilirlerse direnmeyeceklerini, İtalya'nın ise müttefik yönetimi altında olursa, nötralize edilmiş olacağını ileri sürmüştür. Neticede İzmir bölgesindeki Rumları korumak gerekçesi ile bir Yunanlının komutası altında müttefik kuvveti sevk edilmesi, istihkâmların işgalden 36 saat önce istenmesi, harekâtın İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe tarafından yönetilmesi ve İtalya'nın durumdan 12 Mayıs'ta haberdar edilmesi kararlaştırılmıştır. Churchill'in deyiimiyle *"bu kararlar haklılık yer değiştirmiş, galipler meclislerinde hiçbir zaman görülemeyen adalet artık karşı tarafa geçmiştir."*⁴³¹

Konferansın İzmir'i Yunanlılara verme kararı, mahallî Avrupa kolonilerince ve bilhassa Amerikan Misyonerlerince protesto edildiği gibi, İngiltere Kraliyet Hükümeti İstanbul Yüksek Komiseri tarafından ağır bir ikaz telgrafının da gönderilmesini gerektirmiştir. Curzon tarafından kabine üyelerine teker teker gönderilen izahat karşısında "Üç Büyükler" nasıl olup da 6 Mayıs kararını alabiliyorlardı? Bu hususta iki faktör kesin rol oynamıştı:⁴³²

- 1) İzmir'in mütarekeden bu yana aylardan beri gelişen durum,
- 2) Güney-Batı Anadolu'da İtalyanların işgal kuvvetlerinin gittikçe yayılmaları.

10 Mayıs 1919'da İzmir' in nasıl işgal edileceğine dair kesin karar verilmiştir.⁴³³ Buna göre İstanbul'da İngiliz Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Amiral Calthorpe, işgal sırasında İzmir'de bulunacaktı. Ayrıca, Amerikan Amirali Bristol, daha önce İzmir'e gidip durumu yerinde tetkik edecekti. Venizelos ise Türklere İzmir'e çıkmadan sadece 12 saat önce haber verilmesini istiyordu İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe da çıkartma sırasında bizzat İzmir' de bulunmalıydı. Üç Büyükler (İngiltere, Fransa, Amerika) Venizelos' un önerilerine uyararak bu konuda oy birliğiyle karar almışlardır.⁴³⁴

⁴³¹ Çaycı, s:46

⁴³² Jaeschke, s:63

⁴³³ Helmreich, İzmir'in Yunan birliklerince işgaline 24 Nisan 1919 tarihinde karar verilmiş olduğundan bahsetmektedir. Bkz: Paul, C. Helmreich, **From Paris To Sevres**, Ohio State University Press, Columbus, 1974, s:113

⁴³⁴ Coşkun, s:61-62,149

Yunan Başbakanı Venizelos, Paris'ten Yunan Orduları Başkomutanı Pareskevopulos'a gönderdiği talimatta, işgal için birliklerin gemilere bindirilmesini istemiştir. Aynı gün (10 Mayıs 1919) İstanbul'daki Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bristol durumu yerinde görmek için İzmir limanına gelmiştir.⁴³⁵

10 Mayıs'da yapılan son görüşmede, İtalyanlara 12 Mayıs'ta haber verilmesi, Yunan birliklerinin 14 Mayıs'ta İzmir'e gelmesi, çıkarmadan 36 saat önce İzmir tabyalarının müttefiklerce işgal edilmesi, Yunan askerinin karaya çıkmadan en az 12 saat önceden Türk makamlarına bildirilmesi, ondan sonra tabyaların Yunan Komutanlığı'na devredilmesi kararlaştırılmıştır.⁴³⁶Böylelikle milletler arasındaki anlaşmazlık önlenmiş olacaktı.⁴³⁷Yunan askerinin çıkarma yapmasından en az 12 saat öncesinden Türklere bildirilmesini Venizelos istemiştir. Venizelos Türkleri çok iyi tanıdığını iddia etmiş ve olaydan biraz evvel Türklere söylendiği takdirde Türklerin mukavemet göstermeyeceklerini belirtmiştir.⁴³⁸

12 Mayıs'ta Dörtlerin sabah toplantısında Clemenceau başkan olarak, birleşime katılmış olan İtalyan Başbakanı Orlando'ya İzmir'le ilgili kararı açıklamış ve şöyle konuşmuştur:⁴³⁹

“... İtalyan murahhaslarının bulunmadıkları sırada Yunanlar İzmir'e asker çıkarılmasını lüzumlu kılan yeni katliâmların yapılmak üzere olduğunu bildirdiler: biz buna prensip olarak karar verdik. Sandığıma göre Yunan gemileri Kavala'da toplandılar. İstiyoruz ki bu iş tam bir sükûnet içinde görülsün. Anadolu'da yerler işgal etmek veya dağıtmak bahis konusu değildir, yalnız halkın korunması isteniliyor...”

Türlü sözlerden sonra Başkan Wilson : “Şuna işaret etmeliyim ki İzmir'in işgalini isteyen Yunanlar değildir” demiş, Clemenceau şunu eklemiştir : ”Doğrudur, onlar (Yunanlar) sadece bize katliam tehlikesini bildirdiler...” Sonra Orlando'ya her üç Avrupalı büyük devletin az sayıda asker çıkarmaları ve Yunanlar karaya çıktıktan sonra çekilmeleri önerilmiştir. Orlando karşılığını az geciktirmek istediğini

⁴³⁵ a.g.e.,s:150

⁴³⁶ Akşin, s:265

⁴³⁷ Jaeschke, s:72

⁴³⁸ Bıyıklıoğlu, s:21

⁴³⁹ Bayur, s:334

söyleyince de Lloyd George : “İtalyanların üç yere Marmaris, Söke ve Bodrum'a asker çıkardıklarını öğrendik, amaç nedir?” diye sormuştur.⁴⁴⁰

Orlando bu yüzden Sonnino ile görüşmek istiyorum demiş ve toplantı öğleden sonraya kalmıştır. İtalyan başbakanı bağlaşıklarından habersiz olarak yaptığı bu çıkartmalar yüzünden sıkıştırılmamak için İzmir için ayak dirememiştir.⁴⁴¹

12 Mayıs öğleden sonraki toplantıya Orlando, Sonnino ile birlikte gelmiş ve İzmir'e üç büyük devletin çıkaracakları askerin, ancak orasının mukadderatı hakkında kesin karar verilince çekilmelerini ileri sürmüştür. Bu fikre itiraz edilmiş, Clemenceau büyük devletlerin ufak birliklerinin Yunan komutası altına konulmasının doğru olmayacağını belirtmiştir. Lloyd George her an ivedilikle davranılmasını gerektiren haberler alındığını söyledikten sonra Türklerin hiç bir kışkırtma olmadan İzmir'in Rum mahallesinde tüfek ateşi açtıklarını ve bir kısım ahaliyi öldürdüklerini bildirmiştir. Başkan Wilson, müşterek işgalin uzatılmasını uygun bulmadığını söyleyince Orlando : “sizin tarafınızdan itirazlar varsa direnmem” demiş ve böylece İzmir'in işgaline karar verilmiştir. Bu karar hemen Venizelos'a bildirilmiş, o da o gün hem Atina'ya hem de İzmir açığındaki Yunan donanmasına telgrafla haber vermiş, Kavala'da bulunan Yunan birliklerinin İngiliz Amiralî Calthorpe'un komutası altında İzmir'e çıkacağını belirtmiştir.⁴⁴²

Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgal etmesi için verilen izni içine sindiremeyen İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson, bu kararla ilgili olarak anı defterine şöyle yazmıştır.

“...Bütün bu iş delice ve adidir...⁴⁴³ ...Bütün bunlar çılgınca ve kötü şeyler... Venizelos bu üç Smokinli (yani Devlet adamı)yi kendi emellerine alet etmektedir... Bliss, Le Bon, Fuller ve ben... saçma bir iş yapmakta olduğumuzda ittifak etmiş bulunuyoruz...”⁴⁴⁴

İzmir şehrinin Yunan kuvvetleri tarafından işgalinin planlandığı haberi önceden 7 Mayıs 1919'da İngiliz Hükümetinin temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan

⁴⁴⁰ Aynı yer

⁴⁴¹ a.g.e.335

⁴⁴² Aynı yer

⁴⁴³ Coşkun, s:61

⁴⁴⁴ Jaeschke, s:73

Amiral Calthorpe'a duyurulmuştu. ⁴⁴⁵ Balfour, 7 Mayıs'ta Calthorpe'dan şu telgrafi aldığı Foreign Office'e bildirmişti:

“...Son derece gizli: Üçler Meclisi İzmir’e bir Yunan kuvveti göndermeyi kararlaştırdı. İlk kısım bir fırka olacak, onu iki fırka daha takip edecek. Bilhassa şimdi tam bir gizliliğin muhafaza edilmesi hususunda bu Meclis çok endişelidir. Meselenin deniz safhası hakkında Amirallik Dairesi size talimat gönderecektir...”.⁴⁴⁶

2 Mayıs günü Amiral Calthorpe, DeFrance ve Sforza ile durumu değerlendirmek üzere bir toplantı yapmıştır.⁴⁴⁷ Toplantı sırasında, tasarlanan karaya asker çıkarmanın ayrıntısı hakkında Paris’ten bir rapor daha gelmişti, fakat bu rapor Amiralliğin talimatı değildi. Bu talimat doğrudan doğruya Calthorpe'a gönderilmişti ve görünen o ki, Foreign Office için bir sureti mevcut değildi. Bunu, Webb'in 14 Mayıs'ta verdiği notasında görmek mümkündür:

*“...Öyle görünüyor ki Yüksek Komiser talimatı doğrudan doğruya Paris'teki Yüksek Meclis'ten almıştır. Bu hususta kendisine bilgi verilmedi...”*⁴⁴⁸

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, Yunan işgalinin gerçekleştirilmesi için Paris'ten Konferansın verdiği emir doğrultusunda İstanbul'dan İzmir'e hareket etmiştir.⁴⁴⁹ 13 Mayıs'ta öğleden sonra İzmir'e gelmiş ve hemen bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Commodore Fitzmaurice, Visamiral (Tümamiral) Duvaux, Yüzbaşı Magliano, Yüzbaşı Dayton ve Yüzbaşı Mavroudis ⁴⁵⁰ ile bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. Toplantı sonucunda Fransızların Foça'daki topçu birliğini, İtalyanların Karaburun'u, İngilizlerin Kösten Adasını ve Yunanlıların da Sancakkalesi'ni eşit kuvvetlerle işgal etmeleri kararlaştırılmıştır.⁴⁵¹ Calthorpe daha

⁴⁴⁵ Tansel, s:181

⁴⁴⁶ Jaeschke, s:73

⁴⁴⁷ Tansel, s:181

⁴⁴⁸ Jaeschke, s:74

⁴⁴⁹ Abdullah İlgazi ve Salih Cenik, “Lozan Belge Ve Tutanaklarındaki Yansımalarıyla Anadolu'daki Yunan İşgali ve Yakıp Yıkımlar”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, GnKur. Basımevi, 2004, sayı:3, s:31, bu seyahatı Amiral, Iron Duke isimli gemiyle gerçekleştirmiştir. Bkz: Jaeschke, s:74

⁴⁵⁰ Dayton ve Mavridis'in rütbeleri burada yüzbaşı geçmesine rağmen gerçekte albay'dır. Bkz: Coşkun, s:152 Çünkü İngilizcedeki “Captain” sözcüğü aslında yüzbaşı anlamında olmasına rağmen sadece deniz subayları için Albay rütbesinin karşılığıdır. Bkz: **American Language Course**, Defence Language Institute English Language Center Yayınları, Book 14, Lockland/ Teksas,1991,Figure 3

⁴⁵¹ Tansel, s:181; Akçakayalıoğlu, Karaburun ve Uzunada'nın İngiliz, Urla ile Eski ve Yeni Foçaların Fransız; Yeni Kale istihkâmlarının da Yunan kıtaları tarafından işgal edildiğinden söz eder. Bkz: Akçakayalıoğlu, s:139

sonra "İzmir'in askerî kontrolünü teslim almak üzere" bir Yunan tümeninin 15 Mayıs'ta karaya çıkmasından bahsettiği zaman J. H. Dayton (U.S. Arizona) daha da ileri giderek; Amerika, Britanya, Fransa ve İtalya işgal kuvvetlerinin çarşamba günü (14 Mayıs) bu şehri teslim almalarını ve perşembe günü de (15 Mayıs) Yunan kıtalarına devretmelerini teklif etmiş ancak bu teklif kabul edilmemiştir.⁴⁵² Dayton'un teklifi kabul edilmemişti ama Yunan işgaline kolaylık sağlamak amacıyla işgal devletleri donanmalarına bağlı birçok gemi İzmir limanına çağrılmıştı⁴⁵³

Bu sırada Yunan 1nci Tümeni 18 gemiyle Selanik' ten hareket etmiş, İzmir'e doğru yol almaktaydı. Gemilerde 13.000 Er, 4.000 hayvan ve 750 adet top yüklenmişti.⁴⁵⁴ Tümen Komutanı Albay Zafiriu, 13 Mayıs 1919 akşamı yayınladığı emirde :

"...Yönünüz neresi olursa olsun, tutsak yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz; heyecanımız yerindedir, fakat çirkin bir harekette bulunmamak lazımdır. Bu heyecan, göreve bağlılıkla, emirleri yerine getirmekle belli olacaktır. Kardeşlerimiz, kız kardeşlerimiz, babalarımız, çocuklarımız biraz sonra varacağımız yerde bulunuyorlar. Unutmayınız ki, gideceğiniz yerde başka dinlerden insanlarla, yani Türkler ve Yahudilerle de karşılaşacaksınız, bunlara karşı hiçbir hareket değişikliği olmasın; Çünkü biraz sonra bunlarda Yunanlılar gibi, kardeşlerimiz olacaklardır diyordu. Onlara karşı davranışlarımız, uygar dünya önünde vereceğimiz başarılı bir sınavdır. Böylece Yunanistan'ın yalnız Yunanlıları değil, başkalarını da yönetmesini bildiğini göstereceğiz. Her birinizle temsil olunan Yunan milletinin ciddi, adil ve erdemli bir ulus olduğunu göstermeliyiz. Allah yardımcımız olsun..."

demiştir.⁴⁵⁵

Amiral Caltrophe ile Yunan Tümen Komutanı, İzmir'in işgal planını birlikte yapmışlardır. Her türlü mukavemeti önleyici tedbirler alınırken İzmir'de 3.000 kişilik silahlandırılmış bir Türk kuvveti bulunduğunu hesap etmişlerdi. 13 Mayıs 1919 günü, mevcudu artırılan İtilâf filosu, İzmir Limanı'na girerek çıkarmanın desteklenmesi için gerekli hazırlıkları yapmıştı. 14 Mayıs'ta Amiral

⁴⁵² Jaeschke, s:74

⁴⁵³ Coşkun, s:153

⁴⁵⁴ Aynı yer; Artuç, asker sayısının 12.000, gemi sayısının 16 olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca gemilerin başlangıçtaki rotasının Limni Adası olduğu görülmektedir. Bkz: Artuç, s:65

⁴⁵⁵ Akçakayalıoğlu, s:138

Caltrophe'un başkanlığında toplanan Fransız, Amerikan, İtalyan ve Yunan filolarının komutanları, aynı zamanda 1'inci Yunan Tümeni' nin 15 Mayıs 1919 sabahı erkenden İzmir'e çıkarılmasını" kararlaştırmışlardır.⁴⁵⁶ Aynı gün Paris Konferansı'nda İzmir ve Ayvalık limanlarının⁴⁵⁷ ve haritada kırmızı çizgi ile işaretli olan ve ahalisinin çoğunluğunu Rumların teşkil ettiği yerlerin Yunanistan'ın mutlak hakimiyeti altında tutulmasına "Üçler Meclisi" tarafından karar verilmişti.⁴⁵⁸

15 tümen kuvvetindeki Yunan silahlı kuvvetlerinden, İzmir'in işgali için sadece bir tümenin yeterli görülmesi dikkat çekicidir. Bu durum Yunan ve Müttefik yöneticilerinde askerinin çoğu terhis edilmiş ve elinden silahları alınmış Türk ordusunun herhangi bir mukavemette bulunamayacağı, Osmanlı yönetici ve halkının bundan önceki işgallerde olduğu gibi bunu da kabulleneceği kanısının yaygın olduğunu göstermektedir. Bununla beraber Venizelos yine de tedbiri elden bırakmaz, Paris'den Atina' ya gönderdiği bir mesajda, her olasılığa karşı ikinci bir tümenin Anadolu'ya harekete hazır hale getirilmesini emretmiştir.⁴⁵⁹

Yunan tümeninin güvenlik içerisinde İzmir'e çıkmasının sağlanması maksadıyla, Amiral Calthorpe, konvoyun korunmasına altı muhrip (iki Yunan dört İngiliz) tahsis etmişti.⁴⁶⁰ Calthorpe bundan sonra İzmir limanında bulunan Averoff ve Kılıkış zırhlıları başta olmak üzere Yunan donanmasının yanına Müttefik savaş gemilerini yollamıştı.⁴⁶¹

O tarihte, bir vesileyle İzmir' de bulunan Albay Kazım (Özalp) Bey, Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'yı ziyaret ederek, İzmir'in işgaline dair söylentileri aktarmış ve işgal olursa ne yapılacağını sormuştur. Ali Nadir Paşa, "Hükümet ne emrederse onu yaparım" şeklinde cevaplamıştır.⁴⁶²

⁴⁵⁶ a.g.e.,s.139

⁴⁵⁷ Aydın Ayhan, "Milli Mücadelede Ayvalık Cephesi",**Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:38, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s:1

⁴⁵⁸ Jaeschke, s:82

⁴⁵⁹ Artuç, s:63

⁴⁶⁰ Taçalan, s:180

⁴⁶¹ Artuç, s:65

⁴⁶² Coşkun, s:150

İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb 14 Mayıs sabahı Babıâli'ye nota vererek; Amiral Calthorpe da 17'nci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'yı ziyaretle İzmir istihkâmlarının İtilâf kuvvetleri tarafından işgal olunacağını bildirmişlerdir.⁴⁶³ Amiral Calthorpe, Ali Nadir Paşa'ya verdiği notada, İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgaline Mondros Anlaşmasının 7'nci maddesi gereğince karar verildiğini ve bu kararın Osmanlı Hükümeti'ne de bildirildiğini belirtmiştir.⁴⁶⁴

Bu nota üzerine Kolordu Komutanı Nadir Paşa, şu telgrafi Hükümete geçmiştir:

*“...Buraya gelen Amiral Calthorpe'dan bir nota aldım. Bu notada, İzmir istihkâmları ile civarında mevki tertibatında yer alan bölgenin, Mondros Mütarekesi'nin 7'nci maddesi gereğince bugün saat 12.00'de işgal edileceğini ve bunun İtilâf devletleri tarafından Osmanlı Hükümetine bildirildiği yazıyor. Emirlerinizi beklediğimi arz ederim...”*⁴⁶⁵

Amiral Calthorpe'un notasında, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan kıtalarının işgal edileceği, istenmeyen bir vakaya meydan verilmemesi için, askerlerin garnizonlarda toplu olarak bulundurulması, dışarı ile haberleşmeyi engellemek için telgraf merkezinin İngiliz kıtaları tarafından işgal edileceği, sükûn ve asayişin temininde limandaki müttefik donanmasının etkin olacağı yer almıştır. Bunun üzerine Kolordu Komutanı Harbiye Nezareti'ne şu telgrafi çekmiştir:⁴⁶⁶

“...Şimdi 14.5.1919 tarihinde saat 20.00'de Amiral Calthorpe'dan aldığım notada, Mondros Mütarekesi şartlarının 7'nci maddesi gereğince İtilâf devletleri adına İzmir'in Yunan askerî birlikleri tarafından işgal edileceğini, bu kararın Osmanlı Hükümetine bildirildiğini, çıkarılacak kuvvetin yarın 15.5.1919'da saat 08.00'de İzmir'e geleceğini, Yunan deniz müfrezelerinin yedi saat önceden iskeleleri işgal edeceğini, üzücü olaylara meydana gelmemesi için birliklerimizin buldukları yerlerde kalmasını, bir İngiliz deniz müfrezesi tarafından işgal edilecek olan telgrafhanede sansür edilerek resmî

⁴⁶³ İlgazi ve Canik, s:31

⁴⁶⁴ Tansel, s.183

⁴⁶⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Gnkur. ATASE yayımları, Sayı112, Ankara, 2001, Belge No:4112, s:4

⁴⁶⁶ Çaycı, s:42

haberleşmeye izin verileceğini ve Yunan askerî makamlarının kendilerine dair olan isteklerini beklemeleri gerektiğini bildirdiklerini arz ederim...⁴⁶⁷

Nadir Paşa, Şakir Paşa'dan "Amiral Calthorpe'u Mütarekenamenin 7 nci maddesine istinaden vukubulan talebini yerine getiriniz. " şeklinde bir cevap almıştır.⁴⁶⁸ Vali ise bütün gayretine rağmen, Damat Ferit Paşa'dan Meclis-i Vükela'dan bir karar almadıkça talimat verilemeyeceği cevabını almıştır.⁴⁶⁹

Ayın ondördünde Damat Ferit'e sadece "istihkâmların" işgal edileceği bildirilmiş, fakat İzmir şehrinin işgaline yönelik bilgi verilmemişti. Webb gece yarısından biraz sonra şu telgrafi çekmiştir:

"Sadrâzam bugün öğleden sonra İzmir hareketinin kendisine daha bir takım felâketlerin başlangıcı ve İmparatorluğun katî parçalanması gib geldiğini bana bildirdi; o sırf Sultan ile şahsî münasebetleri ve ona karşı duyduğu derin saygı yüzünden ve sevgisinden dolayı istifayı düşünmek istememektedir. Yunan işgalini öğrendiği zaman istifa edip çekilmesinin çok muhtemel olduğu düşüncesini taşıyorum... Yunan Yüksek Komiseri nezdinde teşebbüste bulunarak her ne suretle olursa olsun nümayişlere mani olunması lüzumuna dair tembih ve ihtarlarda bulunacağım."

Bu nümayiş hareketleri, Venizelos'un "Dörtler Meclisi"nin verdiği kararı bildiren telgrafın geldiği 14 Mayıs tarihinde Atina'da yapılmıştır. İstanbul hükümetinin İzmir'den gelen bütün uyarmalara rağmen ayın ondördüne kadar hiçbirşeyden haberleri olmadığı, Şakir Paşa'nın Ali Nadir Paşa'ya 12 Mayıs'ta, her türlü silâh, cephane ve üniformanın şahıslar veya heyetler tarafından Osmanlı memleketine sokulması yasak edildiğine dair gönderdiği emirden anlaşılmaktadır; oysaki, İzmir'in kaderi bu sırada Iron Duke zırhlısında karara bağlanmıştı. Calthorpe bu hususta şu raporları vermiştir: ⁴⁷⁰

"Vali beni ziyaret etmek istedi. Onu güvertede öğleden sonra kabul ettim Kendisini olağanüstü bir telâş içinde buldum. İzmir işgalinin (Yunanlılar tarafından).... vuku bulmak üzere olduğu.. şüphesinden doğan endişeden olacak... Bunun Türk halkı üzerinde çok kötü tesir yapacağından korkuyordu. Ona, sadece, müttefikler neye karar verirlerse versinler halkı teskin için elden

⁴⁶⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Belge No:4112, s:4

⁴⁶⁸ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul,1969,s:168

⁴⁶⁹ Çaycı, s:42

⁴⁷⁰ Jaeschke, s:76

gelen her şeyin yapılmasının beklendiğini hususî bir mülâhaza olarak bildirdim. O da bana aynı niyette olduğunu temin etti...Filhakika İzzet basın vasıtasıyla teskin edici haberler yayınladı.14 Mayıs öğleden sonra saat 7 de ikinci konferans yapıldı. Bu konferansta benim mahallî hükümete İzmir'in Yunan kıtaları tarafından işgal edilmesi kararına varıldığını ilân etmem... Bu karara ait nota bir önceki tebliğin yapıldığı tarzda, takriben öğleden sonra saat 10 da Valiye ve Türk Kumandanı'na verildi. Nota metni Türkleri tabi-atıyla derinden müteessir ettiği gibi zaman zaman da dayanılmaz derecede acı gelmiştir."

"14 Mayıs 1919. Ekselans!

1) Müttefik Devletlerin Hükümetleri ile Türkiye arasında akdedilen mütarekenin 7'nci maddesine dayanılarak İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgaline karar verilmiş olduğunu tebliğe memurum.

2) İşbu karar Osmanlı Hükümetine bildirilmiştir.

3) Bu askerî kafilenin yarın 15 Mayıs'ta mahallî saat ile 8'de İzmir'e varması beklenmektedir. Karaya çıkarma derhal başlayacaktır. Yunan deniz müfrezesi rıhtım ile rıhtımın yanaşılacak kısımlarını ihraç hazırlığı için saat 7'de işgal edecektir.

4) Türk kıtalarının; yarın sabah Yunan askeri makamlarının kendilerini ilgilendiren isteklerini bildirinceye kadar kışlalarında kalmalarını, çıkması muhtemel esef verici bir hâdiseyi önlemek maksadıyla dilerim. Gümrük ile Punta yakınlarına yerleştirilmiş olan Türk kıtaları saat 7'de merkezi kışlada toplanmış bulunacaklardır.

5) Bu yolda çıkacak bir vakanın İzmir'le etraf sancak ve kazalarında heyecan ve asayişsizlik yaratabileceğini ekselansları pekiyi bilirler; binaenaleyh sükûnu devam ettirmek için idareniz altında bulunan bütün vasıtaları kullanmanız mutlak lüzumu üzerinde kemali ehemmiyet ve ısrar ile durmaktayım. Telgrafhane, memleket içine heyecanı mucip mahiyette haberlerin gönderilmesini önlemek maksadıyla yarın sabah erkenden Britanya askerleri tarafından işgal edilmiş bulunacaktır. Türkçe resmî telgraflar sansür memuruna teslim edildiği takdirde Hükümete gönderilmekten men edilmeyecektir.

6) Şimdi limanda bulunan kudretli müttefik devletler donanmasının ayak bağına güvenim vardır".

Aslında Osmanlı Hükümeti çaresizlik içindeydi; yoksa işgal, asla “şerait-i mütareke icabetinden” değildi. Mondros Mütarekesinin 7’nci maddesi, bağlaşıklık devletlere, kendi güvenliklerini tehdit edecek bir hal ortaya çıkarsa Türkiye’nin herhangi bir stratejik yerini işgal hakkı tanımakta ise de, bağlaşıklık devletlerden herhangi birinin güvenliği, İzmir’den gelebilecek veya İzmir’i işgal etmekle önlenebilecek hiçbir tehlike karşısında bulunmuyordu.⁴⁷¹

Şakir Paşa’nın "*Babîli'nin işgal hakkında bilgisi yoktur. Amiralin notasının mütareke gereği sayılıp karşı gelinmemesi lazımdır. Halk arasındaki söylentilere önem vermeyiniz.*" şeklindeki telkini üzerine İzmir'deki Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, birliklerine yayımladığı emirde, istihkâmları işgal edecek işgal kuvvetlerine karşı konulmamasını, gereken kolaylığın gösterilmesini emretmiştir.⁴⁷² Bu emirde, işgalin öğleden sonra başlayacağı, Müttefik kuvvetlerin istihkâmlara birer müfreze gönderecekleri, bunlara top kamalarının, nişangâhlarının ve diğer aksamın teslim edilmesi ve katiyen hiçbir mümanaat gösterilmemesi yer almaktadır.⁴⁷³ Gerçekten de, belirtilen yerler öğleden sonra hiçbir karşı koyma olmadan kolaylıkla işgal edilmiştir.⁴⁷⁴

Aynı gün öğleden sonra saat 14.00'den itibaren muhtelif yerlerde karaya çıkan İngiliz, Fransız ve Yunan birlikleri Uzunada, Karaburun, Foça dahil olmak üzere İzmir çevresindeki limanı koruyan Türk tahkimatını işgal etmişler ve toplara el koymuşlardır. Bundan başka, şehre çıkan küçük silahlı müfrezeler; konsoloslukları, yabancı bankaları ve yabancı postaneleri güvenlik altına almışlardır.⁴⁷⁵

İşgal sırasında İtalyanlara görev verilmemiş, Yunan kuvvetlerine ise, İzmir'e en yakın olan Yenikale tahsis edilmişti. Bu uygulama İtalyanlara olan güvensizliğin ve Yunanlılara öncelik sağlama düşüncesinin işareti idi.⁴⁷⁶

Düvel-i Muazzama'nın, 14 Mayıs'taki toplantıda, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesine karara vermesi, Venizelos'un deyişiyle; “Yunan ordusuna tarihi boyunca ilk kez emanet edilmiş, şerefli bir görev” olmuştu.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ Umar, s:96

⁴⁷² Coşkun, s:154

⁴⁷³ “Ali İhsan Paşa, Malta'dan Ankara'ya Nasıl Kaçtı?” **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt1, sayı:3, Ercan Matbaası, İstanbul,1964, s:194

⁴⁷⁴ Coşkun, s.154

⁴⁷⁵ Artuç, s:67

⁴⁷⁶ Akçakayahoğlu, s:139

14 Mayıs 1919 gece yarısına yarım saat kala da Amiral Calthorpe Kolordu Komutanı ve İzmir Valisine ikinci bir nota vererek "Yunan birliklerinin yarın sabah İzmir'i işgal edeceğini" bildirmiştir. Bu notada şu ifadeler yer almaktaydı:

“Şerait-i Mütarekenin 7’nci maddesine tevfikân düvel-i müttefikanın muvafakat ve kararıyla İzmir’in Yunan kıtaatı tarafından işgal edileceği; işgal kuvvetlerinin 15 Mayıs 1335 (1919) sabahından itibaren karaya ihraç olunacağı size bildirilir. . Bunu temin etmek için de sabah 7.00’den itibaren iskelelerin Yunan bahriye müfrezeleri tarafından işgal edileceği tebliğ olunur. Her türlü vekayi-i müessifeye mâni olmak için ihraç iskeleleri civarındaki, Pasaport ve Punta (şimdiki Alsancak) daki karakollarda bulunan müfrezelerden maada bil’umum kıtaat ve müessesatın buldukları garnizonlarda müçtemi bir halde bulunarak Yunan Kuva-yı İşgaliye Kumandanının vereceği emre intizar eylemeleri ve hariçle muhabereyi meneylemek üzere telgrafhanenin Haşmetlû Büyük Britanya imparatorunun küt’aları tarafından işgal edileceği de tebliğ olunur....”

Nota, açık bir tehditle son bulmuştur:

«Limandaki kuvve-i itilâfiye donanması, işgal sırasında sükûn ve asayişin temininde en müessir âmil olacaktır. Bu hakikatin de göz önünde bulundurulması, şehrin ve sekenesinin hayat ve menfaati bakımından lüzumludur».

Böylece, işgale karşı yapılacak bir direnme hareketinin, bağlaşıklık devletler donanması tarafından kan ve ateş içinde boğulacağı, şehrin yakılıp yıkılacağı anlatılmıştır.⁴⁷⁸

İşin garip tarafı, Amiral Calthorpe'un ikinci notasının verildiği saate kadar Damat Ferit Paşa Hükümetinden bu konuda ne İzmir Valisi’ne ne de İzmir Kolordu Komutanı’na, hiç bir haber veya emir gönderilmemiş olmasıdır. Halbuki Hükümet İzmir'in işgal edileceği, Amiral Webb' in notası ile 7,5 saat önceden öğrenilmişti. Damat Ferit Paşa Hükümeti kararsız ve şaşkındı.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Çolak, s:3

⁴⁷⁸ Umar, s:97

⁴⁷⁹ Artuç, s:69,71

Ali Nâdir Paşa, ikinci notayı da Harbiye Nezaretine bildirmişti ve Nazır Şâkir Paşa'dan gelen cevap şu idi:

«...Vukuat, mütareke ahkâmı çerçevesi içinde cereyan ettiğine nazaran hareketinizi ona göre telif ve tatbik ediniz...»⁴⁸⁰

Harbiye Nâzırı bu cevapla, Ali Nâdir Paşa'ya hiçbir destek vaat etmeksizin; işgal karşısında izlenecek yolun seçimini ve bu seçimin sorumluluğunu ona bırakmış olmuştur. Başka bir ifadeyle, Osmanlı Hükümeti ne teslim olmayı ne de direnmeyi emrediyordu.⁴⁸¹

Vali İzzet bu belirsiz durum karşısında kendiliğinden Calthorpe'a ricada bulunmuş, şehrin Yunan askerleri tarafından değil, tercihen Müttefik müfrezeleri tarafından işgal edilmesini istemiş, bu işgalin ise ilhak manasına gelip gelmeyeceğinin cevaben bildirilmesi hususunda ısrarda bulunmuştur. Yunan işgali hakaret ve zulüm manasına gelecekti. İzzet sabahleyin saat 5.30 da (15 Mayıs) Calthorpe'a şu mektubu göndermiştir:

"... akşam saat 9.30 (Mr. Morgan) ve Yarbay Smith bana ikinci mektubunuzu getirdiler; şu ana kadar,... Babiâli'den talimat mahiyetinde hiçbir şey almadım. Buna binaen Ekselansınızın ikinci mektuplarındaki isteklerini protesto etmek gibi üzücü bir zaruretin tesiri altındayım. Bununla beraber Ekselansınızın isteklerini mütareke şartnamesinin 7. bendine istinat ettirdikleri gibi... mektubunuzun muvakkat askerî mahiyet taşıdığı mânasını çıkarıyorum... Aydın Valisi Ahmed İzzet"⁴⁸²

İzmirli Rumlar limanda Amiral Caltrophe' un başkanlığında yapılan toplantıyı ve İzmir' in Yunan birlikleri tarafından işgal edileceği haberini akşama doğru öğrenmişlerdi. Aya Fotini Kilisesi'nde düzenlenen toplantıda Yunan konsolosluğunda görevli Mavridis, Venizelos' un mesajını okumuştur.⁴⁸³ Venizelos bu mesajında,

"...Yüzyullarca beklenen ülkümüz gerçekleşmiştir. Barış Konferansı' nca Yunanistan, asayışı sağlamak için İzmir' in işgaline davet olunmuştur. Bunun, İzmir' in Yunanistan' a verilmesi hakkında barış konferansını yönetenlerin

⁴⁸⁰ Jaeschke, Ali Nadir Paşa'nın ikinci notayı Harbiye Nezaretine bildirdiğini ancak cevap alınmadığından söz eder. Bkz: Jaeschke, s:78

⁴⁸¹ Umar, s:97-98

⁴⁸² Jaeschke, s:78

⁴⁸³ Coşkun, s:153

vicdanlarından doğan kararın bir sonucu olduğunu milletim takdir etmektedir. Balkan Savaşı' na kadar tutsaklığın en ağır boyunduruğu altında kalmış, olan Batı Anadolu Rumlarının, bugün hissedecekleri büyük sevinci tümüyle anlamakta ve bu sevinç gösterilerini önlemeyi asla düşünmemektedirim. Ancak, bu gösterilerin diğer unsurlar aleyhine yönelmeyeceğine ve aksine kendilerine kardeşlik duyguları gösterilmesine yarayacağına güveniyorum...”

demmiştir.⁴⁸⁴

İzmir'de olup bitenler halk arasında süratle duyulmuştu. Vali Konağı'nın etrafında toplanan gençler, valiye nota veren İngiliz yetkililerinin (Morgan ve Smith) etrafını sarmışlardı.⁴⁸⁵ İzmir'li gençler Morgan ve Smith'e şöyle seslenmişlerdir:

*“Ölmedik, biz büyük bir milletiz. Uykuda gibi görünüyorsak da uğraş içinde bulunuyoruz. Ülkemizin peşkeş çekilmesini kabul edemeyiz. Bir takım karışıklıklar olacaktır. Biz ölebiliriz, ama başkaları da beraber ölecektir.”*⁴⁸⁶

Günlerdir tedirgin olan halkta gerilim ve öfke son kerteye varmıştı. Bu sırada, öğretmen Mustafa Necati'nin çağrısı üzerine gençler Sultani Mektebi'nde (lise) toplanmışlardır⁴⁸⁷ Mukavemet Cemiyeti kuran gençlerden Köprülü Kazım, “...Savaşa yarar herkes silahlarıyla dağa çıksın savaşalım...” çağrısında bulunmuştur.⁴⁸⁸

Gelinen bu durum üzerine, kentin tanınmış kişileri, aydınlar, Müdafai Hukuku Osmaniye Cemiyeti ile Türk Ocağı üyeleri gelinen bu duruma bir çare bulmak maksadıyla toplanmıştır; bunların arasında, Miralay Süleyman Fethi Bey, Miralay Kâzım Bey, Jandarma subaylarından Mümin Bey, Moralızâde Hâlit Bey, Ragıp Nurettin Bey (Ege), Köylü gazetesi sahibi Mehmet Refet Bey, Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, Ahenk gazetesi sahibi Nazmi Bey, aynı gazetenin başyazarı Mehmet Şevki Bey, eczacı Ferit Bey (Eczacıbaşı), Fesçizâde Halim Bey, vilâyet memurlarından Enver Bey (Özgen), Mekteb-i Sultanî ikinci müdürü İsmail Habib Bey (Sevük), Anadolu gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey (Öktem), aynı gazetenin

⁴⁸⁴ Akçakayahoğlu, s:139,140

⁴⁸⁵ Taçalan, s:194

⁴⁸⁶ Turan Feyzioğlu, “İzmir’in İşgali ve Sultanahmet Mitingi”, **Türk Solu Gazetesi**, Sayı:53, Yıl:2004, s:6

⁴⁸⁷ Coşkun, s:155–156

⁴⁸⁸ Feyzioğlu, s:6

yazarlarından Reşat Bey, Kahvecizâde Hamdi Bey, Dr. Hüsnü Bey(Menekşeli), Osman Nuri Bey; Mekteb-i Sultanî öğretmenlerinden Mustafa Necati Bey, Kemal Bey, Ahmet Nailî Bey ve Matematik öğretmeni Nazmi Bey; Hukuk-u Beşer gazetesinin sahibi ve başyazarı Hasan Tahsin Bey de vardı.⁴⁸⁹

İlk konuşmayı yapan Mustafa Necati Bey, Yunanlılara karşı koymak için bir direnme örgütü kurulması gerektiğini ileriye sürdü. Toplantıda bulunanlar kendi içlerinden seçtikleri bir heyeti Vali İzzet Bey'e göndermişlerdir. Bir "İlhakı Red Heyet-i Milliyesi" komitesi oluşturulmuştur. İşgale karşı tepki göstermek için acele bir miting düzenlenmesine karar verilmiştir. Miting yeri, İzmir Körfezi'ni kuşbakışı gören ve halk arasında Maşatlık adıyla anılan Musevi Mezarlığı olarak kararlaştırılmıştır. Mustafa Necati, Moralızade Halit, Ragıp Nurettin Bey bir bildiri hazırlamışlardır. Matbaada bildiriler acele basılarak ve halka dağıtılmıştır. Tarihsel değeri olan bu bildiri şöyledir.⁴⁹⁰

"Ey Bedbaht Türk!

Wilson ilkeleri adı altında hakkın zorla elinden alınıyor ve namusun parçalanıyor. Buralarda Rumların çok olduğu ve Türklerin Yunan katilmasını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Bunun sonucunda güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Yunan egemenliğini kabul ediyor musun? Artık kendini göster. Tüm kardeşlerin Maşatlık' tadır. Oraya yüz binlerle toplan ve ezici çoğunluğunu bütün dünyaya orada göster. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Yunan egemenliğini istemeyen ezici bir kitle vardır. Bu sana düşen en büyük görevdir. Geri kalma, düş yıkımı ve kötü kaderine yanmak yarar getirmez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlık' a koş ve Milli Heyetin emrine uy.

Reddi ilhak Heyet-i Milliyesi"

Yunan işgalini protesto mitingi, aynı gece, Maşatlık'ta yapılmıştır. Ortalık kararırken binlerce İzmirli Türk, anılan parkta toplanmıştır. Bu sıra birdenbire İzmir'in bütün minarelerinden selâ verilmeğe, yani cenaze namazına çağrı ezanı okunmağa başlanmıştır. Halk ezanı gözyaşları içinde dinlemiştir. Karanlık çökünce, kalabalık mitingin yapıldığı parkta büyük meydan ateşi yakmıştır. Mitingi düzenleyen aydınlar hazırlanmak için yeterli zaman bulmuş değillerdi. Bu nedenle,

⁴⁸⁹ Umar, s:99

⁴⁹⁰ Coşkun, s:156

miting düzensiz gelişmiştir. Halk, bilinçsiz bir topluluk hâlinde, parkın geniş alanına yayılmıştı; her biri ötede beride, bir taşın, bir tümseğin üstüne çıkmış birçok konuşmacı hiçbir hazırlığı olmaksızın ve diğer konuşmacıların ne dediğini bilmeksizin, kendi çevresindeki halka konuşmuştur. Bu konuşmacılar arasında Türk Lisesi'nin öğretmenlerinden Vasıf Bey, Mustafa Necati Bey, Mehmet Şevki Bey, Hasan Tahsin Bey, eski Müftü Rahmetullah Efendi de vardı.⁴⁹¹

O gece toplanan binlerce Türk, heyecanlı söylevler dinlemişler, bağırp çağırılmışlar; ancak seçilen delegelerle yabancı temsilciliklere gidip protestoda bulunmak, dışarıdaki ve Türkiye'deki bazı ilgililere telgraflar çekmekten daha fazlasını gerçekleştirme imkânını bulamamışlardır. Büyük miting sürerken, Köylü gazetesinde Vali İzzet Bey'in "*Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında söylentiler çıkarmışlardır. Tekzip olunur*" şeklindeki tekzip metni yayınlanmıştır.⁴⁹²

M.Kemal bu olayları şu şekilde yorumlamaktadır:

"İzmir'in işgal olunacağına dair mayısın onüçünden beri apaçık belirtiler gören, İzmir'de bazı genç vatanseverler, ayın 14/15 gecesi bu çok ıstıraplı durum hakkında görüşmeler yapmışlar ve oldu-bitti haline geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhakla neticelenmesine engel olmak kararında birleşmişler ve Redd-i İlhak prensibini red etme prensibini ortaya atmışlardır. Aynı gecede bu maksadın herkesçe benimsenmesini sağlamak için İzmir'de Yahudi Maşatlığına toplanabilen halk tarafından bir miting yapılmışsa da ertesi gün sabahleyin, Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle bu teşebbüs ümit edilen derecede maksadı sağlayamamıştır..."⁴⁹³

Herhangi bir önlem almak için kendisini sorumlu addetmeyen İzmir Valisi İzzet Bey olaylara karışmamaya çalışmak suretiyle görevini, işgal kuvvetlerine yardım etmek olarak algılamıştır. Redd-i İlhak komitesinin hazırladığı telgrafın Anadolu'ya çekilmesine dahi izin vermemiştir. Sonunda kısa bir telgrafın Anadolu'ya çekilmesine izin vermiş, İzmir telgrafçıları sabaha kadar çalışarak İzmir'in İşgal edileceği haberini tüm Anadolu'ya duyurmayı başarmışlardır. Gece yarısı Türk

⁴⁹¹ Umar, s:105

⁴⁹² Artuç, s:69

⁴⁹³ Nutuk 1, s:5

Ocağında hazırlanan telgraf çok sade ve anlamlıydı, "*İzmir Yunanlılara veriliyor. Bütün ümitlerimiz sizdedir. Vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız*".⁴⁹⁴

Bu haber bir anda tüm Anadolu'ya yayılmış, kurulan "Redd-i İlhak Komitesi", yapılan miting, halka dağıtılan bildiri ve çekilen telgraflar, Kuvayı Milliye ruh ve heyecanının doğmasında ilk kıvılcımı oluşturmuştur.⁴⁹⁵ Yine o gece, Komite mensupları hapisanedeki Türk mahkûmları serbest bıraktırp, askeri depolara girerek ele geçirdikleri silahları Müslümanlara dağıtmışlardır.⁴⁹⁶

Özalp, Maşatlık Mitingiyle ilgili olarak: "*Bu hareket miting mahiyetini aşmadı... kararını fiile çeviremedi*" diye belirtmiştir. Bununla beraber, Özalp'e göre, "İzmir elden gidiyor" anlamındaki telgrafların gönderilmesi daha da etkili olmuştur. "Hâdisat" gazetesi bu telgrafi 19 Mayıs günü 139 sayısında tam metin olarak neşretmiştir:

"Bilûmum vilâyet, sancak, kaza, nahiye Belediye Riyasetlerine, İzmir ve havalisi Yunana ilhak ediliyor, işgal başladı, İzmir ve mülhakatt kamilen ayakta ve heyecandadır, İzmir son ve tarihî gününü yaşıyor. Son imdadımız sizin göstereceğiniz muavenete bağlıdır. Mitingler, telgraflarla her yere başvurun ve vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vakar ve sükûneti son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz. 14 Mayıs. Reddi İlhak Heyet-i Milliyesi".⁴⁹⁷

Cami ve Hacı Hasan Paşa (İzmir Belediye Reisi) taraflarından yazılmış olması muhtemel bulunan telgraf olağanüstü bir tesir yapmıştı. Yarbay Simith şu raporu vermişti:

"...Sabah saat iki, Mayıs 15'te Yunanlıların karaya asker çıkaracakları haberi Türkler arasında duyuldu. Haber kudurmuş bir alev gibi yayıldı". Calthorpe'a birkaç gün içinde 675 yerden şahsı adına protesto telgrafları yağdı.."⁴⁹⁸

Amiral Calthorpe tüm bu olanları gemiden izlemiştir. Maşatlık'ta protesto mitingi sürerken başka bir yerde, Amalthia matbaasında ise Yunan işgal ordusu

⁴⁹⁴ Coşkun, s:156–157

⁴⁹⁵ a.g.e., s:157

⁴⁹⁶ Mango, s:261

⁴⁹⁷ Jaeschke, s:79,80

⁴⁹⁸ a.g.e., s:80

komutanı Zafiriu'nun⁴⁹⁹ ertesı sabah işgal sırasında dağıtılacak bildirisi basılmıştır.
500

III. İZMİR'İN İŞGALİ

Albay Zafiriu komutasında bir gün önce Kavala'dan yola çıkan ve Limni Adasının Yero Limanında beklemekte olan 1. Yunan Tümeni, Amiral Calthorpe' un gece yarısı notasından 2,5 saat sonra, 15 Mayıs 1919 günü saat 02.00'de, gece karanlığında İzmir'e doğru hareket etmiştir. Konvoy, İngiliz ve Yunan savaş gemilerinin koruması altındaydı ve 15 Mayıs sabahı, saat 07.30'da İzmir önlerine ulaşmıştır.⁵⁰¹ İşgal tarihi itibariyle 17'nci Kolordu Komutanı olarak karargâhıyla Nadir Paşa bulunuyordu. Kuvvet olarak, Yarbay Hurrem Bey komutasında 56'ncı Tümenin iki alayı vardı. Bu Tümenin bir alayı (172'nci Alay) Ayvalık'ta bulunuyordu, Komutanı Yarbay Ali Bey idi. (Afyonkarahisar Mebusu Ali Çetinkaya)⁵⁰² Bu arada Aydın'da bulunan 57'nci Tümen ile Kolordu'nun muhabere irtibatı saat 05.10 da kesilmişti.⁵⁰³ 57'nci Tümenin mevcudu o zaman 123 subay, 1231 erden ibaretti.⁵⁰⁴ Yeni Kale'den içeri giren birkaç Yunan ve bir İngiliz savaş gemisinin himayesinde iki büyük ve iki küçük şilep, saat 08.00 ile 09.00 arasında, İzmir Limanı'na demirlemiştir. Bunların 10 mil gerisinden sekiz nakliye gemisi daha gelmekteydi. İlkönce, Yunan denizcilerinin bir kısmı Pasaport civarından karaya çıkarak, gümrük binalarını kontrol altına almışlardır.⁵⁰⁵ Saat 08.40'tan itibaren Yunan birlikleri karaya çıkmaya başlamıştır.⁵⁰⁶

Çıkarma iki istikametten, ilki Kramer Oteli önünden; ikincisi de, Punta'dan⁵⁰⁷ yapılmıştır. Punta'da Themistoklis gemisi 5. Alayı; Pasaportta, Kramer Oteli önünde

⁴⁹⁹ 15 Mayıs 1919 Kara Gününde İlk Türk Şehidi ve Ardındaki Yıllar” **Tarih Konuşuyor Dergisi** Zafiriu'nun isminin Zafirepulos olarak zikretmektedir. Bkz: a.g.e, Cilt:1, Sayı:4, Ercan Matbaası, İstanbul,1964,s:282

⁵⁰⁰ Coşkun, s:157

⁵⁰¹ Artuç, s:71

⁵⁰² Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk-2**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1975,s:22

⁵⁰³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Belge 4112,s:5

⁵⁰⁴ İstiklal Gazetesi,19 Mayıs 1919

⁵⁰⁵ Sabri, Durusu, “ 15 Mayıs'ta İzmir'e çıkan Yunanlıların Yaptıkları Katliam”, **Askeri Tarih Bülteni**, Gnkur. ATASE yayınları, sayı:21,Ankara,1986,s:6

⁵⁰⁶ Akçakayalıoğlu, s:141

⁵⁰⁷ Şimdiki Alsancak

rıhtıma bağlanmış şatlara (seyyar iskele olarak da kullanılabilen bir çeşit büyük sal) yanaşan Patris ve Atronyos gemileri de 1/38'nci Evzon Alayını⁵⁰⁸ karaya çıkarmıştır. Bu sırada bütün Türk askerleri İngiliz Amirali Callhorpe'un bir gün önceki notasına uyarak Ali Nâdir Paşa'nın verdiği emir gereğince, kışlalarında beklemiştir.⁵⁰⁹

Efzon Alayı'nın ilk çıkan taburunu, İzmir'li Rumlar çiçeklerle ve "Zito" (Yaşa) haykırışlarıyla karşılamışlardı. Binalarda, ellerde yüzlerce Yunan bayrağı ile ortalık mavi-beyaz renklerine boyanmış gibiydi.⁵¹⁰ Hıristiyan ahalinin alkışları arasında İzmir'e ayak basan Yunan Ordusu bu çıkarmayla, önemli bir azınlığın yaşadığı Ege Bölgesi'nde gerçekten önemli bir hak elde etmiş oluyordu.⁵¹¹ Anadolu Rumları Yunan askerlerinin İzmir'e çıkışlarını "İsa'nın dirilişi" olarak yorumlamışlardı.⁵¹² Metropolit Hristostomos, Yunan askerleri için dini bir takdis töreni düzenlemiş ve askerleri takdis ederken şu meşhur vaazını vermiştir:

*"...Evlatlarım...Elen Çocukları..Bugün İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş bulunuyorsunuz. Bu uğurda ne kadar Türk kanı döküp içerseniz,o kadar sevaba girmiş olacaksınız..Ben de bir bardak Türk kanı içmekle, onlara olan kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım..Bütün azizler arkanızda..Hadi buyrun!..."*⁵¹³

Ayrıca iki piyade alayı saat 10.552'de şehrin kuzeyindeki Punta mevkiine çıkarılmış, bunlardan 4'üncü Piyade Alayına şehrin içine doğru hareket etmek, 5'inci Piyade Alayına ise şehrin dışında şehre hâkim Kadifekaleyi tutmak görevleri verilmiştir.⁵¹⁴

İzmir'in işgalini İstiklal Harbi Gazetesi şöyle duyurmuştur:

⁵⁰⁸ 38 nci Alayın 1nci Taburu anlamındadır.

⁵⁰⁹ Umar, s:111

⁵¹⁰ Artuç, s.71

³⁵⁸ Dora Sakayan; "Smyrne 1922. Entre le feu, le glaive et l'eau, Les épreuves d'un médecin arménien" **L'Harmattan**, Paris, 2000, s:130

⁵¹² Kemal Arı, "Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de "Emval-i Metruke" ve "Fuzuli İşgal" Sorunu", **Atatürk Araştırma Dergisi**, Sayı:15, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,1989,s:691

⁵¹³ Yılmaz Özdil, "Kapı", Sabah Gazetesi,9 Ocak 2007

⁵¹⁴ Apak, s:14

“ Yunan askeri işgali dün sabah büyük bir katliamla birlikte başladı. Yedi buçukta İzmir Limanı’na giren nakliye gemilerinden ilk yunan askerleri 8.40 ta karaya çıktı.”⁵¹⁵

İşgal, Yunan kaynaklı aşağıdaki haber ile kamuoyuna şu şekilde duyuruldu:

“Atina, 15 Mayıs.-İşgal kuvvetleri bu sabah İzmir'e çıkmaya başladılar. İşgal kuvvetlerinin karaya ayak basışı müslüman ve huristiyen tüm halkın heyecanlı alkışları arasında ve düzen içinde geçmektedir.”⁵¹⁶

Yine İzmir’in işgali konusunda, İzmir Rüsumat (Gümrükler) Baş Müdüriyeti'nin Raporunda şu cümlelere rastlanmaktadır:

“...Mayıs’ın on dördüncü Çarşamba günü. Bir gün sonra İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edileceği şurada burada söylenmekte idi. Diğer taraftan bunun aslı olmadığı ve olsa bile ya itilaf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edileceği yahut işgalin yalnız müstahkem mevki ile sınırlı kalacağı iddia ediliyordu. Hükümet tarafından ne ahaliye, ne de resmi daire müdürlerine bu yolda hiç bir tebligat yapılmamıştı. Akşam çıkan Islahat gazetesinde, valinin ifadesine atfen bunun müstahkem mevkie ait pek ehemmiyetsiz bir işgal mahiyetinde olduğuna dair bir makale neşredilmişti. Bundan dolayı herhangi bir şekilde tedbirler alınmasına gerek görmeden ertesi, yani 15 Mayıs Perşembe günü yine devamlı olduğu şekilde vazifemizin başında bulunduk.

Öğleden evvel saat 9'da on kadar Yunan nakliye gemisi, Kalkış zırhlısı ve bir iki Yunan torpidosunun himayesinde Limana ulaştılar ve askerlerini rıhtım üzerine çıkarmaya başladılar...”⁵¹⁷

İşgal kuvveti komutanının yaveri olan Topçu Yüzbaşısı Panayot Karakalis, hatıratında karaya çıkış olayını şöyle anlatmaktadır:

“İşgal kuvveti komutanı olan Albayım Zafiriu; karaya ayak basar basmaz, yerli Rumlardan oluşan bir heyet tarafından karşılandı. Heyet başkanı olan zat, gerekli hoş geldiniz konuşmasını yaptıktan sonra; Türkler sizi silahla karşılayacak, ona göre önlem aldınız mı? dedi. Komutanım da; “Bizim tedbirlerimiz alınmıştır. Bir tek silah patlarsa, tüm şehri yakarım biçiminde yanıtladı.”⁵¹⁸

⁵¹⁵ Çalışlar, s:47

⁵¹⁶ Akyüz, s:77

⁵¹⁷ Polat, s:48

⁵¹⁸ Durusu, s:7

15 Mayıs sabahı çıkan Alemdar Gazetesi ise, 12 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan gemilerinin geldiğinden bahsetmiş; Vali Bey'in onları yeni mahsul meyve ve sebzeler ikram ederek karşıladığını, halkın pek memnun olduğunu ve ticaretin hareketlendiğini yazmıştır. Ayrıca Duygu ve Anadolu isimli gazetelerin tatil edildiğini belirtmiştir. Görülüyor ki Alemdar gazetesi o sabah yaşananlardan tümüyle habersiz idi.⁵¹⁹

Ertesi günkü Yunan gazeteleri, İzmir Kordonboyu'nun, dünya yaratıldığından bu yana böyle bir manzara görmediğini yazmışlardır. Fransız Albayı Bujak, 1918–1922 Yunan Ordusunun Seferleri adlı eserinde o sabahı şu şekilde anlatmıştır:

“...Bunun bir kalp ve çiçek bayramı olduğunu söylemek yeterlidir. Bütün Yunan filosu orada, çanlar bütün kuvvetleriyle çalıyorlar. Askeri bandolar milli havalar çalıyor. Gemilerin düdüklere keskin sesleriyle bu şenliğe katılıyorlar. Metropolit ve diğer din adamları kurtuluşu simgeleyen bayraklar önünde diz çökmüş, ağlayarak ve ilahiler söyleyerek bunları öpüyorlar, kara ve deniz askerleri, neşeden sarhoş olmuş halkın elleri üzerinde taşınarak ve çiçeklere boğularak sokaklardan geçiyorlar.”⁵²⁰

Bu sırada, İşgal kuvvetleri komutanı Zafiriu'nun bildirisi de halk arasında dağıtılmıştır. Bildiride Zafiriu,

“...I. Dünya Savaşı galip devletlerinin onayı ile hareket eden Yunan Hükümeti'nden aldığım emir gereğince İzmir ve dolaylarının askeri işgaline başlıyorum. Amaç mevcut kanunların korunması ve desteklenmesiyle bütün halkın refahını sağlamaktır. Memurlar İşlerine devam etsinler. Şikâyetler için kumandanlığın kapısı daima açıktır..”

demiştir.⁵²¹ Bu bildiri aynı zamanda şehrin duvarlarına da asılmıştır.⁵²²

Metropolit Hrisostomos'un Yunan askerlerini takdis etmesi askerler üzerinde motive edici tesir yapmıştı. Askerler şehir sokaklarından yürüyüşe geçmiştir; Askerî, sivil ve dinî Yunan makamlarınca kalabalığı teskin etmeye teşebbüs bile edilmemiştir. Askerlerin geçtiği yerlerde yığılı olan Rum kalabalığı Türk halkının

⁵¹⁹ Akşin, s:265

⁵²⁰ Artuç, s:72

⁵²¹ Coşkun, s:158,159

⁵²² Akçakayahoğlu, s:141

öfkelerini tahrik edecek tavırlar takınmışlardır.⁵²³ Başta Yunanlı Alay Komutanı, alay sancağı ve bir Yunan bayrağı olduğu halde yürüyüş kolu, Kordon'dan Hükümet Konağı-Kışla-Güzelyalı istikametinde Türk mahallelerini takip ederek Karantina'ya doğru yürüyüşe geçmiştir. İlerleyen yürüyüş kolunun başı, kışla hizasını geçip tramvay yoluna saptıktan sonra bir tabanca sesi duyulmuş, bunun üzerine Efon Taburu, önce geldiği yönde kaçmaya başlamış; Saat kulesi hizasına gelince Kışla'ya karşı mevzilenerek tüfek ve makineli tüfeklerle Kışlanın kapı ve pencerelerini ateş altına almıştır. Pencerelerden defalarca "mukavemet edilmeyeceğine dair işaretler verilmesine rağmen" ateş kesilmemiş, Efon Alayı'nın 2'nci Taburu da gelip saldırıya katılmıştır. Ateşle baskı yarım saat sürmüştür.⁵²⁴ Oysa Kışladan ateş eden olmamıştı,⁵²⁵ bu silahlı tepki, Yunan işgaline karşı gazeteci Hasan Tahsin⁵²⁶ tarafından gerçekleştirilmişti.⁵²⁷ Hasan Tahsin, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'e çıkan Yunan birliklerinin bayrağını taşıyan askeri tabancasını ateşleyerek vurmuş, ortalık karışmıştı. Hasan Tahsin, Yunan Efon alayının merasim kıtası düzeninde İzmir'i işgal etmesine dayanmamış ve bu kişisel hareketi gerçekleştirmişti.⁵²⁸ Hasan Tahsin tek kurşun atmakla kalmamış ikinci kurşunu Yunanlı Komutanın atını tutmakta olan seyisi hedef almıştı; ardından silahındaki kurşunlar tükenene dek mevzilenen Yunan askerlerinin üstüne ateş etmeye devam etmişti. Kurşunu bitince geriye doğru sıçrayarak⁵²⁹ İzmir Askeri Mahfili'ne çıkan sokak başına kadar gelmişti; burada mavzerini tekrar doldurmuş hatta sokaktaki bir evden çıkan kadına "...Anne..Bunlar son kurşunlar,onları da harcaıyım..sonrasına sen ahirette şahit ol.." diyerek beş

⁵²³ Jaeschke, s:80

⁵²⁴ Akçakayalıoğlu, s:141

⁵²⁵ Artuç, s:74

⁵²⁶ Gerçek ismi Osman Recep Nevros'dur. Bkz: Durusu, s:9, Jaeschke ise gerçek isminin Osman Nevros olduğundan, takma adının Hasan Tahsin Recep olduğundan söz etmektedir. Bkz: Jaeschke. s:80; aslında Osman Nevros'un babasının adı Recep'tir bu nedenle her iki iddia da doğru mütalaa edilebilir. Selanik'te 1888 'da dünyaya gelen Hasan Tahsin orada Fevziye Lisesi'ni bitirmiştir. Devlet sınavını kazanıp Paris'te Sorbonne Üniversitesi Siyasi İlimler Akademisi'ni bitirmiş, İstanbul'a döndükten sonra, Osmanlı Devleti aleyhine Balkanları karıştıran İngiliz Buxton kardeşlerin bu faaliyetlerini önlemekle görevlendirilmiştir. Buxton kardeşlere Bükreş'te bir tünelde suikast düzenleyen Hasan Tahsin 10 yıla mahkûm edilmiştir. Birinci Dünya Savaşında, Bükreş'in Osmanlı Devleti ve müttefik Almanya tarafından alınmasından sonra, 2 yıl hapis yattığı bu şehirden 1916 yılında kurtularak, Mütareke günlerinde İzmir'e gelmiştir. Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin sözcülüğünü yapan Hukuk-u Beşer (İnsan Hakları) Gazetesi'nin başyazarlığını yapmaya başlamıştır. Bkn: <http://www.igc.org.tr/hasantahsin>

⁵²⁷ Kolordu Komutanı Ali Nadir 20 Mayıs Tarihinde verdiği raporda ilk ateşin karışıklık çıkarmak amacıyla Rumlar tarafından açıldığını zannettiğinden bahseder. Bkz: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 93, Gnkur. Basımevi, Ankara,1992,s:6

⁵²⁸ Coşkun, s:120,158

⁵²⁹ Sıçramak askeri terminolojide mevzi değiştirmek anlamındadır.

kurşun ile biri subay beş Yunan askerini daha öldürmüştür. Kurşunu biten “Hukuk-u Beşer” gazetesini sahibi Hasan Tahsin Bey orada şehit edilmiş ve İzmir’in işgali sırasındaki ilk Türk şehidi olmuştur.⁵³⁰

Hasan Tahsin Bey bu girişimiyle yazdıkları doğrultusunda eyleme geçebileceğini de göstermiştir. Bu bir başlangıç olmuştur. O dönemde İzmir’de beş-altı gazete daha çıkmaktaydı. *Anadolu, Duygu, Islahat, Ahenk, Müsavat*. Anadolu ve Duygu’yu çıkartan Haydar Rüştü Bey de Milli Mukavemet yanlısı idi. Yunanlılar işgali izleyen günlerde bu gazetelerin basıldığı basımevini basarak her şeyi kırıp parçalamışlardır. Haydar Rüştü ise canını zor kurtararak kurtulmayı başarmıştır. Diğer gazeteler ise işgal güçleri ile işbirlikçi bir havada varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵³¹ İşgal kuvvetleri baskısı altında yaşama mücadelesi veren İzmir basını bağımsız olmadığından Milli Mücadele’nin doğuşu ve gelişimi ile ilgili haberleri, bütün iyi niyetlerine karşın, sayfalarından duyuramadığı gibi Milli Mücadele’ye ilişkin bazı haberleri yapılanları kötülemek suretiyle duyurduğu da olmuştur.⁵³² Nitekim özellikle Köylü ve Islahat gazeteleri, işgal kuvvetleri lehinde yayın yapmış ve onların emellerine hizmet etmişlerdir.⁵³³

Yunan birliklerinin yaklaşık 2000 kişinin bulunduğu Sarı Kışlaya⁵³⁴ taarruz etmesi neticesinde, zaten mukavemet göstermeyen Kışla’nın ele geçirilmesi güç olmamış, başta Kolordu Kumandanı Nadir Paşa olmak üzere subaylar ve erat teslim alınmıştır. Bu sırada bu askerler Yunanlıların kötü muamelelerine maruz kalmışlar, hatta Ali Nadir Paşa bir Yunan subayı tarafından tokatlanmıştır.⁵³⁵ Ali Nadir Paşa Yunan askerleri tarafından “Zito Venizelos” (Yaşa Venizelos) şeklinde bağırma zorlanmış, Paşa bu talimatı yerine getirmek zorunda kalmıştır. Fakat diğer subayların bu zorlamaya tepkileri Paşanın gibi olmamış, özellikle İzmir Askerlik Dairesi Başkanı Miralay Süleyman Fethi Bey, ” ...Benim ordumun ve milletimin şerefini temsil eden o kalpak, ancak başım boynumdan ayrıldıktan sonra çıkar...” diyerek

⁵³⁰ “15 Mayıs 1919 Kara Gününde İlk Türk Şehidi ve Ardındaki Yıllar” **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt1, Sayı.4, s:283

⁵³¹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.119

⁵³² Yücel Özkaya, **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919–1921)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s.8–9

⁵³³ Ömer Sami Coşar, **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını (No:5), Tarihsiz, s. 257

⁵³⁴ Coşkun, s:159

⁵³⁵ Apak, s:7

direnmiştir.⁵³⁶ Bunun üzerine, Süleyman Bey, Yunan askerlerinin süngü ve kabze darbelerine maruz kalmış ve şehit edilmiştir.⁵³⁷ Onu Dr.Yarbay Şükrü Bey'in, Yüzbaşı Nazım Bey'in, Kolağası Hasan Necati Bey'in, Dr. Fehmi Bey'in, Yüzbaşı Ahmet Bey'in, Mülazım Faik Bey'in, Mümeyyiz Nadir Bey'in, Mümeyyiz Ahmet Hamdi Bey'lerin şehit edilmeleri izlemiştir.⁵³⁸ Kışlada bulunan 150.000 lira ile personelin şahsi eşyaları, teçhizatı, hatta sigara tabakaları ve mendillerine varıncaya kadar gasp edilmişti.⁵³⁹

Kışladaki erler, tutsak kalmamak için geceleyin kışladan ve İzmir'den kaçmıştır.⁵⁴⁰ Kaçmayı başaramayanlar ise Kışla ahırında hapsolünmüşlardır.⁵⁴¹ Bir saat içinde otuzdan fazla Türk subayı öldürülmüş; kurşunlanan ya da süngülenen yüzlerce erin cesetleri rıhtımda yere serilmiştir.⁵⁴² Yunan askerinin sadece İzmir Kışlasında toplu halde 300 kadar askeri şehit ettikleri 11nci Tümen Kalem Başkanı Albay Tefik'in Harbiye Nezareti'ne geçtiği rapordan anlaşılmaktadır.⁵⁴³ Cinayetler devam ederek kışla ve hükümet konağı talanı tamamlanmıştır. Buradan çarşıya, kapalı olan Türk mağazalarına ve evlerine hücum edilmiştir. Yerli Rumlar, daha önceden mahalleleri aralarında taksim etmişlerdi; kadınların ve kızların namuslarına tecavüzler, ihtiyarlara işkence ve katiller başlamıştır. Hatta bu feci davranışlar öyle bir hal almıştı ki, bir İngiliz subayı, bir Rum kadınının su diye inleyen yaralı bir Türk askerinin ağzına işediğini gördüğünden söz etmiştir. Bu insanlık dışı davranışları gören İngiliz ve Amerikan askerleri duruma müdahale etmek istemişler ancak komutanları tarafından engellenmişlerdir.⁵⁴⁴

Sonra Vilayet Konağı içindeki Türk memurlar, başta Vali İzzet Bey olmak üzere tutuklanıp Konak Meydanı'na götürülmüşlerdir; subayların başlarına gelen memurların da başına gelmiştir. Bunun ardından, Vilayet Konağı yanındaki Türk

⁵³⁶ Durusu, s:10

⁵³⁷ Umar, Süleyman Bey'in ağır yaralandığından ve hastanede birkaç gün sonra öldüğünden bahseder. Bkz: Umar, s:174; Süleyman Bey, o sırada ağır yaralanmış daha sonra tedavi edilmekte olduğu İzmir Rum Hastanesinde 25 Mayıs 1919 günü şehit olmuştur. Bkz: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:112,Belge No:4138

⁵³⁸ Tarih Konuşuyor Dergisi,Cilt1,Sayı:4,s.284

⁵³⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93, Belge No:2364

⁵⁴⁰ Akçakayalıoğlu, s:141

⁵⁴¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93,Belge No:2366

⁵⁴² Durusu, s:11

⁵⁴³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:112,Belge No:4122

⁵⁴⁴ Durusu, s:11

Lisesi öğrencileri tutuklanmışlardır.⁵⁴⁵ Tutuklanan bu insanlar kabileler halinde rıhtıma yürütülmüş bu sırada her türlü küfür ve muameleye maruz kalmışlardır. Yine elleri havada oldukları halde kabile, “Zito Venizelos” diye bağırımları yolunda zorlanmıştır.⁵⁴⁶ Bu yürüyüş sırasında tutsak Türkler, Yunanlı askerlerden ziyade yerli Rumların ağır davranışlarına ve hakaretlerine maruz kalmışlardır; içlerinden birçoğu sebepsiz olarak öldürülmüştür. Örneğin, Gümrük binası önünde, bir Rum hamal, elindeki kanca ile 17’nci Kolordu veznedarı Ahmet Efendi’nin başını yarmıştır. Daha önce almış olduğu süngü ve dipçik darbeleriyle ayakta duramayacak hale gelmiş olan Harbiye Nezareti Demiryolları Müdürü Yarbey Cemil Bey süngülenerek öldürülmüştür.⁵⁴⁷ Kahvehanede bira içen bir grup Rum, yürüyüş halinde olan kabileye gelişi güzel ateş etmişlerdir. Ayağı kayıp yere düşenler süngülenerek öldürülmüşlerdir. Leon isimli Yunan Torpedosu, kafilenin üstüne ateş açmış, beş-on kişinin ölmesine neden olmuştur.⁵⁴⁸ Yunanlı ve yerli Rumlar, hatta Rum kadınları, yürüyüş kolundaki tutsaklara ateş açmış dipçiklerle saldırmıştır. Bu yüzden 9 subay şehit olmuş, 21’i yaralanmıştır; 27’sinin akıbeti belli değildir.⁵⁴⁹ Yaralananlar arasında, Erkan-ı Harbiye Miralaylarından Ali ve Erkan-ı Harbiye Reis Vekili Binbaşı Abdülhamit Beyler de vardı.⁵⁵⁰

Ünlü İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee yabancı tanıklardan dinlediklerine dayanarak, yerli Rumların, askerlerin elinden silahlarını kaparak rıhtımda beklemekte olan tutsaklara ateş açtığını yazmaktadır:

"...İzmir geleneğine yabancı olan Yunan askerleri, fes giyen herkese ateş ediyorlardı. Kırım, sokaklarda tek fesli görülmeyinceye kadar devam ederken yağma ise 15 günden fazla sürdü. Yağma, görünüşe göre, askerlerden çok Osmanlı Rumları tarafından yapılıyordu..."⁵⁵¹

⁵⁴⁵ Umar, s:174

⁵⁴⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93, Belge No:2364

⁵⁴⁷ Umar, s:174

⁵⁴⁸ Apak, s:9

⁵⁴⁹ Coşkun, s:159

⁵⁵⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93, Belge No:2364, s.8

⁵⁵¹ Coşkun, s:159

Toynbee ayrıca, Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerini, işgalin yanı sıra baskı ve şiddet hareketlerine girişmiş olmalarını ve bunların karşısında da bütün dünyanın dehşete düştüğünü de belirtmektedir.⁵⁵²

Faciadan ölmeyip hayatta kalanların büyük çoğunluğu rıhtımdaki büyük bir taşıma gemisi olan Patris'in kamaralarında, bir kısmı da Alsancak karakolu arkasındaki parmaklıkla çevrili alanda hapsedilmiştir.⁵⁵³ Hapsedilenler arasında 28 üst rütbeli subay, 128 subay, 540 er ve 2000'e yakın sivil vardı.⁵⁵⁴ Bu tutsaklara kırk sekiz saat yemek ve su verilmemişti. Bu zamandan sonra ise peksimet, zeytin, kuru incir ve biraz da kaşar peyniri ile hayatlarını idame etmeleri sağlanmıştı. Tutsaklara teneffüs amacıyla üç dört saatte bir beş dakika gemi güvertesinde müsaade edilmiştir.⁵⁵⁵ Sonradan Vali, makamına gönderilmiş ve görevine devam etmesi istenmiştir. Gerçekte, İlin işleri kayıtsız şartsız Yunan temsilcisi tarafından yürütülmeye başlamıştı.⁵⁵⁶

15 Mayıs 1919'u takip eden günlerde, tutuklananların sayısı 2.500'e yükselmiştir. Bunlar arasında ondört yaşından küçük çocuklar da vardı. Tutuklanan sivillerin içinde, öğretmenlerle öğrenciler de mevcuttu. Bütün bu insanlar, Patris Vapuru'nda günlerce uygun olmayan koşullar altında ve sefalet içinde yaşamıştır.⁵⁵⁷ İşgalin ilk günü aralarında iki askerin de bulunduğu 100 Yunanlı/Ruma karşılık 300–400 Türk öldürülmüştür.⁵⁵⁸ Yunanlılar rast geldiklerini kadın, çocuk demeden öldürmüşlerdir. Kendilerini kurtarmak için Ziraat Bankası içindeki merdivenlere sığınmış olan kadın ve çocukların hepsi öldürülmüştü. Banka merdivenlerinden kanlar sel gibi akmıştır. Ziraat Bankası'nın önünde, on yaşlarında bir oğlan çocuğu vurulmuş, mermer basamakların üstünde baş aşağı uzanmıştı, bu olaya tanık olan diğer bir çocuk gördüklerini şöyle anlatmıştır :⁵⁵⁹

“Arkadaşım vurulurken ben de oradaydım. Bir Yunan askeri, eller yukarı diye İşaret etti. Arkadaşım da ben küçüğüm, silahım da yok diye

⁵⁵² Eroğlu, s.151

⁵⁵³ Umar, s:175

⁵⁵⁴ Coşkun, s:159

⁵⁵⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93, Belge No:2364, s.8

⁵⁵⁶ Akçakayahoğlu, s:141

⁵⁵⁷ Durusu, s:12,13

⁵⁵⁸ Mango, s:261

⁵⁵⁹ Durusu, s:12

yalvardı. Yunan eri, arkadaşımı bırakıp giderken, bir Yunan subayı geldi ve tabancasını ateşleyerek zavallı arkadaşımı öldürdü. “

Kentin başka yerlerinde de düzen bozulmuştu. Birçok Türk silahlanmıştı. Çoğu Rum olmayan bir takım siviller düzensiz ortamdan faydalanarak Türk evlerini talan etmişlerdir. O sırada Amerikan Kız Kolejinde bulunan Amerikalılar bu talana tanık olmuşlardır.⁵⁶⁰

Kordonboyu kışla ve hükümetin önü cesetlerle dolmuştur. Öldürülenlerden birçoğu, ayaklarına ve boyunlarına ağırlık takılarak, Yunanlılar tarafından denize atılanlardı. Kışla ve rıhtımda cereyan bu olaylar öğleden sonra, şehrin Türk mahallerine saldırılar biçimine dönüşmüştü. Evlere girilmiş ve binden fazla Türk ticarethanesi yağma edilmiştir. Şehrin her kesiminde, Türk kadınlarına, subay ailelerine saldırılmıştır. Kocalarının önünde karılarına tecavüz edilmiştir. Faciayı gören Pisani adlı İtalyan ressam, gördüklerini çizerek bu kanlı olayı tarihe mal etmiştir.⁵⁶¹

İşgalin ilk 48 saatinde sayıları tam belli olmamakla birlikte İzmir ve banliyölerinde 2.000'den fazla Türk katledilmiştir.⁵⁶² İzmir'e bağlı Torbalı, Seydiköy, Urla, Cumaovası, Nif (Kemalpaşa) taraflarında da Rumlar yetişkin erkekleri katletmişler mallarını yağma etmişlerdi.⁵⁶³

Halide Edip anılarında işgalin ilk günlerini şu şekilde anlatmaktadır:

“ ..Sahilde suyun rengi değişti. İzmirliiler “su pembe oldu, katliam ve işkence itilaf devletlerinin savaş gemileri olan biteni izleyecek kadar yakınlarında gerçekleşti” dediler. Yunan askerleri ve kimi İzmirli Hristiyanlar sahilde yaşananlar sürerken arka sokaklardaki Türk evlerinde yağmaya girişmişlerdi, erkekleri öldürüyor, kadınlara da tecavüz ediyorlardı. Birinci haftanın sonunda bu cinayet,hırsızlık ve tecavüz olayları İzmir'in bütün yörelerine yayılmıştı..”⁵⁶⁴

İzmir yakınlarında o gün تنها bölgelerde polis ve jandarma mensupları öldürülmüştür. Olayların üzerinden onbeş gün içinde denizden bir sürü ceset

⁵⁶⁰ Smith, s:103

⁵⁶¹ Durusu, s:12

⁵⁶² Tansel, s:195

⁵⁶³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:93, Belge No:2365, s.13

⁵⁶⁴ Çalışlar, s:47

çıkarılmıştır. Bunlar arasında birbirlerine boğazlarından zincirle bağlı üç polis cesedinin çıkması ayrıca manidardır.⁵⁶⁵

İzmir'in işgali tamamlanınca Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı, şu beyannameyi yayımlamıştır:

"...İşgal dolayısıyla meydana gelen olaylardan sonra, memleketin genel asayişinin tekrar tamamen sağlandığından bütün dinî ve mülkî memurları ve halkı görevleri başına davet ederim. Ülkenin işgalinden itibaren ilân edilen sıkıyönetim emirlerine uygun hareket etmelerini, asayişsizlik ve her türlü saldırı hareketlerinden kesinlikle kaçınmalarını halka tavsiye ederim. Cins ve mezhep ayrımı yapılmadan ufak bir cebre maruz kalacak olan her şahıs, saldıranın hemen cezalandırılması konusunda zaman kaybetmeden müracaat etmelidir. Her kimin suçu görülürse merhamet gösterilmeden adalet çerçevesinde cezalandırılacağından silâh taşımamalarını da özellikle halka rica ve tavsiye ederim..."⁵⁶⁶

İşgal günü Tüfek sesleri saat 22.00'ye kadar devam etmiştir. Olayların dünya gazetelerinde, özellikle İngiliz basınında yer alması, Venizelos'u müşkül duruma düşürmüştür. Yunan hükümeti, durumu yerinde incelemek için Albay Mazarikis'i İzmir'e göndermiştir. Bu Albay, tüm yeteneklerini kullandığı halde, İzmir katliamını gizlemeyi başaramamıştır. Oysaki katliam, bundan sonraki günlerde de devam etmiştir. Çünkü Yunanlılar ileride ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, 16 Mayıs 1919 ile 12 Haziran 1919 arasında Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Manisa, Bayındır, Selçuk, Aydın, Ayvalık, Tire, Kasaba, Ödemiş, Nazilli, Akhisar ve Bergama'yı işgal etmişlerdir. 17 Haziran 1919'da, Menemen'de katliam yapmışlardır.⁵⁶⁷ (Menemen'de üç-dört gün içinde 300, köylerinde ise 700 Türk Yunanlılarca katledilmiştir.)⁵⁶⁸

Ünlü tarihçi Toynbee'nin dediğine göre, "15 Mayıs 1919'da yıkıcı bir kuvvet, Batı Anadolu'ya bir volkan dehşetiyle saldırmıştı. Birinci Dünya Savaşının son buluşundan altı ay sonra, sivil halk ve silahsız Türk askerleri, İzmir sokaklarında katledilmişti. İzmir'in köyleri de tahrip edilmiş ve her yer kan deryası haline sokulmuştu."⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Umar, 177

⁵⁶⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge no: 4117, s: 22

⁵⁶⁷ Tansel, s: 196

⁵⁶⁸ Avcıoğlu, s: 1249

⁵⁶⁹ Durusu, s: 13

Olayları limandaki gemisinden seyreden İngiliz Yüksek Komiseri Calpthorpe, daha sonra İngiltere'ye gönderdiği raporunda:

"İzmir'de öğleden evvel vahim çarpışmalar oldu. Durum çok endişe vericidir" diyerek Yunan mezalimini kabul etmiştir.⁵⁷⁰

Yunanlıların 28 Mayıs 1919 tarihli resmi gazetelerinde yazdığına⁵⁷¹ ve Yunan Başbakanı Venizelos'un, işgalden, 29 Mayıs 1919 tarihinde Fransız Başbakanı Clemenceau'ya bildirdiğine göre, İzmir'in işgali esnasında sivil ve asker 62 Rum, 78 Türk, 1 Musevi ve 22 diğer milletten kimse ölmüş; suçlu bulunan ikisi Rum olmak üzere 20 kişi de idam edilmişti⁵⁷² Hâlbuki bu işgal gününde İzmir'de 1000, köy ve kasabalarında 5000 kişi katledilerek öldürülmüştür.⁵⁷³ Öte yandan 57'nci Tümen komutanı Albay Mehmet Şefik Bey'in 22 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda ise Kolordunun teslimi esnasında sebepsiz yere 15 subayın şehit edildiği, 40 kadarının da yaralandığı bildirilmiştir. Bu rakamlar sadece ordu mensuplarına ait olup, sivil halktan ilk işgal günü öldürülenlerin sayısının 2.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁷⁴

İstanbul'da 15 ve 16 Mayıs 1919 günlerinde halk, Damat Ferit'in haberleri yasak etmesi nedeniyle hala sakindi. Damat Ferit'in kendisi ise işgal üzerine şaşkındı. Amiral Webb'e bu konuda bir nota vermiştir. Bu notada,

"Yunan Kıtaları İzmir istihkâmlarını işgal edecekleri yerde İzmir Valisi'nin müteaddit telgraflarına göre İzmir şehrine girmiş bulunmaktadır. Osmanlı Hükümeti itilaf ordularının bir işgali için Paris konferansının kararlarına bir muhalefette bulunmayacaktır; ama bir Helen işgaline de asla razı olmayacaktır...Osmanlı Milleti; vaktiyle eski hemşehrilerine göstermiş oldukları alicenapça hareketlere aynı duygularla mukabele görmemelerinden dolayı ümitsizliğe doğru itilmektedir. Binaenaleyh ne Osmanlı Hükümeti, ne de Osmanlı Milleti İmparatorluğun en önemli şehirlerinden birinin işgalinin kesin bir mahiyet almasını bir an için bile kabul edemez..." demiştir.⁵⁷⁵

⁵⁷⁰ Coşkun, s:160

⁵⁷¹ Kısa, s:87

⁵⁷² Artuç, s:76

⁵⁷³ Kısa, s:87

⁵⁷⁴ Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların 17nci Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:10, Yıl:2001, s.10

⁵⁷⁵ Jaeschke, s:81

Ancak bu notada bu şekilde söylerken, 15 Mayıs' ta yayımladığı bildiride,

"...hükümet bu yolda, milletin hakları ve devletin korunması için üzerine düşen görevleri yapmaya girişmiş; ağırbaşlılık ve sükûnetin korunması gerektiğinin uygun bir dille halka tavsiyesi, Dâhiliye Nezareti'nden illere bildirilmiştir..."

şeklinde bir açıklama yapmıştır. Konu hakkında Harbiye Nazırı hiçbir tepki göstermemiştir. Oysa Osmanlı Genelkurmayı, işgali boyun eğerek karşılamaktan yana değildi. Genelkurmay Başkanı (Fevzi Çakmak), Harbiye Nazırı ile yaptığı temaslar sonunda, uyarıcı bir yazı gönderilmesi sağlanmış, anlaşmanın 7 nci maddesine göre işgale yönelmek için önemli bir asayişsizlik ve İtilâf Devletlerinin güvenliğine zararlı bir durumun bulunması gerektiği; halbuki, böyle bir durum olmadığından bu saldırının önlenmesi lazım geldiği bildirilmişti.⁵⁷⁶ Ne var ki Harbiye Nazırı'nın işgale yol veren emri yüzünden, o günkü koşullar altında iş işten geçmişti.⁵⁷⁷

Çıkarmadan aylarca önce silahlandırılmış yerli Rumlar ve Rum çeteleri, Yunan askerleriyle işbirliği yaparak yağma ve çapulculukla beraber soykırım planlarını uygulamaya başlamışlardır. Gittikçe artan bu katliamın yankıları dünya kamuoyunu ilgilendirmeye başlayınca Yunan İşgal Komutanı, sıkıyönetim tedbirleri almak zorunda kalmıştır.⁵⁷⁸

İzmir'de sıkıyönetim ilan eden Yunan kuvvetleri, tüm polis ve inzibat karakollarını işgal etmiştir. İzmir Liman Başkanlığı'na bir Yunanlı atanarak, Türk gümrükleri denetim altına alınmıştır. Gümrük binasının kapısına ise Yunan arması taşıyan "Yunan Gümrük Kontrolü" levhası asılmıştır. Yunanlıların gerçekleştirdiği yağma ve soygunculuk, her geçen gün daha da artarak devam etmiştir, öyle ki, sivil ve askeri bütün devlet daire ve kuruluşlarının kasaları kırılmış, paraları yağmalanmıştır.⁵⁷⁹

⁵⁷⁴ Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, yalnızca uyarıcı yazı göndermekle kalmamış aynı zamanda Yunan çıkarmasına karşı silâhla karşı koyma emrini vermiştir. Bu nedenle müttefik temsilcilerinin girişimi ile görevden alınmıştı. Böylece Yunan çıkarması halinde karşı konulmaması güvence altına alınmış oluyordu. Bkz: Çaycı, s:47

⁵⁷⁷ Akçakayahoğlu, s:140

⁵⁷⁸ a.g.e.,s:142

⁵⁷⁹ Coşkun, s:160

17 Mayıs 1919 günü, “Kuvayı İşgaliye Kumandanı Miralay Zafirios” imzası ile şu bildiri yayınlanmıştır. Ertesi günkü gazetelerde çıkan bildiride,

“Aydın Vilâyeti Rum Ahalisine Beyannamedir

Her taraftan alman bilgilere göre vilâyetin içinde ve dışında Rum ahali tarafından Türklere karşı silâh kullanmakta ve taşınabilir malları yağma edilmektedir.

Sözü edilen olayların, Rum ahalinin utanma ve dürüstlük sahibi olanlarına değil, birtakım ahlâksız ve düşüncesiz kimseler tarafından yaratıldığı muhakkak sayılıyorsa da, her fedakârlığı ve bütün disiplin sağlayıcı girişimleri göze alarak güvenliğin geri gelip yerleşmesine azmettiğim bir dakikada bu çeşit olayların ortaya çıkmasına asla izin verilemeyeceğinden tekrarını kesinlikle yasaklar ve güvenliğin sağlanması konusunda son derece sert hareket edeceğimi ihtar ederim...” denmiştir.⁵⁸⁰

Yunan işgal komutanı Zafiriu bu bildiriyle Rumların gerçekleştirdiği yağma ve zulmü kabul ederken, İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Ravndal, ülkesine gönderdiği telgrafta, gerçekleri örtbas etmiştir. Ravndal, telgrafında,

"Bandırma, İzmir ve Fethiye bölgesindeki memurlardan, Yunan ve İtalyan çıkarmaları iddialarıyla, protesto telgrafları alıyorum. Gene de, Barış Konferansının İzmir konusundaki kararı, fazla kan dökülmeden uygulanmışa benziyor" demiştir.⁵⁸¹

Zafiriu bir başka bildirisinde Türk halkına tecavüz edenlerin Rum halkı olmadığını bunların ” kötü Rumlar” olduklarından bahsetmiştir. Zafiriu'ya göre, müslümanın fesi ile Efzun'un fesi, askerın kalpağı ile Avrupa'nın şapkası arasında fark yoktur.⁵⁸²

Yunan Komutanlığı yine bir taraftan Türkleri uyutmak ve Yunan işgalini kamuoyuna hoş göstermek için, geniş bir propaganda kampanyasına girişmiştir. İzmir metropoliti Hrisostomos ve yanında Müftü Efendi kahvehaneleri dolaşarak bütün milletlerin kardeş olduğundan bahsetmişlerdir.⁵⁸³

⁵⁸⁰ Umar, s:180

⁵⁸¹ Coşkun, s:167

⁵⁸² İstiklal Gazetesi, 27 Mayıs 1919

⁵⁸³ Aynı yer

Ancak olayların çoğu İzmir Limanı'nı ve kenti sıkı gözetim altında bulduran İtilâf temsilcilerinin ve Avrupalı gözlemcilerin önlerinde olduğu için, gerçek örtülememişti. Nitekim Lord Curzon'un iddiası doğru çıkmıştı; O, 18 Nisan 1919'da hazırladığı bir muhtıradan, "Selanik kentinin kapılarından beş mil ötede asayiş devâm ettirmekten aciz olan Yunan hükümetine, bütün İzmir İli'nde düzen ve asayiş kurmak görevi emanet edilebilir mi?" demişti. Curzon daha sonra, 22 Ekim 1919'da, bu söylemini yineleyerek "...İzmir'in Yunanlılar tarafından istila edilmesine meydan vermek, yaptığımız hataların en büyüğüdür; bunu uygun bulmadığımı, daha 18 Nisan 1919'da söylemiştim..." demiştir.⁵⁸⁴

İşgali Paris'ten sevk ve idare eden Yunan Başbakanı Venizelos, 15 Mayıs günü İzmir'de yapılan toplu öldürmelerin Avrupa'da olumsuz bir hava yaratması üzerine, Başbakanvekili sıfatıyla Repulis'i duruma el koyması için İzmir'e göndermişti. Repulis, yaptığı incelemelerden sonra, deniz albayı Mavridis ve Evzon Alayı Komutanı İstavriyanopulos'un kanlı olaylarda birinci derecede sorumlu olduklarını saptamış ve cezalandırılmalarına karar vermiştir.⁵⁸⁵ Repulis'e bu tahkikatta İzmir'e birlikte geldiği Yunan Yüksek Siyasi Komiseri Giritli Stergiadis⁵⁸⁶ yardımcı olmuştur.⁵⁸⁷

İzmir'e geldiğinde Stergiadis, gerçekleştirmek zorunda olduğunu düşündüğü iki hususu hayata geçirmek istemiştir. Bunlar yasaları ve düzeni yeniden sağlamak ve 15–16 Mayıs günlerinin kötü izlerini silmekti. Düzeni yeniden kurmak için İzmir'de 15–16 Mayıs olaylarının sorumluları askeri mahkemece sert biçimde cezalandırılmıştır.⁵⁸⁸ Albay Mavridis ve İstavriyanopulos tahkikat sonucu İzmir'den uzaklaştırılmışlardır.⁵⁸⁹

Albay Zafirios sıkıyönetim kapsamında, günlük emirler yayınlamağa başlamıştı. Önce, geceleri sokağa çıkma yasağı konmuş; hemen arkasından, 20 Mayıs 1919 tarihli gazetelerde çıkan "Emr-i Yevmi" (Günlük Emir) ile bildiri yayınlanması yasaklanmıştır. Bu arada, özel yargısal yetkilere sahip bir Harp Divânı

⁵⁸⁴ Akçakayalıoğlu, s:142

⁵⁸⁵ Coşkun, s:181

⁵⁸⁶ Bu zat Venizelos'un yakın arkadaşıdır, İzmir'e gelmeden önce Epir Valisi idi, Stergiadis'in yardımcılığına da Drama Müslüman Mutasarrıfı Naipzade görevlendirilmiştir. Bkz. Coşkun, s:185

⁵⁸⁷ İstiklal Gazetesi,21 Mayıs 1919

⁵⁸⁸ Smith, s:105

⁵⁸⁹ İstiklal Gazetesi,21 Mayıs 1919

da kurulmuş ve sözü edilen askerî mahkeme, 18 Mayıs 1919 günü öğleden sonra Yunan Konsolosluğunda toplanarak ilk hükümlerini vermiştir. Duruşma, sanıkların yüzüne karşı ve açık olarak yapılmıştır; hemen o gün, bazı sanıklar hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş ve bunlar arasındaki idam kararları yerine getirilmiştir. Bir Türk'ün 90 lirasını gasp eden Evzon eri Dimitris ile işgal günü hırsızlık yaptığı sabit görülen bir yerli Rum, ölüme; Ethem Efendi adlı bir Türk'ü öldüren Evangelos 10 yıl hapse; hırsızlık eden Kiryako hafifletici sebep yüzünden ömür boyu hapse; dâva sırasında yalancı tanıklık eden Panayotis Hristoforos adlı bir şahıs da bir yıl hapse mahkûm edilmiştir. Bu mahkeme kararları kesindi ve itirazı, temyizi yoktu; ölüme mahkûm edilenler o gün Kadifekale'de kurşuna dizilmişlerdir. 15 Ağustos 1919 gününe kadar çalışan bu mahkeme, ilk gün verdiği kararlar da dâhil olmak üzere, 3 idam kararı ve 7 hapse mahkûmiyet kararı vermiştir. Hüküm giyenlerden 43'ü Yunan askeri/Rum; 13'ü Türk, 12'si Ermeni ve 1 tanesi de Musevî idi.⁵⁹⁰

Yunanlılar, bir yandan da basına sansür koymayı da ihmal etmemişlerdi; nitekim 20 Mayıs 1919 tarihli Ahenk gazetesinin başyazı yeri bomboş çıkmıştır. Gazetelerde bu gibi boşluklara sonra da sık sık rastlanacaktı. İşgal Kuvvetleri Komutanının 15 Mayıs 1919 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emriyle, toplanma ve yolculuk etme serbestlikleri de sınırlandırılmıştır. Bu emrin metni şöyleydi:

Günlük Emir

1. Açık olsun kapalı olsun hiçbir yerde izinsiz birikmek, konferans vermek, nutuk söylemek yasaktır.

2. İlçelere gitmek için Mevki Kumandanlığından müsaade alınacaktır. İzinsiz yolculuk kesinlikle yasaktır.

Yolculuk belgeleri Mevki Kumandanlığının şubesi olup Çalgıcı Başında Haralambo Sokağında Büyük Kız Mektebindeki Jandarma Kumandanlığından alınacaktır.

Çamtepede Stamati Kondorosi'nin evinden eşya çalan hırsızlar eşyaları kendiliklerinden getirip teslim ettikleri için affolunmuşlardır.

İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafirios⁵⁹¹

17'nci Kolordu Komutanı işgal sonrasında durumu şöyle aktarmaktadır:

⁵⁹⁰ Umar, s:180–181

⁵⁹¹ Aynı yer

“İşgal sırasında Patris gemisine gönderilen ve üç gün her türlü sefalet, mahrumiyet ve hakaretle geçen mahpusiyetten sonra 18.5.1919’da subaylar ve efrat vapurdan tahliye edilmiş ve ancak vesika karşılığında evlerine gitmelerine izin verilmişti. Kışla da dâhil olduğu halde bütün ambarların ve kurumların muhafazası Yunan müfrezeleri tarafından sağlanmaya başlamıştı. Kolordu Komutanı tarafından İşgal kuvvetlerinin gerçek miktarı bulunulan durum itibariyle lâyıkıyla değerlendirilememiştir. Bir fırka (tümen) olduğu tahmin edilmiştir. İlk önce İzmir faciasına sebebiyet vermiş olan “efzun” kıtaları şehirden uzaklaştırılmış ve İzmir’e Girit jandarmaları getirilmiştir. Askerî ve siyasi maksada dair bilgi elde edilememiştir, işgal sahasının civar ile olan telgraf haberleşmesinin kesilmiş olması dolayısıyla tesbiti mümkün olamamıştır. Yalnız Urla, Sivrihisar, Eşme, Seydiköy, İzmir, Menemen ve havalisinin Yunan kıtaları tarafından işgal edildiği muhakkaktır. Kuşadası ile Çobanderli’ye kadar olan kıyı şeridi esasen İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Foçalar ile Galika Çiftliği 14.5.1919 tarihinde Fransızlar tarafından işgal edilmişti. Bilâhare bu havalinin de Yunanlılar tarafından devralındığını, İtalyanlar tarafından işgal edildiği istihbar edilmiş ve Ayyalık henüz işgal olunmamıştır... telgraf haberleşmesi başladığı zaman bölgeden alınacak bilgiler peyderpey arzolanacaktır... 17’nci Kolordu Kumandanı Mirliva (Tuğgeneral) Ali Nadir.”⁵⁹²

25 Mayıs 1919 günü, İşgal Kuvvetleri Komutanının, İzmir’deki Türk Subaylarına hitap eden şu bildirisini, gazetelerde yayınlanmıştır:

“...Resmî Beyanname Şehrimizde veya civar köylerde bulunan Türk Subayları bugün öğleden sonraya kadar Nâdir Paşa yahut Vali Bey önüne giderek varlıklarını göstermek zorundadırlar. Aksi takdirde onlara, kanuna aykırı harekette bulunmuş gözüyle bakılacaktır..

*İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafirios*⁵⁹³

Diğer taraftan, işgalin üzerinden günler geçtiği halde birçok Türk memur görev başına gitmediğinden, 25 Mayıs günkü gazetelerde yayınlanmak üzere, Vali İzzet Bey şu bildiriye yapmıştır:

“Vilâyet Makamından

⁵⁹² Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919–1922*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985, s:12

⁵⁹³ Umar, s:182

İzmir’de Osmanlı yönetimi devam etmektedir. Bütün memurlar görevi başında bulunarak görevi her vakitten (her vakit yaptığından) çok (daha iyi yolda) yapmağa itina etmelidir.

Görevine devam etmeyenlerin yalnız kaydının silinmesi ile de kalınmayarak haklarında sıkıyönetimin gerektireceği en şiddetli ceza tereddütsüz uygulanacaktır...”⁵⁹⁴

İzmir’in işgali üzerine “Akşam Gazetesi”nde makale yazan Necmettin Sadık Bey,

“...öyle ihtimaller karşısında bulunuyoruz ki, Türk Hükümeti’ne, hükümet kuvvetine ve devlet yardımına muhtaç olmadan yaşamak, hayat ve müdafaa kuvvetini kendinden almak mecburiyetinde kalabiliriz.. demiştir.”⁵⁹⁵

Ayrıca Times gazetesi de İzmir Ticaret Odasının İzmir’in işgalinin memleket açısından büyük bir felaket olacağını belirten raporunu kamuoyuna duyurmuştur.⁵⁹⁶

Yunan Başbakanı Venizelos, İzmir’de cereyan eden kanlı olaylar ile ilgili olarak kendisinden bir açıklama isteyen Barış Konferansı Başkanı Clemenceau’ya 25 Mayıs günü bir mektup yazarak durum hakkında bilgi vermiştir. Mektupta, çıkan olaylarda 163 kayıp olduğu bunların 62’sinin Yunanlı, 78’inin Türk ve kalanının diğer milletlere ait olduğunu belirtmiş, yağmacılık yapıldığını itiraf ederek faillerin yakalandığını ve Divan-ı Harbe verildiğini bildirmiştir.⁵⁹⁷

Öte yandan bu olaylar yalnız İngiliz devlet adamlarını değil, Yunanlıların İzmir’e çıkartılmasında başlıca rolü oynayan Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos’u da kaygıya düşürmüştür. 6 Temmuz 1919’da General Paraskevopulos’a Paris’ten gönderdiği kapalı telgraf yazısında, derhal İzmir’e hareket etmesini istemiş, bu ziyaretinin siyasî ve askerî nedenlerden ötürü gerektiğini belirterek, şöyle demiştir:

*“Hiç abartmadan diyebilirim ki, ordumuzun taşkınlıkları, bunca emek sonucunda kurulmuş bulunan yapıyı tamamen yıkabilir”.*⁵⁹⁸

⁵⁹⁴ Aynı yer

⁵⁹⁵ İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

⁵⁹⁶ İstiklal Gazetesi, 2 Haziran 1919

⁵⁹⁷ İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919

⁵⁹⁸ Sonyel, s:54

28 Mayıs günü Amerikan Senatosundan 3 kişilik bir heyet, (Heyet Başkanı Henry King, Charles Crain ve Müşavir Mr. Morgan) Paris'ten yola çıkmıştır. Heyetin amacı mevcut durumu tetkik etmek, muhtelif cemaat liderleri ile temasa geçmektir. Bu heyete tercüman olarak Devizas adında bir Rum görevlendirilmiştir. Bu husus "İleri" gazetesi tarafından eleştirilmiştir.⁵⁹⁹

Fransız basınında işgal ile ilgili ilk haber 21 Mayıs sabahı çıkmıştır. "*Balkan Ajansı*" ndan alınarak yazılan haberde

"..İzmir'in Yunan Kuvvetleri tarafından işgali üzerine büyük şenlikler yapıldı. Müttefikler karaya çıkınca büyük alkış koptu, fakat Yunan Kuvvetleri çıkınca kalkın sevinci sınır tanımadı ayyuka çıktı. Şimdi Yunan işgalindeki şehirde tam bir sükunet hüküm sürmektedir ve herhangi bir vukuata rastlanmamaktadır.." denmektedir.⁶⁰⁰

Fransız kamuoyu, Yunanlıların İzmir'e çıkmasını olağan karşılamıştır. İzmir'in işgali, Mütarekeden beri, Fransız kamuoyunun Türk meselesine dikkatini çeken ilk önemli olay olmuştur. Kamuoyu, bu konuyu ilk anda Osmanlı İmparatorluğunun parçalanacağına bir işaret saymış, daha sonraları ise, Türk millî uyanışının nedenlerinden biri şeklinde görmüştür.⁶⁰¹

Gerçekten, İzmir'in işgali ile Fransız kamuoyu İmparatorluğun son anlarını yaşadığı inancındaydı. "Beş büyükler"den *Le Petit Parisien*, *Le Petit Journal* ve *L'Echo de Paris* işgal haberini trajik başlıklar altında vermişlerdir; "Türkiye'nin parçalanışı", "Türk imparatorluğu ömrünü doldurdu", "Hasta Adamın cenaze töreni"..⁶⁰²

İzmir'in işgalinin kamuoyuna ilk hatırlattığı şey, Türkiye'deki Fransız çıkarlarının geleceği idi. *Le Journal*, "*Hasta Adamın can çekişmesi, Halifeliğin geleceği gibi büyük bir problem ortaya çıkarmasa ve Doğuda Fransız etkisinin sonu geldiğini bildirmese bizi pek ilgilendirmez*" derken, *Le Petit Marsaillaise*, "...mademki Türkiye paylaşılıyor, ziyafete geç kalanlardan olmayalım" demektedir. "*Yunanistan, İngiltere ve İtalya'nın payları bizi kışkırtmaz. Aksine, dostları*

⁵⁹⁹ İstiklal Gazetesi, 28 Mayıs 1919

⁶⁰⁰ İstiklal Gazetesi, 21 Mayıs 1919

⁶⁰¹ Akyüz, s:77

⁶⁰² Aynı yer

sevindirmek hoşumuza gider. Biz yalnızca onlardan daha kötü bir davranış karşısında kalmak istemeyiz." Lyon Republican'e göre de, Osmanlı İmparatorluğunun korunması Fransız çıkarlarına daha uygun düşmekteydi, zira Almanya'nın sahnedan çekilmesiyle Fransa Doğuda daha da güç kazanan bir konuma sahipti. Fakat her şeye rağmen İmparatorluk parçalanırsa Fransa'nın bütün Suriye'yi alması uygun olurdu. Le Temps da, işgalden üç ay sonra, önemli bir gecikme ile şunları yazmıştır: *"Osmanlı İmparatorluğu ne şekilde paylaşılırsa paylaşılın, hiç bir paylaşma Fransızlara, bu Devletin korunmasının sağlayacağı avantajlara eşit avantajlar sağlamayacaktır."*⁶⁰³

Londra'da yayınlanan "Morning Post" gazetesi İzmir'in Yunanlılara bırakılmış olmasından duyduğu büyük sevinci dile getirerek İstanbul'un büyük ihtimalle Türklerde kalacağını fakat Fransız Mandası altına gireceğini iddia etmiştir. Aynı gazete Osmanlı Devleti'nin Kuzey Anadolu'da hayatına devam edeceğini, Sultan'ın da oraya yerleşeceğini ve bu bölgenin de Fransız mandasına terk edileceğini ekleyerek İtalyanların Anadolu'daki hareketlerinin tehlike arz ettiğinden bahsetmiştir.⁶⁰⁴

İzmir'in işgalini izleyen aylarda yabancı basında işgal olayı ile ilgili olarak çıkan yazılar, bir manda sorunu, bir Anadolu mukavemeti, Türk basınına yeterince aktarılmamıştır. Dış haberlerin Türk basınına işgal ile yansıyan bölümü gözden geçirilince, İzmir'in işgali itilaf devletlerinin istemlerinden çok İtilaf devletlerinin çıkarlarına uygun düştüğü yer almaktadır. Bu iddialar özellikle Fransız basınında çıkmıştır. Fransız gazetelerinde işgal olayının ne gibi koşullar altında ve işgalciye ne gibi yetkiler verilerek gerçekleştirildiği hususunun Fransız siyasi çevrelerince henüz bilinmediği bile ileri sürülmüştür.⁶⁰⁵

İzmir'in işgali üzerine İstanbul'daki Patrikhane İtilaf Devletleri Yüksek komiserlerine birer mektup sunmuş, mektupta işgalden duyulan sevinç dile getirilmiş ve bu devletlere işgale izin verdikleri için teşekkür edilmiştir. Türkiye Rumlarının "Türklerin tüm işkencelerine rağmen " Yunanistan'a bağlı kaldıkları, İngiltere,

⁶⁰³ Akyüz, s:78

⁶⁰⁴ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁶⁰⁵ Öztoprak, s:47

Fransa ve Amerika'yı destekledikleri mektupta yer almıştır. Bunlara ilaveten, "İzmir'in Yunan tarafından işgali ile doğuda adalet tesis edilmiştir" denmiştir.⁶⁰⁶

IV. İŞGALE KARŞI TEPKİLER

İstanbul'da hükümet şaşkınlık içindeydi. Babıâli İzmir işgalini, Bakanlar Kurulunca hazırlanan bir nota ile protesto etmiştir. Notada, Paris Konferansı kararıyla 14 Mayıs'ta İzmir İstihkâmlarının işgal edileceği bildirildiği halde, alınan haberlerden şehrin de işgal edildiği, bunun için bir sebep bulunmadığı ve nüfusunun çoğu Türk olan bu bölgenin Yunanlılara terk edilemeyeceği bildirilmiştir.⁶⁰⁷

Bu nota ile Osmanlı Hükümeti o bölgedeki durumun hiçbir biçimde böyle bir tedbiri haklı kılmadığını duyurmuştu. İki aydır asker sayısının artması için Hükümetin yaptığı teklifler kabul edilseydi bu vilayetteki asayiş sağlanmış olacaktı. Hükümetin karşılık bulmayan bu önerisine göre, Mütareke gereğince 70.000 kişi silâh altında olması gerekirken ancak 40.000 kadar asker vardı.⁶⁰⁸

Osmanlı Hükümetinin tepkisizliğinin aksine, Yunan saldırısı bütün ülkede büyük tepkiyle karşılanmıştır. İlk tepki, 15 Mayıs 1919 sabahı Reddi İlhak Heyeti'nin çektiği telgraflarla kendini göstermiştir. Bunlar da,

"...işgal başladı. İzmir ve yöreleri ayakta ve heyecandadır. İzmir, son ve tarihi gününü yaşıyor. Son umudumuz ulusumuzun göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak, telgraflarla her yere başvurunuz. Vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız. Ağır başlılığınızı koruyarak kimsenin incitilmemesine dikkat edilmelidir..."

denilmekteydi.⁶⁰⁹ Yine bir başka telgraf,

"İzmir, Yunanlılar tarafından işgal olundu. Şehirde katliâm bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allahını, Vatanını, Dinini seven Vatan Ordusuna imdat etsin. Bu telgrafi ele geçirmiş olan muhabere memuru arkadaşlarımızdan Allah aşkına rica ederiz. Açık olan bütün hatlarla memleketin her tarafına yetiştirsinler. Onlar da, gönderdikleri yerlere bizim

⁶⁰⁶ İstiklal Gazetesi, 27 Mayıs 1919

⁶⁰⁷ Çaycı, s:48

⁶⁰⁸ Akşin, s:270

⁶⁰⁹ Akçakayahoğlu, s:142

ricamızı tekrarlasınlar. Namuslarına, vatanperverliklerine, erkekliklerine havale! ”

şeklindeydi.⁶¹⁰

İzmir'in işgalinden iki gün sonra İstanbul'da gelişen en önemli olay, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifası olmuştur. Ferit Paşa istifa etmiştir ama Padişah bu zor günlerde Sadrazam'a destek olunması gerektiği düşüncesiyle yeni hükümeti kurma görevini yine Damat Ferit'e vermiştir.⁶¹¹

Ferit Paşa'nın ikinci kabinesinde Şakir Paşa yerine Şevket Turgut Paşa Harbiye Nezareti görevine getirilmiştir.⁶¹² Şevket Turgut Paşa Harbiye Nazırlığı'na getirilirken Cevat Paşa (Çobanlı) da Genelkurmay Başkanlığı'na atanmıştı. Cevat Paşa orduya yayımladığı bildiride, "Birliklerin yerlerini terk etmemesini" istemiş ve askerlerin bir oldu-bitti halinde silahlarını kaybetmemek için toplu olarak silah başında, disiplinli bir halde bulunmaları talimatını vermişti. Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya rağmen, Osmanlı Genelkurmayı, Yunan işgaline karşı koyma yönünde bir görüş benimsemeye başlamıştı.⁶¹³

Öte yandan, İstanbul'da yayımlanan gazetelerin hemen hepsinde İzmir'in işgali ile ilgili haberlere sansür konulmuştu. İstiklal, Hadisat gibi gazetelerin bazı sütunları boş çıkmış, İkdam gazetesinde İzmir' in işgali, hükümetin verdiği biçimde, tek sütun kısa bir haber olarak yer almıştı. İleri gazetesinde ise işgal haberi söylentiymiş gibi verilmişti.⁶¹⁴

Erkân-ı Harbiye (Genelkurmay) de İşgalden sonra şaşkınlık içinde, İzmir'de bulunan 17'nci Kolordu ve bağlı birliklerin büsbütün dağılmasını önlemeye, İzmir ve çevresinde bozulan emir ve komuta sistemini yeniden sağlamaya çalışmıştır. Bu nedenle, birliklerin hiçbir surette yerlerini terk etmemeleri ve silâhlarını bırakmamaları emredilmişti.⁶¹⁵

Genelkurmay Başkanlığı adına İnci Kolordu Komutanlığından bu kapsamda yayımlanan emir şöyledir:

⁶¹⁰ Umar, s:189

⁶¹¹ Türkgeldi, s:212

⁶¹² a.g.e.,s:213

⁶¹³ Coşkun, s:163

⁶¹⁴ a.g.e.,s:164

⁶¹⁵ Gürler, s:40,41

“İngilizler tarafından Osmanlı Hükümeti’ne ve İzmir’de 17 nci Kolordu Komutanlığına tebligat gönderilmesini takiben İzmir ve havalisinin İtilâf kuvvetleri tarafından işgal olunduğu ve İzmir’in İstanbul’la telgraf haberleşmesinin kesildiği, civar mevkilerden alınan telgraflara göre İzmir’e Yunan askeri çıkarılmaya başlandığı anlaşılmıştır. Bu işgalin gerçek mahiyeti tamamen belli değildir. Ancak bu gibi bir durum karşısında genel olarak birliklerimizin mevkilerini terk etmeyerek yerlerinde kalmaları ve bir emrivaki hâlinde silâhlarının alınması gibi bir muameleye maruz kalmamaları için her birliğin toplu, silâh başında ve disiplinli bir şekilde bulundurulması en küçük silâhlı bir birliğin de bu yolda hareket etmesi için genel olarak komutanlar ve Ahz-ı Asker başkanlıklarınca her birliğe bildirilmesi Harbiye Nezaretinin emrine dayanarak tebliğ olunur.

İmza

Cafer Tayyar⁶¹⁶

İşgalin ertesi günü Mustafa Kemal Paşa Padişah Vahidettin ile görüşmüştür. Bu görüşmeden sonra ise Erkan-ı Harbiye’ye giderek Cevat Paşa (Çobanlı) ve Fevzi Paşalar ile görüşmeler yapmıştır.⁶¹⁷ Babıâli’deki ziyareti sırasında İzmir’e Yunan kuvvetlerinin çıkarıldığı haberini öğrenmiş, şaşkın ve telâşlı hükümet üyelerinden İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey ile Deniz İşleri Bakanına "Ne yapmayı tasavvur ediyorsunuz?" diye sormuş, "protesto edeceğiz!" cevabını alınca da, "*Bu lâzımdır, doğrudur. Ancak böyle bir protesto ile Yunanlıların İzmir’den geri çekilişlerine veya İngilizlerin onları geri çekeceklerine ihtimal veriyor musunuz?*" diye tekrar sormuş ve "*Daha kesin tedbirler düşünmeli.*" diyerek hükümet üyelerini uyarmıştır.⁶¹⁸

Böylece İzmir’in işgalini, ilk gün hükümetten öğrenen Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün de sorumluluk bölgesinde asayişli sağlamak ve asayişsizliğin nedenlerini tespit etmek, dağınık durumdaki silâh ve cephaneleri toplatmak ve depolanmasını sağlamak, asker topladığı ve orduca korunduğu iddia edilen şûraları dağıtmak olan görevleri ile İstanbul’dan Samsun’a gitmek üzere ayrılmıştır.⁶¹⁹

Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanlığı’nı ziyaretinde eski Başkan Fevzi (Çakmak) Paşa ve yenisi Cevat (Çobanlı) Paşa oradaydı. Fevzi Paşa daha sonra, silah

⁶¹⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4119

⁶¹⁷ Bıyıklıoğlu, s:35

⁶¹⁸ Cemalettin Taşkıran, *İzmir’in İşgali İle Uyanan Milli Mücadele Ruhu ve Bunun Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun ve Havza’dan Yazdığı Raporlardaki Yansıması*, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, s:11, Ankara,1999

⁶¹⁹ Akşin, s:282

ve malzemelerin İtilaf Devletlerine verilmemesi, Anadolu'da komitacıların oluşturduğu Kuvayı Milliye örgütlerine dayanan ulusal bir yönetimin kurulması ve askeri harekâtın savunmayla sınırlı kalmaması konusunda anlaşmaya vardıklarından bahsetmiştir. Yine Fevzi Paşa'nın anlattıklarına göre, Mustafa Kemal bu görüşlerin ışığında Anadolu'ya doğru yola çıktığından bahsetmişti.⁶²⁰

İşgalin ertesi günü Harbiye Nezareti birliklerin alacakları tedbirleri ihtiva eden bir emir yayınlamıştır. Bu emir şöyledir:

“Önemli ve ivedidir.

19.5.1919

*Aydın'da 57 nci Tümen Komutanlığına Tamim,
16.5.1919 tarihli ve numaralı Tamim'e ektir.*

İzmir'in işgali sırasında ufak tefek bazı olaylar meydana gelmiştir. İzmir'de bulunan birlik ve karargâhların durumları henüz meçhuldür. Başlangıçta bir ilhak şeklinde görülen durum, daha sonra vali ve memurlarımızın işlerinin başına getirilerek göreve başlamaları ile bir işgal mahiyetine bürünür gibi oluyor. Bu işgalin genişleme derecesi henüz belli olmadı. Bu gün Yunan askeri Seydiköyü'ne kadar ilerlemiş bulunuyor. Tamamen belli olmayan durum karşısında birliklere kesin bir talimat vermek mümkün olamasa da aşağıdaki tavsiyeleri tekrar etmek zorunluluğu ortaya çıktı:

1. Mümkün olduğu kadar sükûnetin korunması.

2. Her birlik bulunduğu bölgede kalarak, asayiş kendisine verilen mahalin asayiş ve emniyetini sonuna kadar korumak ve ancak itilâf kuvvetlerinin zorlaması ve baskısı karşısında çekilmemek ve asla elindeki silâh ve cephanesini teslim etmemek ve esarete razı olmamak.

3. Birlikler çekilmeye mecbur olsa bile askerlik şubeleri yerlerinde kalarak göreve devam etmelidirler. Subayların askerlerini şimdiden sağa ve sola sevk etmeleri halkı heyecanlandıracağından bundan vazgeçerek bu gibi aileleri askerlik şubesi subayının ve her birlikten geçici olarak bırakılacak sivil bir iki subayın koruması altına vermek gereklidir.

4. Bu emir:

Genelkurmaya,

Yıldırım Birlikleri Müfettişliğine,

Bandırma'da 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşaya,

Aydın'da 57 nci Tümene,

⁶²⁰ Mango, s:260

*14 ncü, 1 nci Kolordulara /19 Mayıs 1919”*⁶²¹

İşgalin üçüncü günü İzmir’de Türk askeri adeta kalmamıştı. Yunan işgali başladığında İzmir kenti içinde Kolordu ve Tümen karargâhlarından başka, 56’nci Tümenin 174’üncü Piyade Alayı ve bazı bağlı birlikler vardı. Bu birliklerin kazan mevcudu 3.400 kişiyi buluyordu, ama savaşçı sayısı ancak 200 kişi kadardı. 12.000 kişilik Yunan işgal tümeni karşısında bu sayıdaki asker bir varlık olarak dikkate alınamazdı. İşgalin daha ilk saatlerinde 17’nci Kolordu Karargâhı, başlarında Kolordu Komutanı Nadir Paşa olduğu halde tutuklanmış, subaylar hapsedilmiş, 56’ncı Tümen Karargâhı da başta Tümen Komutanı Hürrem Bey olmak üzere aynı akibete uğramıştı. Geriye kalan erlerin çoğu silahı ile kaçmıştı.⁶²² Dağlara kaçmak suretiyle firar eden bu askerlerin 200 kadarını ihtiyat subayları oluşturmaktaydı.⁶²³ Sivil idare ise, tutuklanan Vali İzzet Bey her ne kadar az sonra özür dilenerek görevine iade edilmişse de⁶²⁴, varla yok arası bir haldeydi, İşgal Komutanı Albay Zafiriu, kentte sıkıyönetim ilan etmiş, polis ve inzibat karakolları işgal edilmiş, gümrük dahil bir çok idarelere el konulmuştu. Türk halkı ise ne yapacağını bilmez bir halde, çoğunlukla evine kapanmış ve sinmişti; İzmir ve yakın çevresinde bir çözülme başlamıştı.⁶²⁵

Daha işgalin birinci günü İzmir’den kaçan erlerin geçtikleri yerlerde “İzmir’de Yunanlılar, subay ve erleri öldürüyorlar” şeklinde anlattıkları, halkta panik havası yaratmış ve buna yerli Rum halkının olumsuz propagandaları da eklenince, korku ve telaş büsbütün çoğalmıştı. İzmir’deki Türk komuta kademesinin tutuklanması, çevredeki diğer birlik komutanlarını emir alamaz, gerçek durumu bilemez bir hale düşürmüştü. Nitekim öldürülmemek ve esir olmamak için İzmir’in hemen güneyindeki Gaziemir ve Seydiköy’deki 56’ncı Tümen Topçu Alayı’nın bir kısmı silahları ile birlikte kaçmış, subayların hakim olabildikleri bir kısım asker ise, 15/16 Mayıs gecesi Tire’ye çekilmişlerdi.⁶²⁶ Bu askerler 17’nci Kolordu Komutanı Nadir

⁶²¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4125

⁶²² Artuç, s:77

⁶²³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4124

⁶²⁴ Valinin görevine iade edilmesinin arkasında, yine Vali tarafından yayımlanan ve İzmir olaylarını büyütüldüğü ve olayın Mondros Mütarekesi gereğince İzmir’in Yunanlılarca işgalinden ibaret olduğunu ifade ettiği bildirisi vardır. Bkz: Coşkun, s:166

⁶²⁵ Artuç, s:77,78

⁶²⁶ a.g.e.,s:78

Paşa'nın emrine uyarak, düşmana karşı koymamak koşuluyla çekilmişlerdi ve yaklaşık iki tabur kuvvetindeydiler.⁶²⁷

Yunan işgal kuvvetlerinin (1'nci Tümen) Komutanı Albay Zafirios, işgalden sonra beş gün süre ile tutuklu bulundurduğu Ali Nâdir Paşa'dan, emrindeki Kolorduyu (17'nci Kolordu) İzmir dışına çıkarmasını istemiştir. Ali Nâdir Paşa, durumu Osmanlı Harbiye Nezaretine bildirmiştir.⁶²⁸ Bu şifre şu şekildedir:

“İzmir'den Harbiye Nezaretine gelen şifredir.

Cevap: 21.5.1919 gün ve 1 nci Şube/25888 sayılı şifreye

Madde 1. Yunan işgal kuvvetleri komutanı tarafından şehri terk etmek konusunda dün yapılan sözlü tebligatta Harbiye Nezaretinden emir alınmadıkça şehri terk edemeyeceğimize dair yaptığımız sözlü protestomuza karşılık, Harbiye Nezaretinden emir alınsın alınmasın şehrin terk edilmesi ve aileleri ile birlikte subayları nakledecek vapurların yolda olduğu bildiriliyor. Kolordu birliklerinin İzmir'i terk etmeden önce kesin ve hızlı girişimlerde bulunarak ikinci bir hakarete uğramaya meydan vermeden, sonucun bugün akşama kadar bildirilmesini önemle rica ederim.

Madde 2. Bir baskı karşısında kolordunun Manisa'ya çekilmesi emrediliyorsa da birliklerin ve Kolordunun vapurlarla İzmir'e veya Mudanya'ya naklinin kararlaştırıldığı Yunanlılar tarafından bildirilmektedir. Bu konuda da kesin sonuçlu teşebbüsler yapılması ve bildirilmesini önemle rica ederim. 21.5.1919 17'nci Kumandanı Komutanı Tuğgereral Ali Nadir

İzmir'den Harbiye Nezaretine gelen şifredir.

Dün öğleye doğru yapılan etkili girişimler sonucunda hapsedilen subaylar tahliye edilerek bugün serbest bırakılmışlardır. Kolordu subay ve erlerinin İzmir dışına çıkarılacağı haberleri ısrarla dolaşıyorsa da hu konuda Yunanlılar tarafından henüz girişimde bulunulmamıştır. Böyle bir teklif karşısında kalındığı zaman ne şekilde hareket edileceğinin süratle emredilmesini önemle rica ederim. 20 Mayıs 1919 17'nci Kolordu Komutanı Ali Nadir”⁶²⁹

Gelen cevapta, istenenin yapılması gerektiği, isteyen subayların ve ailelerinin İstanbul'a gelebileceği söylenmekteydi.⁶³⁰ Hatta mecbur kalındığı takdirde Manisa-Turgutlu istikametine çekilinebileceği tavsiye edilmekteydi.⁶³¹ Bunun üzerine, 17'nci Kolordunun karargâhına ve İzmir'deki birliklerine mensup 88 Subay ve 950 Er

⁶²⁷ Akçakayalıoğlu, s:142

⁶²⁸ Umar, s:182,183

⁶²⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4127

⁶³⁰ Umar, s:182,183

⁶³¹ Coşkun, s:179

Mudanya'ya gönderilmiştir. Bu konuda Mudanya'ya daha önce bilgi verilmiş olmadığı için, onları taşıyan büyük yolcu gemisinin, yanındaki savaş gemisi ile gece yarısı Mudanya önünde belirip uzun süre projektörüyle çevreyi taraması, durum anlaşılncaya kadar, Mudanya'da büyük heyecan yaratmıştır.⁶³²

17'nci Kolordu İzmir'den ayrılınca, birkaç gün önce göreve başlayan yeni Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, 29 Mayıs 1919'da, 17'nci Kolorduya bağlı 56'ncı ve 57'nci Tümenlerin Komutanlıklarına şu emri göndermiştir:

“17'nci Kolordu kaldırılmıştır. Bu Kolorduya bağlı olup işgal sırasında İzmir dışında bulunan 56'nci Tümenin Komutanı Ali Nâdir Paşa, Yunanlılara esir olmasından sonra yüklendiği 17'nci. Kolordu Komutan Vekilliğini artık ifa etmeyecek ve Tümeni ile 14'üncü Kolordu emrine girecektir. İzmir ve çevresinin sorumluluğu bundan böyle 14'üncü Kolorduya aittir. İzmir ve Urla'dan gelecek bütün subaylar ve erler, 56'nci Tümenin karargâhını ve iki Alayını teşkil etmek üzere 14'üncü Kolordu tarafından Bandırmaya alınacaklardır. Yalnız eski 17'nci Kolordunun karargâh subayları şimdilik Mudanya'da kalacaklardır”

17'nci Kolordunun bu şekilde bitişi, Ali Nâdir Paşa'nın askerlik hayatının da bitişi olmuştur.⁶³³

Şevket Turgut Paşa müteakiben bir tedbir olarak Albay Bekir Sami'yi 56'nci Tümen Komutanı ve 17'nci Kolordu Komutan Vekili olarak tayin etmiştir. 61'inci Tümen Komutanlığına da, Albay Kâzım Özalp getirilmiştir.⁶³⁴

Bekir Sami Bey'in, bu göreve getiriliş sebebi, Rauf Orbay'a göre, Ege'de başsız kalmış ordunun başına geçerek ve orduyu toparlayarak Yunan işgallerinin daha içerilere yayılmasını önlemeye çalışmaktır.⁶³⁵

Tayin emrini alan Albay Bekir Sami Bey, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile görüşmeye gittiğinde, Şevket Turgut Paşa şöyle demiştir:

*“-Ülkenin çıkarları neyi emrediyorsa onu yap! Hükümetin belki seni koruyamaz. Belki çok kötü durumlara düşersin. Üzülme vatan ve millet kendisine hizmet edenleri, ölseler de aziz tanır!”*⁶³⁶

⁶³² Umar, s:182

⁶³³ a.g.e.,s:183

⁶³⁴ Apak, s:17

⁶³⁵ Gürler, s:41

Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile Bekir Sami'nin arasında geçen konuşmanın sonunda Şevket Turgut Paşa, biraz düşünerek, şunu da eklemiştir: "*Erleri ve subayları toplayınız fakat bir mecburiyet olmadıkça Yunanlılarla çarpışmamağa dikkat ediniz...*"⁶³⁷

Reddi İlhak Cemiyeti'nin çektiği telgraf, Balıkesir'de çok büyük yankı yapmış, vakit geçirmeden aynı günün akşamı Okuma Yurdu'nda bir toplantı yapılmış, toplantı sonunda Vehbi (Bolak) Bey başkanlığında 11 kişilik bir protesto heyeti seçilmiştir. Daha sonra bu heyette bulunan dört gayrimüslim uygun olmaz gerekçesi ile çekilen protesto telgrafına imza koymamışlardır. Böylece altında yedi kişinin imzası bulunan telgraf 16 Mayıs akşamı İstanbul'a çekilmiş ve Balıkesir'de 18 Mayıs akşamı yine Alacamescit'te toplanılarak Reddi ilhak Cemiyeti adına her türlü kararı almaya yetkili 41 kişilik bir heyet seçilmiştir. 19 Mayıs günü bu seçilenler toplanıp aralarından İstanbul ve Edremit'e gönderilmek üzere 2 heyet oluşturular. Bu heyetler derhâl yola çıkarak gittikleri yerlerde görüşmelerde bulunmuşlardır. İstanbul'a gönderilen Heyet, Damat Ferit Paşayla görüşmüş bir sonuç alamamıştı. Daha sonra Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey ile de görüşülmüş fakat bu görüşmeden de tatmin eden bir sonuç çıkmamıştı. Bunun üzerine Heyet kendi haklarını kendi başlarına korumaktan başka çare olmadığını anlamıştı. Ayrıca bu Heyet 28 Mayıs tarihinde daha sonra Balıkesir'e gelerek Millî Mücadele'ye katılacak olan ve Balıkesir'deki kongrelerle, "Balıkesir Heyeti Merkeziyesi"nin düzenlediği Alaşehir Kongresi'ne başkanlık edecek olan eski Balıkesir Mutasarrıfı Hacim Muhittin (Çarıklı) Beyle de İstanbul'da görüşmüştür.⁶³⁸

Trabzon'da 16 Mayıs günü şehrin ileri gelenleri belediye binasında bir toplantı düzenleyerek İzmir'in işgalini protesto etmeye karar vermişlerdir.⁶³⁹ 16 Mayıs 1919'da İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti, İstanbul'daki devlet adamlarına ve ABD temsilcisine şu şekilde telgraflar çekmiş ve işgali protesto etmiştir:

⁶³⁶ Coşkun, s.180

⁶³⁷ Aynı yer, s.180

⁶³⁸ Mustafa Ersem," Balıkesir Kongrelerinin Milli Mücadeleye Yaptığı Etkiler", **Askeri Tarih Bülteni**, Gnkur ATASE Yayınları, Sayı:53,Ankara,2002,s.134

⁶³⁹ İstiklal Gazetesi, 20 Mayıs 1919

"... Avrupa, on milyon Müslüman ve Türk'ün idam ve imhasına karar vermişse, milletimiz buna uymayacak ve vatan uğrunda, kahramanca çarpışarak ölmeye hazır bulunacaktır. Tarihe, bütün bir milletin varlığını savunmak için nasıl öldüğünü gösterecektir..".⁶⁴⁰

Yine başka bir telgrafla, Trakya Paşaeli Şubesi 17 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgalinden duyulan üzüntüyü Harbiye Nezareti'ne şu şekilde duyurmuştur:⁶⁴¹

"Harbiye Nezaretine

Ezelden beri Türk ve Müslüman kanıyla yoğrulan bedbaht İzmir'imizin hak ve adalete ve Wilson Prensiplerine muhalif olarak işgali bütün mevcudiyetimizle protesto ederiz. Bizden İzmir'i almaktan ise bizi esir ve bütün Türk ve Müslümanları denize gark ediniz. İzmir ilhakının reddi için her fedakârlığa hazırız. İhtiyar ve çocuklarımızdan gayri bütün kazamız ayak üzerinde ve heyecandadır. Bizi İzmir'e götürünüz. Vatan uğrunda gayri öleceğiz..

Trakya Paşaeli

Babaeski Kazası Ahalisi Namuna

Mümessili Hürşid

Trakya Paşaeli Şubesi

Belediye Heyeti Reisi Ömer

17.5.35"

Aynı gün, Mucur İslam Cemiyeti ve Milliye Heyeti de İzmir'in işgalinden duydukları üzüntüyü Harbiye Nezareti'ne şu telgrafla duyurmuştur:⁶⁴²

"Mucur

Dersaadet Harbiye Nezaretine

Sevgili vatanımızın icra-yı mühimmesinden (önemli olaylarından olan) bulunan İzmir'in, Yunanlılarca işgal ve ilhak edilmek üzere bulunduğu haber-i felâket emrini (felaket haberini) bugün aldık. Hissiyatımızın bir saiki (duygularımızın bir göstergesi) olarak hâl-i galeyanda ve orada kardeşlerimize muavenet-i imdâd edebilmek (yardımda bulunabilmek) için hazırlanmakta biz aynı zamanda Avrupa Hükümetine müracaatdan geri durmuyoruz. Eğer Avrupa bizim bu feryâd-ı hakk-ı guyânemizi (haklı sesimizi) duymazsa hakkımızı kendi kuvvetimizle müdafaa ve istirdâd (elde etme) hususundaki azmimiz kavidir (kesindir). Bize rehber olunuz.

Mucur Cemiyet-i İslamiye ve Milliye Heyeti

⁶⁴⁰ Gn. Kur. Bşk.lığı, **Atatürk**, Gnkur. ATASE yayınları, Ankara, 1980, s.143.

⁶⁴¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:112, belge no:4142

⁶⁴² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:112, belge no:4144

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 17.5.35 ”

Bu telgrafların yanı sıra, Yunanlıların karaya çıktıkları 15 Mayıs günü Türkiye'nin batı bölgelerinde protesto gösterileri yapılmıştı. 18 Mayıs günü Bursa'da, Havza'da ve Erzurum'da gösteriler düzenlenmişti ⁶⁴³ Erzurum'da yapılan mitingde konuşan Cevat Dursunoğlu, “*Tek çare silahlanıp saldırgana karşı koymaktır. Bunun dışında kurtuluş yolu yoktur*” demiştir. Bu gösterilere ilave olarak, Tavas'ta ve Kütahya'da da protesto mitingleri yapılmıştır. ⁶⁴⁴

İzmir'in işgaline Vahdettin bile ağlamıştır; Dâhiliye Nezareti tarafından 17 Mayıs 1919'da “Hükümetin sükûn ve asayışı ihlâl edecek en küçük teşebbüsü bile ibret olacak şekilde tenkile (ezerek yok etmeğe) karar verdiği” yolunda bir açıklamanın yapılmasına ve bu açıklamanın ertesi gün gazetelerde yayınlanmasına rağmen, aydınların öncülüğü ile şiddetli protesto gösterileri yapılmıştır. ⁶⁴⁵

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, İstanbul'daki devlet adamlarına, üniversite profesörlerine, ülke aydınlarına ve milli kurumlara bildirimler göndermişti. Bir benzeri Amerika Birleşik Devletleri temsilcisine de verilen bildiriye özet olarak

“...Avrupa on milyon Müslüman ve Türkün idam ve imhasına karar vermişse, milletimiz buna uymayacak ve vatan uğrunda, kahramanca çarpışarak ölmeye hazır bulunacaktır. Tarih, bütün bir milletin varlığını savunmak için nasıl öldüğünü gösterecektir. Aksine olarak Avrupa hak ve adalete dayanan Wilson Prensiplerini hakkımızda uygulamak niyetindeyse, İzmir, Aydın ve diğer Türk ülkelerinden herhangi bir karış yerin Yunanistan'a verilmesine kesinlikle karşı çıkar ve yurdumuzu savunuruz. Wilson Prensiplerinin 12'nci maddesine uygun olarak, Türklerin yerleşik bulunduğu bölgelerin ayrılmaz bir bütün halinde kalması gereği üzerinde kesinlikle ısrar ederiz”

denmekteydi. ⁶⁴⁶

Yine 18 Mayıs günü, İstanbul'da İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla bütün eğlence yerleri, okullar, mağazalar ve diğer kuruluşlar üç gün süreyle kapatılmış, her yerde bayraklar yarıya indirilmişti. ⁶⁴⁷

⁶⁴³ Mango, s:268

⁶⁴⁴ Zekeriya Özdemir, **Bahkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Hareketleri**, Tisamat Basım Sanayi, Ankara,1997,s.17

⁶⁴⁵ Umar, s:191

⁶⁴⁶ Akçakayalıoğlu, s:142

“*Alemdar Gazetesi*” Türk esnafın İzmir’in işgalini protesto etmek amacıyla 23 Mayıs gününe kadar kepenklerini kapalı tuttuklarını yazmıştır. “*İkdam Gazetesi*” ise bir Türk hanımının bütün Türklerin siyah kolluk takmaları ve bu kolluklar üzerine Türkçe ve Fransızca “*İzmir*” kelimesinin bulunmasını istediğinden bahsetmiştir.⁶⁴⁸

Hürriyet ve İtilâf, Sulh ve Selâmet, Milli Ahrar, Türkiye Sosyalist, Osmanlı Demokrat Partileri ve bazı dernekler bir araya gelerek İzmir’ in işgalini görüştüktan sonra hazırladıkları ortak bildiriye işgal kuvvetlerini protesto etmişlerdir. Ayrıca doğacak sonuçlardan işgalci devletlerin sorumlu olduğu, Türk milletinin kendi birliğini ve haklarını koruyacağı belirtilmiştir.⁶⁴⁹

Yine 18 Mayıs günü Beyazıt’ta bir protesto mitingi düzenlenmiştir.⁶⁵⁰ Bundan başka Üsküdar’da, Doğancılar meydanında çoğunluğu kadın olan binlerce Türkün katıldığı bir mitingde alınan kararları, Üsküdar kadınları Başbakanlığa ve İtilâf Devletleri temsilcilerine çektikleri telgraflarla iletmişlerdir:

*“...Yunanlılara tutsak olmaya asla tahammülümüz yoktur. Şimdiye kadar çokça akan insan kanı yetmiyorsa, çocuklarımızdan hayatta kalanlar helal ve kendi hayatımız da feda olsun”*⁶⁵¹

Bu mitingde Şâir Talat Bey, Kadınlar Derneğinden Sabahat Hanım, Dr. Ferruh Bey, Üsküdar Sultanîsi (Lisesi) öğretmenlerinden Mazhar Bey, Naciye Hanım konuşmuşlardır. Sömürgeci ve sömürücü dört büyük bağlaşıklık devletin (ABD, İngiltere, Fransa, İtalya) hükümet başkanlarına tek tek fertlerin gönderdiği protesto kartlarının sayısı iki üç günde 130.000’i bulmuştur.⁶⁵²

Doğancılar’da yapılan mitinge sütunlarında yer veren Vakit gazetesi, “İllerde galeyan devam ediyor” diye yazmıştı. Memleket gazetesinde yazan İ.Hami, İşgal Devletleri temsilcilerine açık mektup olarak kaleme aldığı yazısında,

“Sizleri yalnız bir misafir değil, Batının adalet mültecileri gibi karşıladık. Biz fikrimizi koruyoruz, koruyacağız... İzmir’den mahrum edilmemiz, havsalamızın

⁶⁴⁷ Coşkun, s:170

⁶⁴⁸ İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

⁶⁴⁹ Coşkun, s:170

⁶⁵⁰ Artuç, s:80

⁶⁵¹ Akçakayalıoğlu, s:144

⁶⁵² Umar, s:192

alamayacağı bir haksızlıktır..Biz Mondros Mütarekesini Yunanlılarla yapmış değildik; bu emrivakiinin düzeltilmesine aracılık etmenizi bekliyoruz..."

diyerek, dış güçlerden yardım umma isteklerini sürdürmüştür.⁶⁵³

İngiliz mandası taraftarı yayın yapan Alemdar gazetesi yazar Refi Cevat ise, "ingilizleri istiyoruz. Türkler kendi gücüyle adam olamaz, İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak" diye yazmıştır. İngiliz Dostları Cemiyeti'nin kurulduğunu haber veren Alemdar gazetesinin bir başka haberinde, İngiliz koruması ve desteğini sağlamak için gazete tarafından başlatılan kampanya için 24 saat içinde İstanbul'da 40 bin imza toplandığı yazılmıştı. İzmir'in Yunanistan gibi önemsiz bir devlet tarafından işgal edilmesini haksızlık olarak niteleyen ve tam bağımsızlık değil de İngiliz mandasını hedefleyen Tasviri Efkar gazetesi,

"...Hiçbir memleket siyasi bağımsızlığını kaybetmek istememekle ve bu uğurda canını bile fedaya hazır olmakla beraber, yine mesela bir İngiltere'nin veya o ayarda olan başka herhangi bir büyük devletin himayesini kabul edebilir. Halbuki Yunanistan için bu gibi teselli sebepleri söz konusu olabilir mi?...Yunanistan'ın hangi medeni meziyeti vardır?...Gösterilerin birbirini kovalamasına kalben ne kadar memnun olduğumuzu tarif edemeyiz. Millet, büyüğü küçüğü, kadın erkeği ile durmaksızın, hislerini, değişmez azmini açıklamakta devam etmelidir"

diye yazmıştır. Bu yorumun anlamı, İzmir'i İngiltere ya da başka bir büyük devlet işgal edebilir, ama Yunanlılar İşgal etmesindi. Bu fikirlerin sahipleri Yunan işgalinin arkasında İngiltere'nin ve büyük devletlerin bulunduğunu görememişlerdir.⁶⁵⁴

İzmir'in işgaline başka bir tepki de Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'den (Öztrak) gelmiştir. Faik Bey işgalci devletlerin temsilcilerine⁶⁵⁵ gönderdiği telgrafta, Yunanlıların İzmir'i terk etmedikleri takdirde, Denizli halkının İzmir'i savunacağını bildirmiştir.⁶⁵⁶ Mutasarrıf Faik Bey' in gönderdiği telgraf, özet olarak şöyleydi:

"Ahali, heyecan içinde, milletin haklarını savunmaya karar vermiştir. İzmir'deki facialar, bütün bölge halkında sonsuz bir nefret uyandırmıştır. Devlet ve milletin haklarını savunmak için herkes, her türlü fedakârlığa hazırdır. Yabancı bir devletin boyunduruğuna girmek ve değerli İzmirimizi onların

⁶⁵³ Coşkun, s:186

⁶⁵⁴ a.g.e.,s:187

⁶⁵⁵ Akçakayalıoğlu bu telgrafın Dâhiliye Nezaretine çekildiğini belirtmektedir. Bkz.:a g.e.s:143

⁶⁵⁶ Coşkun, s:170

*elinde bırakmamak için, her fedakarlığa katlanmak azmi, büyük küçük ayrılıksız herkeste vardır. Halk, yurtlarının yabancı elinde bırakılmasına asla razı değildir. Bu uğurda can vereceklerdir...*⁶⁵⁷

Bunlardan başka, Tire ve İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde yapılan mitinglerle ve Maçka, Zonguldak, Mudanya, Üsküdar, Alaşehir, Edremit, Bafra, Şebinkarahisar halkı adına İtilaf Devletleri temsilcilerine, Padişah ve İçişleri Bakanlığı'na çekilen telgraflarla işgal protesto edilmiştir.⁶⁵⁸ Edremit'ten yollanan bir telgrafta, bu bölgenin de işgal altına alınması halinde cereyan edecek vahim hadiselerle dikkat çekilmek istenmiştir.⁶⁵⁹

19 Mayıs pazartesi günü, Fatih Belediye Binası önünde, 50.000 kişi kadar bir halk topluluğu "Fatih Mitingi" ni gerçekleştirmiştir. Burada da Halide Edip, Prof. Selahattin Bey, Hüseyin Ragıp (Ege) Bey, Tahsin Fâzıl Bey, Meliha Hanım konuşmuşlardır.⁶⁶⁰ Halide Edip, "*Her gecenin bir sabahı vardır*" diye haykırırken, Prof. Selahattin Bey, "*Milletler uyanıyor, devlet oluyorlar, hakkını isteyen bir millet ortadan kaldırılamaz!*" demişti. Hüseyin Ragıp ise "*Hiçbir devletin bize efendi olmasına tahammül edemeyiz*" sözleriyle, mitinge katılan binlerce insanın duygularını dile getirmiştir.⁶⁶¹ Ayrıca Hüseyin Ragıp, "...*Anadolu'nun efesi ve onun asabiyeti kavmiyesi öyle bir ustura mahiyetindedir ki, onu yutmak isteyenlerin gırtlakını parçalar..*" diyerek duygularını dile getirmiştir. Yine Halide Edip padişahı en çok temsil edecek cesur bir kabine kurmasını istemiştir. Tahsin Fazıl Bey de İzmirsiz bir Anadolu'nun ruhsuz bir ceset olduğundan dem vurarak halktan dirayeti elden bırakmamasını istemiştir. Meliha Hanım ise, yedi asırdır payidar olan Osmanlı Devleti'nin yıkılırken bile ortalığı titreteceğinden bahsetmiş İzmir uğruna, vatan uğruna ölmenin kutsallığından söz etmiştir.⁶⁶² Miting sonunda Padişaha,

"Padişahımız! Biz İzmir de kadın erkek birçok milletdaşlarımızın esâfil (sefiller) kılıçları altında şehit edilmekte olduğunu öğrendiğimiz için artık

⁶⁵⁷ Akçakayalıoğlu, s:143,

⁶⁵⁸ Coşkun, s:171

⁶⁵⁹ İstiklal Gazetesi, 20 Mayıs 1919

⁶⁶⁰ Umar, s:191

⁶⁶¹ Coşkun, s:176

⁶⁶² İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

hayatımız pahasına da olsa mevcudiyet-i milliyemizi izhar etmek (ulusal varlığımızı açığa vurmak) üzere ferman-ı hümayunlarına intizar ediyoruz”

diyen bir dilekçe takdim edilmiştir. Ayrıca çeşitli kuruluşlar, ABD Cumhurbaşkanı Wilson’a protesto telgrafları çekmişlerdir.⁶⁶³

Ertesi günkü (20 Mayıs 1919) Vakit gazetesi, Fatih'teki mitinge 50 bin kadın ve erkeğin katıldığını aktarırken, aynı tarihli İstiklal gazetesi, bu sayının 80 bin olduğunu yazmıştı. Gazetede yer alan başka bir haber, İngiltere Büyükelçiliği baş tercümanının Damat Ferit Paşa'yı ziyareti ile ilgiliydi. Baş tercüman, hazırlanmakta olan mitinglerden duyduğu rahatsızlığı belirtmiş ve "İstanbul'da ihtilal hazırlanıyor" diyerek önlem alınmasını istemişti.⁶⁶⁴

Aynı konuya ilişkin İstiklal Gazetesi yapılan bu gösteri ve mitinglerin İngiliz Hükümetini rahatsız ettiğinden söz ederek. İngiliz Sefirinin Damat Ferit'i ziyaret ettiğini, bu konudaki şikâyetlerini dile getirdiğini ve İstanbul'da bir ihtilal hazırlandığını iddia ederek tedbir alınmasını istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Damat Ferit gösteri yapılmasını yasaklamıştır.⁶⁶⁵

Protesto mitingleri İstanbul dışında da devam etmiştir. Niksar'da on bin kişinin katıldığı mitingde, Wilson İlkeleri'nin uygulanması protesto edilmiştir. Gece Alaşehir Ulucami' de yapılan kalabalık bir toplantıda, Kuvayı Milliye için çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. Babaeski' den çekilen telgrafta, 10 bin kişinin toplanmış olduğu belirtilerek, "*İşgal operatif amaçla geçici ise, büyük devletlerce yapılsın*" denmiştir. Edirne halkı da İzmir'in işgalini protesto etmiştir.⁶⁶⁶

Giresun'da da Belediye Başkanı Osman Ağa'nın başkanlığında büyük bir miting tertiplenmiş ve işgal protesto edilmiştir; Çamlı Çarşı Cami-i Şerife'de toplanan Giresun ahalisi, Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya gönderilmek üzere protesto telgrafları hazırlamışlardır.⁶⁶⁷

17 Mayıs günü yapılan bu miting sonunda Sadrazama çekilen telgrafta,

⁶⁶³ Umar, s:191

⁶⁶⁴ Coşkun, s:176

⁶⁶⁵ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁶⁶⁶ Coşkun, s.177

⁶⁶⁷ İstiklal Gazetesi, 20 Mayıs 1919

"... Hükümetinizi idamımızı tebliğe memur görmek istemiyoruz. Sizi Türk sadrazamı bilerek hitap ediyoruz... İzmir'in Yunan'a ilhak edildiğini öğrendiğimiz gün Giresun muhiti akissiz kalmayacaktır ve hiçbir kuvvet bizi azmimizden çeviremeyecektir..."

denmiş ve Padişaha da şu telgraf çekilmiştir:

"Ey ulu Hakan, tacından İzmir elmasını Türk kanlarıyla boyayarak koparıyorlar. Sıra yarın bizlere gelecek, Senelerce serhatlarda dolaşan biz Türkler ipte değil, süngüde can vermek için hazırız. Semamızda al bayrak alındığı gün, zümrüt dağlarında kanlarımız bir al bayrak serilecek. Dökeceğimiz kanlara iştirak edecek, bayrağımıza taç giydirecek, Âli Osman'ın kanını taşır, Orhan'ın, Ertuğrul'un bir oğlunu gönderiniz..."⁶⁶⁸

İzmir'in işgali üzerine Yunanlılar propaganda faaliyetlerine girişmişler ve "İzmir'e çıkan Yunanlılara Türkler silahla saldırmıyaydılar, Yunanlıların kimseye dokunmayacaklardı" temasını işlemişlerdir. Propagandada Yunanlıların bu davranışlarının itilaf kuvvetleri tarafından da uygun görüldüğü, öyle olmasaydı bu devletlerin gözü önünde cereyan eden olaylara seyirci kalmayacakları belirtilerek Yunanlıların işgal bölgelerinde her şeyi yapmaya muktedir oldukları ifade edilmiştir.⁶⁶⁹ Askerler arasında da olumsuz bir hava mevcuttu. Daha önce Yunanlılar tarafından esir alınıp sonradan serbest bırakılan askerler, 57'nci Tümen'e katılmışlardı. Bu askerlerin anlattıkları, diğer kimi askerler üzerinde olumsuz bir etki yapmış olacak ki, firar olayları sık görülmeye başlamıştı. Özellikle Söke ve Aydın Garnizonları'ndaki askerler gruplar halinde firar ediyorlardı. Öyle ki firar eden askerlerin peşi sıra gönderilen jandarmalar bile geri dönmez olmuştu.⁶⁷⁰ Örneğin Ödemiş'teki bölüğün komutanı Hüsamettin, o günlerde Celal Bayar' a mevcut durumu şöyle anlatmıştır: "İzmir' den kopup gelen panik ve kaçak asker seli, bizim bölüğü de sürükleyip götürdü. Ortada bir makineli tüfekle ben ve bir de subay Mehmet Efendi kaldık."⁶⁷¹ Tire'ye çekilen subay ve eratin Aydın'a gelmeleri ve burada toplanmaları emredilmiş, bu emre rağmen eratin dağılması devam etmiştir; yalnız Binbaşı Aziz ile bir kısım subay emre itaat ederek bir araya gelmişlerdir.⁶⁷²

⁶⁶⁸ Taşkiran, s:12

⁶⁶⁹ İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

⁶⁷⁰ Coşkun, s:177, İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

⁶⁷¹ Avcıoğlu, s:971

⁶⁷² İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

Öyle ki, firarlar sonucunda Selçuk'taki 56'ncı Tümen'e ait mühimmat deposunu Rum çetelerine karşı koruyacak asker dahi kalmamıştır. Bunun için sivil halktan beş kişilik gönüllü bir koruma timi oluşturulmuştur.⁶⁷³ Tümen Komutanı, bu durum karşısında sert önlemlere başvurmak zorunda kalarak, kaçanlardan dur emrine uymayanların vurulmasını içeren bir emir yayınlamıştır. Harbiye Nezareti ise firar olaylarının artması karşısında ilk önlem olarak, kıtaların Hıristiyan kökenli askerlerden ayıklanması ve Türk askerlerin Hıristiyanlarla temas kurmasının önlenmesi gerektiğinin emretmişti.⁶⁷⁴

Askeri birliklerde çözülme devam etmiştir. Aydın bölgesindeki 57'nci Tümen dağılmıştı. Hatta o günlerde dağlarda mukavemeti örgütlemeye çalışan Celal Bayar içinde bulunulan durumu şu şekilde aktarmıştır:

“İzmir’ den kopup gelen panik havası, 57. Tümen erlerine ve jandarmalara bulaşmış, bunların çoğu görevlerini bırakıp savunmuşlardı. Elde bulunan kuvvetlerle firariler arasında yer yer çarpışmalar olmuştu. Ortada dayanılacak, maneviyatı sağlam toplu bir kuvvet pek az kalmıştı. Halk ve askerler, savunma ve teslim yanlısı olarak ikiye ayrılmıştı.”⁶⁷⁵

57'nci Tümen'in Suvari Bölüğü, köylerden zorla asker toplamaya kalkışırsa da, kaçışların hızlanmasını önleyememiştir. Bu bölüğün komutanı Yüzbaşı Ekrem, Sarayköy'den yazdığı 12 Haziran 1919 tarihli yazıyla ersiz kalan atları ne yapacağını Tümen' den sormak zorunda kalmıştır:

“57'nci Tümen Komutanlığına,

Şimdiye kadar varlığını mümkün olduğu kadar korumuş olan Suvari Bölüğü, ileri hareket edileceği umuduyla, büyük bir kıvanç ve istekle Sarayköy'e vardığında, köylerden zorla sürüklenip getirilen askerlik çağındaki erlerin birer ikişer kaçıışı yüzünden, 11 Haziran 1919'da üç asker silah ve atı ile ve bugün bölüğün büyük kısmı kaçmıştır. Hayvanlar yüzüstü kalmak üzeredir. Böylece fazla kalan hayvanların nereye götürüleceğini bildirilmesini ve hayvanların tümünün yitirilmesi durumunda hiçbir sorumluluk kabul edemeyeceğimi arz ederim.”⁶⁷⁶

⁶⁷³ Coşkun, s:177, İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919

⁶⁷⁴ Coşkun, s:177

⁶⁷⁵ Avcıoğlu, s:971

⁶⁷⁶ Aynı yer

57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) de, 23 Mayıs 1919 günü, tümenin durumu hakkında Harbiye Bakanlığına şu yazıyı yazmıştır:

“Erlerin pek kötü bir duyguya kapılarak, bunca etkili öğütlere, yaralamak ve öldürmek ölçüsüne varan Tümen’ in şiddet tedbirlerine karşın, yüzde 95 ölçüsünde dağılması, Tümen’ i pek acı bir biçim ve durumda bırakmıştır. Elde kalan erler, memleketleri uzak, namuslu pek az erlerden ibaret kalmıştır.”⁶⁷⁷

Denizli Mutasarrıfı Faik (Öztrak), 57'nci Tümen’ in ve askerlerin durumunu Mayıs ayı sonunda bildirdiği raporunda hayli karamsar bir tabloyu yansıtmıştır:

“İzmir olayları asker üzerinde kötü etki yaptı, işgal edilen yerlerdeki askerin tutsak edildiği fikri yayıldı. Böylece önce 57'nci Tümen erleri, toptan denilecek ölçüde firar ettikleri gibi, şimdi de buradaki topçu erleri dağılmış ve ancak 60 mevcudu kalmıştır. Silah ile kaçan asker, kırlarda ve yollarda rahat durmayarak olaylar çıkartıyor. Bunların yakalanması ve asayişin sağlanması, kuvvetli bir jandarmanın varlığına bağlı iken, onun da durumu, üzüntüyle bilinmektedir... Şimdiki durumda en önemli ödev, jandarmaların kaçışlarına engel olmak ve kendilerini iyi bir durumda bulundurmakla birlikte, mevcutlarını artırmaktır. Bu amacın sağlanması, hükümetin paraca özveride bulunmasına bağlıdır; daha şimdiden görevini iyi yapan ve büyük özveriyle kaçanları yakalayan, ya da şuraya buraya saldırılarını geri püskürten erlere derhal para armağanı vermek yoluyla hizmetlerini değerlendirmek ve arkadaşlarını heveslendirmek ve hatta mümkün ise hepsine geçici süre için ayda beşer, onar lira armağan vermek ve geçici olarak güven verici bazı kişileri jandarmaya kayıt ederek asayiş kuvvetini nitelik ve nicelik bakımından güçlendirmek pek gerekli ve faydalı bir tedbirdir.”⁶⁷⁸

Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığının ertesi günü Damat Ferit'e bir telgraf çekmiş ve “İzmir'in işgalini ulusun asla kabul etmeyeceğini bildirmişti.”⁶⁷⁹ Aynı telgrafta Mustafa Kemal Damat Ferit Paşa Hükümetinin ulusal çıkarları korumak yolunda kararlı adımlar atacağına inandığını da belirtmiştir.⁶⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne göndermiş olduğu başka bir telgrafta ise, İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmaları üzerinde durarak şu önemli noktalara işaret ederek,

⁶⁷⁷ a.g.e.,s.972

⁶⁷⁸ Aynı yer

⁶⁷⁹ Necati Çankaya, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, Tifdruk Matbaacılık Sanayi A.Ş.,İstanbul,1985

⁶⁸⁰ Mango, s:263

"İngilizler anlaşma hükümlerine aykırı bir şekilde istedikleri yere asker çıkarır ve özellikle birliklerini içerideki illere gönderirlerse Osmanlı hükümetinin etkinliğini göstermeye ve düzeni sağlamaya yönelmiş olan görevi güçleştir; bu gibi durumların önlenmesi ve milli haklarımıza karşı olan bu türlü saldırıların İstanbul hükümetince durdurulması gerekir"

demiştir.⁶⁸¹ Mustafa Kemal Paşa aynı zamanda Samsun'da Ordu Müfettişi sıfatıyla hazırlamış olduğu 22 Mayıs 1919 tarihli rapor ile bütün memleket kaderi ile ciddi bir biçimde ilgili olduğunu da göstermektedir. Bu rapor Milli Mücadelenin ilk ana programını teşkil etmiştir; özetle şu fikirleri içermektedir:

- 1) Samsun Bölgesi Rumları siyasi emellerinden vazgeçerlerse asayiş kendiliğinden düzelir.
- 2) Türklüğün yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.
- 3) Yunanlıların İzmir'de hakları yoktur. İşgal geçicidir.
- 4) Millet milli hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır.⁶⁸²

Aynı raporda Mustafa Kemal, İzmir'in işgalinin tamamen hayati ve milli bir mesele olduğunu belirtmiş ve İzmir'in Türklerce bilhassa İstanbul kadar önemli olduğunun altını çizmiştir.⁶⁸³ Bu raporla birlikte Mustafa Kemal, isgallere karşı milletçe tepki gösterilmesi ve bunun devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁸⁴

Bu çabalar, protestoları ve gösterileri daha da hızlandırmıştır. Fakat Trabzon ve Erzurum gibi, Erzurum Kongresi'ne öncülük eden iki büyük ilde, İzmir işgalinin protestosunda duraksama görülmüştür. Trabzon ahalisi Rumlar uygunsuz davranışta bulunabilirler ve hiç yoktan olay çıkarabilirler endişesi ile kararlaştırdığı gösteri toplantısını yapmaktan vazgeçmiştir. Gösteriyi hazırlayacak kurul isim listesinde Rum temsilciler İstrati ve Polidis de mevcuttu. Trabzon milliyetçileri, böylece kendilerini Rumlardan korumayı ummuşlardı. Erzurum'da da eşraf, İzmir işgalini

⁶⁸¹ Coşkun; s:179

⁶⁸² Eroğlu, s:174,175

⁶⁸³ Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, TTK Basımevi, Ankara,1991,s:25

⁶⁸⁴ Nutuk-1,s:27

protesto için gösteri düzenlemenin başlarına iş açıp açmayacağını Karabekir Paşa' ya sormuşlardır:

“ --- Doğu için fenalığı olur mu? Erzurum' daki İngilizlerin gözü önünde iyi olur mu?”⁶⁸⁵

Fakat yine de 14.5.1919 tarihinde Reddi İlhak Cemiyeti tarafından İzmir'in işgal edildiğini bildiren ve bütün yurt insanını protesto ve mitingler düzenlemeye çağırarak bütün yurda çekilen telgrafın Erzurum kentinde tesiri büyük olmuştur. Özellikle 15'inci Kolordu mensubu İzmirli subay ve erler bu haberden çok etkilenmiş ve heyecanlanmışlardır. Konu hakkında Kazım Karabekir Paşa, Genelkurmay'a aşağıdaki şekilde rapor vermiştir:⁶⁸⁶

“ İvedi

Erzurum'dan Harbiye Nezaretine gelen şifredir.

1. İlhakı Red Millî Heyeti imzasıyla bütün belediye başkanlarına gelen ve 14.5.1919 tarihli açık bir telgraf sureti aşağıda aynen arz edilmiştir.

2. Bu telgraf Erzurum halkı üzerinde çok büyük etki yapmıştır. Halk büyük heyecan içinde olduğu gibi bu haber kolorduyu, özellikle İzmirli asker ve subayları çok fazla etkilemiştir. Bu gibi önemli olaylardan kolordunun daha önce haberdar edilmesini önemle rica ederim. Telgraf sureti: Bütün vilâyet, sancak, kaza nahiyeleriyle başkanlıklarına İzmir ve havalisi Yunanistan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve çevresi tamamen ayakta ve heyecan içindedir, İzmir son ve tarihî gününü yaşıyor. Son kurtuluşumuz sizin göstereceğiniz yardıma bağlıdır. Mitingli telgraflarla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız. Ağırbaşlılığınızı ve sükûnetinizi son derece muhafaza ederek kimsenin incinmemesine özen gösteriniz. Harekât 392.

26 Mayıs 1919 Genelkurmay / 26 Mayıs 1919

15 nci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir

Bu meyanda İzmir'in işgali, bütün yurttaki bir üzüntü yaratmış ve en coşkulu biçimde protesto edilmiştir. Protesto, özellikle İzmir'e benzer bir yazgının yakın olduğunu sezen, Rumların sürüldüğü kıyı şehirlerinde şiddetli olmuştu. Örneğin Edremit'te protestoya Hürriyet ve İtilaf Partisi de katılmıştı.⁶⁸⁷

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini haber alan İstanbul'da ikamet eden İzmirli, şehri kurtarmak için takip edilecek yolu belirlemek amacıyla 20

⁶⁸⁵ Avcıoğlu, s:1235

⁶⁸⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4134

⁶⁸⁷ Avcıoğlu, s:1235

Mayıs günü Sirkeci’de Ali Efendi tiyatrosunda toplanmışlar ve “*Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti*” adında bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyetin kurucuları arasında Paris Şehbenderi Lütfü, Dava Vekili Ahmet Ramiz, Milli Mensucat Müdürü Şükrü, Bahri Sefid Oteli sahipleri Rodoslu Ali ve Hilmi Beyler, Hacim Muhittin (1’inci T.B.M.M üyesi ve Ankara hükümeti Bursa eski Valisi) bulunmaktaydı. Daha sonra Hacim Muhittin önderliğinde bir grup başta Kara Vasıf olmak üzere Keçecizade Hafız Talat ve Sındırgılı Mustafa Bey gibi bazı şahıslarla görüşmeler yapmış ve 11 Haziran günü Bandırmaya geçerek Balıkesir’deki Tümen Komutanı Kazım Bey ile temaslarda bulunmuşlardır.⁶⁸⁸

20 Mayıs günü, Damat Ferit Paşa İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb’i ziyaret etmiştir. Webb’e “*Kararım bir daha görev almamaktı*” diyen Damat Ferit Paşa, “Anlaşma Devletleri temsilcilerinin ülkenin daha uzun süre hükümete kalırsa dağılır uyarısı üzerine hükümeti kurduğunu ” söylemiştir. Yeni kabinede İçişleri Bakanlığı’na atanan Ali Kemal, Fransız Yüksek Komiserliği’ne giderek Defrance’a Fransız himayesi önerildiği takdirde Osmanlı hükümetinin bunu kabule hazır olduğunu bildirmiştir. Osmanlı hükümeti çaresizlik içinde kendisini yabancı işgalcilere göre ayarlamıştı.⁶⁸⁹ Bu konu 22 Mayıs günü Fransız Dışişleri Bakanlığı’na İstanbul’dan çekilen gizli bir telgrafla bildirilmişti. 24 Mayıs günü çekilen başka bir gizli telgrafta aynı teklifin İngiliz ve İtalyanlara da yapıldığının sanıldığı, hükümetin himaye konusunda kararlı olduğu, ancak İngiltere ve Fransa arasında tereddüt ettiği, Damat Ferit’in ise İtalya üzerinde ısrar ettiği ve ayrıca İngilizlerin Türk Basınında kendi lehlerinde propaganda faaliyetinde bulunduğu, yakında İngiliz yanlısı bir cemiyetin (İngiliz Muhipler Cemiyeti) kurulacağı bildirilmiştir.⁶⁹⁰

Manda taraftarı olan yalnız hükümet yetkilileri değildi. Türk gazetecilerinden kimileri İngiliz korumasını savunan yazılar yazıp, ısrarla bunun propagandasını yapmışlardır. Alemdar gazetesi İngilizciliği yaygınlaştırmak amacıyla İngiliz destek ve korumasını isteyen bir uyarı bildirgesi hazırlamıştır. Bu bildirge gazetenin idare binasında imzaya açıldı. Yazarlarından Refi Cevat şunları yazmıştı: “...*Bütün dünya*

⁶⁸⁸ Şerafettin Turan, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919–1920)**, Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara,1967,s:3

⁶⁸⁹ Coşkun, s:183

⁶⁹⁰ Yavuz, s:34

*İngiliz adaletine hayrandır. Karşımızda böyle bir yardımcı kuvvet olsun ki bütün gücümüzle hak isteriz! diye bağırabilelim."*⁶⁹¹

Sait Molla'nın öncülüğünü yaptığı İngiliz Muhipler (Dostlar) Cemiyeti, kuruluş bildirisini İçişleri Bakanlığı'na sunmuştu. Sait Molla Cemiyet adına belediye başkanlarına çektiği telgrafta, cemiyetin kurulduğunu bildirerek ve onlardan işgal devletleri temsilcilerine, hükümete ve gazetelere birer telgraf çekerek, İngiliz korumasını istemelerini önermişti. İstanbul gazetelerinde Sait Molla'nın şu sözlerine yer verilmişti:

*"Memleketimizin bugününü ve geleceğini kurtaracak biricik çare İngiliz himayesidir. Millet zaman geçirmeden hükümetten bu korumayı istemelidir."*⁶⁹²

İşgali izleyen günlerde protesto ve gösteriler yoğunluğunu arttırmıştır. İstanbul başta olmak üzere birçok yörede mitingler düzenlenmiş, İstanbul'daki işgal güçleri komutanlıklarına⁶⁹³ (İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Londra'ya 657 adet protesto telgrafı aldığını bildirmiştir⁶⁹⁴, Osmanlı sarayına ve Hükümete ülkenin her tarafından ve bu arada halkın tepkilerini dil getiren özellikle muhtelif Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinden telgraflar çekilmişti. Bu telgraflarda ulusun kendini savunacağı söylemleri yer almaktaydı. İzmir'in işgali Anadolu halkı üzerinde bütünleşme ve kenetlenme bakımından olumlu etki yaratmıştı.⁶⁹⁵

Gerek Sadarete, gerekse İtilaf devletleri mümessillerine çekilmiş olan protesto telgraflarının amacına ulaştığını söylemek pek mümkün olmamaktadır. Yunanlılar Batı Anadolu'da yayılmalarını sürdürerek işgal, zulüm ve katliam bölgelerini genişletmişlerdir. Yunanlıların bu faaliyetlerinin Türk halkı arasındaki dayanışmayı sağladığı muhakkaktır. Kendi vatanlarındaki Yunan vahşetine karşı çıkan Türk halkının heyecan ve galeyanı büsbütün alevlenerek genel bir halk mücadelesine dönüşmüştür.⁶⁹⁶

⁶⁹¹ Coşkun, s:183

⁶⁹² Aynı yer

⁶⁹³ Öztoprak, s:47

⁶⁹⁴ Coşkun, s:164

⁶⁹⁵ Öztoprak, s:47

⁶⁹⁶ Ayıışı, s:12

Ilgın, Karaman, Alaşehir, Niğde, Keçiörlü, Ezine, Yalvaç, Karacasu, Silifke'den de İtilaf devletlerine protesto telgraftan çekilmiştir. Aydın, Konya, Muğla ve Burdur'da mitingler yapılmıştır. İnegöl'de yapılan mitinge beş bin kişi katılmış, Kastamonu ve ilçelerinde yapılan mitingde milli yas ilan edilmişti. Bursa, Tavas, Bayramiç, Seydişehir' de de mitingler yapılmıştır.⁶⁹⁷

Zonguldak'tan yollanan bir telgrafta, İzmir'in işgalinin Türklerin kalbinde kabul edilemez bir yara açtığı, bu sebeple de birçok kanın döküleceği belirtilerek,

"...İzmir'siz bir Türk, başsız bir ceset halinde kalacağından bu kıymetli uzvumuzu kaybetmektense, malımızı, hayatımızı bu uğurda fedaya razıyız. Bu sebeple işgal keyfiyetini Zonguldak İslam Ahalisi bütün varlığı ile protesto eder ve sevgili İzmir'imizin mukadderatı hakkında İtilaf Devletlerince yapılan muamelelerin düzeltilmesi için, hükümetimizin yapacağı teşebbüs ve çalışmalarına bütün kuvvetimiz ile yardımcı olacağımızı arz ile hayırlı neticelere sabırlık ile intizar eyeriz..."

denmekteydi.⁶⁹⁸

İzmir işgal edilirken yurdun dört bir tarafındaki bu kaynaşmaların ilginç bir örneği Denizli' de yaşanmıştır. Denizli halkının katıldığı mitingde Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin yaptığı ateşli konuşma Kuvayı Milliye tarihine geçmiştir. Müftü Ahmet Hulusi Efendi,

"İşgale uğrayan memleket halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayindir. (Tanrı buyruğudur) Fetva veriyorum, silah ve cephaneye azlığı veya yokluğu, mücadeleye mani olamaz. Yerli Hıristiyanlara dokunmayınız"

demiştir.⁶⁹⁹

Balıkesir'de ise yörenin ileri gelenleri 25 Haziran 1919'da Alacamescit'de toplanmışlar, Milli Mücadelenin gönüllülerden oluşan birliklerle yapılmasının mahzurlu olacağına ve bu nedenle hazırlanacak listeye göre 1902 ve 1903 doğumlulardan müteşekkil asker toplanması kararı alınmıştır.⁷⁰⁰ Bir mevlid-i Nebevi kıraati vesilesiyle toplanan Balıkesirliler, ilhak'ı fiilen reddetmek, yani "harp etmek" kararı vermişlerdir:

⁶⁹⁷ Coşkun, s:160,164

⁶⁹⁸ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁶⁹⁹ Coşkun, s:160

⁷⁰⁰ Zekeriyâ Özdemir, s:28

"— Bizim atacağımız her kurşun Şark ve İslâm âleminin kurtuluşuna; yoksa ataletimiz maazallah ebedi esaretine sebep olacaktır." inancı ile kırkbir kişiyi aralarından seçtiler. Bu kırkbir kişi de 19 Mayıs 1919 günü toplanıp, aralarından bir "Heyet-i Merkeziye" seçmişti.⁷⁰¹

İzmir'in Yunanlılarca işgali basında da önemli yer tutmuştur. "*Tasvir-i Efkar Gazetesi*" 19 Mayıs 1919 tarihli baskısında "İzmir Bizimdir" başlıklı bir makale yayımlamıştır. Aynı gazete 21 Mayıs günü yayımladığı bir başyazıda yapılan ve yapılacak mitinglerin önemini belirtmiştir.⁷⁰² Aynı gazete, Velid Ebüzziya'nın,

"Bütün bu gösteriler, memleketin gerçek evlatlarının vatanın devamı ve varlığına ait meselelerde nasıl sağlam ve azimli olduğunu göstermektedir. Milli kitlenin gösterdiği birlik öyle bir kuvvettir ki, o kuvvet her halde ve her zaman tesir ve hükmünü icra edebilir"

sözlerine yer vermiştir.⁷⁰³

İzmir'deki Türk gazeteleri ise Wilson ilkelerinin uygulanmadığını vurgulayan yazılarında, halkı mücadele etmeye çağırmışlardır. İstanbul'da yayımlanan gazeteler Wilson ilkelerine çatarak, İzmir'deki nüfus üzerinde rakamsal bilgiler vermişlerdir. "*Memleket*" ve "*İstiklal*" gazeteleri Mustafa Kemal'in Bandırma Vapuru ile Samsun'a hareket ettiği haberini vermiş. "*Vakit*" ise "İşgalin anlamı: Acaba bu işgal bir siyasi deneme midir?" başlığını atmıştır.⁷⁰⁴

"*İleri Gazetesi*": "*Wilson ilkeleri nerede? Hakkın kuvvete üstün gelmesini istiyoruz*" çağrısını yapmış, "*Hadisat Gazetesi*" İzmir'de yaşayan 1.239.782 Türk'ün, 298.373 Rum' un esaretine bırakıldığını belirtmiştir. Alemdar gazetesinde İngilizleri ve işgali destekleyen Refi Cevat ise, İzmir'in Yunanistan'a verilmesini protesto edenlere çatarak; "*İzmir'i Yunanlılar, Anlaşma Devletleri'nin yardımcı kuvveti olarak işgal ettiler*" demiştir. Aslında işgali Yunanlıların yapmadıklarını, kendilerine bahsettiğimiz hakka dayanarak anlaşma devletlerinin yaptıklarını ileriye sürmüştür."

⁷⁰¹ Ahmed Aydın Bolak, "Milli Mücadelede Balıkesir", **Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası**, İstanbul, 1986, s:54

⁷⁰² M.Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, D&R Yayınları, İstanbul,2002,s:347

⁷⁰³ Coşkun, s:178

⁷⁰⁴ İnuğur, s:354

İzmir'den ümit kesmeye gerek yoktur" sözleriyle Refi Cevat, işgal kuvvetlerinin sözcülüğünü yapmıştır.⁷⁰⁵

"*The New York Times Gazetesi*"nin, "Paris'ten gelen haberlere göre, yakında imzalanacak anlaşmalarla Avrupa'daki Türk egemenliğinin son kalıntıları da temizlenmiş olacaktır" biçimindeki yorumu, bir anlamda Batılı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili düşüncelerini ve emellerini yansıtmıştır.⁷⁰⁶ Haftalık olarak Balıkesir'de yayınlanan "*Ses Gazetesi*" İzmir ve havalisinin kimseye verilemeyeceği fikrini yazılarında savunmuştur.⁷⁰⁷

İzmir'in işgaline Fransızlar bir tepki göstermemiştir. Ancak bazı yazarlar işgali kınayan yazılar yazmışlardır. Bunların başında Claude Ferraire, Pierre Loti gelmekteydi.⁷⁰⁸ Fransız Hükümeti'nin yarı resmi yayın organı Le Temps, 19 Mayıs tarihli yazısında "*Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması Fransızların çıkarlarına uymaz*" derken, Marsilya gazetesi, "*Mademki Türkiye parçalanıyor, ziyafete geç kalanlardan olmayalım*" diye yazmıştır.⁷⁰⁹

Gazetelerin İzmir hakkındaki bu haberleri, Amiral Webb'in 19 Mayıs tarihli raporuna şu şekilde yansımıştır:

*"Müslümanların duyguları burada İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı hızla tebellür etmektedir (meydana çıkmaktadır, görünmektedir.) ...Halkın duygularını barışla ifade etmesini zorla engellemek için bir teşebbüste bulunulmuş değildir..."*⁷¹⁰

Aynı gün, "Milli Birlik Kabinesi"ni toplayan Damat Ferit bir beyanname yayımlayarak "*Padişah'ın yüreğinin ıstıraptan sarsıldığını*" halka ilân etmiştir. Kendisi ise, "*adî bir nefer gibi vazifesini yapmağa hazır*"⁷¹¹

İşgale karşı oluşan tepkilerin bir bölümü verimli olmuşken bir bölümü ise istenen amaca ulaşamamıştır. İzmir'in işgali üzerine, içerilere çekilen subaylar, yılgınlık ortamında tehlike olarak addedilmişti. Seydiköy ve Gazimir'deki

⁷⁰⁵ a.g.e., s:354

⁷⁰⁶ Coşkun, s:168

⁷⁰⁷ İnuğur, s:354

⁷⁰⁸ Belen, s:61

⁷⁰⁹ Coşkun, s:178-179

⁷¹⁰ Jaeschke, s:82

⁷¹¹ Aynı yer

birliklerden ayrılarak Tire' ye çekilen Binbaşı Aziz Bey başkanlığındaki subaylar, Tire'de mukavemet için halktan bir milis kuvveti oluşturmaya çalışmışlar ancak bu çabaları tepki toplamıştır. Öyle ki, Tire' de subaylar istenmeyen kişi ilan edilmişlerdi. 18 Mayıs' ta Tire Askerlik Şubesi Reis Vekili Yüzbaşı Mehmet ve Belediye Reis Vekili Abdülkadir'in imzasıyla Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Kumandanlığı'na bir telgraf çekilmiştir.⁷¹² Telgrafta yer alan hususlar şu şekildeydi:

*“Her ne kadar asayiş sağlanmışsa da, burada kalan bir kısım asker ve subayların memleketin ihtilaline yol açmak girişiminde bulduklarını öğrenen memleket halkı, bunların buradan hemen ayrılmalarını ısrarla istemektedir.”*⁷¹³

Tire Belediye Başkanı Vekili Abdülkadir de Tümen Komutanı Albay Şefik Aker' i şu şekilde uyarmıştır:

*“İzmir dolaylarından geri çekilmiş ve Binbaşı Aziz Bey komutasında 25 kadar subay ile 50 kadar erden kurulu bir kuvvet vardır. Memleketi ihtilale vermek için buradan hareket etmiyorlar. Müslim ve gayrimüslim bütün ahali heyecandadır. Bunlar hakkında yapılacak işlemin acele yapılması ahali adına rica olunur.”*⁷¹⁴

57'nci Tümen Komutanı (Albay Şefik Aker), bu telgrafa yanıt olarak, Binbaşı Aziz Bey'in askerlerini toplayarak bir bölük teşkil etmesini, müteakiben Tire'den ayrılmasını ve Aydın'a gelmesini istemiştir. Bu vesileyle, Binbaşı Aziz, Aydın'a gidecek, emrindeki askerler ise dağılmış olacaktı.⁷¹⁵

Aydın'da da benzer bir hava hâkimdi. Aydın'a giden İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti kurucularından Ş. Oğuz Alpkaya'nın mukavemet çağrısına halkın verdiği yanıt,

“Biz bu durumda bir şey yapamayız. Ortada bir hükümet var. O bir şey yaparsa yapar. Yapmazsa bizden bir yardım beklemeyin. Biz bir şey yapamayız ve istediklerinizi de veremeyiz. Nereden geldiyseniz oraya dönün. Bizim de başımızı belaya sokmayın”

⁷¹² Coşkun, s:171

⁷¹³ Avcıoğlu, s:977

⁷¹⁴ Aynı yer

⁷¹⁵ Selek,246,247

olmuştur.⁷¹⁶

Ne var ki, “memleketi ihtilale vermek için” Tire’ de kalan subayları uzaklaştırması istenen Tümen Komutanı Şefik Aker de Aydın’ da “istenmeyen kişi” durumundaydı. Ondan da Tümen’ in Aydın’dan çıkartılması istenmişti. Şefik Aker, bu istek üzerine, askerlik açısından da daha güvenli bulduğu için, karargâhını İtalyan bölgesindeki Çine’ye taşımıştır. Çine’de rastladığı Yörük Ali Efe’ yi Kuvayı Milli saflarına katılmaya razı etmiştir.⁷¹⁷

Yerel yönetici ve halkın tepkisizliğinin bir başka örneği de Manisa’da yaşanmıştır. Manisa Belediye Başkanı Fahri Bey’in evinde toplanan Albay Kazım (Özalp), Vasıf (Çınar), İzmir’den gelen Ömer Faruk ve Doktor Şükrü Bey, mukavemet için bir örgüt kurulması üzerinde çalışmışlardır. Bu çalışmalar sırasında, Menemen köylerinde Yunan yayılmacılığına karşı mukavemet çabaları olduğu ancak yetersiz kaldığı haberleri alınmıştır. Toplantıdan sonra Manisa’da kalan Vasıf (Çınar) Bey’i makamına çağırarak Manisa Mutasarrıfı, Vasıf Bey’den arkadaşlarıyla birlikte Manisa’yı terk etmesini istemiştir.⁷¹⁸

Yine, Ödemiş kazasında Celal Bey (Bayar) ve arkadaşlarını İzmir’in işgali üzerine halkı mücadele yolunda örgütlenme çabalarına, dönemin Jandarma Komutanı olan Ali Kemal Paşa bizzat Ödemiş’e gelerek, Halka bu şahısların aleyhinde nutuk vermek suretiyle engel olmaya çalışmıştır. Neyse ki Ödemiş İlçe Jandarma Bölük Komutanı olan Hüsamettin Bey’in, Gökçen Efe’nin, Mürselli İsmail Efe’nin ve sonradan Erzurum Valiliği de yapmış olan Kaymakam Zühtü Bey’in⁷¹⁹ yardımlarıyla Ali Kemal Paşa ile Vali İzzet Bey’in bu yöndeki çabaları sonuç vermemiştir.⁷²⁰

Yaşananlardan anlaşılacağı üzere, halk arasında korku ve yılgınlık egemendi. Ege’de mukavemet hareketinin belirtileri henüz gözlenmiyordu. Halk ve kimi yöneticiler uslu durduktan ve milletin başını belaya sokan İttihatçı subaylarla aralarındaki ilişkileri kestikleri sürece Yunanla iyi geçinileceğine inanmışlardır.⁷²¹

⁷¹⁶ Coşkun, s:172

⁷¹⁷ Avcıoğlu, s:977

⁷¹⁸ Coşkun, s:172

⁷¹⁹ Zühtü Bey’in yerine Bekir Sami atanmıştır. Bkz.Bayar, s:11

⁷²⁰ Bayar, s:11

⁷²¹ Coşkun, s:172

Ayrıca, Yunan işgalinden sonra bölgede İtalyanlara sığınma görüşü hâkim olmuştur. İtalyanlar, izledikleri ılımlı politikayla bu eğilimi güçlendirmeyi başarmışlardı. İlgilendikleri bölgelerde Yunana karşı Türk ve müslümanın savunucusu rolünü oynamışlar, İzmir’de birçok Türk ve müslümana koruma belgeleri dağıtmışlar, sosyal yardımlarda bulunmuşlardı. Avusturya şirketlerini ele geçirerek Lloyd Triestiono ile bölgenin deniz ticaretinde etkinlik kazanmışlar, “Banco di Roma” yı İzmir’de bir Macar bankasının tabelasını değiştirerek açmışlardı. Milli Mücadele yanlısı Türkler Yunanlılarla mücadelede İtalyan desteğinden yararlanmışlardır.⁷²²

Nitekim Kurtuluş Savaşımızda önemli bir yeri olan Ödemiş’te⁷²³ kasaba ileri gelenleri Yunan ilerleyişi üzerine, İtalyan işgalini tercihe kalkıştılar. Jandarma Tabur Komutanı Tahir Özerk, Ödemiş Belediyesinde yapılan eşrafın katıldığı bu konudaki toplantıyı şöyle anlatmıştır:⁷²⁴

“Yunan kuvvetleri İzmir’den iç şehirlere doğru ilerlemekte, Ödemiş’ in de işgal edileceği anlaşılmaktadır. Bu takdirde ne yapmak gerekeceğini görüşmek üzere, ilçenin her meslekten ileri gelenleri toplantıda hazır bulundu. Konuk Yarbay Halim Pertev adında biri, ‘daha uygar olan İtalyan işgal kuvvetlerini çağırılm’ yollu bir öneride bulundu ve şiddetli tartışmalara yol açtı. Sonunda Kuşadası’ndaki İtalyan Kuvvetleri Komutanı katına Bayındır, Tire ve Ödemiş’ ten birer delegenin gönderilmesi uygun görüldü.”

Delegeler, Kuşadası na giderler. Kaymakam Ferruh Bey aracılığıyla bir İtalyan savaş gemisi komutanıyla konuşurlar, ama şu karşılığı alırlar:

“Yunanlılar, buraları Paris Barış Konferansı’nın kararıyla işgal etmişlerdir. Başka yapılacak bir şey yoktur”.

Yunana karşı İtalyanlara sığınma psikolojisini 57’nci Tümen Komutanı Albay Şefik Aker, Aydın’dan 23 Mayıs 1919’da İstanbul’a Harbiye Bakanlığına gönderdiği bir yazıda şu şekilde anlatmaktadır:

“Bölgedeki ruhsal durumu... arz ediyorum:

⁷²² Avcıoğlu, s:1038

⁷²³ Çünkü Türkler ilk Yunanlılarla ilk silahlı çatışmaya 28 Mayıs günü Ödemiş’te girmiştir. Bkz. Coşkun, s:14

⁷²⁴ Avcıoğlu, s:1039

İslam halkı, bu ilin (Aydın) İtilaf Devletleri' nden birinin işgali altına girmesine inanmış. Yunan gibi zalim, ezeli bir Türk düşmanının egemenliği altına girmektense, İtalya'nın işgalini onayladılar. Bu nedenle Osmanlı hakları saklı kalmak koşuluyla, İtalyanları işgal için Kuşadası'na giden bir kurul aracılığıyla Aydın'a davet ettiler... Roma'ya yazılmış, henüz cevap gelmemiş. İtalyanların buraya gönderdiği bir propagandacı kurulu, halk istediği takdirde, Aydın ı işgal ve Yunanlıların Selçuk'tan Aydın bölgesine ilerlemelerine engel olacaklarını kesinlikle söylemekte iken önceki gün Selçuk'taki İtalyan kuvvetinin beş kilometre Batıya çekilmesi olayı vuku bulmuş ve bu çekilme, Selçuk'un Yunanlıların eline geçmesini sonuçlandırmıştır. İtalyanların düşüncesi ve amacı çeşitli kişilerle araştırıldı, şu sonuç alındı: Eğridere' ye kadar Aydın hattı boyunca işgal hakkı, İtilaf Devletleri Kurulunca Yunanlılara verilmiş ve bu nedenle İtalyanların, Yunanlıların Aydın' a ilerlemesine engel olmayacağı anlaşılmıştır.”

İtalyanların Kuşadası'nı işgali hoşnutlukla karşılanır. Kasabadaki İtalyan birliği geri çekilince, Yunan işgali korkusuyla eşraf, İtalyan birliğinin geri gelmesini “İtalya Devleti İşgal Kuvvetleri Yüksek Katına” diye başlayan 34 imzalı bir dilekçeyle ister:

“Kasabamızın, önemli köylerin pazaryeri ve ticaret merkezi olması, geçen yıl Aydın ve bölgesi halkının Yunan vahşet ve zulmünden korkuyla mal ve canımızın tehlike altında bulunması, Barış Konferansı kararıyla Menderes nehri Güney kıyısının İtalya Devleti' nin işgal kuvvetlerine terkedilmiş olması nedeniyle himaye ve koruma için bir bölük İtalyan askeri kasabamıza gönderilmiş ve böylece bütün nüfusun güvenlik ve esenliği sağlanmıştı. Bu kez ise, Yunanlılar saldırganlıklarını daha çok şiddetle genişletmişti olduklarından yaşamımız ve malımız bir kat daha tehlike altında bulunmaktadır. Öteden beri İtalya Büyük Devletinin himaye ve yardımıyla şereflemediğimizden geçmişte olduğu gibi kasabamızda bir İtalyan askeri müfrezesinin bulundurulmasını ve her yolla himayenize nail kılınmamızı arzu ve kabul ediyoruz. Lütfen işbu dileğimizin ivedi yerine getirilmesini dileriz.

34 imza, mühür, imam ve muhtar mühürleri ve Belediye'nin onay mühürü”⁷²⁵

Yunan işgali iç bölgelere doğru ilerlerken, direnmeye kararlı ancak bunu nasıl gerçekleştireceğini bilemeyen mevcutları terhis edilmiş Türk birliklerinin bazı komutanları, hükümetten talimat beklemişlerdi. Balıkesir Jandarma Alay Kumandanı, Jandarma Genel Komutanlığı'na çektiği telgrafta, Ayvalık'ta Rumların

⁷²⁵ Avcıoğlu, s:1038–1039

Hükümeti işgale hazırlandığını, her yanda büyük bir heyecan ve galeyana yaşandığını bildirmişti.⁷²⁶

Ödemiş Jandarma Tabur Komutanı Tahir Fethi Bey, Yunan ilerlemesi konusunda aldığı haberleri aktararak, halkın kanının dökülmemesi için hükümetin bir an evvel önlem almasını istemiştir. Manisa Mevki Kumandanı Ahmet Zeki, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, 15 Mayıs'tan beri İzmir'deki 17'nci Kolordu ile bağlantı kuramadığı için başvuracak kimseyi bulamadığını ve zayıf kuvvetlerle direnmenin olanak dışı olduğunu bildirerek işgal durumunda ne yapması gerektiğini sormuştur.⁷²⁷

Bu arada, bazı hükümet yetkililerinin işgal ile ilgili yaptıkları yorumlar, olayın gerçek boyutlarından ne denli habersiz olduklarını göstermekteydi. Örneğin, İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, "*Vali İzzet, mülki işlere bakmaya devam ettiğine göre, işgal yalnız askeri niteliktedir*" demişti. Milli Eğitim Bakanı Ali Kemal ise, "*İşgal, Mütareke şartlarının bir uygulama biçimidir, işgalin sebebi, Avrupa'nın İzmir' de asayişsizlik olduğunu sanmasındadır*" demiştir.⁷²⁸

Genelkurmay Başkanı Çevat Paşa (Çobanlı), İngiliz Askeri İstihbaratından bir subaya, "*İzmir'in işgalinden en başta İngiltere sorumludur*" dedikten sonra, Osmanlı Devleti'nin isteseydi bunu önleyebileceğini, büyük bir Müslüman devleti için (Sözü edilen devlet Osmanlı Devleti'dir) bunun yanlış bir siyaset olduğunu söylemişti. Türklerin sabrı tükenirse, her şeyi göze alıp genel bir ayaklanma çıkarabileceklerini de sözlerine eklemiştir.⁷²⁹

Amerika'nın İstanbul Yüksek Komiseri Ravndal, Washington'a gönderdiği telgrafta işbirlikçileri açıklamıştı. Buna göre; Damat Ferit İngilizci, Milli Eğitim Bakanı Ali Kemal Fransızcı, Savaş Bakanlığı'na getirilecek general ve bugün (18.05.1919) gösteri düzenleyecek öğrenciler Amerikancıydı.⁷³⁰

Türk basınında İzmir'in işgalinin yankıları devam etmiştir. Akşam gazetesinde Necmettin Sadık,

⁷²⁶ Coşkun, s:173

⁷²⁷ Aynı yer

⁷²⁸ Coşkun, s:174

⁷²⁹ Aynı yer

⁷³⁰ Aynı yer

"Devlet ve hükümet yardımı olmadan yaşamak zorunda kalabiliriz. Yaşamsal gücümüzü kendimiz kazanmak zorundayız" yorumunu yapmış, Alemdar gazetesi, "Genel Yas! Bütün eğlence yerleri tatil edildi. Anadolu baştanbaşa galeyandadır. Yapılan haksızlığın süratle tamir edileceğinden eminiz"

diye yazmıştı.⁷³¹

İzmir'in işgali, dış basın için de önemini korumuştur. The New York Times gazetesi, önceki yorumunun bir devamı olarak, "İzmir'in işgali, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması yolunda önemli bir adımdır" diye yazmıştı. Batı'nın sol görüşlü gazeteleri, emperyalist güçlerin bir eylemi olarak gördükleri için, İzmir' in işgaline karşı çıkmışlardı. Fransız Sosyalist Partisi yayın organı Le Populaire, *"Türklerin geleceğini, Yunanlılar, Amerikalılar, İngilizler, Fransızlar belirleyecek. Milletın hakları için girişilen savaş, işte böyle canice bir düzen getirmektedir"* yorumunu yaparken, Fransız Komünist Partisi Yayın Organı L'Humanite Gazetesi, *"İzmir' in işgali halka karşı bir suçtur"* diye yazmıştı. Le Temps ise, Ortadoğu' da Fransız etkinlik bölgelerinin daralmış olmasından yakınarak bu durumdan İngilizleri sorumlu tutmuştur.⁷³²

Bir yandan işgale karşı tepkiler ve protestolar devam etmiştir. 22 Mayıs Perşembe günü Kadıköy' de yapılan mitingde Halide Edip:

"Kendisinin olmayan toprakları başkalarına dağıtmak isteyenler, hakkın sesi önünde eğilecekler ve hakkı teslim edeceklerdir. Bugünkü adaletsizlikler geçicidir. Belki biz, adaletin geldiğini görmeyeceğiz; fakat o, gecikmeyecektir. Yarın, dünyanın son tarihi rolü oynandıktan sonra, Türkler ne yaptı?" diye bize bakacaklar, bütün dünya bizi seyredecek; o zaman, adaleti kurtardığımızdan dolayı alkışlayacaklardır" demişti.⁷³³

23 Mayıs günü İstanbul'da Sultan Ahmet Camii önünde toplanan halk, yine milliyetçi kadın yazar Halide Edip (Adıvar) in şu duygu yüklü konuşmasını dinlemişti.⁷³⁴

*"Müslümanlar! Türkler! Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor..."*⁷³⁵ *Allaha ve hakka dayanarak Türk milletinin son yolunu size*

⁷³¹ Aynı yer

⁷³² Aynı yer

⁷³³ Akçakayalıoğlu, s:144

⁷³⁴ Mango, s:268

ve dünyaya ilan ediyorum: Türkler ecdadlarının bayraklarına ve milletimizin ebedi ve ilahi hakkına hıyanet etmeyecektir. Şimdi yemin ediniz ve benimle tekrar ediniz; milletimizin ilahi hakkı ilan olunacağı güne kadar, kalbimizde heyecanımız kalacak, eksilmeyecektir. Yedi yüz senelik tarihe ağlayan bu minareler altında yemin ediyoruz, bayrağımıza, ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz..”⁷³⁶

Aynı mitingde Hamdullah Suphi hitabesini şu cümlelerle bitirmişti:

“..Biz bütün bir millet efradını birbirine bağlayan binlerce can,kan ve dil rabtalarından maada bir de felaket ve iman bağıyla birbirimize bağlandık ve yemin ettik. Trakya'nın Anadolu'nun, İstanbul'un Türk birliği parçalanamaz!”⁷³⁷

Hatiplerden bir diğeri, Rıza Nur da şunları söylemiştir:

“ Diyorlar ki; Türkler medeniyetsizdir. Bu yalandır, Türklerin büyük mazileri vardır. Orta Asya'ya bakınız. Şarkta, garpta, medeniyet teessüs etmeden önce Türkler orada medeniyet kurmuşlardır. Başka milletlerin çoğu okuma yazma bilmezken Türkler ilk yazıyı ihdas etmişlerdir...”⁷³⁸

Bu miting, şimdiye kadar yapılmış olan en büyük miting olmuştur. Yaklaşık 200.000 kadar katılımcı mevcuttu. Konuşmacılar arasında yukarıda ifade edilenler dışında, Şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey, Gazeteci Fahrettin Hayri Bey, Selim Sırrı Bey, Dr. Sabit Bey de bulunmuştu.⁷³⁹ Ayrıca mitingde elliden fazla parti ve dernek katılmış, halka “ İzmir Türk kalacaktır yazılı rozetler dağıtılmıştır.”⁷⁴⁰

Gösterinin sonunda tertip heyetinin bildirisi okunmuştur. Bildiri özetle şöyledir:

Bugün şurada bir vakitler yüz bin türlü ulusal gösteriye sahne olan meydanda toplanan biz İstanbul'un Türk-Müslüman halkı, mukaddes vatanımızın haksız olarak işgal olunan bölümlerinin boşaltılmasına kadar yüce saltanatın etrafında demir bir çember gibi hayatımızı fedaya hazırız.

I. Bizler, asırlardan beri tatbik edilen siyasete, göz boyama siyasetine artık katıyen itimat etmiyoruz. Siyasi geleceğimizde

⁷³⁵ Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,1981,s:79

⁷³⁶ Artuç, s:81

⁷³⁷ Safa, s:79

⁷³⁸ Aynı yer

⁷³⁹ Umar, s:192

⁷⁴⁰ Coşkun, s.191

kara bulutların çekilmekte olduğunu göstermek isteyen ikiyüzlü, şeytanca haberlere, ufuktaki fırtına fülen bertaraf edilmedikçe, katiyen inanmıyoruz. Coşkumuzu kasten yatıştırmak isteyenleri bütün ruhumuzla kınıyoruz.

II. Memlekette siyasi ihtirasın sustuğunu artık kalplerimizde vatan endişesinden başka hiçbir endişenin yer bulmamasını samimi ruhumuzla istiyor ve küçük büyük hepimiz buna söz veriyoruz.

III. Zatı Şevketmeab hazreti hilafetpenahi huzuru humayunlarında içtima edecek şurayı fevkaladenin vatan ve millet için en hayırlı kararlar ittiha eylesine dualar ediyoruz.

IV. Kararlarımızı takip eden yabancı gözlemcilerle ancak basın aracılığıyla haberdar etmek azmindeyiz.

V. İşte vatandaşlar, şimdilik önerilerimiz bundan ibarettir. Bunlar hepimizin kabulüne sunulur.”⁷⁴¹

Miting Le Temps’da kısaca yer almıştır; gazete mitinge on binlerce kişinin katıldığını, Türkçe ve Fransızca aşağıdaki cümleler yazılı pankartların dikkati çektiğini söylemiştir: "*İzmir Türk kalacaktır*", "*Hakkımızı istiyoruz*", "*İki milyon Türk iki yüz bin Ruma kurban edilemez*", "*Türk esir olmadı ve asla olmaz!*"⁷⁴² Mitingden sonra seçilen bir temsilci grubu Sultan Vahdettin’i ziyaret etmiş, Sultan ise onlara şu öğütlerde bulunmuştu: "*Ağzımızı açalım, bağuralım, sesimizi yükseltelim. Fakat elimizi kaldırmayalım.*"⁷⁴³ Padişah Yedek Subaylar Cemiyeti temsilcilerinin, "*tehlikeli durum karşısında vazife almaya hazırız*" söylemleri karşısında da "*Allah’ın yardımı ile sizlerin yardımına ihtiyaç kalmayacaktır*" demişti.⁷⁴⁴

Sultanahmet mitinginin yapıldığı sıralarda, İzmit ve Erzurum’da da protesto mitingleri tertip edilmişti. İzmit’te yapılan mitingde Osmanlı Devleti’nin akıbeti hakkında milletin haberdar edilmesi özellikle belirtilmiş ve Türk milletinin arzuları hilafına hareket edilmesine müsaade edilmeyeceğinin Avrupa devletlerine bildirilmesi istenmiştir.⁷⁴⁵

⁷⁴¹ Feyzioğlu, s:7

⁷⁴² Akyüz, s:81

⁷⁴³ Taşkiran, s.8

⁷⁴⁴ Ayışığı, s:12

⁷⁴⁵ İstiklal Gazetesi,23 Mayıs 1919

Bütün bunlar cereyan ederken Le Journal d'Orient ve L'Entente gibi yayın organlarına demeç veren İçişleri Bakanı Ali Kemal, " İzmir'de sükûnet var, işgal geçicidir " demek gafletinde bulunuyordu.⁷⁴⁶

Mustafa Kemal, bu tarihte İzmir'in işgali dolayısıyla yapılan protesto ve mitinglerin devam ettirilmesi konusunda 15nci Kolordu Komutanlığı'na aşağıdaki yazı ile talimat vermiştir.⁷⁴⁷

"Gizli ve kişiye özeldir.

23 Mayıs 1919

15 nci Kolordu Komutanlığına

İtilâf hükümetlerinin duygularımız ve siyasî varlığımızın aleyhinde İzmir'i Yunanlılara işgal ettirmek suretiyle başlayan haksız davranışlarına karşı her tarafta yapılan gösteriler ve müracaatların arkası bırakılmayarak eylem sonuçlanuncaya kadar sürdürülmesi ve her tarafta bu millî gösterinin iyi şekilde idare edilmesi çok önemlidir. Hilâfet, saltanat ve millî bağımsızlık ancak ve ancak milletin bu heyecanının ve üzüntüsünün lâıyk olduğu nüfuz ayrıntılı bir şekilde ve şiddetle dışarıya yansıtılmasına bağlıdır. İstanbul Hükümetinin bu şekilde etkili ve sürekli millî gösterilere ihtiyacı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu etkili gösterilerle elde edilecek başarı, devletin ve memleketin diğer kısım ve havalisinin de korunmasına pek çok yardım edecektir. Hükümet ve askerî makamların el ele vererek bu vatansever hizmeti düzenlemede millete yardım etmesi, fakat memurlar ile askerlerin bu konudaki çalışmalarının gözle görülmez ve hissedilmez kalarak, bu gösterilerin sırf halk yüreğinden doğduğunun ve adaletin ortaya çıkmasının heyecan ile beklenildiğinin İstanbul'daki İtilâf devletleri temsilcilerine ve Osmanlı hükümetine ulaştırılması hakkındaki hızlı girişimleri arz ve rica ederim.

Mustafa Kemal"

Bu arada, Mustafa Kemal Paşa 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya da bir telgraf göndermiş; telgrafta Samsun'a geldiğini haber vermiş ve İzmir bölgesindeki olaylara ait temin edilebilecek bilgilerin kendisine ulaştırılmasını istemiştir.⁷⁴⁸

⁷⁴⁶ Coşkun, s:190

⁷⁴⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,Sayı112,Belge no:4144

⁷⁴⁸ Çankaya, s:30

Yine 23 Mayıs günü Kuvayı Milliye hemen hemen her yerde oluşmaya başlamıştı.⁷⁴⁹ İstanbul'da bu gelişmeler olurken, Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker), Genelkurmay Başkanlığı'na sunduğu 23 Mayıs 1919 tarihli raporda, umutsuz fakat gerçekçi bir tablo çizmiştir. Aydın'daki Türk birliklerinde firarlar, alınan tüm önlemlere karşın devam etmişti. Yunan zulmüne hiç ses çıkarılmaması halkta düş kırıklığı yaratmıştı. Yerli Rumların saldırıları artmıştı, öyle ki, Aydın'da halk korktuğu için Yunanlıları karşılama eğilimi içindeydi. Raporunda bu konulara değinen Albay Şefik Aker, ciddi ve genel bir mukavemet örgütlenmesinin gerekliliğine değinerek, çarenin "Kuvayı Milliye" hareketi olduğunu ilk kez belirtmişti.⁷⁵⁰

24 Mayıs günü çeşitli Müslüman teşkilatların ileri gelenleri Şurayı Saltanata katılıp İzmir işgalinin doğurduğu sonuçları tartışmışlardır. Bu toplantıya Halide Edip kadın olduğu gerekçesiyle alınmamıştır.⁷⁵¹ Aynı gün Haymana halkının ileri gelenleri, Harbiye Nezareti'ne bir telgrafla işgal protesto edilmiştir. Telgraf şöyledir:

“Harbiye Nezaretine

İzmir'de Yunan askerlerinin İtilâf temsilcilerinin gözleri önünde masum Müslüman halka karşı yapılan vahşice kötülükler, tecavüz ve taarruzlar bütün kazamız ahalisinin kalplerinde anlatılamaz bir etki ve heyecan yaratmıştır. Mukaddes vatanımızın inkâr edilmez bir parçası olan sevgili İzmir'imizin korunması için hükümetimizin en kesin teşebbüslere başvurulmasını rica ederiz. Padişahımızın emirlerine göre bu uğurda maddî ve manevî her türlü fedakârlığa katlanmaya ve İzmir için bu defa canımızı feda etmeye hazır bulunduğumuzu arz ederiz.”⁷⁵²

Bu gelişmeler üzerine, Hükümet milliyetçileri sakinleştirmek için hapisanelerdeki kırk siyasi mahkûmu serbest bırakmıştır.⁷⁵³ Serbest bırakılan mahkûmlar arasında, Mondros Mütareke Antlaşması karştı yazılar yazan ve Kurtuluş Savaşı'na önemli katkılarda bulunan Yeni Gün gazetesi başyazarı Yunus Nadi'nin yanı sıra, Köprülüzade Fuat Bey de vardı. Kütahya'da sürgüne gönderilmiş olan Vakıf

⁷⁴⁹ M.Orhan Bayrak, **Kurtuluş Savaşı ve Atatürk**, Kastaş Yayınları, İstanbul,1990,s:11

⁷⁵⁰ Coşkun, s:192

⁷⁵¹ Mango, s:268

⁷⁵² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,sayı112,belge no:4145

⁷⁵³ Mango s:268

Başyazarı Ahmet Emin'in de İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir.⁷⁵⁴ Bunun üzerine endişeye kapılan İngiliz yetkilileri Bekirağa Bölüğü askeri cezaevinde bulunan altmış yedi milliyetçi tutukluyu Malta'ya sürmüşlerdir.⁷⁵⁵ Ardından Türkiye'nin güvenini yeniden tesis etmek amacıyla, Damat Ferit Paşa'nın Paris Konferansına davet edilmesine ve Osmanlı Heyetinin görüşlerinin dinlenmesine karar verilmiştir.⁷⁵⁶

23 Mayıs günü Vakit gazetesinde M. Asım, "*Acaba Avrupa'nın ve Amerika'nın hak ve adalet için harp eden devletleri, Türk'ün mukaddes ve milli heyecanlarla çarpan kalbini süngülerle delmeye razı olacaklar mı?*" diye yazmıştır. Oysa, Yunan Rönesans gazetesinin haberine göre, Bağlaşık Devletleri'nin Atina'daki elçileri, Yunan Dışişleri Bakanı Diyomidis'i İzmir'in işgalinden dolayı kutlamıştır.⁷⁵⁷

The New York Times gazetesi ise "*Amerikalı barış delegeleri, Türkiye'de bir Amerikan mandasının kurulmasını kuvvetle arzu ediyorlar. ABD bu fırsattan yararlanarak geri kalmış ülke insanların kendi çıkarlarına uygun bir biçimde nasıl yönetebileceğini Avrupa ve Asya'ya göstermiş olacaktır*" yorumunu yapıyordu.⁷⁵⁸ Genç Türkler Anadolu'da Amerikan mandasını talep etmişlerdi. Bu fikir Başkan Wilson ve büyük bir çoğunluk tarafından olumlu değerlendirilmiştir.⁷⁵⁹

24 Mayıs gününe ait The New York Times gazetesi, yine manda konusuna değinerek, A.B.D.nin eski Osmanlı Büyükelçisi Morgenthau'nun Wilson'a İstanbul'da bir manda yönetimi kurulmasının İstanbul, Anadolu ve Ermenistan'ın tek bir manda altında bir araya getirilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir.⁷⁶⁰

25 Mayıs günü toplanan Saltanat Şurasında da Amerikan Mandası ve İngiliz Mandasını isteme fikirleri ortaya atılmış; bir kısım delegeler ise, "Millet Meclisi" teşkilini talep etmişlerdir. Ayrıca Alemdar, Sabah ve Türkçe İstanbul gazeteleri İngiliz mandasının kabul edilmesi lehinde yayınlar yaparak kamuoyunu etkilemeye

⁷⁵⁴ Coşkun, s:185

⁷⁵⁵ Coşkun, bu hususun Damat Feri tarafından Amiral Webb'ten talep edildiğini belirtmektedir. Çünkü işgal günlerinde sağlıklı bir yargılama söz konusu değildi. Tutuklular Malta'ya sürülürse Damat Ferit hem bunların kurtarılma girişimlerinin önüne geçmiş olacak hem de sorumluluktan kurtulmuş olacaktı. Bkz.Coşkun,s:178

⁷⁵⁶ Yavuz, s:29

⁷⁵⁷ Coşkun, s:194

⁷⁵⁸ a.g.e.,s:195

⁷⁵⁹ İstiklal Gazetesi,23 Mayıs 1919

⁷⁶⁰ Coşkun, s:199

çalışmışlardır.⁷⁶¹ *Doğru Söz*'ün 5 Haziran 1919 tarihli 3'üncü sayısında "Manda teklifi" şiddetle eleştirilmiş, Türk için " Ya İstiklal, Ya Ölüm" şeklinde tanımlanan iki yol olduğu ifade edilmiştir.⁷⁶²

Alemdar Gazetesi ise manda konusunda, "*Artık ölmeyeceğiz. Acele yardıma ihtiyacımız var. İngiltere uzatacağımız dost eli tutacaktır.*" (22 Mayıs 1919), "*Yegâne dostumuz olan İngiltere, yegâne halaskarımız (kurtarıcımız) olacaktır.*" (30 Mayıs 1919) başlıklarıyla İngiltere mandasına taraftar olduğunu belirtmiştir.⁷⁶³ Amerika Bahriye Telsiz Telgraf Ajansı tarafından dağıtılan bir haberde ise, Wilson'un Türkiye mandasını red ettiği Türkiye için mandanın Cemiyet-i Akvam'a verileceği yer almaktadır.⁷⁶⁴

Hadisat gazetesinde, Damat Ferit'in, "*Paris'te Yunan askeri İzmir'i terk etmeli diyeceğim*" şeklindeki demeci yer alırken Vakit'te M. Asım, "*Söz milletindir*" demektedir. Alemdar gazetesi, İngiliz himayesini öven yazılarına devam etmiştir. İstiklal gazetesi ise, İngiliz mandası isteyen Alemdar ile Sabah'ı şiddetle yeren bir makale yayımlamış ve "tam bağımsızlık" istemiştir.⁷⁶⁵

Genel olarak Türk basını, askeri işgal ve politik baskılara rağmen, milletin duygularını yansıtarak, İtilâf Devletlerine karşı milli ve medeni cesaretle mücadele ve halkı uyanıklığa, vatanları için ellerinden geleni yapmaya davet etmiştir. Ülkenin kültür ve fikir merkezi olan İstanbul'daki bu medeni cesaret, yurttaki heyecan ve galeyana paralel olarak, Anadolu'nun ve Trakya'nın hemen her yerinden devlet merkezine gelen telgraflarda da fark ediliyordu.⁷⁶⁶

İzmir'in işgalini protesto faaliyetlerine devam etmek maksadıyla, 25 Mayıs günü biri Beyazıd Meydanı'nda diğeri Beşiktaş Taşlık'ta olacak şekilde iki ayrı miting düzenlenmesi kararlaştırılmış ve el ilanları dağıtılmış olmasına rağmen, İngiliz Komutanlığı'nın emri ile İstanbul Polis Müdüriyet'i bütün mitingleri iptal ettiğinden bu iki miting de gerçekleştirilememiştir.⁷⁶⁷

⁷⁶¹ İstiklal Gazetesi,27 Mayıs 1919

⁷⁶² İnuğur, s:354

⁷⁶³ Topuz, s:111

⁷⁶⁴ İstiklal Gazetesi,28 Mayıs 1919

⁷⁶⁵ Coşkun, s:191

⁷⁶⁶ Akçakayalıoğlu, s:143

⁷⁶⁷ İstiklal Gazetesi,26 Mayıs 1919

Bafra’da yapılan protesto mitinginde Yunanlıların yayılmasına karşı durulacağı ve Yunanlıların vatanlarının Yunanistan olduğu, Anadolu üzerinde hiçbir hakları olmadığı belirtilmiştir. Benzer mitingler Beyşehir, Haymana ve Pazarcık’ta da yapılmıştır.⁷⁶⁸

27 Mayıs Salı günü Edirne’de de Sultan Selim Camii avlusunda 10.000 kişilik miting yapılmıştır. Mitingde İzmir’den Yunan kuvvetlerinin derhal çekilmeleri istenmiş ve istiklal uğrunda mücadelede yardım andı içilmiştir.⁷⁶⁹

Fransa’da yayınlanan ve Komünist Partisi yayın Organı olan L’Humanite gazetesi, “*Türk milletine hür yaşamak hakkı verilmelidir*” derken, Avrupalıların Rumlara ve Ermenilere karşı mezalimi bahane ederek Türkiye’yi parçalamak istediğini belirtmiştir.⁷⁷⁰

İzmir’in Yunanlılarca işgali, Osmanlı hükümetini harekete geçirememiş, Babiâli Yunan işgalini kaldırmak için İtilaf Devletlerine sığınmaktan başka bir çare görememiştir. Mustafa Kemal ise, Havza’dan verdiği emirlerle Anadolu’nun her yanında mitingler tertiplenmesini sağlamıştı. 28–29 Mayıs günü bütün memlekete, komutanlara, mülki amirlere, milli teşkilat kurmaları, miting tertiplenmeleri yolunda şu tamimi göndermiştir:

“ İzmir’e ve daha sonra ne yazık ki Manisa’ya ve Aydın’a düşmanın girişi gelecek tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için, ulusal tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi lazımdır. Ulusal yaşayışı ve bağımsızlığı bozan düşmanın yurda girişi ve yurt parçalarını koparıp alması gibi olaylar, bütün ulusa kan ağlatmaktadır. Üzüntüler dindirilemiyor. Ulusun katlanamayacağı ve dayanamayacağı bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar uluslarla büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre, pazartesi başlayıp çarşamba gününe kadar.. Büyük devletlerin temsilcileri ile Babiâli’ye etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara etki yapmakla birlikte, milli gösterilerde düzenin son derece korunması ve Hıristiyan halka karşı bir

⁷⁶⁸ İstiklal Gazetesi, 28 Mayıs 1919

⁷⁶⁹ İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919

⁷⁷⁰ İstiklal Gazetesi, 28 Mayıs 1919

saldırıya ve düşmanlık gösterisine benzer davranışlardan sakınılması çok gereklidir...”⁷⁷¹

Mustafa Kemal milletin bu haksız işgale sessiz ve hareketsiz kalmasının milletin lehinde olmayacağı düşüncesindeydi. Bu nedenle, milleti uyandırıp harekete geçirmek amacıyla yukarıda belirtilen tamimi vali ve mutasarrıfların yanı sıra, Erzurum'daki 15'inci Kolordu ve Diyarbakır'daki 13'ncü Kolordu Komutanlıklarına ve Konya'daki Ordu Müfettişliği'ne göndermiştir. Nitekim bu telgrafların ardından da yurt genelinde mitingler ve protesto gösterileri devam etmiştir.⁷⁷²

Basına göre, Vali İzzet Bey, Yunan birliklerinin iyi karşılanmaları doğrultusunda talimat vermiştir. Cevat Bey 29 Mayıs 1919 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na çekmiş olduğu telgrafta Yunan ilerleyişine tedbir getirilmediği takdirde Paris Konferansı henüz bir karara varmadan Osmanlı Devleti'nin dağılacağını ve bu dağılmanın Aydın Vilayetinde zaten başladığını belirtmektedir. Bu nedenle Yunan işgalinin hangi sınıra kadar sürdürüleceğinin bildirilmesini istemiştir.⁷⁷³

Bu gelişmeler üzerine İzmir'in işgaline bir tepki göstermiş olmak için "Saltanat Şurası"nın toplanmasına karar verildi. 29 Mayıs 1919'da toplanan şuraya, kabine üyelerinden başka sadrazamlık, nazırlık, büyükelçilik yapmış yaşlı ve tecrübeli kişilerle, basın ve baro temsilcileri, siyasi partiler, üniversite ve bilim derneklerinden ve değişik alanlarda isim yapmış şahsiyetler çağrıldı. Padişah yanında Velihaht Abdülmecit ve diğer şehzadeler olduğu halde gelmiş ve şu konuşmayı yapmıştı:

"Devletin bugünkü durumundan dolayı, devlet mümessillerini, sayın ayan üyelerini ve diğer seçkin kişileri bu toplantıya davet ettik. Osmanlı Devleti' nin karşılaştığı zorluklar hakkında ivedi olarak gereken tedbirlerin alınması ve burada bulunanları düşünce ve önerilerini açıklamaları bakımından, bu toplantıyı uğurlu ve mutlu sayıyorum. Bu meclisin, hepimiz için uyarıcı ve doğru yolu gösterici olmasını Yüce Tanrı' dan dilerim.”⁷⁷⁴

⁷⁷¹ Eroğlu, s:176

⁷⁷² Nutuk,Cilt1,s:27,28

⁷⁷³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4135

⁷⁷⁴ Akçakayahoğlu, s:145

30 Mayıs 1919 Cuma günü yine Sultanahmet Meydanında bir miting daha yapılmıştır.⁷⁷⁵ Halk, dua etmek amacıyla Sultanahmet Camii'nde toplanmıştı. İzmir şehitleri için mevlit okutulmuştu. Halkın katıldığı bu tören bir süre sonra gösteriye dönüşmüştür.⁷⁷⁶ Mitingde İsmail Hakkı Bey ile Şüküfe Nihal Hanım konuşmuşlar, müteakiben Hoca Rasim Efendi söz almış ve bu hale gelmiş olmasının nedenini suskunluk olarak göstermiştir. Ona göre, eğer milletin içinden çıkmış bir meclis ve güven duyulan bir hükümet olsa idi bu günlere gelinmezdi. Milaslı Dr.İsmail Hakkı, Avrupa'ya itimat kalmadığını belirterek “ esir olmayacağız” diye haykırmıştır. Son olarak, Hamdullah Suphi Bey konuşmuş, halk “İstikbal isteriz, Biz Hak isteriz, İstiklal isteriz!” şeklinde mukabele etmiştir. Mitingde alınan kararlar şunlardır:

- 1) 1)Türkler Wilson prensiplerinin kendilerine ait 12'nci maddesini tam olarak talep ederler.
- 2) Pek çok esir milletlere istiklal verilirken 950 senedir Anadolu'da saltanat ve istiklale sahip olan milletin esaret altına alınması adalete muvafık olamaz. Kemal-i azm ile hakkımızı talepte son dereceye kadar ısrar edeceğiz. Biz Türk çoğunluğu haiz olan memleketlerin birliğine vaki olan tecavüzü, medeni âlem huzurunda protesto ediyoruz. Mitingde kabul edilen kararları Padişaha sunmak için bir heyet seçilmiştir.⁷⁷⁷

Ayrıca yapılan mitingde dağıtılan bildiride özetle şunlar yer almaktaydı:

*“İzmir facialarını öğren. Anadolu senin kararını bekliyor. Haksızlara karşı feryat et. Âlemin vicdanına hitap eden heyecanlarınla hakkını müdafaya ve parçalanın vatanın imdadına koş. Bu gösteride kurtarıcı kararlarını ver ve kurtuluşun için çalışmaya yemin et.”*⁷⁷⁸

Bu mitingin ardından Amiral Calthorpe bu tip gösterileri yasak etmiştir.⁷⁷⁹

İşgale ilişkin dört büyük devletten hiçbir tepki gelmemiştir. Müftü Rahmetullah Efendi Başkanlığında bir heyet Calthorpe'ü ziyaret etmiştir. Calthorpe bu heyeti ayakta 10 dakika süre ile kabul ederek,

⁷⁷⁵ Mango, s:268

⁷⁷⁶ Feyzioğlu; s:9

⁷⁷⁷ İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919

⁷⁷⁸ Feyzioğlu, s:9

⁷⁷⁹ Mango, s:268

”.. Bağlaşık devletlerce İzmir’in işgaline Yunan kuvvetleri memur edilmiştir. Bu kuvvetlerin komutanı da, güvenlik için ve kendisine verilen görevin iyi yapılması için istediği ve gerekli gördüğü tedbirleri almağa yetkilidir. Ben buna karışmam...”

kibarca red etmiştir.⁷⁸⁰

Hülasa, Yunan istilasına karşı gösterilen tepki çok büyük olmuş, Türk milleti bu olaydan duyduğu rahatsızlığı köylerde yapılan küçük toplantılardan, İstanbul’da yapılan Fatih, Kadıköy ve Üsküdar mitinglerinin ardından 28 Mayıs 1919’da yapılan ve 200.000’den fazla kişinin katıldığı büyük Sultanahmet mitingine kadar çeşitli biçimlerde açığa vurmuştur. Bu son miting milli heyecanı ve milli birliği ortaya çıkarmıştır.⁷⁸¹

Yunan istilâsına karşı gösterilen bu tepki, uyanmakta olan Türk ulusal bilincinin ve Türk ulusunun İtilâf devletlerinin Türk Yurdunu parçalamak yolundaki planlarını etkisiz bırakmak azminin ilk belirtisidir. Padişahın "serfûrû etmek" politikasına karşı Türk milliyetçileri, ulusal bir direnme örgütünün gücüne inanmış ve bunu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ü Milliye Cemiyeti adı altında örgütlemeye çalışmışlardır. Bu örgüt, daha sonra Misak-ı Millî (Ulusal And) gibi kesin ve uygulanabilir bir mücadele programına, Hey’et-i Temsiliye gibi etkili ve fiili bir yürütme koluna ve programını uygulamak için de çoğunluğunu milis kuvvetlerin oluşturduğu Kuvay-ı Milliye’ye sahip olacaktır.⁷⁸²

V. YUNANLILARIN İLERLEMESİ VE KUVAYI MİLLİYENİN OLUŞMASI

A. Urla Olayları

Yunanlılar İzmir’e çıktıktan sonra hiç vakit kaybetmek istemiyorlardı. Bornova ve Karşıyaka’nın işgalini tamamladıktan sonra, Seferihisar, Urla, Karaburun ve Çeşme ilçelerinin bulunduğu yarımada doğru yönelmişlerdir. O tarihte Urla

⁷⁸⁰ Umar, s:193,194

⁷⁸¹ Belen, s:62

⁷⁸² Sonyel, s:61

kasabası, Rumların çoğunlukta olduğu bir yerleşim birimidir. 1914 yılı istatistiklerine göre Urla'da 9321 Müslüman, 24.711 Rum yaşamaktaydı.⁷⁸³

İzmir'in hemen batısındaki Urla'da İzmir' in işgali duyulur duyulmaz, çok önceden silahlanmış olan 800 kadar yerli Rum, işgalin ikinci günü 16 Mayıs sabahından başlamak üzere yakın Türk köylerine saldırmaya, tecavüz ve talana başlamıştır, bunların büyük kısmı da ilçedeki Türk mahallesine hücum etmişlerdir.⁷⁸⁴ Urla iskelesine yanaşan bir Yunan torpidosundan karaya çıkan Yunan askerleri, Urla'nın önemli kesimlerini kontrol altına almışlardır. Kuşçular, Kızılcaköy, Devederesi gibi Urla çevresindeki köyler yakılmış ve yağma edilmiştir. Köylülerden sağ kalanlar ilçe merkezine sığınmışlardır.⁷⁸⁵

Urla' da, İzmir' deki 56. tümene bağlı 173. Alay vardı. Alay mevcudu ise ancak 100 kişi kadardı ve bunlar da cephanelik, depo gibi yerlere dağılmış bulunuyordu. Rum saldırı girişimi başladığında Alay Komutanı Yarbay Kazım Beyin elinde kullanabileceği sadece 18 er mevcuttu.⁷⁸⁶

Alay komutanı, duraksamadan bu erlerle Rum çetelerinin karşısına çıkmıştır, sonra yetişen diğer askerlerle savunmasını pekiştirmiştir. Bu sırada ilçedeki Türk halk da Alay cephaneliğine girerek silahlanmış ve 120 kişilik bir kuvvetle alayın yanındaki yerini almıştı.⁷⁸⁷ Bu ilk milli kuvvet, askeri birliğin siperlerdeki mukavemetine yardımcı olmuştur.⁷⁸⁸

Rum çeteleriyle Alayın çarpışması 16 ve 17 Mayıs günleri boyunca sürmüş, İzmir'den gelen bir Yunan bölüğü ve bir İngiliz yüzbaşının duruma el koymasıyla 17 Mayıs akşamı ateş kesilmişti. Bu arada Urla iskelesine yanaşmış olan bir Yunan savaş gemisinden kıyıya asker çıkarılmıştı. 173'üncü Alay Komutanı Kâzım Bey, İngiliz subayının da aracılığı ile bu kuvvetler karşısında çarpışmayı durdurmak

⁷⁸³ Coşkun, s:120,162; Artuç aynı konuda Urla'nın nüfusunun 9.156 Türk, 22.383 Rumdan müteşekkil olduğundan bahseder. Bkz: Artuç, s.79

⁷⁸⁴ Artuç, s:78

⁷⁸⁵ Coşkun, s:162

⁷⁸⁶ Artuç, s:78

⁷⁸⁷ a.g.e.,s:78,79

⁷⁸⁸ Coşkun, s:121

zorunda kalmıştı.⁷⁸⁹ Takviye güç alan Yunan askeri birlikleri, milisleri bastırarak Urla'yı teslim almışlardır.⁷⁹⁰

Urla'daki Türk askerinin ve halkının bu silahlı karşı koyuşu, Yunan askerleriyle değil Rum çeteleriyle dövüşülmesine rağmen, Batı'da Yunanlılarla «ilk çarpışma» kabul edilmektedir. O sırada Urla'da Rumlar Türklerin iki katı bir nüfusa sahipti ve çoktan çeteler kurup silahlanmışlardı.⁷⁹¹ Burada yapılan hareket, Mondros Mütareke Antlaşması hükümlerine rağmen, Türk askeri birliklerinin ilk kez, mütecaviz ve işgalcilere karşı koyma hareketiydi. Gerçi bu hareket bir kıvılcım gibi yanıp sönmüştü. Ancak, Türklerin hiçbir otoriteye danışmadan, kimseye sormadan yurdunu korumak amacıyla silaha sarılabileceğini somut olarak göstermişti.⁷⁹²

Çatışmalar sonunda 18 Mayıs günü silahları alınan Alay subay ve erleri, Yunan muhribine bindirilerek İzmir'e getirilmiştir ve Harp esiri muamelesi görerek İzmir'de üç gün önce tutuklanmış olan diğer askerlerin yanına konmuştur.⁷⁹³

B. İşgalin Genişlemesi

Hıristiyan halkın can güvenliğini ve asayişini sağlamak amacıyla İzmir'e geldiğini iddia eden Yunan Ordusu, girdiği yerde tedhiş ve terör havası estirmiştir. İşin acı ve düşündürücü diğer bir tarafı ise, Yüksek Konseyin Yunan ordusunu İzmir'de huzur ve asayiş'i sağlamakla görevlendirirken, işgal bölgesinin sınırlarını tespit etmeyi unutmuş olmasıydı.⁷⁹⁴ Paris' teki Yüksek Konsey, Batı Anadolu'daki Yunan işgal sınırlarını "İzmir ve Ayvalık Kazası" olarak belirlemişti. Yüksek Konsey'in bu kararı işgal devletleri Akdeniz Donanması Komutanı Calthorpe'un eline ancak 28 Mayıs günü ulaşabilmiştir.⁷⁹⁵ Ama bu arada Venizelos Yunan kıtalarına Aydın, Manisa ve Ayvalık'ı işgal emrini vermişti.⁷⁹⁶ Venizelos'un, 20 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu'ya,

⁷⁸⁹ Artuç, s:79

⁷⁹⁰ Coşkun, s:121

⁷⁹¹ Artuç, s:79

⁷⁹² Coşkun, s:121

⁷⁹³ Artuç, s:79

⁷⁹⁴ Çaycı, s:48

⁷⁹⁵ Coşkun, s:169

⁷⁹⁶ Çaycı, s:48

Aydın'ın İtalyanlardan önce işgal edilmesi maksadıyla verdiği emirde ⁷⁹⁷ yerli Rumların silahlandırılarak bir milis kuvvet oluşturulması istenmiş ve İtalyanlarla anlaşmazlığa düşülmemesi özellikle vurgulanmıştır. Venizelos, söz konusu emirde,

"... Aydın'ı işgal etmeyi gerekli görüyorsanız, yapınız. Ancak daha fazla güneyle ilerlemeyiniz. Çünkü İtalyanlarla tartışma çıkarma taraftan değilim; siz de bundan kaçınınız. Denizli Sancağı'nın, şimdilik işgal muntkasının dışında kalması lazımdır. Asayişin teinini için, Aydın, Manisa ve Ayvalık Sancakları'nın işgal edilmesi gereklidir..." ⁷⁹⁸

Venizelos'un Paris'ten gönderdiği bu talimatta Albay Zafiriu'ya ilerleme emrini vermiş ve İzmir'deki öldürmeler ve soygunların dış dünyada yarattığı olumsuz etkiyi de dikkate alarak, bu sırada bir de İtalyanlarla meydana gelebilecek bir sürtüşmenin hiç de doğru olmayacağını değerlendirmiştir. ⁷⁹⁹

Bu konu, 19 Mayıs günkü İstiklal Gazetesinde de yer almıştır. Gazete İtalyanların 14 Mayıs'ta Kuşadası'na çıkmasını müteakip Aydın şehrini işgal etmek üzere ileri hareketlerde bulduklarının tespiti üzerine Yunan İşgal Kuvveti Kumandanı'nın mukabil tedbirler kapsamında Yunan birliklerini Aydın'a doğru sevk etmeye hazırlandıklarından bahsetmiştir. ⁸⁰⁰

Bundan başka Venizelos, gelecek günleri bugünden tasavvur ederek önlemlerini zaman kaybetmeden almak istemiştir. Ertesi gün, 21 Mayıs'ta Albay Zafiriu'ya gönderdiği İkinci emirde şu satırlar dikkat çekiciydi:

"...Yüksek komisyon kararı gereğince, Ayvalık kazası ve İzmir Sancağı dâhilinde bulunan araziye işgal ederek asayişin sağlanmasından sonra, Yunanistan'da bulunan Egeli göçmenlerin vatanlarına yerleşmelerinin sağlanması gerekir. Ancak, Selçuk'un güneyinde ilerlemeyiniz. Olağanüstü bir durum karşısında Aydın'ın güneyine kuvvet göndermek gerekirse, İngiliz amiralinden izin almanız gereklidir..." ⁸⁰¹

Zafiriu, aldığı bu emri uygulamaya vakit bulamadan, İzmir Körfezi'nde bulunan Averof zırhlı kruvazöründeki telsizle Venizelos'un yeni bir emri geldi. Venizelos, bu defa *"..Kuşadası'na çıkan İtalyanların, sizden evvel işgal etmeleri*

⁷⁹⁷ Coşkun, s.166

⁷⁹⁸ a.g.e.,s.181

⁷⁹⁹ Artuç, s.94

⁸⁰⁰ İstiklal Gazetesi,19 Mayıs 1919

⁸⁰¹ Coşkun, s.193

tehlikesinden ötürü, bir an evvel Aydın'ı işgal ediniz..." emrini vermişti.⁸⁰² Çünkü Venizelos, Paris konferansında Aydın istikametine doğru asker sevk edilmediğini, İtalyanlarla çatışmadan çekindiğini Konseye iletmişti; ardından Aydın Vilayeti içlerinde katliam hazırlığı olduğunu iddia ederek içerilere kuvvet sevk etmek için yetki istemişti.⁸⁰³ Zaten Yunanlıların işgal sınırlarını daha da genişletmek ve yayılma ve işgal politikalarını maskeleyerek için ortaya koydukları gerekçe, kimi zaman Türkleri yerli Rumlardan korumak ve kurtarmak, kimi zaman da Rumların Türkler tarafından katledilmesini önlemektir.⁸⁰⁴ Venizelos'un iddiasına göre, İzmir'den kaçan 2000 Türk askeri ile 150 süvari civar köylerde Rumlara zulmetmekteydi. Aslında Yunanlılar bu tarz haberleri yayarak yeni bir ileri harekâta zemin hazırlamak istemişlerdir.⁸⁰⁵

Bu maksatla, Yunanlılar işgali izleyen haftalarda, İzmir civarında işgalin dışındaki bölgelerde Türklerin Hıristiyanları öldürmeye devam ettiği sloganını işleyen yeni bir kampanyaya girişmiş veya eski kampanyasını hızlandırmış, gazetelerde birçok haber yayınlamıştır. Bu haberlerden Le Temps' da çıkan bir kısmının başlıkları ise şöyledir: "Küçük-Asya' da Türklerin zulümleri", "Rumların Türkler tarafından katli", "Trakya'da Rumlara yapılan işkenceler", "Aydın' da Rum çocuklarının katli".Bu kampanyanın amacı aslında açıktı: Yunan işgali altındaki yerlerde güvenlik tamdır, oysa işgal edilmeyen kısımlarda Hıristiyanlar çok güç durumdadır. Sükûnetin sağlanması için Yunan işgali genişletilmelidir. Yunanlılar propagandalarında işgali çetelerden bıkan bazı kasaba ve köylerde Türklerin bile istediğini iddia etmiştir.⁸⁰⁶ Nitekim Venizelos'a istediği yetki Yüksek Konsey tarafından verilmiştir.⁸⁰⁷

Bundan başka Venizelos' a göre, 1912 Balkan Harbinden beri yedi yılda Yunanistan' a göç eden Rumların sayısı 300 bini bulmaktaydı ve bunlar yeniden Ege'ye dönmeliydi.⁸⁰⁸ Venizelos, bu göçmenlerin 70 bininin Midilli'de, 60 bininin Makedonya'da ve diğerlerinin Adalarda olduklarını ileri sürerek Ayvalık ve Ayasuluk

⁸⁰² Artuç, s.94

⁸⁰³ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁸⁰⁴ Coşkun, s:169

⁸⁰⁵ İstiklal Gazetesi,19 Mayıs 1919

⁸⁰⁶ Akyüz, s:79

⁸⁰⁷ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁸⁰⁸ Artuç, s.94

arasındaki sahilin işgaline izin istemiş ve böylelikle bu göçmenlerin bu sahil kesimine yerleştirilmesini istemişti.⁸⁰⁹ Paris Barış Komisyonundaki bir görevliye göre, Venizelos'un Başkan Wilson'u her görüşünde Avrupa haritası yeniden değişiyordu.⁸¹⁰

Her ne kadar Calthorpe'un İzmir'den ayrıldıktan sonra yerine vekil bıraktığı Komodor Maurice S.Fitzmaurice Yunan kıtalarının ileri hareketlerine engel olmaya çalıştıysa da,⁸¹¹ Yunanlılar İzmir şehrinin işgali ile yetinmeyerek, güya şehrin emniyeti ve müdafaası amacıyla bir koldan Manisa, diğer koldan Aydın istikametine doğru yayılmaya başlamışlardı.⁸¹² Hazırlanmış olan işgal planına göre, üç ayrı yönden Batı Anadolu'nun içlerine doğru istilaya başlanmıştır.

Birinci Yön: Gediz vadisiydi. Menemen' den başlayarak Manisa, Turgutlu, Salihli ve Alaşehir mihverini kapsıyordu;

İkinci Yön: Küçük Menderes vadisiydi. Torbalı, Tire, Bayındır ve Ödemiş mihverini içeriyordu.

Üçüncü Yön: Büyük Menderes vadisiydi. Aydın ve civarını hedef alıyordu.

Ayrıca kuzeyde denizden Ayvalık sahillerine çıkılacaktı. Yunan birlikleri Ayvalık'ı işgal ettikten sonra doğu ve güneye sarkarak daha önce işgal ettikleri yerleri güvenlik çemberine alacaktı⁸¹³.

Yunan işgali kısa sürede İzmir dışına çıkararak; daha sonra da ayrıntılı açıklanacağı gibi, 17 Mayıs'ta Çeşme, 20 Mayıs'ta Torbalı, 22 Mayıs'ta Menemen, 25 Mayıs'ta Manisa, Bayındır, Selçuk, 27 Mayıs'ta Aydın, 28 Mayıs'ta Ayvalık ve Tire, 29 Mayıs'ta Turgutlu, 4 Haziran'da Nazilli, 5 Haziran'da Akhisar ve 12 Haziran günü Bergama işgale uğramıştır.⁸¹⁴

İzmir ve Urla Yarımadası'ndan sonra Anadolu'nun batıdaki en uç ilçelerinden birisi olan Çeşme, Yunanlılar tarafından 17 Mayıs 1919 günü işgal edilmiştir. İtalyanlar Kuşadası'ndan 200 kişilik bir birlik çıkararak Söke'yi işgal ettiler,

⁸⁰⁹ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁸¹⁰ Artuç, s.95

⁸¹¹ Jaeschke, s:85

⁸¹² “Ali İhsan Paşa, Malta'dan Ankara'ya Nasıl Kaçtı?” **Tarih konuşuyor Dergisi**, Sayı3, Ercan Matbaası, İstanbul,1964,s:194

⁸¹³ Coşkun, s:25

⁸¹⁴ Tansel, s:204

İtalyanların amacı, Yunanlılardan önce davranıp yeni mevziler kazanmaktı. 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker), İzmir' in işgalinden beri Söke'deki komutan ve yetkililere halkı silahlandırıp karşı koymaları için emirler vermişti. Ancak bu karşı koyma gerçekleştirilememiştir.⁸¹⁵

Batı Anadolu'daki işgaller durmamıştı; 18 Mayıs günü Yunanlılar Foça'yı, İngilizler ise Akşehir'i işgal etmişlerdir, işgale karşı halkı örgütleyerek savaşmak isteyen subaylar, halktan umdukları desteği görememişlerdir.⁸¹⁶ Hatta Tire Müftüsü, bölgenin Yunanlılara Paris Konferansında verildiğini belirterek, düşman gelirken ve geldikten sonra da silah kullanılmamasının herkesin yararına olduğunu iddia etmiş, bu hususun diyanetin icaplarından olduğunu ileri sürmüştür.⁸¹⁷ 19 Mayıs günü Yunanlılar Bornova ve Menemen istikametine müfrezeler göndererek keşif faaliyetinde bulunmuşlardır; bu arada Cumaovası ve Develi işgal edilmiştir.⁸¹⁸

20 Mayıs günü “Atina Habercisi isimli bir gazetede Türklerin Ayvalık'ı tahliyeye başladığına dair bir haber yer almıştır.⁸¹⁹ Oysa Ayvalık Halkı yaklaşan tehlike karşısında direnmek yolunda hazırlık yapmaya başlamıştı.⁸²⁰

21 Mayıs günü Yunanlılar Sabuncubeli, Bornova Doğusu, Belkahve, Torbalı ve Menemen Boğazını işgal etmiştir.⁸²¹ Torbalı'da yunanlıları çatışarak karşılamak suretiyle fiili bir protesto yapmak konusunda bir hazırlık mevcut iken henüz hazırlık aşamasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları nedeniyle bu teşebbüs başarısızlığa uğramıştır.⁸²² Belkahve'de takviyeli bir tabur kuvvetinde bir keşif kolu, Sabuncubeli'nden gelen Manisa-İzmir karayolunu kontrol altında tutuyordu; Nif'te (Kemalpaşa) bir piyade taburu vardı. Menemen Bölgesinde ise bir tabur kuvvetinde emniyet unsurları bulunmaktaydı; bu unsurlar Emirâlem Boğazı'nda tertiplenmişlerdi. Bütün bu birlikler Yunan İnci Piyade Tümeninin takviyeli 5'nci

⁸¹⁵ Coşkun, s.193

⁸¹⁶ a.g.e.,s:171

⁸¹⁷ Bayar, s:11

⁸¹⁸ İstiklal Gazetesi,19 Mayıs 1919

⁸¹⁹ İstiklal Gazetesi,20 Mayıs 1919

⁸²⁰ Avcıoğlu, s.1245

⁸²¹ Bayrak, s:11

⁸²² Buradaki kuvvetler Yunanlılar Torbalı'ya girince dağlara çekilmek zorunda kaldılar. Bu kuvvetlerin bir kısmı Mürselli İsmail Efe'nin kuvvetleri ile birleşip Ödemiş'in İlyas Köyünde Yunanlılarla çatışmaya girdiler ve doğal olarak bu çatışma sonucu dağıldılar. Bkz: Bayar, s:11

Alayına ait birliklerdi.⁸²³ Ancak Menemen henüz işgal edilmemişti. 21 Mayıs saat 18.30 da bin kişilik bir kuvvetle Çekil ve Ulucak tren istasyonları arasında intikal halinde olduğu rapor edilen Yunan birlikleri,⁸²⁴ Menemen’i hiçbir direnme görmeden işgal etmiştir. Kaymakam Kemal, eşrafı toplamış “*İşgal geçicidir. İtilaf Devletleri istiyor. Kaygıya gerek yok*” diye işgalin olaysız geçmesini sağlamıştır. Yunan askeri de, önce fazla olay çıkartmamış, fakat daha sonra ayrıntıları ile açıklanacak olan Bergama mukavemetinde milli güçlere yenilip kaçan Yunan kuvvetleri Menemen’e gelince durum değişmiştir. Geliştirilmiş bir “Türkleri imha politikası” uygulanmaya başlamıştır. Gece vakti, yerli Rum izcileri Hıristiyan mağazalarına haç işareti koymuşlar, Rum gençlerine asker elbisesi ve silah dağıtılmıştır. Kasabaya hâkim yerlere mitralyözler yerleştirilmiş, önce “İşgal geçici, direnme yok” diyen Kaymakam ile jandarmalar, Hükümet Konağında öldürülmüştür.⁸²⁵

Bu arada Yunan kıtaları İzmir istikametinden karaya asker çıkarmaya devam etmişlerdir. Bu askerlerin sayısı 100 bin kadardı ve İzmir’in kontrolü de Jandarmalara bırakılmıştı.⁸²⁶ Bu birlikler 6ncı Adalar Alayı, 8nci Girit Alayı ve bir jandarma taburu idi.⁸²⁷

Yunanlılar ileri harekâtlarına devamla 22 Mayıs’ta Menemen’i ve İzmir’in güneyindeki tarihi Selçuk ilçesini işgal etmiştir. Söke’deki İtalyan komutanı, Yunanlıların Aydın yönünde ilerlemelerini durduracaklarını, gerekirse karşı koyacaklarını vaat etmişti. Fakat ilk olarak Selçuk’ta başlaması gereken bu savunma gerçekleşmemiştir. Yunanlılar Selçuk’a yaklaştığında, İtalyanlar bir çatışmadan kaçınmışlar, Kuşadası yönünde çekilmişlerdir. Selçuk, böylece Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.⁸²⁸

Aydın’da 57’nci Tümen Komutanı Mehmet Şefik Bey durumu 22.5.1919 tarihli telgrafiyle Harbiye Nezareti’ne şöyle bildirmiştir.

⁸²³ **Türk İstiklal Harbi Tarihi Batı Cephesi İnci Kısım**, Gn. Kur. Bşk.lığı Harp Dairesi Resmi Yayınları Seri, No:1,Ankara, 1963,s:86

⁸²⁴ Muhittin Ünal, **Miralay Bekir Sami Günsav’ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s:28, Apak, s:18

⁸²⁵ Avcioğlu, s:1247

⁸²⁶ Apak, s.19 Asker rakamının abartılı olduğu kanaatindeyim, çünkü iki alay ve bir tabur tam mevcutlu olsalar dahi 10 bin askeri geçemez. Ancak Apak burada bu sayıyı verirken önceden Anadolu’ya çıkmış askerin toplam mevcudunu vermiş olabilir. Yine de adı geçen eserde bu konuda açık bir kayıt mevcut değil.

⁸²⁷ Artuç, s.93;

⁸²⁸ Coşkun, s:187

“Yunan kuvvetleri Selçuk istasyonunu işgal etti. Yarın 23.5.1919’da

Aydın’a gelecekleri,

Aydın hattı güzergâhının Yunanlar tarafından işgaline İtalyanların engel olamayacakları,

Memleketin durumu ve içinde bulunduğu ruh hâline göre en uygun hareketin Muğla’ya çekilmek olmayacağı, bununla birlikte 19 Mayıs 1919 tarih ve 2947 sayılı talimat çerçevesinde hareket edileceği.

Genelkurmaya / 24 Mayıs 1919”⁸²⁹

Mehmet Şefik Bey, Yunanlıların Selçuk’u işgali üzerine Aydın’a doğru hareket etmeyecekleri yönündeki İngilizlerin söylemlerine hiçbir zaman inanmamış ve Aydın istikametine ilerlemeye başlayan Yunan Kuvvetleri ile çatışmak istemiştir. Ancak onu bu çatışmadan alıkoyan neden, Yunanlıların bire elli nispetindeki askeri gücü karşısında girişilebilecek bir mukavemet hareketinin başarısız olacağı idi. Mehmet Şefik askerın moralini ve halkın maneviyatını düzeltelim derken büsbütün yok olmasına sebep olmak istememiştir. Çünkü halk İzmir’in işgali neticesinde derin bir ruhi bunalım içindeydi ve asker de aynı ruh hali içinde henüz hazır değildi.⁸³⁰

Kuzey yönünde Menemen ve güney yönünde Selçuk gibi iki önemli ilçeyi işgal eden Yunanlılar, Manisa ve Turgutlu’nun işgalini de güvence altına almışlardı, İzmir’de Yunan işgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu, kendi hükümetine çektiği telgrafta, Menemen ve Kemalpaşa’yı olaysız işgal ettiklerini, Manisa ve Aydın’ı işgale hazırlandıklarını bildirmişti.⁸³¹

Menemen işgal edildiği gün, orduya ait bütün silah ve cephane Yunan İşgal Komutanlığı’na teslim edilmiştir. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, Manisa Mevki Komutanı Ahmet Zeki’ye verdiği 24 Mayıs 1919 tarihli telgraf emrinde, bu şekilde silah teslimi gibi alçalmalara meydan bırakılmamasını istemiştir.⁸³²

⁸²⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:114,Belge No:4196

⁸³⁰ Mehmet Şefik, **İstiklal Harbinde 57 nci Tümen ve Aydın Milli Cidali**, II. Cilt, Askeri Mecmua, Sayı:46, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul,1937, s:1

⁸³¹ Coşkun, s:187

⁸³² Nedim Çakmak, **İşgal Günlerindeki İşbirlikçiler**, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006

Yunanlıların iki taburluk 8'inci Girit Alayı ve ardından 500 kişilik bir jandarma taburu da karaya ayakbastı. Takviye kuvvetlerin çoğalması Yunanlıların genişleme niyetlerini iyice açığa vurmuştu.⁸³³

C. Kuvayı Milliye Kavramının Açıklanması

İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından Yunanlılara işgal ettirilmesi, Türk Milleti'nin yüreğinde derin bir yara açmış, fakat o nispette de mücadele azmini kamçulamıştır. Bundan sonra görülen hırs ve azim, özellikle Yunanlılara karşı oluşan tepkinin doğal bir sonucu olmuştur. Mondros mütarekesinden sonra, mütareke hükümleri işgalci devletler tarafından çoğu zaman ihlal edilmiş; fakat 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'i işgali Türk Milletinin onuruna dokunmuştur. Bu olay beraberinde Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye hareketinin gelişmesine zemin hazırlamış; ancak düzenli ordunun kuruluşu ile işgalci Yunan ordusuna karşı sistemli bir mücadele başlatılmıştır.⁸³⁴

Kuvayı Milliye, bugünkü dildeki kullanımı ile Milli Kuvvetler, Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ve Anadolu' da ilerlemeleri üzerine kurulan ve düşmana karşı mücadele eden birliklerdir. Kuvayı Milliye ordu ile işbirliği yapan, Kurtuluş Savaşının ilk çete ve silahlı savunma kuruluşudur. Kuvayı Milliye adı önceleri İzmir bölgesinde bulunan ve silahla direnenlere verildiği halde, daha sonraları bütün milli hareketi kapsayacak şekilde kullanılmıştır.⁸³⁵

Değişik kaynaklarda yer alan Kuvayı Milliye tanımlarına kısaca bir göz atmak gerekirse;

Prof. Dr. Akşin'e göre, "*Kuvayı Milliye, önce Yunan istilası ve sonra da Güneydoğu' da Fransız işgaline karşı oluşan milis kuvvetleridir.*" Rahmi Apak, İstiklal Savaşı' nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu? adlı eserinde Kuvayı Milliye için, "Asker-milis karışımı bir kuvvettir" demektedir.

Prof. Dr. Aybars ise,

⁸³³ Coşkun, s:192,193

⁸³⁴ Türkmen, s.12

⁸³⁵ Eroğlu, s:213

"...Halkın, askerın, efelerin oluşturduğu bir mukavemet hareketinin ortak noktası vatan savunması ve Türklük duygusu idi. Böylece oluşan bir mukavemet hareketi, Ayvalık' tan Denizli' ye kadar uzanan geniş bir çizgi üzerinde milli cephenin doğmasına yol açtı. Bu milli cepheyi oluşturan kuvvetlere ve harekete dar anlamda "Kuvayı Milliye" hareketi denildi. Bu anlamıyla Kuvayı Milliye, silahlı mukavemeti ifade etmekteydi"

diye belirtmiştir.⁸³⁶

Mustafa Kemal Paşa ise Kuvayı Milliye'yi şöyle tanımlamıştır:

" ...vatana müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazife-i asliye doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet orduya, kendi içinden teslim ettiği efradını düşman tecavüzüne maruz olan mıntıkların müdafaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının müdafaasına memur etmeye mecbur olmuştur. İşte buna kuvve-i milliye diyoruz..."⁸³⁷

Anadolu'nun işgal altındaki bölgelerinde terhisler nedeniyle mevcutları yok denecek kadar azalmış düzenli ordu birliklerinin⁸³⁸ yerine kurulan küçük milli birliklere Kuvayı Milliye denmiştir.⁸³⁹ Kuvayı Milliye işgalcilere karşı halkın tepkisi sonucu kurulmuştu. Bölgesel mahiyeti yanı sıra, sivil bir yönetim altında savaşan kişilerden oluşmuştu. İzmir bölgesinin efeleri, güney doğu bölgesinin çeteleri, Kuvayı Milliyeciler idi. Kuvayı Milliye Ege'de Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerinden sonra işgale tepki olarak mukavemet hareketleri olarak kurulmuştu. Bu mukavemetler ne kadar zayıf ve dağınık olsalar da daima, bölgedeki askeri birliklerin desteği ile yürümüşlerdir. Ege bölgesinde bulunan askeri birlikler, Kuvayı Milliye hareketleri boyunca, hiçbir zaman ortadan kalkmamış, tersine kademeleri ve kumanda kadrosu ile Kuvayı Milliye'nin yönetiminde etkin rol almıştır.⁸⁴⁰

İzmir'de Yunan çıkarmasını müteakip, Batı Anadolu'da beliren koşullar karşısında savunmanın Kuvayı Milliye teşkilâtı ile mümkün olabileceğini 17'nci

⁸³⁶ Coşkun, s:72

⁸³⁷ Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1969,s:10

⁸³⁸ Terhisler ve firarlar nedeniyle Tabur mevcutları 50–100 askere kadar düşmüştür. Bkz: Avcıoğlu a.g.e., s:971

⁸³⁹ Görgülü, s:23

⁸⁴⁰ Eroğlu, s:213–214

Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami ile 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşler ve çalışmalarını bu doğrultuda düzenlemişlerdi.⁸⁴¹

Bunun başlıca sebebi, Yunan istilâsına karşı direnme fikrine İstanbul Hükümeti'nce yanaşılmaması, bunun sonucunda da nizamiye kıtalarının duruma açıkça müdahalelerindeki zorluklar ve erlerin esir olmaktan ise birliklerini terk etmeyi tercih etmeleriydi. Albay Şefik, Aydın'ın işgal günlerinde Kuvayı Milliye teşkil edilmesi fikrini, Harbiye Nezareti'ne sunduğu raporda ileri sürmüş ve Nezaretten kendisine verilen cevapta bu konu onun inisiyatifine bırakılmıştı. Albay Bekir Sami ise, İstanbul'dan hareketinden önce, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan, şifahi olarak aldığı direktifte bu yetki ve inisiyatife sahip olmuştu.⁸⁴²

Bundan sonra Albay Bekir Sami Ödemiş'e talimat vererek bu bölgeyi harekete geçirmiş, Albay Şefik ise Çine bölgesinde milli kuvvetlerin teşkiline yönelmiştir. Ayrıca Bandırma'daki Yusuf İzzet Paşa ve Balıkesir'de Albay Kazım (Özalp) da kendi bölgelerinde milli kuvvetlerin oluşturulmasına gayret sarf etmişlerdir.⁸⁴³

Kuvayı Milliye ve Milli Mücadele adına önemli bir kayıt, Burdur Askerlik Daire Başkanı Albay İsmail Bey'in 57nci Tümen'e çektiği telgraftır. Albay İsmail Bey telgrafta şu öneriyi yapmıştı:

"İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgemde 120 bin kişilik büyük bir potansiyel mevcuttur. Bunlardan sadık ahalinin destekleyeceği gönüllü ve fedai teşkilatı kurulmalıdır. Burdur Mahalli Hükümeti ahaliden silah toplamak girişiminde bulunuyor, buna engel olunmalı ve gerekirse, derhal askeri hükümet ilan edilmelidir."⁸⁴⁴

Albay İsmail Bey' in telgrafı, o günlerde bazı subayların nasıl bir duygu içerisinde olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. İzmir' in işgalinden iki gün sonra herkes şaşkınlık içindeyken, elinde yetki olmayan bir subayın, Tümen Komutanı'nı böylesine bir telgrafla uyarması, hatta telgrafının sonunda "*tarihi günler yaşıyoruz, sorumlu sensin*" diyerek, adeta yetkini neden kullanmıyorsun demesi ve

⁸⁴¹ Türk İstiklal Harbi, Cilt II, İnci Kısım, s:123

⁸⁴² a.g.e.,s:124

⁸⁴³ Aynı yer

⁸⁴⁴ Coşkun, s:167

"gönüllü bir fedai teşkilatı kurulmasını" önermesi dikkat çekicidir.⁸⁴⁵ Nitekim Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik işgalden sekiz gün sonra,⁸⁴⁶ Harbiye Nezaretine önemli bir şifreli telgraf çekerek, bölgede durumun çok tehlikeli bulunduğunu, devamlı firarlar olduğunu, Yunanlıların ilerlediklerini, yerli Rumların tecavüzlere giriştiklerini aktarmış ve durumu düzeltmek için Kuvayı Milliye teşkilatı oluşturmanın en iyi tedbir olacağını ifade etmiştir. Harbiye Nazırı Cevdet Paşa, bu raporun altına " *son fıkra gayet mühimdir. Acele etmek lazımdır*" diye not yazmış ve bu fikri desteklediğini bu yolla göstermiştir.⁸⁴⁷

Bu telgrafa cevap olarak, davranılmasının Aydın'ın geleceği açısından telafisi mümkün olmayan zararlar doğuracağı belirtilerek, bu durumun halka anlatılması Albay Şefik'ten istenmiştir. Aynı telgrafta askerin dağılmasının kötü geleceklere yol açacağı, bütün subayların işe çok büyük bir önemle sarılmaları gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan Bursa'da bulunan 17'nci Kor. K. Albay Bekir Sami Bey'e yollanan gizli bir emirde de Manisa'daki kuvvetlerin ve özellikle silah ve cephanenin emin yerlere doğru çekilmesi, bunlara ihtiyaç olduğu bildirilmiştir.⁸⁴⁸

Burdur Askerlik Şubesi Başkanı ve Aydın'daki Tümen Komutanının bu önerileri, Kuvayı Milliye düşüncesini simgelemesi bakımından önemlidir. Ancak bu öneriler uygulama fırsatını yakalayamadı. Çünkü öneri Osmanlı Devleti'nin Savaş Bakanlığı'na yapılmıştı ve İstanbul hükümeti Kuvayı Milliye düşüncesine tamamen karşıydı.⁸⁴⁹

Diğer taraftan, mevcudu kalmayan ve sadece kâğıt üzerinde bir kurulu olan 56 ncı Tümen Komutanlığı ile sadece bir isimden ibaret olan 17'nci Kolordu Komutan Vekilliği' ne atanan Albay Bekir Sami (Günsav), Batı Anadolu' da beliren yeni koşullar karşısında, savunmanın ancak Kuvayı Milliye örgütlenmesiyle sağlanabileceğine inanmıştır.⁸⁵⁰

Kâzım (Özalp) Bey de bu konuya ilişkin düşüncesini genç subaylarla sohbet sırasında şu şekilde ifade etmişti: "*Mukavemet edilmelidir, silâhlı olan silâhını alsın,*

⁸⁴⁵ Aynı yer

⁸⁴⁶ a.g.e.,s:74

⁸⁴⁷ İstiklal Gazetesi, 24 Mayıs 1919

⁸⁴⁸ Aynı yer

⁸⁴⁹ Coşkun, s:74

⁸⁵⁰ Aynı yer

asker, jandarma ne varsa tepelere çıkıp muharebe edelim. Ben beraber bulunurum”⁸⁵¹

Yunanlılar işgal sınırlarını hızla genişletirken Ege'de Kuvayı Milliye'nin ilk tohumları atılmaktaydı. Alaşehir'de halk arasında silahlı mücadele hazırlığı başlamıştı. Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret (Kaygusuz), kentin ileri gelenleriyle 21 Mayıs günü bir toplantı yapmıştı. 22 Mayıs günü ise halk arasında saygınlığı olan Hüseyinpaşazade Mustafa adındaki genç, Kaymakama başvurarak gönüllülerden silahlı bir birlik oluşturacağını bildirmiştir. Kaymakam Bezmi Nusret Bey, jandarma deposundaki silahlardan istediği kadar verebileceğini ve hapishanede yararlanılacak kişiler varsa onları da serbest bırakacağını söylemiştir. Alaşehir Belediye Başkanı Binbaşızade Galip Bey, daha ileriye giderek Kaymakam Nusret Bey'e Alaşehir'in bağımsız bir hükümet olarak ilanını önermiştir. Bu öneriye pek sıcak bakmayan Kaymakam, mücadeleye yardımcı olacağını, "Reddi ilhak" ya da "Müdafaa-ı Hukuk" tarzında bir örgütlenmeyi daha uygun bulduğunu söylemiştir. Belediye Başkanı Galip Bey, Mütevellizade Akif Bey'le konuşarak Alaşehir Kuvayı Milliyesinin kuruluş çalışmalarına başladılar.⁸⁵²

Alaşehir'de milli mücadelenin ilk adımları böylece atılırken bir gün evvel vapurla Bandırma'ya gelen Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey, İstanbul'da göz doktoru Esat Paşa'nın başkanlığında teşkil edilmiş olan Milli Ahrar Partisi'nin nüfus istatistiklerini dağıtmak için Bandırma'ya gelen Ödemişli İnceoğlu Hamit Şevket ile Ödemiş'te işgal aleyhine bir mukavemet teşkilatı kurulması hakkında görüşmüştür. Ayrıca Turgutlu Askerlik Şubesine vekaleten görevlendirilen Yüzbaşı Süleyman Suriri ile de temaslarda bulunmuş ve bu subaya daha Bandırma'da iken gerekli talimatları vermiştir.⁸⁵³

Beki Sami, şehirdeki tüm Yunan bayraklarının kaldırılmasını, zafer taklarının yıkılmasını emretmiştir. Yüzbaşı Selahattin, yukarıdaki emrin verilmesinden sonra gelişen olayları şöyle anlatmaktadır:

"... Yarım saat sonra şehirde bir alabora başladı. Dipçik, tüfek, tokatla birlikte Yunan bayraklarının indirilişine Türk halkının katılması görülecek şeydi..."

⁸⁵¹ Jaeschke, s:79

⁸⁵² Coşkun, s:188

⁸⁵³ Apak, s:18

*Yine Bekir Sami Bey'in, Öğle namazından sonra camide halka yaptığı konuşmasında, Bekir Sami, "...Haydi silah başına! Bugün ne bir hükümet ne de bir devlet kalmıştır. Devlet de, hükümet de sizsiniz! ...Her yabancı bayrak düşmandır. Yırtın ve yakın! .." demiştir. Bandırma bir anda değişti. Rumların ne sesi kalmıştı, ne de bayrağı..."*⁸⁵⁴

Albay Bekir Sami Bey'in niyet ve maksadı, Manisa'ya geçerek işgal sonrası durumu kontrol altına almak; Yunan işgallerinin çok hızlı ve kısa sürede İzmir dışına yayılmaya başlaması tehlikesi nedeniyle bir an evvel dağılan orduyu toparlamak ve Manisa'daki silâh deposunun Yunanlıların eline geçmesini önlemektir.⁸⁵⁵ Aynı gün Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafta bu niyetini açıklamış bunun yanı sıra Manisa'daki birliğin Salihli istikametine çekilmesi için İstanbul'dan Manisa Mevki Kumandanlığı'na talimat verilmesini istemiştir.⁸⁵⁶

Bekir Sami, gece Bandırma'da kaldığı Hasan Bey'in evine Çerkez Ethem'in⁸⁵⁷ kardeşi Reşit Bey'i çağırdı. Reşit Bey aranmakta olduğundan gelememiş kendi yerine eniştesi Hafız Hüseyin Bey'i tam yetkili olarak göndermişti. O gece Albay Bekir Sami, "Bandırma ve Manyas bölgesinden toplayabildiği kadar Çerkez atlısını toplayıp Ethem Bey komutasında Manisa'ya" göndermesini istedi.⁸⁵⁸ Hafız Hüseyin talimatı almış, gereğinin yapılacağını söyleyerek köyüne geri dönmüştür.⁸⁵⁹ Bekir Sami Bey'in bu kapsamda yaptığı faaliyetler Bandırma'daki Tümen Komutanı Vekili ve Askerlik Şubesi Başkanı tarafından Harbiye Nezareti'ne "memlekette fitne çıkarıyor" denilerek şikâyet edilmiştir.⁸⁶⁰

Yunan çıkarmasından sonra Batı Anadolu'da beliren koşullar karşısında, savunmanın Kuvayı Milliye ile sağlanabileceğini aşıkardı. Bu maksatla, 17 nci Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami ile 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşler ve çalışmalarını bu yolda yapmışlardı. Albay Şefik, Aydın'ın

⁸⁵⁴ Coşkun, s:189

⁸⁵⁵ Gürler, s:43

⁸⁵⁶ Ünal, s:29

⁸⁵⁷ Ethem, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden (15 Mayıs 1919) sonra memleketin çeşitli yerlerinde kurulan yöresel direnme örgütleri arasına katılarak, bir kısım atlı kuvveti ile Salihli Cephesini kurmuş, kendisini Salihli Cephesi Komutanı ilan etmiştir. Sonradan Ethem'in bu kuvvetlerine Kuvayı Seyyare adı verilmiştir. Bkz: Gnkur.Harp Tarihi Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi VI. Cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921) Gnkur.Basımevi, Ankara 1974, s.212

⁸⁵⁸ Coşkun, s:193

⁸⁵⁹ Ünal, s:30

⁸⁶⁰ Aydınel, s:97

işgalinden önceki günlerde, Kuvayı Milliye teşkil edilmesi fikrini, Harbiye Nezareti' ne sunduğu raporda ileri sürmüş ve Nezaret' ten kendisine verilen cevapta, bu konu, O'nun takdirine bırakılmıştı.⁸⁶¹ Bu arada Dâhiliye Nazırı Ali Kemal ise bir demeç vererek Milli Teşkilat ve Müdafaa-i Milliye mensuplarının tutuklanmaları gerektiğini söylemiştir.⁸⁶²

Bu hadiseler cereyan ederken, Albay Kazım (Özalp) da İzmir'den trenle Bandırma'ya hareket etmiştir. Albay Kazım Bey, Akhisar, Kırkağaç, Soma istasyonlarında rastladığı kimselere İzmir'in işgal edildiğini, Yunanlıların Türkleri öldürmeye başladığını ve halkın silahlanarak, İzmir içinde ve şehir dışında civar kazalar halkının da katılmalarıyla savunma hazırlıkları yapmakta olduklarını, buralardaki halkın da İzmir'e yardım etmelerini, oluşturulacak kuvvetlerin Bandırma'dan iki gün sonraki dönüşünde kendisine Belediye Reisleri tarafından bildirilmesini, ayrıca süratle Redd-i İşgal Cemiyetleri kurulmasını istemişti.⁸⁶³

Kazım Bey, Bandırma'da Vasıf Bey ile görüşmüştür, bundan başka Fırka Yaveri Mülazım Nusret, Mülazım Selim, Yüzbaşı Sami, Mülazım Necati, Mülazım Halit, Kaymakam Recep Beylerle de görüşmüş, bu şahıslarla İzmir'e yardım için yapılması gereken yardımları kararlaştırmışlardır. Müteakiben Kazım Bey 18 Mayıs günü Manisa'ya geçmiştir. Burada Mutasarrıf Hüsnü Bey'in baskısı sonucu Vasıf Bey'in Manisa'yı terk etmeye mecbur kaldığını öğrenmiştir. Durum hakkında bilgi elde etmek için Menemen Kaymakamı Kemal Bey ile telefonda görüştüğünde Menemen'in işgal edilmek üzere olduğu, mukavemet edilemeyecek durumda olunsa bile köylerde gerekli mukavemet teşkillerinin kurulduğu ve Kasaba (Turgutlu) gerisinde Milli Kuvvetler ile birleşmeye hazır kuvvetler bulunduğu bilgisini almıştır.

864

Kazım Bey Manisa'da Belediye Reisi Bahri Bey ile bir araya gelerek, Ödemiş Efeleri ile irtibatın tesisi, Manisa'daki silah ve cephanenin geriye naklini ve mukavemet teşkilatının kurulması işlerini koordine etmiştir. Menemen ve Havalisinde Jandarma Mülazımı Aziz ile Giritli Şevki Efendi'nin köylerde küçük

⁸⁶¹ Akçakayalıoğlu, s:147

⁸⁶² Çakmak, s:66

⁸⁶³ Oktay Gökdemir, **Kurtuluş Savaşında Akhisar**, 9 Eylül Üniversitesi Yayınları, Akhisar, 1990, s:18

⁸⁶⁴ Özalp, s:13

milli kıt'alar teşkil ettiği yolunda haberler üzerine kardeşi Asım'a bu bölgede kalması ve kendisine düzenli bilgi sağlaması talimatını vermiştir. Nitekim Manisa Mutasarrıfı, Kazım Bey'i de Manisa'da istememiş; bunun üzerine Kazım Bey 20 Mayıs günü tekrar Bandırma'ya dönmüştür.⁸⁶⁵

Bandırma'da görüşmeler yapan Kazım Bey ile Bekir Sami Bey, İzmir'den kaçarak dağılan subay ve erleri toplamak ve olayların gelişme seyrine göre gerekli tedbirleri almak amacı ile birlikte trenle Manisa'ya geçmeye karar verdiler.⁸⁶⁶ Bu yolculukta Bekir Sami Bey ve Kazım Bey'e eşlik edenler arasında Karaosmanzade Hamdi Bey (sonradan milletvekili), İzmir'de öğretmen olan Vasıf (Çınar) Bey, Teğmen Faruk ve Bekir Sami'nin yaveri Yüzbaşı Selahattin, Ödemişli Avukat Hamit Şevket (İnce) Bey⁸⁶⁷, Kazım Bey'in kardeşi Fethi, Vasıf Bey'in kardeşi Esat Bey (sonradan milletvekili) ve Mülazım Necati bulunuyordu.⁸⁶⁸

Tren akşamüzeri Balıkesir'e varmıştı. Yollarda, bütün istasyonlarda Yunan bayrakları çekilmişti. Rum asıllı demiryolları memurları Yunan üniforması giymişlerdi; öyle ki Bekir Sami kendisini Yunanistan'da sandığından söz etmiştir. Balıkesir'e inince Manisa'nın işgal haberini alan Albay Bekir Sami Bey ve beraberindekiler bunun üzerine yollarını Manisa'ya kadar uzatmayı tehlikeli bularak, Akhisar'da trenden indiler. Bekir Sami Bey Manisa Mevki Komutanlığı'na trenden çektiği telgrafta Yunan kuvvetlerinin Manisa'yı işgal etme tehlikesi nedeniyle "depolardaki tüm silah ve cephanenin mümkün olan süratle" Salihli'ye gönderilmesini istedi. Bekir Sami artık Kolordu Karargâhı olarak Salihli'yi belirlemiştir.⁸⁶⁹ Heyet Akhisar'a indiğinde Manisa'nın işgal edildiği haberinin asılsız olduğu anlaşılmıştır.⁸⁷⁰

Albay Bekir Sami ve Albay Kazım beraberlerinde Yüzbaşı Selahattin Akhisar'da Vasıf Çınar ile buluşmuşlardır. Akhisar'da namaz vakti olmasına rağmen ezan sesi yoktu, bunun yerine sabah çanlarının sesi duyulmaktaydı. Her taraf Yunan bayrakları ile donatılmış ve zafer taklarıyla süslenmişti. Halk, Yunan zulmünden korunmak uğruna görülen her yere Yunan bayrakları asmıştı. Rumlar ve

⁸⁶⁵ Aynı yer

⁸⁶⁶ Gökdemir, s:18

⁸⁶⁷ Coşkun, s:194

⁸⁶⁸ Özalp, s:13

⁸⁶⁹ Ünal, s:30

⁸⁷⁰ Apak, s.19

yerli kiliselerin papazları "*Yunan bayrağı, Yunan zulmüne karşı tek kurtuluş çaresidir*" anlayışını genelleştirmiş ve başarı sağlamışlardı.⁸⁷¹ Burada Albay Bekir Sami, Bergama, Turgutlu, Salihli, Alaşehir, Aydın ve Ödemiş gibi merkezlere telgraf çekerek o bölgedeki silahların kurtarılmasını istemiştir. Manisa ile irtibatı tesis etmek mümkün olmamış, nitekim 25 Mayıs 1919'da Manisa işgal edilmiştir.⁸⁷²

Akhisar'da bir otel odasına yerleşen Bekir Sami Bey ve beraberindekiler başlarında Akhisar Kaymakamı olmak üzere Akhisar'ın ileri gelenleri ile bir toplantı yapmışlardır. Durumu bütün açıklığı ile izah eden Bekir Sami Bey, otel odasında bulunan Akhisarlılara özetle, Yunanlıların ileri hareketlerine devam edeceklerini, vardıkları yerlerde Türk varlığını yok edeceklerini, bu duruma Balkanlarda ve Yunanistan'da yaşayan Türklerin şahit olduğunu, İstanbul Hükümetinin ve onun başındakilerin hain olduğunu, İstanbul Hükümetinin Yunanlılarla birlik olarak bu işgal ve imha siyasetini desteklediğini, bu durumda kendilerine düşen görevin ise mukavemet etmek olduğunu söylemiştir.⁸⁷³

Bekir Sami Bey'den sonra Albay Kazım Bey ve Vasıf Bey de otel odasında toplananların manevi duygularını yükseltici konuşmalar yaptılar. Tüm Anadolu'da olduğu gibi Akhisar'da da İttihat ve Terakki Fırkası düşmanlığı hat safhadaydı. İttihatçılar, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Osmanlı Devleti'nin çöküşünün tek suçlusu olarak görülüyor ve Bekir Sami Bey ile beraberindekilere ittihatçı subaylar gözü ile bakılıyordu. 1911 yılında İttihat ve Terakkiye muhalefet etmek amacı ile kurulan ve Mondros Mütarekenamesi sonrası kurulan bütün İstanbul Hükümetlerinde kabineyi oluşturan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise teslimiyetçi bir tutum içerisinde idi. İşte bu Fırkanın Akhisar'daki temsilcisi olan Müderris Hacı Nizamettin Efendi söz alarak, bütün olanların ittihatçılar yüzünden gerçekleştiğini belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: (Dönemin insanların psikolojik durumunu çok iyi yansıttığı için burada konuşmanın verilmesi tercih edilmiştir.)

“...Günah İttihatçıların. İttihatçılar vaktiyle nederlerdi. Millet karıdır. Hükümet onun eridir. Erine karşı gelen karının cezası şeriatla yazdı derlerdi. Memurdan zaptiyeden yakınsak erine karşı gelmiş karı gibi terslerdiniz. Bunca yıl karı gibi kullanılmış milletten sen bugün ne hayır beklemektesin.Kendi

⁸⁷¹ Coşkun, s:196

⁸⁷² Çakmak, s:227

⁸⁷³ Gökdemir, s:19

*zaptiyesinden bunca yıl ödü yardan millet, toplu tüfekli düşmanın karşısına ordusuz silahsız nasıl çıkabilir?... "*⁸⁷⁴

Bu sözler karşısında Bekir Sami Bey, Heyeti otelden kovmuştur.⁸⁷⁵ Bu arada Akhisar'da yaşayan Rumlar, bu faaliyetlerin Yunan işgaline mani olmak için yapıldığını görerek boş durmamışlardı. Halkı propaganda ile kandırmaya veya İstasyonda bulunan Fransız Müfrezesinden yararlanarak yerli halkı tehditle mukavemet düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmışlardı. Akhisar Metropolitisi ise bu gibi teşebbüslere son verilmesini, sükûn ve asayişin sağlanması amacı ile Türk ve Rumlardan oluşacak Milis Jandarma Müfrezesi kurulmasını istemişti.⁸⁷⁶ Akhisar Kaymakamı teslimiyetçi tutumunu adeta ispat edercesine Bekir Sami Bey ile Akhisar'a gelen Yüzbaşı Faruk ve Vasıf Bey'i tutuklattırmak için istasyondaki Fransız subaylarına başvurmuştu. Bunun üzerine Vasıf Bey ile Yüzbaşı Faruk Akhisar eşrafından Selimoğlu Ali Bey tarafından gizlice Akhisar'dan uzaklaştırılmıştır.⁸⁷⁷

Akhisar'da esen bu olumsuz hava karşısında Albay Bekir Sami bir şeyler yapabilmenin zor olacağını anlamıştır; Bekir Sami Bey, Akhisar'da iken Ayvalık'taki 172'nci Piyade Alay Komutanlığı'na bir telgraf çekerek eldeki silahların ve birliklerin korunması emrini vermiştir. Bergama Silah ve Cephane Deposu Müdürü Teğmen Nuri imzasıyla gelen bir telgrafta, Bekir Sami Bey'e, depoda silah ve cephane bulunduğu ve bunları halka dağıtarak silahlı bir kuvvet meydana getirmenin doğru olup olmayacağı soruluyordu. Telgrafa derhal olumlu yanıt verilmiştir. Aydın ve Ödemiş bölgelerinden de iyi haberler geliyordu. Bir durum değerlendirmesi yapan Albay Bekir Sami "*Savaştan arta kalan silah ve cephanelerle, dağılmış askerleri Salihli'ye toplayıp olabildiğince işgali durdurmaya çalışacaktım*" diye defterine not düşmüştür.⁸⁷⁸

İşgal kuvvetleri Komutanı Zafiriu, Paris'te bulunan Venizelos'a gönderdiği telgrafta, Manisa'yı zaptedecek birliklerin İzmir'den hareket ettiğini, Nif ilçesinin de

⁸⁷⁴ Gökdemir, s:20

⁸⁷⁵ Aynı yer

⁸⁷⁶ Özalp, s:13-14

⁸⁷⁷ Gökdemir, s:20

⁸⁷⁸ Coşkun, s:197

(Kemalpaşa) işgal edildiğini bildirmişti.⁸⁷⁹ Yunanlıların hedefi, Aydın ile birlikte Kasaba ve Manisa'nın da işgali idi. Bu maksatla yapılan taarruza beş Piyade Alayı ile iki dağ Topçu Taburu katılmıştır. Zafiriu İngiliz Askeri Müşaviri Albay Smith ile yaptığı bir görüşmede Türklerin Manisa ve Aydın havalisindeki Hıristiyanları kesmeye hazırladıklarına dair elinde bilgi bulunduğundan bahsetmiş ve taarruz için gerekli müsaadeyi almıştır. Aslında Venizelos'un amacı kuzeyde Ayvalık, güneyde Aydın'a kadar uzanan toprakları işgal ederek Büyük Menderes vadisini kontrol altına almaktı, Yüksek Konsey Venizelos'a bu yönde karşı çıkmıştır.⁸⁸⁰

Ç. Manisa'nın İşgali

Yunanlılar demiryolunu takip ederek Menemen'den Manisa'ya gelmişlerdi. İzmir'in işgalinden itibaren Manisa'da halk ikiye ayrılmıştı. Bir kısım zümre, topçu alayı ile piyade taburunu halk kuvvetler ile takviye ederek şehrin Menemen sırtlarında müdafaa edilmesini istemiş, diğer kısmı ise hâdisesiz olarak memleketin Yunanlılara teslim edilmesini gerektiğini ileri sürmüştür. Buna sebep olarak da piyade taburu ile topçu alayının erlerinin kaçıp gitmiş olmasını göstermiş ve beş on askerle şehrin müdafaa edilmeyeceğini iddia etmişlerdir. İngiliz ve Fransız irtibat subayları da *“bu işgal muvakkattir, nafile yere müdafaa edip kan dökmeyiniz.”* tarzında propaganda yaptıklarından silâh kullanmamak fikrinde olanlar çoğunluğu teşkil etmişlerdir.⁸⁸¹

2 Mayıs 1919 günü Yunanlı bir subay komutasında bir Yunan birliği Manisa'ya girmiştir. Bu subay doğrudan Hükümet Konağına giderek Mutasarrıf Hüsnü ile görüşmüştür. Ona ertesi gün Yunanlıları Manisa'yı işgal edeceklerini bildirmiş ve herhangi bir direnme olmazsa kan dökülmeyeceğini belirtmiştir.⁸⁸² Zaten Mutasarrıf ile Belediye azasından Hafız ve taraftarları ve eşraftan Kâmil de bu fikirde idiler. Nurettin Paşa tarafından teşkil edilmiş olan “Cemiyeti İslâmiye” ye

⁸⁷⁹ a.g.e.s:198

⁸⁸⁰ İstiklal Gazetesi, 24 Mayıs 1919

⁸⁸¹ Apak, s:23

⁸⁸² Kamil, Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s:20

reislik eden Manisa müftüsü, müdafaa taraftarı idi. İzmirli Vasıf Bey de halkı müdafaya teşvik için çok çalışmıştır.⁸⁸³

Aslında Manisa halkı 24 Mayıs gününden itibaren Yunan kuvvetlerini beklemeye başlamışlardı. İlk Yunan birliği Hamidiye Köyü'nden çıktığında Manisa Rumları başta Efes Metropoliti olmak üzere ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle Yunan askerini karşılamışlardır.⁸⁸⁴ Manisa'nın işgali ertesi gün başlamıştır. İşgal kuvvetleri aralıklı olarak şehre girmiştir.⁸⁸⁵ Mutasarrıf Hüsnü Bey Türk halkını sükûnete davet eden bir beyanname dağıtmış olduğundan hiçbir mukavemet olmadan sabah saat 10.30 da Manisa tamamen Yunan kuvvetlerinin eline geçmiş olmuştur.⁸⁸⁶

Mutasarrıf Bey İzmir işgal edildiğinde, “*işgal buraya kadar uzanmayacak, İzmir civarında kalacaktır. Manisa'yı terk etmenize lüzum yoktur..*” diyerek, mukavemete gerek olmadığını belirtmiş ve Manisa işgal edildiğinde ise düşmana karşılama töreni yapmıştır. Bir Alay kuvvetinde birlik Manisa'ya girerek katliama başlamış ve şehirde bulunan cephanelikten 48.000 tüfek, 88 top ve mühimmata el koymuş; bu arada Hüsnü Bey devletin bütün resmi evrakını Yunan Alayı'na teslim etmiştir. Yunanlılar 25 Mayıs gününe gelindiğinde Bayındır ile birlikte Manisa'yı da işgal etmişlerdi.⁸⁸⁷

Bir gün önce İstanbul'dan Ege'ye doğru yola çıkan Hüseyin Rauf (Orbay) ve beraberindeki dört arkadaşı Bandırma'ya varmıştı. Kendisi de Çerkez olan Rauf Bey oradan Manyas'a geçmiştir. Manyas'ta Çerkez Ethem ve kardeşleri Reşit ve Tevfik Beylerle görüştü. Reşit ve Tevfik Beyler halkın bezgin olmasından yakınmaktaydılar; umutlu değildiler. Rauf Bey, üç kardeşten en kararlı gördüğü Çerkez Ethem'e toplayabildiği kadar adam toplayıp Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey'in Salihli civarındaki çiftliğini karargâh yaparak Yunan yayılmasına karşı direnmesini önermiştir. Eşref Bey'in çiftliği silah, para ve yiyecek stokları yönüyle, böyle bir iş için daha I. Dünya Savaşı biterken Teşkilat-ı Mahsusa tarafından hazırlanmıştı. Ethem Bey hemen hazırlıklara girişmiştir.⁸⁸⁸

⁸⁸³ Apak, s:23

⁸⁸⁴ İstiklal Gazetesi,26 Mayıs 1919

⁸⁸⁵ Su, s:20

⁸⁸⁶ İstiklal Gazetesi,26 Mayıs 1919

⁸⁸⁷ Çakmak, s:15

⁸⁸⁸ Coşkun, s:202

Manisa'nın işgali üzerine 68'inci Alayın Birinci Taburu ile 59'uncu Topçu Alayı Karargâhı ve erkânı önce Kasaba'ya müteakiben de Alaşehir'e gitmişlerdir. Bu vesileyle, Manisa bölgesinde ilk mukavemet, Kasabanın batısında Ahmetli civarında konuşlu bulunan 68'inci Alayın 1'inci Taburu ile 59'uncu Topçu Alay subayları tarafından yapılmıştır; Yunanlılar burada esir aldıkları 6 Türk subayını Kasaba'da (Turgutlu) idam etmişlerdir. İlk mukavemeti ve kurşunu atanların başında Yüzbaşı Süleyman Süruri de vardı.⁸⁸⁹

26 Mayıs 1919 günü Yüzbaşı Rasim Bey Manisa'dan Akhisar'a gelerek Manisa Mevkii Komutanı Ahmet Zeki Bey'in raporunu Bekir Sami Bey'e vermiştir. Yüzbaşı Rasim, Sami Bey'e Manisa'daki silahların ve cephanenin Manisa dışına çıkarılmasına İzmir Rumlarından birinin İngiliz subayı elbisesi giyerek engel olduğunu, bu nedenle tüfek ve milyonlarca fişegin Manisa dışına çıkarılmadığı, sadece piyade taburunun Salihli'ye doğru çekildiğini ve Yunanlıların hiçbir direnme ile karşılaşmadan 25 Mayıs 1919'da Manisa'yı işgal ettiklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Bekir Sami Bey 27 Mayıs 1919 günü yanında Yüzbaşı Selahattin ve Yüzbaşı Rasim olmak üzere Manisa'nın işgali ile birlikte Salihli'ye çekilen taburdan yararlanmak amacı ile Gölarmara üzerinden Salihli'ye hareket etmiştir.⁸⁹⁰

Manisa'nın işgalini ve akabinde gelinen durum 61'inci Tümen Komutanı Vekili Yarbay Refet tarafından aşağıdaki şekilde Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir:⁸⁹¹

“Harbiye

Nezareti Şifre

Kalemi

Bandırma'dan Harbiye Nezaretine Gelen Şifre

26.5.1919'da Soma'ya dönen irtibat subayımızın 25 Mayıs 1919'da Akhisar'dan çektiği ve bugün 27 Mayıs 1919'da ulaşan şifresine göre:

1.25 Mayıs 1919 günü öğleden sonra saat 13.00'te Manisa şehri 1000 kadar piyade ve dört makineli tüfekten oluşan bir Yunan kuvveti tarafından sükûnetle işgal edilmiştir.

2. İşgal birliği komutanının Mutasarrıflığa asayiş ve emniyetin sağlanması için Müttefiklerin kararı ve Yunan Hükümetinin emri üzerine

⁸⁸⁹ Apak, s:23–24

⁸⁹⁰ Gökdemir, s:21

⁸⁹¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:114, Belge No:4198

Manisa'yı işgal ile görevlendirdiği ve mahallî idare, jandarma ve polislerin eskisi gibi görevlerine devam etmeleri ve emniyet için gerektiği kadar asker vereceği hakkındaki açıklamasının, Manisa mutasarrıfı tarafından Manisa'da emniyetsiz bir durum yok ki askere ihtiyaç olsun karşılığı ile protesto edildiği anlaşılmıştır.

3. İşgalden önce Manisa'da bulunan 60 mevcutlu bir piyade taburuyla dört tüfekli bir makineli tüfek bölüğü ve kadro hâlindeki 59 ncü Topçu Alayı birlikleri piyade silâhlarıyla Salihli istikametine çekilmiştir.

4. 57 nci Tümene ait 10,5'luk seri ateşli bir obüs bataryası ile şehir dışına kadar gelinmiş ise de asker eksikliği, yöre halkının yardım etmemesi ve İngiliz temsilcisinin şiddetle engellemesi üzerine, yerinde bırakıldığı ve depoda mevcut çeşitli çapta seksen topla elli altmıştan fazla tüfek ve bir milyon fişegin olduğu gibi bırakıldığı arz olunur.

27.5.1919 61'inci Tümen Komutan Vekili Yarbay Refet “

İzmir'in işgalinin üzerinden tam on gün geçtikten sonra Yunanlılar kentin yönetiminde kesin söz sahibi olmuşlardı. Artık İzmir'i Yunan siyasi temsilcisi Venizelos'un yakın arkadaşı Giritli Arıstidis Steryadis, genel bir vali gibi yönetiyordu. Hükümet, bir genelge yayımlayarak tüm ülkede miting yapmayı yasaklamıştı, işgal kuvvetleri her geçen gün yurdun içinde biraz daha yayılırken kimi gazetelerdeki kimi yazarlar manda çığırtkanlığı yapmaya devam ediyorlardı. Bunlara örnek olarak Hadisat gazetesinden Süleyman Nazif'in yazdıkları gösterilebilir. Süleyman Nazif,

"İstanbul, Ermenistan ve Anadolu'nun idare vekâleti Amerika'ya bırakılıyormuş. Gerçekleşirse memnun olacağız. Kendi mukadderatımızı kendi elimizle tedvire muktadir olmadığımız görüldü..." demiştir.⁸⁹²

Öte yandan, Memleket gazetesinde, Hami, "Türkiye himaye edilebilir mi? Edilemez" derken, Vakıf'te Yusuf Razi, "*Himaye değil, İstiklal*" sözleriyle, mandacılık taraftarı gazetelere karşı çıkmıştır.⁸⁹³

D. Aydın'ın İşgali ve Bölgede Kuvayı Milliye'nin Oluşması

⁸⁹² Coşkun, s:202, 203

⁸⁹³ a.g.e.,203

Aydın şehrinde zengin Rum ve Türkler anlaşmışlar, birbirlerini karşılıklı korumayı kararlaştırmışlardı. Hürriyet ve İtilafçı Avukat İlhami Bey, zengin Rum fabrikatörü Teohari Yorgiyadis, Mihal Barocu ve eşraftan iki Türkten kurulu bir karma heyet, İzmir'e giderek Yunan Komutanından Aydın'ı Yunan askerinin işgal etmesi için ricada bulunmuşlardır.⁸⁹⁴

Yunan Tümen Komutanı, Aydın'ın işgali için Albay Tserulis komutasında 4'üncü Piyade Alayından başka bir Evzon taburu, topçu taburu, jandarma ve hizmet birliklerini toplamaya başlamıştı. Karargâhı ile Aydın' da bulunan 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker), Yunan ileri harekâtı için yapılan hazırlıklarından haberdar olmuştu. Ama Aydın'da 175'inci Piyade Alayının bir taburu, Tümen Karargâh Birliği ve iki dağ topu ile bunların mürettebatından başka bir birlik yoktu. Bu birliklerin toplamı da ancak 10 subay ve 43 piyade eriyle, iki topun mürettebatından ibaretti. Tümenin diğer piyade alayı Söke'de, öbürü de Antalya'da konuşlu idi. Bu durum karşısında bir savunma harekâtına girişmek adeta olanaksızdı. Aydın Mutasarrıfı da "*Ahalinin felâketini mucip (sebep) olmamak için çarpışmaya meydan verilmemesini tümen komutanından rica etmekte*" idi. Şefik Bey, Aydın üzerine yürümeye hazırlanan düşmanı bir tümene yakın bir kuvvet olarak değerlendirmişti.⁸⁹⁵ Albay Şefik'in düşman kuvvetlerini değerlendirmesi nispeten doğrudu. Yunanlılar Büyük Menderes Vadisi'nin işgaline şu kuvvetleri tahsis etmişlerdi:

- 1) 4ncü Piyade Alayı (üç tabur)
- 2) 8nci Girit Alayı'nın 1nci Taburu
- 3) 1 Dağ Topçu Taburu (iki batarya)
- 4) 13ncü Dağ Sıhhiye Bölüğü
- 5) Bir Jandarma Bölüğü

Bu birliklerin komutasına da Albay Tserulis memur edilmişti.⁸⁹⁶ İleri harekâta başlayan Yunan kuvvetleri 26 Mayıs 1919 günü Germencik'i işgal

⁸⁹⁴ Avcıoğlu, s:1243

⁸⁹⁵ Artuç, s:95-96

⁸⁹⁶ Türk İstiklal Harbi II. Cilt birinci kısım, s:88

etmişlerdir.⁸⁹⁷ Yunan birliklerinin Aydın'a yaklaşması üzerine, Albay Şefik Bey' in emriyle Türk birlikleri, savaşmadan Menderes Nehri' ne doğru Güneye, Çine' ye çekilmişlerdir.⁸⁹⁸ Albay Şefik böylelikle hem kuvveti muhafaza etmiş oluyor hem de kritik bir arazi kesimi olan Menderes Köprüsünü tutmuş oluyordu.⁸⁹⁹ Çekilme konusunda yayınlamış olduğu emirde genel olarak çekilme esnasında her bir askerin fazladan bir silah taşıyacağı, cephane ve sandıkların hayvanlarla taşınacağı,⁹⁰⁰ Merkez Komutanı Bnb. Mehmet Nuri ve inzibat subayı ile üç eratın vazifelerine karargâh binalarında kalarak devam edeceği, hastane personelinin şehirden ayrılmayacakları yer alıyordu.⁹⁰¹

Yunan kuvvetleri 27 Mayıs 1919 günü, bir gün önce Manisa'da olduğu gibi, Aydın'da da hiçbir mukavemetle karşılaşmadan kenti işgal etmişlerdir.⁹⁰² Yunanlılar toplanma bölgesi olarak tespit ettikleri Erbeyli'de bir araya gelerek⁹⁰³ Aydın'a üç koldan yürümüştür. Bir kısım asker Topyatağı istikametinden, bir kısım ana caddeden, bir diğeri ise Ilıcabaşı'ndan şehre girmiştir.⁹⁰⁴

Aydın'a gelen Yunan Kuvvetleri Komutanı'na birçok Türk muhtarı tarafından imzalanmış ve mühürlenmiş bir dilekçe takdim edilmiştir. Dilekçede Yunan yönetiminin sonsuza dek sürmesi istenmiştir.⁹⁰⁵ Yunanlılar ilk gün halk arasında sempati tesis etmek maksadıyla Türklere karşı saygılı ve müsamahakâr bir tavır sergilemişlerdir. Şehrin duvarlarına İşgal kuvveti Komutanı Zafiriü'nun Aydınlılara gönderdiği selam afişleri asılmış, fakirlere bayramlık dağıtılmak istenmiştir. Ancak birkaç gün sonra Yunan askeri adam öldürme ve soygun eylemlerine başlamıştır.⁹⁰⁶

İlk önce Müslüman halkın tamamen silahsız kalması için, silahını teslim etmeyenlerin kurşuna dizileceğini ilan etmişlerdir. Bu şekilde toplanan silahları yerli Rumlara dağıtmışlardır. Müslümanların oturduğu semtlerin sularını kesmişlerdir;

⁸⁹⁷ Şefik, s:9

⁸⁹⁸ Artuç, s:96

⁸⁹⁹ Kısa, s:88

⁹⁰⁰ Şefik s:4

⁹⁰¹ Türk İstiklal Harbi II. Cilt birinci kısım, s:89

⁹⁰² Artuç, s:96

⁹⁰³ Türk İstiklal Harbi II. Cilt birinci kısım, s:89

⁹⁰⁴ Kısa, s:88

⁹⁰⁵ Avcıoğlu, s:1243

⁹⁰⁶ Kısa, s:88,89

yangın çıkarmak için belli noktalara gaz tenekeleri koymuşlardır; gayri Müslim halka, Müslümanlardan ayırt etmek maksadıyla fes yerine şapka giydirerek ev ve işyerlerini işaretlemişlerdir. Katliam esnasında hiçbir Türkün kurtulmaması için, Türklerin Hıristiyan evlerine sığınıp korunmalarını yasaklamışlardır.⁹⁰⁷

Hazırlıklarını tamamlayan Yunanlılar Türk halkının ev ve iş yerlerine ateş açmaya başlamışlardır. Birçok Türk evi yağma edildikten sonra ateşe verilmiştir. Bunu takiben Türk evlerine karşı top atışına başlamışlardır. Evlerin içinde bulunan Türkler, alevlerden kaçmak için dışarı çıktıklarında Yunan askerleri tarafından makineli tüfeklerle öldürülmüştür. Ayrıca yerli Rumlar da mevcut silahlarıyla bu katliama katkıda bulunmuşlardır. Aydın Merkez Komutanlığının 57'nci Tümen Komutanlığına göndermiş olduğu raporda Aydın'da cereyan eden olaylar şöyle anlatılmaktadır:

“...Hava karardıktan sonra bir büyük evin kapısı kırılarak 14 kadar Yunan Efun askerleriyle birkaç yerli Rum içeriye girip odada bulunanları soyduktan sonra 10–14 yaşlarında bulunan kızların dördünü ayırıp götürmek istediler. Kızların annelerinin yalvarmalarına karşılık Türkçe olarak edepsizce ve münasebetsiz sözler sarf ederek katliama başladılar. Üç kadınla iki erkeği öldürürken üç kız ve bir erkeği de yaraladılar... Çocukları anneleriyle birlikte kesmek ve bunların mahrem yerlerini açmak, burun, kulak el ve ayaklarını kesmek gibi vahşet ve cinayetler bu canavarların nazarında hiçbir şey değildir... Aydın'da şehri terk etmek üzere olan Yunan kuvvetleri ve Yerli Rumlar 205 kişiyi daha şehit etmişlerdir. Yunan işgalinden kurtularak özgürlüğe kavuşmanın bedeli maalesef Aydın'da da çok ağır olmuştur. Kentte 11500 ev, 50 cami ve mescit 400 kadar mağaza ve dükkân 130 yağ ve pamuk fabrikası, 160 okul ve 20 resmi bina yakılmış ve yıkılmıştır...”⁹⁰⁸

Şehirde bırakılan Merkez Komutanı Bnb. Mehmet Nuri, 29 Mayıs günü Tümen Komutanı'na çektiği telgrafta, Aydın'da bırakılan mühimmat, eşya, teçhizat ve erzak ambarlarıyla Tümen Karargâhı'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiğini bildirmiş ve Yunanlıların Türk subaylarının şehri terk etmelerini istediklerini belirtmiştir. Albay Şefik bu telgrafa cevap olarak, Aydın şehrinin Yunanistan'a ilhak

⁹⁰⁷ Ayıışığı, s:23

⁹⁰⁸ Aynı yer

edilmediğini belirterek subaylardan şehri terk etmemelerini, vazifelerine devam etmelerini istemiştir.⁹⁰⁹

Ayrıca Tümen Komutanı Albay Şefik aynı gün, Harbiye Nezareti'ne mevcut durumu bildiren şu telgrafi çekmiştir:

“ 1. 27.5.1919 tarih ve 1041 sayılı raporla Aydın'ın beş kilometre batısında durdukları bildirilen Yunan emniyet birliklerine katılan büyük bir birliğin toplanmalarını bu noktada tamamlayarak 27.5.1919 günü öğleyin biri belde içinde, diğeri Aydın'ın kuzey ve güney dış muhitlerinden olmak üzere üç kol hâlinde ilerleyerek saat 18.00'de Aydın'ı ve askerî mevzileri işgal etmişlerdir. Aydın'ı işgal eden kuvvetin, söylenenlere göre on tabur olduğu öğrenilmiştir. Bunun iki alay piyade ve bir dağ taburundan ibaret olduğu tahmin edilmiştir. İşgal sırasında Aydın'da hiçbir olay olmamıştır. Sükûnet devam ediyor.

2.Menderes Köprüsü elimizdedir. Topçu ve piyade ağırlıklarını (şifre) istikametine naklettirdiği arz olunur.”⁹¹⁰

Böylece Yunan ordusu, iki hafta gibi kısa bir sürede hiçbir direnme görmeden Manisa'dan Aydın'a kadar geniş bir bölgeyi kolayca ele geçirmiş bulunuyordu. Bu durum, Yunan ordusunda olduğu kadar, Rum asıllı azınlığın da büyük bir moral kazanmasına daha cesaretlenmesine neden olmuştur.⁹¹¹

Aydın şehrinde Kuvayı Milliye'nin teşkilatlanması Albay Şefik'in Çine'ye çekilmesinden ve burada birlikleri toparlamasından sonra mümkün olabilmiştir.⁹¹² Ancak henüz Aydın işgal edilmeden ve İzmir'in işgali bütün memlekette olduğu gibi Aydın'da da duyulmuşken, 14–15 Mayıs gecesi Albay Şefik, Yüzbaşı Selahattin ve karargâh subayları, aralarında Mutasarrıf Vekili Fuat bey olduğu halde, Aydın Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyeleri ile Mutasarrıf ile gelen Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti üyeleri Tümen karargâh binasında bir araya gelmişlerdi. O gece Albay Şefik depolardaki silah ve cephanenin yeterli olduğunu, millet ve subayların elele vermesiyle mukavemet teşkilatı kurulabileceğini ifade etmiş ancak bu fikir gelen kişiler tarafından uygun mütalaa edilmemiştir. Bunun yerine, Mutasarrıf Vekili tarafından evvela bir miting yapılması ve müteakiben mukavemet konusunda Hürriyet ve İtilaf Kulübünde bir araya gelinerek karar verilmesi önerilmiştir. Bu

⁹⁰⁹ Türk İstiklal Harbi II. Cilt birinci kısım, s:89

⁹¹⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:114, Belge No:4199

⁹¹¹ Artuç, s:96

⁹¹² Selek, s:250

husus böylece kabul edilmiş, dolayısıyla başlangıçtaki mukavemet girişimleri somut bir sonuca ulaşmamıştır.⁹¹³

Aydın işgal edildiğinde Çine'de halk endişe içindeydi. Çine'nin papazı Müftü'ye giderek nasıl olsa Yunanlıların burayı da işgal edeceklerinin ortaya çıktığını, bu nedenle Müslüman halka zarar gelmemesi için Yunan Kuvvetlerinin birlikte davet edilmesini önermiştir. Müftü bu konuyu ileri gelenlerle mütalaa ederken, Yunanlıların Çine'ye gelmemeleri halinde kendisinin zor durumda kalacağını anlayan Çine papazı Aydın'a kaçmıştır.⁹¹⁴

Albay Şefik, Çine'de mukavemet için isteksiz bulunduğu 175nci Alay Komutanı'nı görevden uzaklaştırarak yerine 135nci Alay Kumandan Yardımcısı Binbaşı Hacı Şükrü Bey'i atamıştır. Bu subayın Aydın bölgesine gelmesi Kuvayı Milliye'nin doğması ve gelişmesinde önemli bir dönemeç olmuştur.⁹¹⁵

Bu arada Aydın'ı işgal eden Yunan kuvvetleri ileri harekâtına devam ediyorlardı; 4 Haziran 1919 günü bir taburla Nazilli'yi işgal ederken, bir kısım kuvvetleri ile de Aydın'dan güneye doğru ilerleyerek Çine'ye 18 km. mesafeye kadar yaklaştılar. Yunan kuvvetlerinin güneye yöneldiğini gören ve 11 Mayıs'tan itibaren Muğla'nın kıyı ilçelerine asker yağmaya başlayan İtalyanlar da 5 Haziran 1919 günü dört makineli tüfekli ikiyüz kişilik bir piyade kuvveti ile Çine'yi İşgal etmiştir. Ancak, İtalyanların halka muamelesi iyi olmuştu. İşgal kuvvetleri ile birlikte siyasi mümessil olarak gelen Dr. Nekarato, Rodos'ta öğrendiği Türkçe yardımıyla hastaları tedavi etmiş, bedava ilaç dağıtmıştır. Yunanlıların mezalimine karşı İtalyanların bu tutumu Türk halkının onların tarafını tutmasına sebep olduğu gibi, Yunanlılara karşı nefreti de artırmıştır.⁹¹⁶

Çine'deki bu kritik durum, Kuvâyı Milliye'nin teşkilatlanması yönündeki faaliyetlerin hızlanmasını olumlu etkilemiştir. Bir yandan Tümen Komutanı Çine'de bir Heyet-i Milliye teşkili için çabalarken diğer yandan Yağcılar Köyü'nde efelerle toplantılar düzenlemiştir.⁹¹⁷ Bu toplantılarda Albay Mehmet Şefik, Çine'ye yakın bir köyde oturan Yörük Ali Efe ve arkadaşı Kılıoğlu Hüseyin Efe'yi Yunanlılara karşı

⁹¹³ Aydınel, s:73

⁹¹⁴ Şefik, s:23

⁹¹⁵ Selek, s:250

⁹¹⁶ Aydınel, s:88

⁹¹⁷ a.g.e.,s:89

savaşa teşvik etmiştir. Bu suretle Aydın Bölgesinin ilk Kuvayı Milliye oluşumu Yörük Ali Efe Komutasında gerçekleşmiştir.⁹¹⁸

Çine'nin güneyinde Yağcılar Köyü'nde oluşan bu kuvvet başlangıçta 17 kişi idi. Bunların ikisi memur, üçü er/erbaş, yedisi de köylü olup, köylülerin üçü Kılıhoğlu'nun kızını dördü de gönüllü idiler. Yörük Ali Efe oy birliği ile başkanlığa seçilmiştir.⁹¹⁹

Çine'de Kuvayı Milliye'nin teşkilatlanması kolay olmamıştır. Halktan gönüllü toplayabilecek lider aranmış, Denizli'de olduğu gibi seçkin bir din adamı olan Hacı Süleyman Efendi bu işte önder olmuştur. Düşmanla mücadele edecek olan Kuvâ-yı Milliye Müfrezeleri'nin başına da lider olarak efeler getirilmiştir. Burada kurulan Teşkilât efelerin liderliğinde kurulan ilk Kuvayı Milliye teşkilatıdır. İlk liderlik şerefi de Yörük Ali Efe'ye ait olmuştur. İkinci önemli bir nokta da bu müfrezenin içinde, yani efe ve gönüllülerin yanında subaylar, memurlar da vardır. Dolayısıyla halkın hemen her kesiminden katılım olmuştur. Ancak, tüccar, büyük toprak sahibi gibi kesimden kimsenin olmayışı da dikkat çekicidir.⁹²⁰

Bütün bunlar olurken, İzmir'in güneyindeki Aydın ili Yunanlılarca bu kadar kolaylıkla işgal edilirken İzmir'in kuzeyinde, Ali Çetinkaya komutasındaki Ayvalık ilçesi direniyordu.⁹²¹

E. Ayvalık'ın ve İşgali ve Bölgede Kuvayı Milliye'nin Oluşması

Venizelos'un Aydın'dan sonra hedefi Ayvalık ve akabinde bölgenin en önemli merkezlerinden Balıkesir idi.⁹²² Bu maksatla, Venizelos Paris'ten yaptığı açıklamada, işgali örtbas etmek için Ayvalık'a çıkacak Yunan kuvvetinin buradaki Türk vatandaşları olan Rumları saldırılardan korumak amacıyla gönderildiğini belirtiyordu.⁹²³

⁹¹⁸ Selek, s:251

⁹¹⁹ Aydınel, s:89

⁹²⁰ a.g.e.,s:93

⁹²¹ Coşkun, s:208

⁹²² Mücteba İlgürel, **Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul,1999, s:29

⁹²³ Coşkun, s:209

“Repolis’den almış olduğum telgrafta Ayvalık’taki ırkdaşlarımızın Türk ahaliye karşı kıyam etmiş olduğunu öğrendim.

Ayvalık’ta bulunan Türklerin bizimkiler tarafından vâki olarak tecavüzâtdan himayesi için Ayvalık’a bir bölük asker ile yirmi kişilik bir Jandarma takımı gönderilmesini Miralay Zafıryu’ya söyleyiniz.

Yunanlıların (Rumlar’ın) taarruzdan Türkleri himaye maksadıyla gütmekte olduklarına dair zabıtana tahriri sarih talimat verilmek lâzımdır.

Ayvalık’taki Türkler’in sonradan gelme ve yerli ahalden madud olmadıklarını ben de biliyorum. Lâkin bunların tehciri benim tarafımdan halledilecek bir meseledir. Yerlilerin taarruzuna meydan verilmemesini ve cebren çıkarılmalarını tasvip edemem. Kıtaat-ı askeriye ile beraber sivil bir kaymakamın da gönderilmesi icap ettiği fikrindeyim. Bu zat gerek Rumların gerek Türklerin müsavâten istirahat ve huzuru ile meşgul olmalıdır.. Venizelos”⁹²⁴

İzmir’in işgaline tesadüf eden günlerde bile Ayvalık, üzerinde en çok durulan yerlerden biriydi. 14 Mayıs’ta Lloyd George’un sakıncalarına rağmen İzmir’le beraber Ayvalık limanını da kırmızıçizgi ile işaretlemesinden kendilerine göre Rum nüfusun yoğun olduğu yerlerin Yunanistan’ın kontrolüne verilmek istendiği anlaşılmıştı.⁹²⁵ Ayvalık’taki Rum nüfus ise 14.000 idi.⁹²⁶

Yunanlılar Sıhhiye Teşkilâtı adı altında İzmir ve civarındaki hastanelere el koymuşlar ve buralardan Anadolu içlerine gizlice silâh sevkiyatına başlamışlardı. İzmir’deki hastanelere Yunan bayrağı asan Yunan Ordusu, Ayvalık’a da bir Salîb-i Ahmer (Kızılhaç) heyeti yollamıştı. Bu heyet bir Yunan torpidosuyla gelerek, 17 Şubat 1919’da şehre ayak basmış ve bu heyetle birlikte gemiden Yunan askerleri de çıkmıştı. İngilizlerin koruyuculuğu altında Kızılhaç personeli kıyafetine bürünmüş Yunan askerleri, ayrıca Ayvalık Rumlarına verilmek üzere kıyafetler de getirmişlerdi. Bundan amaç şehirdeki Türkleri terke zorlayıp onların yerlerine Rumları yerleştirmektir. Bu görev müttefiklerin Ege Orduları Başkumandanı Amiral Calthorpe’un adamı ve İngiliz mümessili Yarbey Hadkinson’a verilmişti.⁹²⁷

⁹²⁴ İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993,s:28

⁹²⁵ Polat, s:51

⁹²⁶ Ayhan, s:1

⁹²⁷ İlgürel, s:30

Yunan Salib-i Ahmeri ile yardım heyeti sıfatı takınarak Ayvalık'a gelip yerleşmiş olan Yunan subayları, tıbbi malzeme adı altında getirdikleri askeri teçhizatla bölgeyi silahlandırarak işgale zemin hazırlamaktaydı. O günlerde Ayvalık Mal Müdürü Muavini Neşet Efendi'nin şehit edilmesinde de bu olay ilgili bulunmuş fakat konunun üzerine fazla gidilmemiştir. Ayvalık hapisanesi de buraya gelen Rumlar tarafından tahliye edilmişti. Halk arasında Ayvalık'ın işgal edileceği haberleri ağızdan ağıza dolaşmaya başlamıştı. İzmir'in işgalinden sonra daha da alenileşen bu faaliyetler Balıkesir mutasarrıfı Hilmi (Ergeneli) Bey tarafından İstanbul'a rapor edildiği halde hiçbir önlem alınmamıştır. Dünya Harbi'nde Ayvalık Rumlarının genel durum hakkında, buraya çok yakın olan Midilli Adasına haber göndermek suretiyle casusluk yaptıkları tespit edildiğinden, o zamanki hükümet bu bölgeye az miktarda Rumeli Boşnak muhaciri yerleştirmişti.⁹²⁸

Ayvalık'ta bulunan 56'ncı Tümen'in 172'nci Piyade Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey idi.⁹²⁹ Mustafa Kemal ile birlikte Bingazi'de savaşmış ve "Kel" lakabıyla bilinen Ali Bey, aynı zamanda Enver Paşa'nın Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün faal üyelerindendi.⁹³⁰ Ali Bey, Albay Bekir Sami Bey'e 24 Mayıs 1919 tarihli bir rapor göndermiştir. Yarbay Ali Bey raporunda, Ayvalık'taki yerli Rumların yarattığı olayları ve Mondros Mütarekesinden beri Ayvalık'ta bulunan Yunan Kızılaç heyetinin girişimlerini özetlemiş, emrindeki askerlerin morallerinin çok iyi olduğunu, ancak alayın takviye edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey tarafından Yarbay Ali Bey'e verilen yanıtta takviyenin bu zaman için mümkün olmadığı belirtilerek, bunun için yerel çarelere başvurmak gerektiği ifade edilmiştir. Bu hususta Bergama ile işbirliği yapılması istenmiştir.⁹³¹

172'nci Alay Kumandanı Ali Bey (Ali Çetinkaya) bunun üzerine şehirde sıkıyönetim ilân etmiş, yaptığı konuşmalarla gönüllüleri etrafında toplamıştır. Ali Bey'in emrinde 24 subay ve 150 er vardı.⁹³² Ali Bey öncelikle Kozak Nahiyesi'nden bir milis bölüğü teşkiline muvaffak olmuştur. Kozak'da bulunan üç İhtiyat zabiti bu bölüğe görevlendirilmiştir. Bundan başka Altınova, Araplar, Murad İli, Gömeç,

⁹²⁸ Polat, s:51-52

⁹²⁹ Nutuk II, s:22

⁹³⁰ Mango, s:273

⁹³¹ Coşkun, s:203

⁹³² İlgürel, s:30,31

Burhaniye ve civar köyler halkı da bu kuvvetlere katılmışlardır.⁹³³ Bu milis kuvvetlere Dalkıran Mehmet Efe ile İbişoğlu İsmail Efe de katılmışlardı.⁹³⁴ Bütün bu faaliyetler arasında Ali Bey, Mutasarrıf Hilmi Bey'e telgraf vasıtasıyla devamlı bilgi vermiştir. Bir müddet sonra Ayvalık'ta artan gerginlik ortadan kaldırılmış, sükûnet tekrar iade olunmuştu. Ali Bey Balıkesir'e gönderdiği 18 Mayıs tarihli telgrafında halkla bütünleşmiş olarak şu kesin ifadeyi kullanmıştı:

*"Avn-ii Hakk ile sükûnet-i tâmme iade edilmiştir. Türkçe ve Rumca lisanları üzerine neşrolunan Beyannamelerle hükümetin en son şiddetle hareket edeceği ilân olunmuş, bütün kuvvâ-yi askeriyyenin isti'mâline muntaka kumandanlığı ile itilâf-ı tâmm hâsıl olarak işe başlanmıştır. Müslüman ahali ve memurin dahi hükümetimizin emriyle ölünceye kadar muhafaza-i mevki etmeye karar vermiştir."*⁹³⁵

Ayvalık'ta sükûnet sağlandıktan sonra şehirde Türklere saldıran ve evleri yağmalayan Rumlar birer birer tevkif edilmiştir. Hadisenin ertesi günü yani 19 Mayıs'ta Ayvalık Limanı'na bir Yunan torpidosu girmiştir. Gemi kaptanı, Kaymakam'a müracaatla, kendisinin Amiral Calthorpe tarafından gönderildiğini, mevküfları İzmir'deki Yunan Divan-ı Harbine götüreceğini bildirmiştir. Kaymakam bu talebi reddetmiş, suçluların Osmanlı kanunlarına göre yargılanacaklarını belirtmiştir. Yunan gemisi çekip gitmiş, mahallî güçler duruma hâkim olmuştu. Yerli Rumların taşkınlıkları durmuş, suçlular da Balıkesir'e gönderilmiştir.⁹³⁶

İzmir'in işgali sırasında herhangi bir mukavemet ile karşılaşmayan Yunanlılar, bölgede bulunan 17'nci Kolordu Komutanlığı ile 56'ncı Tümen'den arta kalan kuvvetleri de etkisiz hale getirmişlerdi. Üst düzey subayların birçoğu da tutuklandığı için emir komuta neredeyse tamamen ortadan kalkmıştı. Ali Bey'in komuta ettiği 172'nci Alay'ın bağlı bulunduğu 56'ncı Fırka Kumandanı Hürrem Bey de tutsak edilenler arasındaydı. Bu fırsattan istifade ederek Ayvalık'taki kuvvet durumunu öğrenebilmek isteyen Yunanlılar, Hürrem Bey'in adına, Ali Bey'e 20

⁹³³ Aka, s:29

⁹³⁴ Coşkun, s:204

⁹³⁵ İlgürel, s:31

⁹³⁶ Aynı yer

Mayıs günü bir telgraf çekmişlerdir. Bunun bir tezgâh olduğunu fark eden Ali Bey, cevaben çektiği telgrafta şöyle demiştir:⁹³⁷

“

İzmir'de 56. Fırka Kumandanlığı'na

Ayvalık

20–21 Mayıs 1335

Alayın her bir ferdi demirden bir kale gibi yerinde sabittir. Her türlü hıyanet hareketlere mukabeleye amadedir. Büyük bir hamiyet ve hiss-i fedakari ile meşbu olan alayım ve mıntıkam dâhilinde bulunan efrad-ı millet namına arz-ı malumata şitaban olurum.

Ayvalık Mıntıka Kumandanı

Ali

”

23 Mayıs günü eski Edremit kaymakamı Köprülülü Hamdi Bey, Ali Bey ile buluşup Edremitlilerden oluşan bir müfreze kurmaya söz vermiş ve kısa bir zaman sonra güçlü bir milis gücü oluşturmuştur.⁹³⁸

26 Mayıs 1919 günü, Yunanlıların savaş gemilerinden biri, Ayvalık limanına girdi ve açıklarda demir atmıştır. Limana giren bu gemiyle beraber ayrıca bir İngiliz savaş gemisi de bulunmaktaydı. Arkasından Yunan birliklerini taşıyan bir vapur ve bir Yunan savaş gemisi daha limana girmiştir. Ayvalık Kaymakamı Osman Nuri Bey'i gemiye davet eden İngiliz gemi komutanı, Kaymakam ile ilçenin asayışı ve memurların hizmetlerine devam etmeleri gibi konuları konuşmuştur. İngiliz komutan, 172'nci Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'i de görüşmek için davet etmiş, ancak Yarbay Ali Bey, bu davete uymamış yerine temsilen bir binbaşığı göndermiştir.⁹³⁹

İngiliz Amirali Ali Bey'in temsilcisi Binbaşı Tefik Bey'e Mıntıka Kumandanının neden gelmediğini sormakla beraber Yunanlıların buraya yanlışlıkla geldiğini, Düvel-i İtilafiye'nin Ayvalık'ın işgaline müsaade etmediğini ve Yunan

⁹³⁷ Polat, s:53–54

⁹³⁸ Ayhan, s:2

⁹³⁹ Coşkun, s:204

torpidolarının Ayvalık'ı terk edeceklerini bildirmiştir. Hakikaten Yunan torpidoları demir olarak geldikleri Dalyan Boğazı'ndan çıkıp gitmişlerdir.⁹⁴⁰

Bu arada Yunan işgal komutanı, 26 Mayıs günü verdiği bir emirle, Ayvalık açıklarında çıkarma yapmak üzere bekleyen Yunan birliklerinin, Ağır Makineli Tüfek Bölüğü ile takviyesine karar vermiştir.⁹⁴¹ Bu takviyeler dört piyade bölüğü, bir ağır makineli tüfek bölüğü, bir jandarma takımı ve bir topçu bataryası şeklinde gerçekleşmiştir.⁹⁴²

İngiliz Amirali, Mıntika kumandanlığı ile görüşmek arzusunu tekrar ettiğinden, ertesi günü 28 Mayıs 1919 saat 10.00'da torpidoda görüşülmüştür. Miralay, Mıntika Kumandanı'na müdafaa edip etmeyeceğini, müdafaa etmek veya etmemek için emir alıp almadığını sorduktan sonra Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmeyeceklerini ve buna Düvel-i İtilafiye'nin müsaadesi olmadığını bildirmiş, ardından İngiliz torpidosu da bir kaç saat sonra Ayvalık'ı terk ederek gitmiştir.⁹⁴³

28 Mayıs gecesini Ayvalık'taki Yunan muhribinin komutanı, İzmir'e gönderdiği telgrafta, *“Türk kıtalarına katılan çetelerin Ayvalık tepelerini tuttuklarını ve Yunan işgaline karşı şiddetle mukabele edileceğinin, Kaymakamın Ayvalık'taki İngiliz mümessiliyle yaptığı görüşmeden anlaşıldığını”* belirtmiştir. İngiliz temsilciler her ne kadar *“Ayvalık'ın işgaline İtilaf Devletleri'nin müsaadesi yoktur”*, deseler de aynı günün akşamüzeri Yunan torpido ve nakliye gemilerinin Midilli'den Ayvalık'a doğru geldiği görülmüştür. Gelen gemilerdeki Yunan askerleri işgalin başlamak üzere olduğunun habercisiydi. Nitekim kısa süre sonra geri dönen Mümessil Hadkinson, Yunan kuvvetleri ile görüşükten sonra, Ayvalık Kaymakamı vasıtası ile Ali Bey'e bir talimat göndermiştir. Ayvalık Kaymakamının, Ali Bey'e telefonla iletildiği talimatta; Ayvalık'ın Yunan Hükümeti'nin emri gereği işgal edileceği, memurların yerinde kalacağı, askeri kuvvetlerin şayet teslim olurlarsa Mudanya'ya veya İstanbul'a kadar Yunan vapurları ile nakledilecekleri, teslim olmadıkları takdirde Balıkesir'e kadar çekilmeleri, aksi halde kan döküleceği belirtilmekteydi.⁹⁴⁴

⁹⁴⁰ Aka, s:31

⁹⁴¹ Coşkun, s:204

⁹⁴² İstiklal Gazetesi, 29 Mayıs 1919

⁹⁴³ Aka, s:31

⁹⁴⁴ Polat, s:55

Öte yandan İstanbul Hükümeti de gelişmeleri yakından takip ediyordu. Yunanlıların Ayvalık'ta bir işgal hazırlığında oldukları anlaşılmış olmalı ki, Balıkesir'e "işgale müsaade edilmemesi ve gerekirse karşı konulması" için tavsiyede bulunulmuştur. Bu hususta Dâhiliye Nazırlığı'na yeni tayin olunan Ali Kemal Bey'in Mutasarrıf Hilmi Bey'e gönderdiği 27 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafta şöyle denmekteydi:

“Karesi Mutasarrıflığına.

*Merkezden bir emr-i sarih ve İngilizlerden konferansın mukarreratına dâir tebliğ-i kat'i olmadıkça asla Yunanlılar tarafından asker ihracına ve işgale müsaade edilmemesi ve iktizâ ederse her türlü kuvvetlerle mukavemet olunması lâzımdır. Gerek Ayvalık Kaymakamlığına ve gerek diğer sevâhile bu hususun tebliği.”*⁹⁴⁵

Mutasarrıf Hilmi Bey Nazır'ın bu emrini Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Erdek ve Bandırma kaymakamlıklarına da tebliğ etmiştir. Bundan başka Harbiye Nezareti de bölgedeki kuvvetleri düzenlemek üzere faaliyete geçmişti. Nitekim 172'nci Alay konuş merkezi Balıkesir'e alınmış olan 14'üncü Kolordu'nun 61'inci Tümeni' ne bağlandı. Bu sırada İzmir, Manisa ve Akhisar bölgesinden ayrılmak zorunda kalan Albay Kazım Bey İstanbul'a gitmiş, Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ile görüşmüştü. Bu görüşmede Kâzım Bey 61'inci Tümene tayinini istemişti. Tayin bir müddet sonra gerçekleşti. Bu tayinle Balıkesir ve havalisindeki üst yöneticiden mahrum bulunan birlikler Yunanlılarla mücadele etmeye azimli bir komutanın sevk ve idaresine geçmiş olmuştur.⁹⁴⁶

Olaylar bu şekilde cereyan ederken, 29 Mayıs günü yapılan Yüksek Konsey toplantısında Clemenceau Yunanlıların daha fazla ilerlemesine müsaade edilmemesini önermiş, Wilson ise “İşgal bölgelerini bütün Aydın'a kadar yayabileceklerine karar verdik diyerek Yunanlılara arka çıkmıştır. Yine aynı gün toplanan Damat Ferit kabinesi, Yunan kuvvetlerine mukavemet edilmemesi askeri birliklerin Yunan ordusu ile karşılaştıkları noktalarda ateş etmeden geri çekilmeleri

⁹⁴⁵ İlgürel, s:33–34

⁹⁴⁶ a.g.e.,s:34

hususunda karara varmıştır.⁹⁴⁷ Böylece daha iki gün önce mukavemet edilmesi konusunda verilmiş olan talimat havada kalmış olmuştur.

Ayvalık'ın işgal edileceğinin artık açıkça ortaya çıkmasının arkasından 172'nci Alay'ın 550 nefer olan mevcudu (savunmada kullanılabilecek olan ancak 300 kadar -sakat, hasta ve yaralı vb. döküntü) Edremit Kaymakamı Köprülülü Hamdi Bey⁹⁴⁸ tarafından takviye edilmiştir. ⁹⁴⁹

Yarbay Thomas adında bir kişi tarafından komuta edilen Yunan kuvvetleri, Ayvalık'ta bulunan Ali (Çetinkaya) Bey'in komutasındaki kuvvetlere göre çok üstündü. Artık Ayvalık'ın işgali için gün değil, saatler sayılmaya başlanmıştı.⁹⁵⁰

Yunanlılar, 29 Mayıs 1919 günü sabaha karşı, Ayvalık ilçesine iki koldan çıkarma yapmaya başlamışlardır. Binbaşı Vlasos komutasındaki bir kol, Alibey (Cunda) adası üzerinden çıkmış ve sabahın alacakaranlığından yararlanarak Ayvalık kuzeyindeki tepeleri işgal etmiştir. Bu arada, işgalci Yunan kuvvetlerine karşı direnmeye kararlı 172'nci Alay'dan küçük bir birlik de aynı tepeleri tutmak için bölgeye gelmişti. Bu müfreze ile Yunan kuvvetleri arasında küçük çaplı bir çatışma olmuş⁹⁵¹ ve müfreze çekilmek zorunda kalmıştır.⁹⁵²

Şehrin içindeki Rumlar aylardan beri sahilde demirlemiş olan Kızılhaç gemisi tarafından silahla teçhiz edilmiş olduklarından 172'nci Alay savunma hattını kıyıda değil tepelerde tesis etmiştir. Bu tepelerin Yunanlılarca tutulması savunmayı olumsuz etkilemiştir. Yunanlıların asıl taarruz kuvveti körfeze çıkarma yapıp tepedeki kuvvetlerle birleşme yapmak isteyince de Yarbay Ali komutasındaki birlikler ile Yunan birlikleri arasında geniş çaplı muharebeler olmuş, tutunamayan Ali Bey yaklaşık 500 kişilik milis kuvvetiyle Kozak Nahiyesi istikametine doğru çekilmek durumunda kalmıştır.⁹⁵³

⁹⁴⁷ İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919

⁹⁴⁸ Hamdi Bey 26 Ocak 1920 tarihinde Çanakkale'de Akbaş Cephaneliği Baskını gerçekleştirilmiştir. Bkz: Zeki Çevik, "Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını", **Balıkesir Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi**, s:2

⁹⁴⁹ Polat, s:56

⁹⁵⁰ Coşkun, s:212

⁹⁵¹ a.g.e., s:215

⁹⁵² İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919

⁹⁵³ Aynı yer

Yarbay Ali Çetinkaya, Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'e Yunan çıkarması sırasında gelişen olaylarla ilgili gönderdiği raporda şöyle denmiştir.

"... Şehrin vaziyeti göz önünde tutularak savunma düzeni alınmış ve bunda, üstün düşman kuvvetleri karşısında icabında Kozak nahiyesine çekilmek öngörülmüştür. Alayın eratı ve subayları, görevlerini tamamıyla yaptıktan sonra, tasarlanan yönde çekilmiştir. Düşman, Alayı takip etmemiştir. Şehir içinde birkaç memur ile bir kaç Türk kalmıştır. Diğerleri tamamen göç etmişlerdir. Alay Karargâhı, Murateli Nahiyesinde kurulmuştur, Alay, kuvvetlerini yıpratmamak amacıyla durumu muhafazaya ve işgalin genişlemesini önlemeye, Ayvalık'ı baskı altında tutmaya çalışacaktır."⁹⁵⁴

Düşman Ayvalık'ta durdurulmuştu. Buna rağmen bölgedeki halk içerilere doğru göçe başlamıştır. Bunun aksine, Ayvalık Rumlarının büyük çoğunluğu da olası çatışmalardan zarar görürler endişesi ile Adalara doğru kaçmışlardır.⁹⁵⁵

Bunun üzerine 61'nci Tümen Komutanı Harbiye Nezareti'nden yardım istemiştir. 61'nci Tümen Komutanı çektiği şifrede özetle:

"...Burhaniye bölgesinde müthiş bir panik havası vardır. Vaktiyle bu bölgeden gitmiş olan Rumların, Ayvalık Rumları ile birleşerek, İzmir'de olduğundan fazla fenalık yapacaklarının kati olduğu ve ahalinin şiddetle muhafız asker istediği ..."

ifadeleri ile vaziyeti rapor etmiştir.

Bu durum üzerine İstanbul Hükümeti tedbir olarak Vekiller Heyetini toplantıya çağırılmış ve toplantı sonucu, "Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Ayvalık'a giderek Yunan işgal komutanı ile görüşmesi, Ayvalık'ta Osmanlı haklarının temini doğrultusunda bir anlaşma yapması kararını almıştı.⁹⁵⁶

Bu karar üzerine, 2 Haziran günü Karasi Sancağı Mutasarrıfı Hilmi Bey, "Ayvalık'ta Osmanlı haklarının temini için " İngiliz Mümessili Hadkinson ile görüşmüş, yaptığı teklifin Yunan İşgal Kumandanı tarafından olumlu karşılanmaması üzerine geri dönmüştür. 3-4 Haziran günleri Ayvalık cephesinin sağ tarafında düşmanla çatışmaya sahne olan zeytinlik bölgesi düşmandan temizlenmiştir. Düşman bunun üzerine Yeldeğirmenleri yakınına yerleşmiştir. 4 Haziran günü İngiliz

⁹⁵⁴ Coşkun, s:216

⁹⁵⁵ Ayhan, s:4

⁹⁵⁶ Polat, s:61

Mümessil Hadkinson yanında bir Yunan subayı ile Gömeç iskelesine gelmiş, Mutasarrıf ile görüşmek istemiş, Mutasarrıf Balıkesir’de bulunduğu Nahiye Müdürü ile ertesi gün bir görüşme yapmak üzere sözleşmişlerdir. 5 Haziran günü Hadkinson, Yunan Komutan Thomas, Komutan Yardımcısı Yüzbaşı Nikola Ayvalık-Gömeç yolu üzerinde Belediye Çeşmesi mevkiinde Yarbay Ali Bey ve Nahiye Müdürü ile buluşmuşlardır. Bu görüşme sonucunda “Belediye Çeşmesi Protokolü” adı verilen protokol karşılıklı imzalanmıştır. Protokolde yer alan hususlar özetle şöyledir:

- 1) Ayvalık’ta Osmanlı memurları yine çalışacak ve asılmış olan Yunan bayrakları indirilecektir.
- 2) Yunan işgal kuvveti, Cunda Adası gerisine ve Ayvalık dışına çekilecek asayiş Osmanlı jandarması tarafından sağlanacaktır.
- 3) Şehir içine ve dışına silahlı giriş- çıkış yasaklanacaktır. Aksi hal protokolün ihlali sayılacaktır.
- 4) Giriş- çıkış yapacak olan iş sahiplerine her iki taraf komutanı belge verecektir.
- 5) Kaza hududu her iki taraf subaylarınca tespit edilecektir.

Bu protokolden sonra da çatışmalar olmuş ama genel olarak Yunan kuvvetlerinin hareket sahası genişlememiştir. Ayrıca ortak sınırın tespiti için iki tarafın yaptığı çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.⁹⁵⁷

14’üncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa’nın büyük bir başarı olarak değerlendirdiği bu protokolün 172’nci Alay’ın elde ettiği avantajlı pozisyonu tam olarak koruyamadığı ve Ayvalık’ı baskı altında tutan bu birliği pasif duruma soktuğu düşünülebileceği gibi, protokolün yapıldığı ortamda Yunan birliklerinin sürekli takviye aldığını ve bölgede yeni yeni kurulan milli birliklerin teşkilatlanması için zamana ihtiyaç olduğunu da göz önünde bulundurmak yerinde olmalıdır.⁹⁵⁸

⁹⁵⁷ Ayhan, s:4

⁹⁵⁸ Polat, s:62-63

11 Haziran günü Harbiye Nazırı Şevket Paşa, Ayvalık cephesinde Yunanlılara taarruz edilmemesini ancak onların taarruzu durumunda savunma yapılmasını emretmiştir.⁹⁵⁹

2 Haziran günü Ayvalık cephesinde asker olarak Yunan tarafında 400 piyade, iki makineli tüfek ve Türk tarafında 150 kişilik Alay ve iki makineli tüfek ayrıca 250 kişilik milis kuvveti bulunuyordu.⁹⁶⁰

Ali Bey, silah ve cephane kaybına uğramadan Yunan kuvvetlerini Ayvalık'ta tespit ettikten sonra milli teşkilatlanmayı hızlandırmaya gayret göstermiştir. Yunan işgalleri ilerlerken 61'nci Tümen komutanlığına Albay Kâzım (Özalp) Bey'in getirilmesi de önemli bir gelişmedir. Bergama ve Soma cephelerinin kurulmasında Kâzım Bey'in önemli katkıları olmuştur. Ayvalık'ın işgali üzerine Balıkesir Müdafayı Hukuk Cemiyeti de bazı teşebbüslere girişmişti. Yunanlılar ise Ödemiş, Nazilli, Tire ve Akhisar'ı işgal edip Bergama'ya kadar geldiklerinden Ayvalık çevresindeki Türk birliği kuşatılma tehdidi altına girmişti.⁹⁶¹

Reşadiye (Zeytindağ) telgraf memuru yeni bir Yunan ileri hareketinin başladığını Bergama ve Ayvalık'a şöyle bildirmiştir.

*"Bergama'ya gelmek üzere bugün Menemen tarikiyle bir tabur Yunan piyadesi, seksen süvari, mihalyöz ve cebel loplalarının hareket ettiğini, din kardeşlerinin müteyakkız bulunmasını Menemen'den haber veriyorlar."*⁹⁶²

Bu haber üzerine Akhisar'da Yunan kuvveti bulamayan gönüllü müfrezesi komutanı Yüzbaşı Kemal, 188'inci Alay komutanlığınca Bergama'ya gönderildi. Kemal Bey'e şu talimat verilmişti:

"Menemen'den geçip Bergama istikametinde ilerleyen 800 piyade ve 80 süvari, üç makineli tüfek, iki toptan mürrekkep bir Yunan kuvvetinin 10 Haziran 1919 günü Reşadiye'ye vardığı öğrenilmiştir. Bölge halkının düşmana mukavemet etmeye kararlı olduğu, ancak kendilerini sevk ve idare edecek bir Subaya ihtiyaçları bulunduğu Bergama Kaymakamı tarafından bildirilmiştir. Bergama bölgesindeki teşkilatı idare etmek üzere, vakit kaybetmeksizin Soma üzerinden Bergama'ya giderek çıkarılabilecek kuvvetleri derhal Reşadiye istikametinde

⁹⁵⁹ Özalp, s:23

⁹⁶⁰ Ayhan, s:4

⁹⁶¹ Polat, s:63

⁹⁶² İlhan Tekeli, Selim İlkin; Ege'deki Sivil Mukavemetten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey, T.T.K Basımevi, Ankara, 1989, s:116

*sevketmeniz lazımdır. Çetmiler'den silahlı olarak çıkarılabilecek kuvvetleri derhal Reşadiye üzerine sevk ederek Yunan harekâtını önlemek maksadıyla Soma'dan Giritli Mustafa Beyle, Mehmet Ali Çavuş Yüzbaşı Mustafa Aşir'e verilmiş olan şifre anahtarından faydalanılacaktır."*⁹⁶³

Nitekim Yunan kuvvetlerinin 9 Haziran günü Menemen'den hareket etmesi ve Reşadiye'ye (Zeytindağ) gelmiş olması üzerine Bergama'nın işgal edilecek olması anlaşılmiş, Bergama Mühimmat Deposu memuru silah ve cephane Yunanlıları eline geçmesin diye depoyu infilak ettirmiştir.⁹⁶⁴

Bergama eşrafı, İzmir işgali üzerine her yana “*Memleketi silahla savunacağız*” şeklinde şiddetli protesto telgrafları yollamışlardı, fakat düşman yaklaşınca bir mukavemet gerçekleşmemiştir. Eşraftan bir kurul ve Fransız uyruklu Ömer adlı bir kişi, Yunanlıları Bergama'ya davet için bir dilekçe hazırlamış, Kaymakam da dâhil olmak üzere elli kadar kişinin imzasını alarak, bu dilekçeyi Yunan makamlarına iletmişlerdir. Yusuf İzzettin Paşa' nın Kuvayı Milliye'de çalışmak için Soma'ya gönderdiği Yüzbaşı Kemal (Tümgeneral Kemal Balıkesir) bir telgraf üzerine Bergama'ya gelmişti. Hatta Ramazan' da sabaha karşı Jandarma Komutanı aracılığıyla bütün cami minarelerinde “Selat-ü Selam” verdirerek, davulcuları ve bekçileri seferber etmiş, halkı Hükümet Meydanı'na çağırmıştır. Burada gönüllüleri toplamıştır. Fakat Hürriyet ve İtilaf Grubu yanlısı Hamit Çavuş ve çevresi, Yüzbaşı Kemal'i tutsak alıp Yunanlılara teslim etmişlerdir. Böylece gönüllüler dağıtılmıştır. Bergama eşrafından bir kurul, Yunan kuvvetlerini şehir dışında karşılamışlar ve 12 Haziran 1919'da Yunanlılar “davetli olarak!” Bergama'yı işgal etmişlerdir.⁹⁶⁵ Yunanlılarla küçük çaplı silahlı çatışmaya giren Yüzbaşı Mustafa ve Üsteğmen Halet beraberindeki erat ile Turanlı istikametine çekilmişlerdir.⁹⁶⁶ Yunanlıların Bergama'yı işgali üzerine Ayvalık Cephesi' nde çatışma yeniden başlamıştır.⁹⁶⁷

172'nci Alay ile Edremit ve Burhaniye'nin de katkılarıyla oluşan millî kuvvetler, 500–600 kişilik düzenli bir kuvvet meydana getirmişti. Bunların başında Balıkesir Kongresi'nin faal üyelerinden olan Edremit Kaymakamı Köprülülü Hamdi

⁹⁶³ a.g.e.,s:117

⁹⁶⁴ İstiklal Gazetesi, 12 Haziran 1919

⁹⁶⁵ Avcıoğlu, s:1246; Polat Bergama'nın işgal tarihini 9 Haziran olarak belirtmektedir. Bkz: a.g.e, s:65

⁹⁶⁶ İstiklal Gazetesi, 13 Haziran 1919

⁹⁶⁷ Çevik, s:4

Bey bulunuyordu. Burhaniye Kaymakamı Özdemir Salim Bey de yanındaydı. 16 Haziran günü Balıkesir'den aldığı emir üzerine yanındaki Edremit ve Boşnak bölükleriyle Ayvalık'a doğru hareket eden Hamdi Bey, 45 saat Yunan kuvvetleriyle mücadele ederek onları geri çekilmeye mecbur etti. Hamdi Bey aynı gün bütün Redd-i İlhak heyetlerine gönderdiği telgrafta "*...fedakâr arkadaşlarımızın hareketi her türlü takdirin üstündedir... Allahın inayetiyle düşman yenilecek ve vatan kurtulacaktır*" demiştir.⁹⁶⁸

172'nci Alay, Ayvalık ve çevresindeki duruma hâkim olunca 13 Haziran günü Bergama'ya Binbaşı Cemal Bey komutasında birlik gönderilmiştir. Cemal Bey'e Jandarma Komutanı Dünder Bey de iştirak etmiştir.⁹⁶⁹

14 Haziran'da Bergama'nın doğusunda, Yarbay Akif Beyin komutasında 100 kadar er, Bergama'ya karşı tertiplenmişti. Bu birlikten küçük bir birlik, Reşadiye yönünde yer almıştı. Poyracık'ta 76 kişilik nizami, 250 kişilik bir milis kuvvet vardı; bunlardan küçük bir birlik Poyracık'ın batısındaki köprüye sevk edilmişti. Bandırma'dan gelen 37 kişilik süvari bölüğü Soma'daydı. Kınık'ta da emekli Kolağası Kemal, yedeksubay Fehmi ve Halim Beylerin yönetimindeki 53 silahlı Kuvayı Milliye Müfrezesi vardı. Buna hergün yeni gönüllüler katılıyordu. Bu gönüllüler Kınık Bakırçay hattında tahkimat yaparak yerleşiyorlardı. 61nci Tümenin 109'uncu ve 190'ıncı Alaylarından oluşturulmuş 200 piyade ve bir ağır makinalı tüfek bölüğünden oluşan mürettep tabur, bir dağ top takımı ile takviye edilerek 14 Haziran 1919 günü Balıkesir'den Soma'ya hareket ettirilmişti. Bergama'nın kuzeyindeki Belligedik mevkiinde de, Ayvalık'tan gelen Binbaşı Cemal Beyin kumandasında 60 kişilik erat ve Bergamalı Ekrem Beyin 250 kişilik milisleri bulunuyordu. Ayrıca Ayvalık'tan gelen Ayazmendli Nazmi Bey kumandasında 100 milis kuvveti vardı.⁹⁷⁰

Bergama'da Yunanlıların 800 piyadesi, bir bölük kadar süvarisi, iki top ve ağır makinalı tüfekten oluşan bölüğü mevcuttu.⁹⁷¹ 172'nci Alayın bir taburu ile Altınova, Burhaniye, Gömeç, Kozak ve çevre köylerinden toplanan milli güçler Bergama üzerine yürümüştür. Yağcı Bedir aşireti de bu birliğe katılmıştı. Milli

⁹⁶⁸ İlgürel, s:49

⁹⁶⁹ Ayhan, s:4

⁹⁷⁰ Tekeli, s:119

⁹⁷¹ Aka, s:42

güçler, kasabayı çevirerek 14/15 Haziran günü akşamüstü Yunan kuvvetlerini mağlup etmiş, Yunanlılar ise Menemen'e çekilmek zorunda kalmıştır.⁹⁷² Soma Mıntika Komutanlığı'nın düzenlediği bu baskın neticesinde 400 kişilik Yunan Taburu tamamen imha edilmiştir.⁹⁷³

Bergama kurtarıldıktan sonra Yunanlılarla işbirliği yapan Hacı Ali Rıza ile Dabbak Bektaş öldürülmüş, Hamit Çavuş ise bulunamamıştır. Ayrıca 10 Haziran günü saat 17.00'de Bergama'ya gelen 14'üncü Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa, birlik komutanlarından din farkı ayırt etmeksizin halkın can ve mallarının korunmasını istemiştir.⁹⁷⁴

Bu tarihten sonra cephe gerisinde yapılan çalışmalar semeresini vermiş, Köprülülü Hamdi Bey'in ve Pelitköylü Mehmet Cavit Bey'in komutasındaki milli müfrezelerin sayıları artmış ve cephedeki güç 500–600 kişiye ulaşmıştı.⁹⁷⁵

Yunanlılar, böyle bir saldırıyı hiç beklemiyorlardı. Bu onlara çok acı geldi. Buradan kaçıp kurtulan Yunanlılar, ayın on yedinci günü Menemen'de bir katliâm tertip ederek birçok Türkü ve bu arada Menemen kaymakamı Kemal Beyi de öldürmüşlerdir.⁹⁷⁶

Bergama'nın Türk kuvvetlerince geri alınma haberi, İzmir'deki Yunan karargâhına ulaştığında buradaki işgal kuvvetlerinin komutası el değiştiriyordu. 15 Haziran'da Bergama ile telgraf ilişkisinin kesildiği İşgal Kumandanlığına bildirildiğinde, İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanı olarak atanmış olan 1'inci Yunan Kolordu Komutanı General Nider İzmir'e gelmişti. General Nider 10 Haziran'da göreve başlayacağını bildirerek, 15 Haziran günü komutanın Tümen Kumandanı'nda kalmasını istemişti. Bununla birlikte İzmir'de bulunan 6'ncı Adalar Alayının denizyolu ile Dikili'ye naklini ve bu işlemin 16 Haziran akşamına kadar bitirilmesini, 1'inci Tümen Piyade Komutanının Dikili, Bergama, Ayvalık bölgesindeki birliklerin kumandasını ele almasını emretmişti.⁹⁷⁷

⁹⁷² Avcıoğlu, s:1247

⁹⁷³ İstiklal Gazetesi, 16 Haziran 1919

⁹⁷⁴ Tekeli, s:120

⁹⁷⁵ Ayhan, s:4

⁹⁷⁶ Apak, s:61

⁹⁷⁷ Tekeli, s:121

Bergama baskını, Millî kuvvetlerin müdafaadan taarruza ilk geçişidir.⁹⁷⁸ Bu baskın milli güçler için büyük bir başarı olmuştur fakat Yunanlılar daha büyük güçlerle takviye alarak 19 Haziranda Bergama'yı yeniden işgal etmişlerdir.⁹⁷⁹

F. Bergama'nın İkinci Kez İşgali

Yunanlıların daha büyük kuvvetlerle Bergama'yı tekrar işgale teşebbüs edeceklerini ve bunun için hazırlık yaptıkları önceden Bergama Kumandanlığı'na bildirdi ise de 18 Haziran 1919 da Soma'ya gelip Bergama cephesinin idaresini eline alan Altmışbirinci Fırka Kumandanlığı tedbir almaya zaman dahi bulamadan Yunanlılar takviyeli kuvvetlerle Bergama üzerine yürümüştür.⁹⁸⁰

General Nider 16–17 Haziran günü Bergama'ya bir tümene yakın kuvvetin sevk edilmesi kararını verdi. İzmir'de bulunan 3'üncü Süvari Alayından bir bölük, bir makineli tüfek takımıyla takviye edilerek, 5'inci Adalar Alayından dört tabur ve 12'nci dağ topçu grubundan bir batarya, karadan Bergama'ya gönderildi. Dikili'ye çıkan 6'ncı Adalar Alayı ile 8nci Girit Alayı ve bölgede mevcut topçu ve süvari birlikleri mürettep bir tugay halinde, 1'inci Tümen Komutanı'nın emrine verilmiştir. Menemen'de bulunan Bergama Tabur Komutanı, 6'ncı Adalar Alayının Dikili'de karaya çıkararak Bergama yönünde ilerlediğini bildirmiş ve kendisinin derhal Bergama'ya hareketi emredilmiştir.

10 Haziranda Bergama'ya gelmiş olan 14'üncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa 188'inci Alay kumandanı Yarbay Arif Bey'i Bergama Mıntıka Kumandanı tayin etti ve Soma'ya döndü. 14 Haziran'da Balıkesir'den hareket eden 61'inci Tümenin birlikleri de Soma'ya gelmişti.⁹⁸¹

Soma tarafından gelen Türk müfrezesi altmış kişi kadardı ve Cemal Bey Müfrezesi de yine bu kadardı. Akif Bey emrinde kalan müfreze Bergama'da, Cemal

⁹⁷⁸ Apak, s:61

⁹⁷⁹ Avcıoğlu, s:1247

⁹⁸⁰ Aka, s:42

⁹⁸¹ Tekeli, s:122

Bey Müfrezesi Sancı Karyesi'nde bulunacak ve Dikili'den ilerleyecek düşman kuvvetlerine karşı Bergama'yı savunacaktı.⁹⁸²

Dikili'ye çıkarılan birlikler, 18 Haziran 1919 günü sabah saatlerinde Bergama'ya doğru harekate geçtiler Karadan hareket ettirilen birlikler ise 18 Haziran 1919 günü saat 8.30'da Menemen'e gelmiş ve 16.30'da Aliğa yönünde ilerlemeye başlamıştı.⁹⁸³

Dikili'den yürüyen Yunanlıları Cemal Bey Müfrezesi Sancı köyü girişinde karşılaşmış ise de yaklaşık 3000 mevcutlu bir piyade kuvveti karşısında tutunamamış, İki ağır makineli tüfekle birçok zayıat vermiş ve milislerin dağılması neticesinde elinde kalan yüz kadar piyade ile daha fazla mukavemet edemediği için Sancı doğusundaki Çam Köyü'ne; ertesi gün ileri harekâta geçen Yunan kuvvetiyle adım adım harp ederek Alacalar ve Çakırlı üzerine çekilmiştir.⁹⁸⁴

Yolu serbest bulan Yunanlılar Soma cephesi kuvvetleri üzerine saldırmışlardı; aynı zamanda Menemen yolunda geçişi engellemek için Kayık Köprüsü ve Burhan Sebil Tepelerini de ayrı müfrezelerle tutmuş olduğundan Menemen'den gelen İki süvari bölüğüyle takviye edilen Yunanlılar, Türk kuvvetlerini geri atmış ve 19 Haziran 1919'da Bergama'yı İkinci defa işgal etmişlerdir. Menemen'den gelen Yunan taburları 20 Haziran 1919'da Bergama'ya girmiştir.⁹⁸⁵

G. Balıkesir Merkezi, Soma, Akhisar Bölgelerinde Kuvayı Milliye'nin Oluşması

Ayvalık'ta Yarbey Ali Bey 172'nci Alayın nizami kuvvetleriyle ve Ayazmend, Muradeli, Gömeç, Burhaniye, Kozak ve çevredeki köylerden oluşturduğu milis gücüyle birlikte, Yunan yayılmasını durdurmuştu. Ancak Haziran başında Yunanlıların Manisa'nın kuzeyinde Bergama, Soma ve Akhisar yönünde yayılmalarını önleyecek hiçbir güç yoktu. Yunanlıların kuzey yönündeki gelişmelerine karşı 28 Mayıs 1919 tarihli bir tamimle, Harbiye Nezareti,

⁹⁸² Aka, s:42

⁹⁸³ Tekeli, s:122

⁹⁸⁴ Aka, s:42

⁹⁸⁵ a.g.e.,s:43

Tekirdağ'daki 14'üncü Kolordu karargahını Bandırma'ya almış, ama bu nakil gerçekleşinceye kadar Kolordu kumandanının yakın mahiyetiyle birlikte Balıkesir'e gitmesini emretmişti. İzmir-Afyon demiryolu hattının kuzeyi 142'nci Kolordunun bölgesi olacaktı. 14'üncü Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Haziran'ın ilk günlerinde Balıkesir'e geldi. Burada kurulmuş olan Reddi İlhak Cemiyeti, mukavemetten yana olanları bir araya getirmişti. Yusuf İzzet Paşa'nın da teşvikiyle, ilk Kuvayı Milliye Haziran'ın ilk haftasında kuruldu. Yüzbaşı Kemal kumandasında kurulan bu birliğe Balıkesir'deki 20 er ile 150 kadar gönüllü katılmıştır.⁹⁸⁶

Ali Bey'in Yunan kuvvetleri ile muharebeye giriştiği güne kadar Yunan birlikleri hiçbir yerde ateşle karşılık görmemişti. Aksine bazı şehir ve kasabalar halkı İstanbul Hükümeti'nin emirleri doğrultusunda İdare Amirleri başta olmak üzere Yunan birliklerini özel heyetlerle karşılamışlardı. Ali Bey'in Ayvalık cephesini kurması üzerine aşama aşama Soma'da, Akhisar'da, Salihli'de milli cephele teşekkül etmeye başlamıştır.⁹⁸⁷

19-20 Haziran 1919 gecesi Bergama'yı terk eden Kazım Bey ve arkadaşları, sabaha karşı Kınık'a gelmişti. Bu sırada Soma'ya gelmiş olan Kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa ile Kınık-Soma yolu üstünde konuşan Kazım Bey Soma'da kalarak, burada cepheyi örgütleme çalışmıştır. Yusuf İzzet Paşa da Balıkesir'e dönmüştür.⁹⁸⁸ Bergama'da çarpışan Milli kuvvetler dağılmış olduklarından Soma'ya ilerlemesi muhtemel Yunan kuvvetlerinin karşısında Kazım Bey 70 kişilik bir kuvvetle tertibat almıştır. Böylelikle Kınık bölgesi civarında yeni bir Kuvayı Milliye cephesi kurulmuş olmuştur.⁹⁸⁹

Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetleri ileri harekâta devamla 21 Haziran günü Kınık müfrezesini dağıtmış, Kınık'ı ve Ayas'ı işgal etmiş ve böylece Bergama'daki kuvvetleri için ileri karakollar oluşturmuşlardır. Yunan ilerleyişinin durmasından sonraki günlerde, 61nci Tümen Komutanı Kazım Bey'in tüm çabasını, düşmanla teması kaybetmeden Soma cephesini oluşturmaya yönelmişti. 20 Haziran günü Bergama'daki müfrezenin ağırlıkları, Soma'ya ulaşmış; Yunan kuvvetlerine

⁹⁸⁶ Tekeli, s:114

⁹⁸⁷ Nutuk, Cilt II, s:23

⁹⁸⁸ Tekeli, s:123

⁹⁸⁹ Özalp, s:28

karşı Göçbeyli, Bölcek, Çerkezköy, Cumalı, Hamzalı'ya, milli müfrezeler yerleştirilerek Soma'daki cephe teşkil edilmiştir.⁹⁹⁰

Kazım Bey Soma'da bulunduğu sırada Çerkez Ethem gelerek Salihli'de kurulacak cephe için silah ve cephaneye istemiş Kazım Bey de istenen silah ve cephaneyi kendisine vermiştir. Aynı zamanda Akhisar cephesinin teşkili için Binbaşı Hüsni Bey de Kazım Bey tarafından görevlendirilmiştir.⁹⁹¹

Manisa'yı işgal eden 5'inci Yunan Piyade Alayından 250 kişilik bir bölük, iki ağır makineli ve bir süvari mangasıyla birlikte 30 Mayıs 1919'da Kayışlar (Saruhanlı) istasyonunu işgal etmişti. Kayışlar, hem Sındırgı-Akhisar, hem de Balıkesir-Soma ve Kırkağaç yönlerinden gelen yolların açıldığı Urgancı Boğazını tutmak için önemli bir mevki idi. Albay Bekir Sami Beyin Akhisar'a geldiği 24 Mayıs gününden beri Yunan işgali için hazırlık yapan yerli Rumlar ve onlarla işbirliği içinde olan daha çok Hürriyet ve İtilaf tarafları olan kentin ileri gelenleri ve eşrafı Saruhanlı'ya giderek Yunan işgal birliklerine imzalı bir davetiye vermişlerdi. Saruhanlı'daki Yunan birliğinin komutanı, bu davet üzerine 5 Haziran 1919'da Akhisar'ı işgal etmiştir.⁹⁹² Yunan Müfrezesi 250 piyade, 7 süvari ve 2 Makinalı tüfekten ibaretti. Akhisar Rumları büyük sevinç gösterileri arasında Yunan askerlerini karşılamışlar ve evlerine büyük Yunan bayrakları asmışlardır.⁹⁹³ Çakıroğlu köyünde Rum, Ermeni, Yahudi ve Türklerden oluşan bir heyetle karşılanan birlik kumandanı, gösteriler arasında "Akhisarlı Rumların hediye ettiği bir beyaz atın sırtında" kente girmiştir.⁹⁹⁴ Akhisar'ın yerli halkı ise bu durum karşısında Sındırgı'ya göç etmek zorunda kalmıştır.⁹⁹⁵

Bu işgal İzmir'de genel karargâhın kumandanı Albay Zafiriu'dan izinsiz gerçekleşmişti. İşgali gerçekleştiren birliğin kumandanı, 20 gün hapsedilmiş ve 9/10 Haziran gecesi Yunan birliği Akhisar'ı boşaltmıştı.⁹⁹⁶

Yunanlıların Akhisar'ı 5 Haziran 1919'da işgal etmeleri üzerine, 14'üncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Soma'da bulunan 188'inci Alaya Akhisar'a

⁹⁹⁰ Tekeli, s:123

⁹⁹¹ Özalp, s:31

⁹⁹² Tekeli, s:115

⁹⁹³ Gökdemir, s:22

⁹⁹⁴ Tekeli, s:115

⁹⁹⁵ Gökdemir, s:22

⁹⁹⁶ Tekeli, s:115

taarruz etmeleri emrini vermiştir.⁹⁹⁷ Yüzbaşı Kemal (Balıkesirli) komutasındaki Balıkesir Kuvayı Milliyesi Akhisar'a gönderilmiştir. Ayrıca Balıkesir'deki 120 er, 4 makineli tüfekten oluşan 188'inci Alay, Soma, Kırkağaç ve Akhisar yönünde ileri sürülmüştür. 9 Haziran'da Soma'ya varan bu birlik kurulacak cephenin çekirdeğini oluşturmuştur. Yüzbaşı Kemal (Balıkesirli) kumandasındaki Kuvayı Milliye, 10 Haziran'da Akhisar'a 25 km. uzaklıktaki Bakır köyüne gelerek köyden katılan 30 kişiyle birlikte, Akhisar'a baskın yapmayı planlamıştı. Oysa Akhisar'a gelindiğinde, Yunanlıların geri çekildikleri öğrenilmiştir.⁹⁹⁸ Yunanlılar, İngilizlerin de müdahale etmesi ile bu boşaltma işlemini gerçekleştirdiler. Yunanlıların Akhisar'ı boşaltmaları ile birlikte Sındırgı'ya göç eden bazı Akhisar'lılar da geri dönmeye başlamışlardır.⁹⁹⁹

Yunan müfrezesi, 9/10 Haziran 1919 tarihinde Akhisar'ı boşaltıp Kapaklı-Kayışlar'a, oradan da 11 Haziran günü Manisa istikametine çekilmiştir.¹⁰⁰⁰

Yunanlıların 10 Haziran 1919 tarihinde Akhisar'ı tahliye etmeleri ile birlikte Akhisar'da olaylar gelişmeye başlamıştı. Yunanlılar çekilince Belediye Reisi Ali Bey ve diğer ileri gelenler bir araya gelerek yapılması gerekenleri görüşmüştür. Akhisarlılar, hemen bir Redd-i İşgal Cemiyeti kurarak Yunan işgaline karşı örgütlü olarak mücadele etmeye karar vermişlerdir. Redd-i İşgal Cemiyetinin oluşturulmasında Albay Kazım Bey tarafından Akhisar'a gönderilen Ethem Bey büyük yararlılıklar göstermiştir. Kazım Bey tarafından Akhisar'da silahlı bir milis gurubu oluşturmak için yetkilendirilen Ethem Bey, 10-15 atlı ile beraber Akhisar'a gelmiştir. Akhisar Kaymakamına Kazım Bey'den aldığı yetki belgesini gösteren Ethem Bey, şehrin ileri gelenleri ve eşrafi ile bir toplantı yapmıştır. Kısaca Yunan işgaline karşı örgütlü bir şekilde mücadele verilmesini isteyen Ethem Bey'in önerisini Akhisar ileri gelenleri olumlu karşıladı. Belediye Reisi Ali Bey toplantıda söz alarak:

"Ethem Bey, bizler de her şehir ve kasaba halkı gibi daha önceleri şaşkın bir halde idik. Sanıyorduk ki Yunan Bayrakları ile tuz ve ekmekle düşmana karşı çıkar, onu memleketimizi işgale çağırırsak yağmadan ve ölümden kurtulacağız. Fakat az zamanda düşmanın ne kahpe bir düşman

⁹⁹⁷ Gökdemir, s:22

⁹⁹⁸ Tekeli, s:115

⁹⁹⁹ Gökdemir, s:22

¹⁰⁰⁰ Aka, s:36

olduğunu İzmir'de ve başka yerlerde yaptıklarını öğrenmiş bulunuyoruz. Bizde siz gelmeden önce bir teşkilat kurma kararma varmış bulunuyorduk.. "

demiş ve Akhisar Redd-i İşgal Cemiyeti oluşturulmuştur. Akhisar Redd-i İşgal Cemiyetini oluşturan şahıslar ise şunlardır: Akhisar Belediye Reisi Ali Bey, ahaliden Mehmet Nuri Bey, Hafız Osmanoğlu Hüseyin Bey, Müderriszade Süleyman Bey, Müderriszade Mehmet Bey, Musazade Rıza Bey, Mehmet Sait Bey.¹⁰⁰¹

İlk milli müfrezeler gönüllülerden oluşunca, bu kuvvetlerin bir elden idaresi için Binbaşı Hüsnü Bey Mıntıka Kumandanı olarak Kolordu'dan gönderilmiştir. Bir yandan Redd-i İşgal Cemiyeti halk mümessili olarak teşkilâtı idare ederken, diğer yandan Kolordunun emirlerini de Mıntıka Kumandanı olarak icradan sorumluydu. Teşkilât konusunda Redd-i İşgal Cemiyeti'nin işlerini tanzim ederek müfrezelere gereken emirleri verirdi. Millî müfrezelerin ihtiyacı için Kolordu'dan ve daha gerilerden temin edilen silah miktarı çoğaldıkça müfrezeler de çoğalmağa başladığından, Akhisar'da bulunan muvazzaf ve ihtiyat subayları yetersiz kalmıştır. Özellikle İzmir'in işgaliyle açıkta kalan Onyedinci Kolordu subaylarından onbeş kadarı Akhisar'daki oluşuma katılmışlardı. Bunlar 15 Haziran 1919'da Akhisar'a geldiler ve her biri bir müfrezenin kumandasını ele almıştır.¹⁰⁰²

Bu arada Karaosmanoğlu Halit Paşa da Akhisar'a gelerek mücadeleye katılmıştır. 25 Mayıs 1919'da Bekir Sami Bey ve arkadaşlarını Belen Köyünde bırakarak İstanbul'a giden Karaosmanoğlu Halit Paşa 61'inci Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'le anlaşarak Harmandalı-Tirkeş cephesinden sorumlu olarak çalışmaya başladı. 22 Haziran 1919 günü arkasında yüzlerce milisle Akhisar'a gelen Halit Paşa, İttihat ve Terakki Fırkasının Manisa ve yöresindeki en gözde simalarından biri idi. Halit Paşa'nın Akhisar'a gelmesi Akhisar'da büyük bir sevinç yaratmıştır.¹⁰⁰³

Akhisar'da ilk müfrezeyi Manisalı Karaosmanoğlu Halit Paşa teşkil etmiş ve Yunanlılarla ilk müsademeyi yine bu müfreze yapmıştır. İlk Milli Alay Kumandanı Halit Paşa, 22 Haziran 1919'da Harmandalı Tirkeş cephesine gitti. Orada mahiyetinin ihtiyaçlarını temin etmek üzere 7 Temmuz 1919 akşamı yanında on

¹⁰⁰¹ Gökdemir, s:23

¹⁰⁰² Aka, s:50

¹⁰⁰³ Gökdemir, s:25

kadar milis ile Halid Paşa Çiftliği'ne gitmişti. Paşanın müfrezesiyle çiftliğe geldiğini gören çiftlik müstahdemlerinden bir Rum çiftlik yakınındaki Papazlı Köyü'ne giderek burada bulunan Rum milislerine haber vermiştir. Papaslı beş altı yüz haneli, ahalisi ağırlıklı Rum olan büyük bir köydü. Rum köylüleri Manisa'nın Yunanlılar tarafından işgalinde silah deposunu yağma etmişler, bu suretle silahlanarak etraftaki Türk köylerine tecavüz için teşkilâtlanmışlardı. Geceyi çiftlikte geçiren Halit Paşa Müfrezesi ertesi gün ansızın baskına uğramıştır. Birkaç yüz kadar olan Rum kuvvetine karşı bu küçük müfreze son fişeği sarf edinceye kadar kendini savunmuştur. Müfreze efradının hemen yarısı şehit olmuştur. Çiftliğe giren Rumlar Paşa'nın başını keserek bir sopanın ucuna takmak suretiyle köyde sokak sokak dolaştırmışlardır.¹⁰⁰⁴ Halit Paşa'nın maruz kaldığı bu vahşet neticesinde Akhisar halkı işgale karşı daha bilinçli mücadele etmeye başlamıştır.¹⁰⁰⁵

Halit Paşa olayından sonra teşkil edilen müfrezeler Tırkeş'den Koyuncu Ali'ye sevk edilmiş, merkezi Koyuncuda bulunmak üzere İki taburlu bir Milli Alay teşkil edilmişti. Bu Alayın bir taburu Burun Örene gönderilmiştir. Alay kumandanı Ali Şefik Bey, Koyuncu Ali Milli Tabur Kumandanı Tirelizade İsmail ve Burun Ören Tabur Kumandanı Murad Bey tayin edilmişti. Bilahare Ali Şefik Bey'in yerine İsmail Bey Alay Kumandanı oldu ve onun yerine de Tabura Mehmed Bey tayin edilmiştir. Bundan başka kırk kadar milli süvari teşkil edilmişti. İş Bankası Müdürü Celâl Bey de 1919 sonlarında Akhisar'a gelerek Tatar muharebesi esnasında Milli Alay Kumandanlığı yapmıştır. Osmanzâde Hamdi Bey Akhisar'da bulunarak teşkilâtın kuvvetlenmesine yardım etmiş ve bilfiil çalışmıştır. Miralay Avni Bey de Akhisar'da bulunarak Mıntika Kumandanının yokluğunda vekâlet etmiştir. İşte bu Milli Alay, Papaslı'ya taarruza karar vermişti. Gerçi Milli müfrezenin askeri disiplin eğitimi yeterli olmasa da Rum milislerde de düzen yoktu. Yalnız köyde karakol vazifesini gören bir miktar Yunan askeri vardı ki pek fazla önemli değildi. Bu değerlendirme üzerine ileride detayları ile aktarılacak olan Papaslı'ya taarruz edilmiştir.¹⁰⁰⁶

Bu gelişmeler olurken, Yunan kuvvetleri Gediz vadisinde yeniden bir ileri harekâtle, önce boşaltmış oldukları Akhisar'ı 22 Haziran 1919'da tekrar işgal

¹⁰⁰⁴ Aka, s:50

¹⁰⁰⁵ Gökdemir, s:25

¹⁰⁰⁶ Aka, s:51

etmişlerdi.¹⁰⁰⁷ Albay Plastiras komutasındaki 5/42'nci Efzun Alayı 22 Haziran günü Develi, Arpalı, Sazköy, Moralılar, Akhisar istikametinden taarruza başlamıştı. Akhisar kesimindeki Türk savunma mevzileri zayıf ve savunmaya elverişsizdi. Manisa-Akhisar şose ve demiryolunun geçtiği bölge ise daha kolay bir taarruza imkan vermekte idi. Yunanlılar bu durumu bildiklerinden takviyeli bir birlikle Kumçay doğusundan taarruz etmişler ve bir gün içerisinde Akhisar'ı yeniden işgal etmişlerdir.¹⁰⁰⁸

24 Haziran günü yerli Rum çeteleriyle takviyeli Yunan kuvvetleri Ahmetli'ye saldırmış ve burayı da işgal etmiştir. 6 kayıp veren Kuvayı Milliye Ahmetli'nin güneyine, 68'inci Alayın birinci Taburu ise Salihli yönünde geri çekilmiştir. Yüzbaşı Seyit Ali ve Yüzbaşı Hasan Fehmi Bey, Kamacı ustası Kamil Efendi ve 8 er, esir edildi. Yunanlılar bunları Turgutlu'ya gönderip, idam etmişlerdir.¹⁰⁰⁹

Ahmetli'den çekilen Kuvayı Milliye bir gün sonra 25 Haziran'da bir karşı baskınla Ahmetli'yi geri almıştır. Bu sırada Salihli cephesinde durum şöyleydi: Salihli civarında, 150 kişilik bir Kuvayı Milliye gücü vardı. Kula'dan 70 kişilik bir Kuvayı Milliye birliğiyle, 60 milis atlısı Salihli'ye doğru yola çıkmıştı. 68'inci Alayın 1nci Taburu dört makineli tüfekle 27 Haziran 1919 günü Kula'ya çekilmişti.¹⁰¹⁰

H. Turgutlu'nun İşgali ve Sonrasında Gelişen Olaylar

29 Mayıs günü Turgutlu İşgal edilmiştir. Yunan 5'inci Piyade Alayı'nın Kemalpaşa'da bulunan taburu, Kemalpaşa ovası üzerinden ilerleyerek ve herhangi bir mukavemetle karşılaşmaksızın Kasaba'yı (Turgutlu) işgal etmiştir. Makamını kaybetme kaygısını taşıyan Turgutlu Kaymakamı Ali Haydar Bey'in, bu işgalin gerçekleşmesinde önemli bir payı olmuştur.¹⁰¹¹

29 Mayıs sabahı Turgutlu Kaymakamı Hamdi Bey, Belediye Reisi ve azaları başta olmak üzere Köprübaşına Yunan Kuvvetlerini karşılamak üzere gelmişlerdir.

¹⁰⁰⁷ Tekeli, s:133

¹⁰⁰⁸ Gökdemir, s:37

¹⁰⁰⁹ Tekeli, s:133

¹⁰¹⁰ a.g.e., s:134

¹⁰¹¹ Coşkun, s:216

Turgutlu tek kurşun atılmadan işgal edilmiştir. Yunan Komutan Gregoryus içinde 140 kız öğrencinin bulunduğu Kızlar Mektebi'ni içindekileri bırakmaksızın karargâh olarak kullanmıştır. Nitekim işgal süresi boyunca kızlar karargâh dışına bırakılmamıştır.¹⁰¹²

Ege Bölgesi'nde bu gelişmeler olurken, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, ilgili yerlere 29 Mayıs 1919 tarihli şifreli telgrafta, 17'nci Kolordunun lağv edildiğini, İzmir ve çevresinin sorumluluğunun bundan sonra 14'üncü Kolorduya ait olduğunu bildirmiştir. Telgrafta, 56'ncı Tümen komutanının (Albay Bekir Sami Bey) 17'nci Kolordu Komutan Vekilliği görevini artık ifa etmeyeceği bildirilerek İstanbul'a geri dönmesi emredilmiştir. Zira işgal güçleri Alb. Bekir Sami'nin girişimlerinden hoşnut değildiler. Bu vesileyle onu görevden aldırılmışlardı.¹⁰¹³

Harbiye Nazırı tarafından görevden alınan Albay Bekir Sami Bey, Alaşehir'de iken Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'dan bir telgraf almıştır. Telgrafta, *"Bergama ve Ödemiş'teki silah ve cephanenin emin yerlere nakliyle Yunanlıların eline geçmemesi hususunun temini rica olunur "* denmekteydi. Cevat Paşa, Ege'deki mukavemet hareketini baştan beri destekleyen bir tavır içindeydi.¹⁰¹⁴

Bekir Sami Bey 29 Mayıs akşamı trenle Salihli'den Alaşehir'e Yüzbaşı Selahattin Bey ile yola çıkmıştır. Bilet almak için gişeye vardıklarında Rum memur:

“— Alaşehir değil, Filadilfiya” demiştir. Yunanlılar henüz işgal edilmemiş olan Türk şehirlerinin adlarını bile değiştirmeye başlamışlardı. Albay Bekir Sami ve beraberindekiler 3 Haziran günü yani Yunanlıların İzmir'e çıkmasından 20 gün sonra Eşme' ye varmışlardır. Yüzbaşı Selahattin izlenimlerini şöyle aktarmaktadır:

« ...Saat 15.00'e doğru uzaktan Eşme gözüksü. Biz atlarla yorgun argın Eşme' ye yaklaşıyorduk. Kasaba dolaylarına geldiğimiz zaman uzaktan bir sürü çocuğun ellerinde bayraklarla bize doğru koştuğunu gördük. Bunu bize yapılan bir karşılama sandık. Ama çocuklar yaklaştığı zaman hepsinin ellerinde Yunan bayrakları bulunduğunu anladık. Türk Eşme' de Türk çocuğu ve Yunan bayrağı bizi dehşete düşürdü. Durumu çocuklardan sorduk, öğrendiğimiz şunlar oldu:

¹⁰¹² Çakmak, s:238

¹⁰¹³ Coşkun, s:217

¹⁰¹⁴ Aynı yer

Yunanlıların sabah akşam buraya geleceği, Yunan askerine sevgi gösterilirse fenalık yapılmayacağı, aksi halde zulüm görecekları Eşme' de yayılmış, her Türk evine bir Yunan bayrağı verilmiş ki Yunanlılar girince derhal çekilsin. Bizî uzaktan bir atlı grup olarak görünce Esmeliler Yunan geliyor sanmışlar ve çocukların eline bayrakları verip koşturmuşlar. 3 Haziran saat 17.00'de ıstrap içinde Eşme'ye girdik. Kumandan dosdoğru kaymakamın odasına çıktı...»

Bundan sonra Yüzbaşı Selahattin anılarında, Albay Bekir Sami'nin olayı araştırdığını ve dört elebaşı Rumun Albayın emriyle bir saat sonra Hükümet Konağı önünde asıldığını, Yunan bayraklarının toplattırılarak yakıldığını anlatmıştır.¹⁰¹⁵

I. Bayındır ve Tire'nin İşgali

Tire'nin Aydın'daki Yunan kuvvetlerinin emniyeti için işgal edilmesinin zorunlu olduğunu Yunanlılar ileri sürmüşlerdir. İki Efzon taburundan başka müfrez kıtalarla takviye edilen Torbalı-Selçuk arasında bulunan Yunan kuvveti bu Bayındır ve Tire'nin işgaline memur edilmişti. Her İki yerde de düşman kuvveti hiç bir mukavemete maruz kalmadan 25 Mayıs 1919 da Bayındır'ı 28 Mayıs 1919 da Tire'yi işgal etmiştir. Yunan kıtalarının her iki şehri işgalleri esnasında mahalli Rumlar yardım etmişlerdi.¹⁰¹⁶

Tire 28 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilmiştir. Yunan işgal kuvvetlerinin hedefi şimdi Ödemiş idi. Ancak Ödemiş'te kurulan Kuvayı Milliye, düşmanla çarpışmaya kararlıydı. Tamamen sivillerden oluşan Kuvayı Milliye kuvvetleri Yunan birlikleriyle karşılaşmak için, Ödemiş girişindeki hâkim tepeleri tutmak için kentten ayrılmışlardı.¹⁰¹⁷

İ. Ödemiş'in İşgali ve Kuvayı Milliye'nin Oluşması

27 Mayıs 1919'da Aydın'ın, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ın, 1 Haziran 1919'da Ödemiş' in işgalleri buna mukabil olarak Batı Anadolu halkında savunma ruhunun uyanması Kuvayı Milliye fikrinin gelişmesini ve yayılmasını sağlamıştır. Asker ve sivil devlet adamlarının öğütleri ve öncülükleriyle halk, büyük ölçüde Kuvayı

¹⁰¹⁵ Artuç, s:98-99

¹⁰¹⁶ Aka, s:64

¹⁰¹⁷ Coşkun, s:220

Milliye örgütlerine katılmaya başlamış, örneğin, Ödemiş'te bu kuvvet, başlarında efeler ve yedek subaylar olmak üzere üç gün içinde tesis edilerek cepheye dahil olmuştur. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, büyük bir medeni cesaretle, İtilâf Devletleri temsilcilerine 29 Mayıs 1919'da çektiği telgrafta "*artık biliniz ki, kalem değil silah konuşuyor*" ifadesini taşıyan protestosu ile Kuvayı Milliye' nin silahlı mücadelesinin başladığını ilan etmiştir.¹⁰¹⁸

17'nci Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey tarafından görevlendirilen Yüzbaşı Rasim Bey Ödemiş'e gelerek Yunan istilasına eldeki kuvvetlerle savunma yapılması gerektiği konusundaki Kolordu Komutanı'nın talimatını halka iletmişti. Bunun üzerine şehirde mevcut olan 1600 piyade tüfeği köylülere ve efelere dağıtılmıştır. Gökçen Efe de Yunanlılara karşı savaşmak üzere milis kuvvete katılmıştır.¹⁰¹⁹

17'nci Kolordu Komutanı Vekili Albay Bekir Sami' nin Yüzbaşı Rasim ile gönderdiği emirden cesaret alan, Askerlik Şube Başkanı ile İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir ve aydınlardan Hamit Şevket (İnce), bunlarla işbirliği içinde hareket eden Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey halkı ve eşrafı arkasına alarak gönüllülere Askerlik Şubesi deposundaki silahları dağıtmış, 15 yedek subayı silâh altına almış ve beş gün içinde adına «Kuvayı Milliye» denen ilk örgütünü kurmuştur.¹⁰²⁰

İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir, Ödemiş Kuvayı Milliyesinin Komutanı olarak 29 Mayıs 1919'da, Ayvalık'da Yunanlılarla ilk savaşın başladığı gün, Albay Bekir Sami'ye gönderdiği raporda durumu açıklamış ve Yunan ilerleyişi gerçekleşirse silahla karşı koyacaklarını bildirmiştir. Yüzbaşı Tahir' in emrindeki gönüllülerin sayısı, dağdan inen bazı kaçak erlerin de katılımıyla 150 kişiyi bulmuştur.¹⁰²¹

Bu arada, Daily Ekspres, "*İzmir'de Yunanlıların cinayetleri büyüktür, silahsız Türkler soyuldu ve öldürüldü*" diye ilk kez yansız bir haber vermiştir.¹⁰²²

Aslında daha İzmir işgal edilmeden önce olası bir Yunan işgaline karşı Ödemiş'te bir direnme hareketini örgütlemek maksadıyla Celal Bey (Bayar) yanında

¹⁰¹⁸ Akçakayalıoğlu, s:148

¹⁰¹⁹ İstiklal Gazetesi, 29 Mayıs 1919

¹⁰²⁰ Artuç, s:103

¹⁰²¹ Aynı yer

¹⁰²² Coşkun, s:220

Sarı Efe Edip olarak bilinen Jandarma Yüzbaşı Edip Bey de olmak üzere Ödemiş'e gelmişti. Celal Bey Ödemiş'te Edip Bey'in yeğenin kocası İnceoğlu Şevket Bey'in evinde misafir olmuştur. Geceleri el ayak çekilince, evde Kaymakam Zühtü Bey (sonra Kırşehir Valisi Zühtü Durukan) ve ilçenin diğer ileri gelen kişileriyle sabahlara dek gizli toplantılar yapılmıştır. Özellikle Ödemiş Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Tahir Bey (Özerk), Mursallı köyünden Alimoğlu İsmail Efe, kardeşi Ali, çocukları Âlim ve Hüseyin Efelerle, Kahral köyünden Gökçen Hüseyin Efe ile görüşüldü. Yunanlılara karşı örgütlenme konusunda anlaşmaya varılmıştır. Celal Bey'in bu girişimleri duyulmuştu. İstanbul hükümetinden İzmir Valiliği'ne Celal Bey'in tutuklanması istenen talimat verilmişti.¹⁰²³

Tam bu tarihlerde İzmir Valiliği'ne eski Evkaf Nazırı (Vakıflar Bakanı) ve İçişleri Bakan Vekili Ahmet İzzet Bey (Kambur İzzet) tayin edilmişti. (11 Mart 1919) Yeni Vali Ahmet İzzet Bey Sadrazam (Başbakan) Damat Ferit'in ve İngilizlerin yakın adamıydı. Yeni Vali öncelikle Ödemiş yöresinde dolaşan Celal Bey'i tutuklamayan Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey'i görevden almıştır. Kendisine yakın olan İzmir'in Nif İlçesi (Kemalpaşa) Kaymakamı Erzurumlu Bekir Sami (Baran) Bey'i Ödemiş'e kaymakam olarak tayin etmiştir. (28 Mart 1919)¹⁰²⁴

Kaymakam Bekir Bey, İstanbul'a bir telgraf çekmiş ve “ *Kafi kudret ve kuvvet ve imanımız vardır. Emirlerinizi makine başında (telgraf makinesini kast ediyor) bekliyorum*” demiş; gelen cevap ise “ Talimatı Vali'den alınız. Timolyon!” olmuştur. Cevabı veren İçişleri Bakanlığı Müsteşarı olan bir Rum'dur ve talimat alınması istenen vali ise Kambur İzzet'tir. Ardından Bekir Sami İçişleri Bakanına doğrudan başvurmuş ondan da aynı cevabı almıştır.¹⁰²⁵

İzmir'in işgali Ödemiş'teki yurtseverleri üzmüştü. Akşam Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tabir Bey'in odasında gizli bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya katılanlar Kuran üzerine yemin etmişler ve bazı kararlar almışlardır. Toplantıya katılanlar şunlardır:

Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Bey (Özerk), Avukat Refik Şevket (İnce) (İlk Meclis'te Saruhan Milletvekili, Adalet Bakanı), Dr. Mustafa Şevket (Bengisu)

¹⁰²³ a.g.e., s:234

¹⁰²⁴ a.g.e., s:235

¹⁰²⁵ İstiklal Gazetesi, 29 Mayıs 1919

(Sonradan Ödemiş Belediye Başkanı, Milletvekili), Eczacı Tevfik (Kocaman) Bey, Eşraftan Hacı Mümtaz, Hacı Mümtaz'ın damadı Kazım, Yüzbaşı Hüsamettin, Jandarma Üsteğmeni Ahmet Rifat (Kemerdereli), Manifaturacı Kulalı Softaoğlu İbrahim, Hakkı Paşaoğlu Fahri, Adagideli (Ovakent) Hanaylıoğlu Mehmet Emin, Belediye Başkanı Ali Bey, Müderris Hacı Mustafa.

Bu gizli komite ilk toplantısında ilçenin yönetimine doğrudan doğruya el koymak yönünde aşağıdaki kararları almıştır:

- 1) Para bulunan her devlet kurumuna el konulacak ve kasaları mühürlenecektir,
- 2) İlçede bulunan yedek subaylar derhal silâh altına çağırılacaktır,
- 3) Depolardaki silahlar, gerektiğinde halka dağıtılmak amacıyla güvence altına alınacaktır,
- 4) Dağlarda dolaşan zeybeklere haber gönderilerek, Yunanla savaşma zamanının geldiği bildirilecektir,
- 5) Civardaki ilçe ve nahiyelerle ilişkiyi sürdürmek için güç ve moral verici telgraflar çekilecektir.

Gizli toplantıda Jandarma Komutanı Tahir Bey Ödemiş, Tire, Bayındır ilçeleri Mıntika Komutanlığına tayin edilmişti.¹⁰²⁶ Bu arada Bekir Sami Bey 29 Mayıs 1919 günü de Salihli'den trenle Alaşehir'e geçmişti. Çünkü Salihli'de bir teşkilât kurma imkânını bulamamıştır. Manisa'dan panik halinde Salihli'ye gelen kıta artıklarını halk: "*Ne olur ne olmaz bunlar bu civarda bir muharebe ederler de başımıza belâ olur*" diye erzak olmadığı bahanesiyle Alaşehir'e göndermişlerdi. Bu durumda Alaşehir'e gidip bu kıta artıklarını bir araya getirerek orada Kuvayı Milliye'nin çekirdeğini oluşturmayı düşünmüştür. Ancak, o gece saat yedi de Alaşehir'e geldiğinde de ortamı hiç de arzu ettiği gibi bulamamıştır. Fakat yine teşebbüslerine devam etmiştir.¹⁰²⁷

Albay Bekir Sami, Alaşehir'de iken Yüzbaşı Rasim vasıtasıyla düzenli olarak Ödemiş'ten haberler almaya devam etmiştir. Ödemiş'te o tarihte takip müfrezesi

¹⁰²⁶ Coşkun, s:238,239

¹⁰²⁷ Aydınel, s:103

yoktu. 174'üncü Alayın Birinci Taburunun Birinci Bölüğünün 80 mevcutlu eratı silahlarıyla birlikte kaçmışlardı. Makineli Tüfek Subayı Üsteğmen Mecit Efendi ve Ödemiş Jandarma erleri Aydın'ın işgalinden önce 57'inci Tümene katılmışlardı. Piyade bölüğü subayları da Aydın işgal olunca İzmir'deki Alaya katılmak üzere İzmir'e gitmişlerdi. İzmir işgal olunca Ödemiş'e kaçan 24 subay, 56'ncı Tümeden Binbaşı Nedim Bey önderliğinde ulusal bir örgüt kurmak istemişlerse de halktan yeterli destek görmeyince Aydın'daki 57'inci Tümene katılmışlardı. Ödemiş deposunda, 241 Alman mavzeri, 7 Rus tüfeği, 2 Osmanlı mavzeri, 485 sandık Alman mavzeri cephanesi, 9 Winchester tüfeğiyle 10.000 fişeği, 261 Şınayder tüfeği ile 10.000 fişeği, 1.061 Martin ile 25.000 fişeği, 3 Gra tüfeği, 7,5'luk seri sahra topu için 5.000 atımlık mevcudu vardı.¹⁰²⁸

Böylece “yiğit ordusu” sanıyla oluşan Ödemiş Bölgesindeki Milis kuvvet 30 Mayıs günü Hacı İlyas ile Kayaköy arasındaki sırtları tutmuş, Tire ve Bayındır'ı işgal etmiş olan Yunan Kuvvetlerini muharebe ederek karşılamak üzere tertiplenmişti.¹⁰²⁹

31 Mayıs 1919 akşamüzeri sonradan İlkurşun olarak adlandırılacak olan tepede savunma düzeninde toplanan kuvvetler 200–300 kişiyi bulmuştu. Postlu Mestan Efe komutasındaki 100 kadar atlı da cepheye gelmiştir. Postlu Mestan Efe Bozdağ'da cephe kuracak ve bu yönden gelen düşmanı karşılayacaktı. Ödemiş Kuvayı Milliyecilerinin arkadan sarılarak pusuya düşmelerini engellemek görevi Mestan Efe'ye verilmişti. Hava kararırken Cephe Komutanı Ali Orhan Bey'e gelen postada Kuvayı Milliye Komutanı Tahir Bey'in Tire istikametine gönderilmek üzere 80 kişi istediği yer almıştı. Bu birlik cephedeki mevcuttan ayrılarak Ahmet Şükrü (Konuk) komutasında yola çıkarılmıştır. Yedek subaylardan Salih Vecdi (Can), Hamdi (Akalm), Aydınlı Ahmet, öğretmen Faik (Kızıltan) beyler de bu birlikte görevlendirilmişlerdir.¹⁰³⁰

Nihayetinde Hacıilyas sırtlarında kalan kuvvetin toplamı 80 kişi civarındaydı. Yedek subaylardan Sarıgöllü Selim, Osman Duygulu, Selim Örsel, Şeref Duygu,

¹⁰²⁸ Ünal, s:61

¹⁰²⁹ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, Birinci Kısım, s:92–93

¹⁰³⁰ Coşkun, s:279

Mahmut, öğretmen Remzi, Salih Zeki Beyler de Merkez Cephesi'nde bulunuyorlardı. Ayrıca 7–8 kadar da jandarma eri vardı.¹⁰³¹

Aynı gün Bekir Sami Bey, Batı Anadolu cephesindeki genel durumu Genel Kurmay Başkanlığı'na şu şekilde rapor etmiştir:

“Şifreli Telgraf:

Alaşehir, 31.5.1919

Genel Kurmay Başkanlığına, İSTANBUL

1- Yunan birlikleri bugüne kadar, Manisa–Kasaba–Bayındır–Tire–Aydın–Ayvalık kasabalarını işgal etmiştir. İşgalin İzmir vilayetinin tümüne yönelik olduğu anlaşılıyor. Ödemiş'ten geniş raporlar geldi. Ödemiş de Kuvayı Milliye teşkil ediliyormuş. Takip müfrezesinin erleri kaçmıştır. 57'nci Tümeneye katılmaya niyet eden subaylar, Aydın işgal edilince İzmir'deki Alaya katılmıştır.

2- İtalyanlar Ayvalık'tan ayrılıp Kuşadası'na gidince yerlerine Yunanlılar gelmişlerdir.

3- Aydın 'da bulunan silah ve cephane deposu taşınmamış ve halk tarafından yağma edilmiştir. Arz ederim.

17. Kolordu K. Vekili Bekir Sami”¹⁰³²

1 Haziran 1919 sabahı müfrezeye komutanı (Evzon Tabur Komutanı), elindeki kuvvetlerle taarruza geçti. Bu taarruzda Evzon taburu, demiryolu kuzeyindeki tepeler üzerinden ilerletilmiş, bu taburun Tire'de bulunan bir bölümü de, millî kuvvetlerin sol kanadını çevirmek amacıyla, Hacılıyas istikametinde yöneltmişti. Taarruz günün erken saatlerinde başlamış, saat 07.30'da ilk temas sağlanmış ve geç saatlere kadar devam eden üstün Yunan taarruzu karşısında, Türk millî kuvvetleri savunarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Böylelikle Yunan kuvvetleri, yerli Rumların kılavuzluğu ile o gün (1 Haziran 1919 günü) akşama doğru Ödemiş'i işgal etmişlerdir.¹⁰³³

Yüzbaşı Tahir Bey ve Kaymakam Bekir Sami Bey muharebeden sonra Alaşehir'e kadar çekilmişlerdir. Cephe Komutanı Ali Orhan Bey, yedek subaylardan

¹⁰³¹ Coşkun, s:279

¹⁰³² Ünal, s:64

¹⁰³³ Türk İstiklal Harbi, II nci cilt, 1nci Kısım, s:94

Selim (Örsel) Bey ve birkaç arkadaşı geride toplanma bölgesi olarak kararlaştırdıkları Gündalan yaylasına, buradan da Keleş (Kiraz) bölgesine çekilmiştir. Yunanlıların Ödemiş'e 10 km mesafede bulunan Hacıilyas ve Kayaköy tepelerinde kaybı oldukça fazla olmuştur. Buna karşılık Ödemişli Kuvayı Milliyeciler ise 2 şehit ve 20 yaralı vermişlerdir.¹⁰³⁴

Bu muharebe Anadolu'nun Milli kuvvetleri ile Yunan ordusu arasındaki ilk muharebedir. Jandarma Komutanı'nın Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği raporun altına "Ödemiş Milli Kuvvetler Komutanı" olarak imza atması ayrıca dikkate değerdir. Muharebeler sonunda Yunanlılar Çatal, Hacıilyas, Kabaköy köylerini yakmışlar, halkı göçe zorlamışlardır.¹⁰³⁵

Halkın bizzat savaştığı Ödemiş'teki Kuvayı Milliye hareketinden sonra Yunan yayılmasına karşı çıkılabileceği düşüncesi güç kazanmıştır. Sonradan ayrıntıları ile aktarılacak olan Alaşehir Kongresi'nin toplanmasıyla da Ege'de Alaşehir Cephesi, Balıkesir Cephesi, Aydın Cephesi gibi cepheleler oluştu. Başlarda isteksiz davranan efeler ve zeybekler de Kuvayı Milliye'ye katıldılar. Sadece Ödemiş yöresinde gönüllü halk, zeybek ve efelerin katılımıyla altı cephe oluştu. Bu cepheleler ve komutanları şöyle idi:

Bozdağ Cephesi	: Postlu Mestan Efe
Halkapınar cephesi	: Mursallılı İsmail Efe
Kaymakçı Cephesi	: Gökçen Hüseyin Efe
Çaylı cephesi	: Keleş Mehmet Efe
Bademye Cephesi	: Kör Bayram Efe
Beydağ-Emirli Cephesi	: Dikileç Koca Mustafa Efe ¹⁰³⁶

Yüzbaşı Tahirin oluşturduğu müdafaaanın belkemiğini efeler teşkil etmiştir. Burada, bilhassa, meşhur Çakırcalı Efenin¹⁰³⁷ eski arkadaşlarından Gökçen Efe

¹⁰³⁴ Coşkun, s:285

¹⁰³⁵ İstiklal Gazetesi, 02 Haziran 1919

¹⁰³⁶ Coşkun, s:303

¹⁰³⁷ Çakırcalı Mehmet (Çakıcı Efe) Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İzmir- Aydın bölgelerinde hükümete karşı tavır sergileyerek dağlarda yaşayan bir efedir. Kimine göre ortadan kaldırılması gereken bir eşkıya, kimine göre de yöre halkının haksızlıklarına direnen ve onlara yardımcı olan efsaneleşmiş bir kişi idi. Bir ara hükümet tarafından "kır serdari" adı altında bölgenin

mühim rol oynamıştır. Bu kişi düşman karşısında şehit oluncaya kadar mücadeleye devam etmiştir.¹⁰³⁸

Ödemiş'in işgali öncesinde Yunan askerine karşı cereyan eden bu mukavemet hareketi, sonuçta başarısız olmuş gibi görünse de, düşman kuvvetinin Batı Anadolu içindeki istilasını engellemek adına yapılmış olması ve diğer bölgelerdeki aksine (Ayvalık hariç) Yunanlıların alıştıkları biçimde işgalin kolay gerçekleşmemesi bakımlarından önemlidir. Böylelikle halkta düşmana karşı direnme istek ve arzusu uyanmış, bu istek ve arzu bu sayede bütün Batı Anadolu'nun düşmandan kurtarılmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu mukavemet hareketi, küçük bir kuvvetle dahi mücadele için kesin olarak kararlı olarak davranıldığı takdirde olumlu sonuçlar alınabileceğinin bir göstergesidir.¹⁰³⁹

Gerçekten de milli mücadele artık başlamıştı. Mustafa Bey komutasında Alaşehir, Yörük Ali Efe komutasında Aydın, Hamdi Bey komutasında Ayvalık, Yüzbaşı Kemal komutasında Balıkesir Kuvayı Milliyeleri birbiri sıra kurulacaktı. Bunlara daha sonra yenileri eklenecek, Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem gibi daha büyük çaplı Kuvayı Milliye kuvvetleri teşkil edilecekti.¹⁰⁴⁰ 12 Temmuz günü Demirci Efe'nin katılması ile Kuvayı Milliye daha çok güçlenmiştir. Aydın bölgesinde sağ kolu Yörük Ali Efe, Ova Kolunu Demirci Mehmet Efe, Ödemiş cephesindeki üç kolu Gökçen Efe, Adagediği'ni Hüseyin Efe, Keleş Mehmed, Koca Mustafa koruyacaktı.¹⁰⁴¹

J. Nazilli'nin İşgali

Aydını İşgal eden Yunanlılar 27 Mayıs 1919 akşamı bir taburunu Çine İstikametinde sevk ederek, Menderes Köprüsü civarına kadar ilerlemişti. Nazilli ve Denizli civarında da top ve mitralyözlerle mücehhez onikibin kişilik bir Türk milis

asayişinin sağlanması için maaşa bile bağlanmıştı. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Aydın valisi Kara Sait Paşa'nın organizasyonunda Eşref Bey'in kumandasında, Selim Sami ve Rüştü Beylerin kuvvetleri Çakırcalı Efe'yi iki koldan kuşatmışlar ve çıkan çatışmada ölü ele geçirmişlerdi. Bkz: “ Çakırcalı Mehmet ve Masallaşan Hayatı ”**Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt 1, Sayı:5, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964

¹⁰³⁸ Apak, s:71

¹⁰³⁹ Artuç, s:105

¹⁰⁴⁰ Aynı yer

¹⁰⁴¹ Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Ege Çevresi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

kuvvetinin mevcudiyetini ileri süren Yunan Kumandanı Nazilli'den buraya kadar olan ahaliyi himaye etmek maksadıyla Nazilli'yi işgal için kuvvetli bir müfreze sevk etmiştir. Bu müfreze Umurlu Köşkü Sultanhisar'ı işgal ederek 4 Haziran 1919'da herhangi bir engelleme ile karşılaşmadan Nazilli'ye girdi. Nazilli Rumları alenen “Kahrolsun Türkler” diye sokak sokak bağırarak dolaşmışlardır.¹⁰⁴²

Nazilli'yi işgal eden Yunan kuvvetleri, dinî ve millî değerleri rencide edecek davranışlarda bulunmuşlardı. Müslümanların evlerine zorla girip kadınlara tecavüz etmişler, değerli eşyalarını gasp etmişlerdir. Evinde silah çıktığı bahanesiyle ve hiçbir tahkikat yapılmadan birçok Müslüman hapsedildiği gibi bazıları da kurşuna dizilmiştir. Bu yerlerdeki bütün Türk halkına ait olan arazi sahiplerinden üç misli ve üç senelik vergi ödenmesi talep edilmiştir. Halkın mal varlığı da alınmakta olduğu gibi kesim ve iş hayvanlarına varıncaya kadar sahip oldukları ne varsa hepsi ellerinden alınmıştır.¹⁰⁴³

İşgal esnasında Nazilli halkından Mehmet Turgut adındaki şahsın kızı su almak üzere mahalle çeşmesine giderken yolda karşısına çıkan Yunan askerleri tarafından yakalanıp zorla ırzına tecavüz edildikten sonra aynı yerde öldürülmüştür. Bu arada birçok genç kadın ve kızların da ırzlarına tecavüz edilmiş sonra Atina'ya gönderilmişlerdir.¹⁰⁴⁴

İşgal tarihinde Yukarı Nazilli'de 4000, aşağı Nazilli'de 1500 ev vardı. Yukarı Nazilli'den 3000, Aşağı Nazilli'den de mevcut evlerin 2/3'si yakılıp yıkılmış ve ilçe namına hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Önceden Yukarı Nazilli'de 12000, Aşağı'da ise 5000 nüfus varken sonunda kentte ancak 3000 kişi kalmıştı.¹⁰⁴⁵

İşgali 11'inci Tümen Komutanı Tevfik Bey Genel Kurmay Başkanlığı'na çok kısa bir telgrafla şöyle bildirmiştir:

“ *Harbiye Nezaretine*

Yunanların bugün Nazilli'yi işgal ettikleri arz olunur./ 3.6.1919

11 nci Tümen Kalem Başkanı Tevfik”¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴² Aka, s:66

¹⁰⁴³ Ayışığı, s:24

¹⁰⁴⁴ Aynı yer

¹⁰⁴⁵ Aynı yer

¹⁰⁴⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:114, Belge No:4203

K. Alaşehir, Kula ve Eşme'deki Kuvayı Milliye Faaliyetleri

Bekir Sami 29 Haziran günü Salihli'den Alaşehir'e geçmişti.¹⁰⁴⁷ Burada 31 Mayıs günü Alaşehir'in ileri gelenleri ile bir toplantı yapmıştır. Toplantıda milli mukavemet konusu ele alınmış Alaşehir halkının mukavemet hazır olduğu, ancak silahlarını olmadığı beyanı üzerine Bekir Bey 100 adet silah verebileceğini söylemiştir. Toplantıda mukavemet hususunda Kaymakam Giritli Bezmi Nusret, Bekir Bey ile aynı fikirde olduğunu belirtmesine rağmen sonradan Bekir Bey'i İstanbul'a Bolşevik Beki Sami diye şikâyet etmiş, Rum metropolit ve Fransız mümessiline de aynı şikâyette bulunmuştur.¹⁰⁴⁸

Miralay Bekir Sami Bey ile Alaşehir'e gelen Yüzbaşı Süleyman Sururi raporunda,

"...Alaşehir'e evvelce geldiğim ve tanıdığım için eşraftan Mustafa ve Akif Beylerle görüşüm. Öteden beri aristokrat yaşamış mumaileyh beyler Rumların hırs-ı intikamından korktuklarından müdafaa çareleri arıyorlardı. Kumandan Bey ile tanıştıklarında silâh ve para verilmek şartıyla çalışacaklarını söylediler. Yüz silah verildi. O esnada Ödemiş'e düşman kanlı surette dâhil oldu. Ödemiş Jandarma Komutanı ve Kaymakamı'nın perişan surette Alaşehir'e iltica etmelerini gören halk mukavemetten vazgeçmiştir..." demiştir.¹⁰⁴⁹

Yine de Ödemiş'te başlayan milli direniş örgütlenmeleri Alaşehir'de de etkili olmuş ve daha 100 silah verilebileceğine ilişkin Bekir Sami Bey'in sözü üzerine ilk harekete geçen, Hüseyin paşazade Mustafa Bey ve arkadaşları olmuştur. Bekir Sami bu birliğin kurulmasını teşvik etmiş ve Salihli'ye doğru gönderilmesini istemiştir.¹⁰⁵⁰ Böylece Alaşehir'de de Kuvayı Milliye teşekkül etmiş olmuştur.¹⁰⁵¹

Nitekim Alaşehir'de yapılacak bir şey kalmadığını gören Bekir Sami Bey buradan Eşme'ye geçmiştir. Eşme müftüsünün bölgede silahlı mukavemete taraftar bulduğunu duyan Bekir Sami bu oluşumdan ileride yararlanırım düşüncesine sahipti ve bu maksada paralel olarak evvelce Manisa'daki piyade taburundan kalan 14

¹⁰⁴⁷ Aydınel, s:103

¹⁰⁴⁸ Ünal, s:67

¹⁰⁴⁹ Aydınel, s:128

¹⁰⁵⁰ Ünal, s:70

¹⁰⁵¹ Türk İstiklal Harbi, Cilt II, İnci Kısım, s:125

subay, 8 er ve 25 hayvanı Eşme'ye göndermişti. Bu arada Tahir Bey ile birlikte hareket eden Mestan Efe Yunanlılara kendi isteği ile teslim olmuştur.¹⁰⁵²

Milli Güçlerin oluşumuna ilişkin Mustafa Kemal, 9 Haziran günü Eşme'de bulunan Bekir Sami Bey'e çektiği şu telgrafla değerlendirmesini açıklamıştır:

*"...İzmir'in akıbeti , tekmil vicdan-ı milleti müdafaa-i istiklal hususunda bir azim ve irade etrafında topladı. Bu cihetle bu akibetin payidar olamayacağı şüphesizdir. Gayemiz bir olmalıdır... Vaziyetinizden ve o taraf milli teşekküllerinden ve cereyan-ı vukuattan sık malumat ita buyurmanızı rica ederim..."*¹⁰⁵³

Uşak'tan Eşme'ye geçen Miralay Bekir Sami Bey'e Alaşehir, Salihli ve Kula'da Kuvayı Milliye teşkilatı kurulması ve birer Mevki Kumandanı namı ile zabıt gönderilmesi önerilmiştir. Bu öneriyi Alaşehir'deki temaslarından netice alamayan ve halkın tepkisine maruz kalan, aynı zamanda Uşak'tan da adeta kovulan Yüzbaşı Sururi yapmıştır. Teklif kabul edilerek Kula Mevki Kumandanlığı'na Topçu Binbaşısı Nedim, Salihli Mevki Kumandanlığı'na Yüzbaşı Rasim, Alaşehir Mevki Kumandanlığı'na da kendisi tayin edilmiştir. (13 Haziran 1919)¹⁰⁵⁴

13 Haziran 1919'da toplanan Alaşehir'deki heyet "Kuvayı Milliye Heyeti" adını almıştır. Kuvayı Milliye adının kullanılmasında, hem Yunanlıların bu kuvvetlere çete diyerek oluşturmaya çalıştığı uluslararası kamuoyunu olumsuz etkileyecek bir karşı çıkış olduğu kadar, esir düşen direnişçilerin idamını önleyecek bir yöntem arayışı da vardı. Yunanlıların eline geçen direnişçiler, çete diye adlandırıldıkları için derhal idam edilmekteydiler. Kuvayı Milliye adının bu konuda da Yunanlılara güçlük çıkarabileceği düşünülmüştür.¹⁰⁵⁵

Yunan kuvvetlerinin ileri hareketleri dolayısıyla Ege bölgesinden içeri göç edenlerin bir kısmı Alaşehir'de toplanmıştı. Böylece bu şehrin hem nüfusu hem de direnme potansiyeli artmıştı. Kaymakam Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey'in hatıratına göre, Manisa ve Turgutlu'dan tevkif edilecek kişilerin Alaşehir'e kaçırılmasında Fransız yüzbaşısı Villa yardımcı olmuştur. Alaşehir'de üçbine yakın Rum nüfus

¹⁰⁵² Ünal, s:71

¹⁰⁵³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s:29

¹⁰⁵⁴ Aydınel, s:130

¹⁰⁵⁵ Tekeli, s:131

bulunması ve Metropolitlik olması, hem de bir direniş merkezi olarak ortaya çıkması burada asayişin korunmasını en önemli sorunlardan biri haline dönüştürmüştü.¹⁰⁵⁶

Alaşehir'de toplanan gönüllüler, Yedeksubay Rıza Çetin tarafından eğitilerek, Salihli cephesine gönderilmişti. 18 Haziran 1919'da, 71 kişilik yeni bir gönüllü birliği Salihli'ye hareket ettirilmişti. Milli Kuvvetler Kumandanı olan Hüseyin Paşazade Mustafa Bey, Bekir Sami Bey'e bu birliğin hareketini bildirince ondan bir kutlama telgrafı almıştır. Bu telgrafı çektiğinde Albay Bekir Sami Bey, Kula'daydı.¹⁰⁵⁷

Bu arada Miralay Bekir Sami Bey de, Kula'dan bölgedeki hemen bütün kazalardaki Kaymakam, Askerlik Şube Başkanları ve Mevki Komutanlıklarına emir vererek gönüllü toplama faaliyetlerini sürdürmelerini ve bölgelerindeki asker kaçaklarının toplanmasını istemiştir.¹⁰⁵⁸ Bekir Sami Bey Kula'daki örgütlenmeleri sağlamak amacıyla önceden emir subayı Yüzbaşı Rasim Bey'i görevlendirmişti. Ancak Kula'da halk karşı koymaktan yana değildi. Başlangıçta 5 kişiden oluşan bir teşkilatlanma gerçekleşmiştir.¹⁰⁵⁹

Yüzbaşı Süleyman Sururi Alaşehir'den 14 Haziran 1919 tarihiyle Eşme'de 17'nci Kolordu Kumandanlığı'na çektiği telgrafta vazifeye başladığını bildirmiştir. Burada ilk iş olarak halkın nefretini kazanmış alan Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Cemil'i vazifesinden almıştır; yerine Jandarma Üsteğmeni Tahsin'i vekâleten atamıştır. Mustafa Bey ve arkadaşları ile görüşüp köylerden gönüllüler toplamaya başlamıştır.¹⁰⁶⁰

17 Haziran'da Bekir Sami Bey tayin edilmiş olduğu 56'ncı Tümenin komutasını almak üzere Eşme'den Bursa'ya hareket etmiştir. Bursa'ya giderken mukavemet örgütlenmesinde duyarsız kalan Kula'ya özellikle uğramıştır. Kula'ya 15 subay, 30 er ve Avukat İnceoğlu Hamit Şevket'ten oluşan bir kafiyle gelen Bekir Sami Bey, Mevki Kumandanı Binbaşı Nedim Bey'den attığı bir listeye dayanarak Kula eşrafını toplatarak hapsedirmiştir. Bu tutuklamalardan ve Kula eşrafının idam edileceği haberinin yayılmasından sonra, Kaymakam Selahattin Bey aracılığıyla

¹⁰⁵⁶ Aynı yer

¹⁰⁵⁷ a.g.e.,s:132

¹⁰⁵⁸ Aydınel, s:131

¹⁰⁵⁹ Ünal, s:80

¹⁰⁶⁰ Aydınel, s:131

eşraftan, üç gün içinde bin kişilik bir millis kuvvet kurulması ve birliğin iaşesinin sağlanması konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Ertesi gün tutuklananlar salınmış ve milli kuvvetler toplanmaya başlamıştır. Milli kuvvetlerin toplanmasına başlanmasından ve birkaç Rumun öldürülmesinden hemen sonra Kula'daki Rum nüfus kenti terk ederek, Alaşehir'e sığınmıştır. 21 Haziran'da Bekir Sami Bey ve kafilesi Kula'dan Bursa'ya doğru yollarına devam etmişlerdir.¹⁰⁶¹

L. Salihli ve Bozdağ Bölgesinde Kuvayı Milliye'nin Oluşması

Yunanlıların Mayısın ikinci yarısında Kasaba ve Ödemiş'i işgal etmek üzere harekete geçmeleri ve Ahmetli istasyonunu işgalleri Salihli ve Alaşehir halkını silahlı direnmeye geçirmiş ve bu bölgede bir cephenin oluşmasını sağlamıştı.¹⁰⁶² Yüzbaşı Tahir Ödemiş Bölgesinden başka, Manisa- Salihli arasında büyük bir nüfuz sahibi olan Postlu Mestan Efe'yi Kuvayı Milliye saflarına katmıştı. Postlu Mestan Efe, Bozdağ savunmasını tesis etmiş ve Yüzbaşı Rahmi'nin de desteği ile Salihli Bölgesinde Kuvayı Milliye tesisine girişmişti.¹⁰⁶³

Postlu Mestan Efe'nin Yunan Kuvvetlerine kendi isteği ile teslim olmasından¹⁰⁶⁴ sonra Salihli cephesindeki ilk örgütlenme girişimleri, Yunanlıların 5 Haziran'da Akhisar'ı işgal etmesinden sonra, aynı gün Ahmetli'yi de işgaliyle başlamıştı. Yedeksubaylardan Şakir Ünal, Zühtü Akıncı ve Ali Dayı kumandasındaki 68 kişilik bir müfreze 7 Haziran 1919'da Alaşehir'den hareket etmiştir. Yunan kuvvetleri ise 7 Haziran'da Ahmetli'den geri çekilmişti. Salihli'ye gelen bu müfreze, kentin dışında jandarma kumandanı tarafından karşılanarak Çakallar köyüne konuşlanmıştır. Bundan sonra Basmacıoğlu Hacı Mustafa, tuhafiyeci Ahmet Başak, Sazoğlu Mehmet ve Beşikçioğlu Hacı Mustafa'dan oluşan bir iaşe heyeti ile yedeksubay Kazım Musa da müfrezeye katılmışlardır.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶¹ Tekeli, s:132

¹⁰⁶² Eroğlu, s:236

¹⁰⁶³ Türk İstiklal Harbi, Cilt II, 1 nci Kısım, s:126

¹⁰⁶⁴ Ünal, s:71

¹⁰⁶⁵ Tekeli, s:130

Bu birlikten Şakir Ünalın, Zühtü Akıncı, Ali Dayı, Hacı Himmetoğlu Esat, Hanağasızade İsmail topluca Salihli Belediyesine giderek, bu yörenin direniş için örgütlenmesini istemiştir. Bu yolla Salihli'de bir örgütlenme başlamıştır.¹⁰⁶⁶

İki gün sonra, gönüllülerden teşkil olan bu müfreze emniyetli bulmadığı Çakallar'dan ayrılarak Dereköyü'ne geçmiştir. Dereköyü'nün doğusunda Turgutlu'dan gelen 68'inci Alayın bir taburuyla, 59'uncu Topçu Alayının subayları da vardı. Bu birliğe eski Teşkilat-ı Mahsusa subaylarından Süleyman Surun komuta etmekteydi. Dereköy çevresindeki bu kuvvet yığılması Yunanlılarca fark edilmiş ve 12 Haziran 1919'da Albay Skandilis kumandasında mitralyözlerle takviyeli bir piyade taburu ve bir süvari bölüğünden oluşan bir Yunan kuvveti Türk milis birliğine taarruz etmiştir. Birkaç saat süren çatışmadan sonra, Türk Milli Kuvvetleri Bozdağ'a doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Bu çarpışmada Mevlüt adlı bir gönüllü şehit düşmüş, altı subay esir olmuştur. Bu subaylar Yunanlılarca Turgutlu'ya götürölüp idam edilmişlerdir.¹⁰⁶⁷

12 Haziran 1919'dan itibaren Topçu Yüzbaşısı Rasim, Salihli Mevki Kumandanlığı görevine başlamıştır. 13 Haziran'da buradan Eşme'ye 17'nci Kolordu Kumandanlığı'na çektiğı telgrafta “*Salihli'deki ruhi durum pek fena. Korku haleti giderilmemiş*” diyerek Kula ve Alaşehir'den 30 kişilik bir müfreze istemiştir. Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere bu tarihte Salihli'de mücadele lehinde bir durum söz konusu değildi. Bu telgraf üzerine Bekir Sami Bey buraya kuvvet gönderilmesini emretti. Buna mukabil Salihli Kaymakamı Tahsin Bey, gönderilecek müfrezelerin iaşelerinin temininde halkın zorlanacağını belirten bir telgrafı Bekir Sami Bey'e göndermiştir.¹⁰⁶⁸

Salihli'de her türlü zorluğa rağmen Mevki Kumandanı Rasim Bey teşkilatlanma çalışmalarını sürdürmüştür. 14–15 Haziran gecesı Belediye'de yaptığı toplantıda İki yüz kişilik müfrezenin 10 günlük iaşesinin temin edileceğı hakkında sözünü almıştır. Rasim Bey, 17 Haziran günü 50 kişilik bir kuvvet hazırlayabildiğini Miralay Bekir Sami Bey'e bildirmiştir. O da verdiği cevapta eldeki kuvvetle teşkilâtın genişletilmesini ve gönüllü miktarının artırılmasını istemiş, kendisinin de

¹⁰⁶⁶ a.g.e., s:131

¹⁰⁶⁷ Tekeli, s:130,131

¹⁰⁶⁸ Aydınel, s:134–135

19 Haziran 1919 tarihinde önemli bir kuvvetle Salihli'ye geleceğinden bahsetmiştir. 68'inci Alayın 1'inci Taburu ve Kolordu Karargâhının da Salihli'ye gelmesi ve diğer hazırlıktan kapsayan bir kolordu emri 20 Haziran 1919'da, Bekir Sami Bey tarafından yayınlandı. Fakat emrin icrasını takip edemedi Bekir Sami Bey'e, 14'üncü Kolordu Kumandanı Mirliya Yusuf İzzet imzasıyla, Bursa'da asıl fırkasının teşkilatı ile meşgul olmak üzere 24 saat sonra Bursa'ya hareket etmesi emri tebliğ edilmiştir. Buradaki görevini de en kıdemli olan Kula Mevki Kumandanı Binbaşı Nedim'e devretmiştir.¹⁰⁶⁹

Bu arada Salihli ve Ahmetli' de milli kuvvetler toplanırken, yerli Rumlar kanalıyla Yunanlılar detaylı istihbarat elde ediyorlardı. Burada toplanan 80–90 kişilik 68 nci Alay İnci Taburu ile 120 kişiye kadar çıkan gönüllüye karşı, Yunanlılar yerli Rumlarla da birleşerek taarruz etmişlerdir.¹⁰⁷⁰ Ahmetli'nin savunmasına görevlendirilmiş olan tabura Yüzbaşı Arif komuta ediyordu.¹⁰⁷¹ Ahmetli Muharebesi olarak kayıtlara geçen bu muharebede Yüzbaşı Seyit Ali, Yüzbaşı Hasan Fehmi, Kamacı Ustası Kâmil Efendi ile sekiz er Yunanlılar tarafından esir alınmış ve Turgutlu'ya götürülerek orada idam edilmişlerdir. Ancak, Kuvâyı Milliye hemen bir gün sonra 25 Haziran 1919'da Ahmetli'ye tekrar taarruz ederek bu kasabayı kontrol altına almıştır.¹⁰⁷²

Bu sırada bölgedeki durum şöyle idi; Salihli mıntıkasında 150 kişi ve Kula'da 70 kişilik Kuvayı Milliye gücü mevcuttu. Ayrıca bu güçlere katılmak üzere 60 atlı milis kuvveti de harekete geçmişti. 68'inci Alayın 1'inci Taburuberaberindeki dört makineli tüfekle 27 Haziran 1919 günü Kula'ya çekilmiştir.¹⁰⁷³

Bu muharebeden sonra Salihli'de halk kenti terke başlamıştır. Kula Mevki Kumandanı da ortadan kaybolmuştur. Salihli'ye Mustafa Bey komutasında bir birlik gönderilmiştir. Bu gelişmeler ile birlikte bölgede kumandayı Süleyman Sururi Bey almıştır. Süleyman Sururi Bey Rasim Bey'i Kula'ya, Teğmen Tahsin Bey'i ise Eşme'ye görevlendirmiş; bu arada Afyonkarahisar'daki 23'üncü Tümen Komutanı

¹⁰⁶⁹ a.g.e., s:136-137

¹⁰⁷⁰ a.g.e., s:137

¹⁰⁷¹ Türk İstiklal Harbi, Cilt II, 1 nci Kısım, s:157

¹⁰⁷² Aydın, s:137

¹⁰⁷³ Türk İstiklal Harbi, Cilt II, 1 nci Kısım, s:158

Ömer Lütfi Bey'den 300 silah aldırması; Salihli'ye gelen Çerkez Ethem'in süvarilere, Mustafa Bey'in ise piyadelere komuta etmesine karar vermiştir.¹⁰⁷⁴

Çerkez Ethem Salihli'deki Dramalılarla birleştikten sonra, Gönen, Balıkesir, Kirmasti, Bandırma ve Bursa'da tanıdığı Çerkezlere haber göndererek gücünü arttırmaya başlamıştır. İlk olarak Salihli Kaymakamı'nı adamlı olarak Alaşehir'e göndermiştir; peşinden de Mustafa Bey'i saf dışı bırakmak için ona karşı olanları yanına almıştır. Müteakiben Alaşehir'i basarak, bu suretle bölgeye tamamen hâkim olmaya çalışmıştır. Salihli'de Kuvayı Milliye faaliyetlerinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür.¹⁰⁷⁵

- 1) Salihli'de başlangıçta Kuvâyı Milliye'yi teşkilatlandırarak liderlerin olmayışı büyük bir zaafiyet yaratmıştır. Dolayısıyla halk da mücadeleye hazır hale getirilemediği gibi bazen karşı tutum sergilemiştir. Müftü ve diğer bazı ileri gelenlerin de Kuvâyı Milliye'ye hiçbir katkıları olmamıştır. Dolayısıyla burada Mevki Kumandanlığı'na getirilen Rasim Bey yalnız kalmıştır.
- 2) Ahmetli baskını Salihli'de halkın moralini daha da bozmuştur. Öncelikle, muharebe öncesi hazırlık ve kuvvetleri buraya toplamada noksanlıklar vardır. Yeterli kuvvet toplanamamıştır. Ahmetli Müfreze Komutanlığı'na Yüzbaşı Tahir Fethi Bey'in getirilmesi de isabet olmamıştır. Zira Kolordu emrinde de belirtildiği gibi Yüzbaşı rütbesindeki başka subaylar da, bu müfreze de görev almışlardır. Yüzbaşı Tahir kıdemli de olsa, aynı rütbede oldukları için bu subaylarla aralarında otorite anlaşmazlığı çıkması ihtimali doğmuştur. Nitekim Tahir Bey Ahmetli'yi işgal ve düşmanla temas için bir plan dahi yapamamış ve emir yayınlamamıştır. Ayrıca bütün hazırlıklar yerli Rumların gözü önünde yapıldığından istihbarata karşı koyma önlemleri de alınmamış ve dolayısıyla Yunan Kuvvet Komutanı yerli Rumlar kanalıyla herşeyden haberdar olmuş ve baskın harekâtını da başarı ile gerçekleştirebilmiştir.

¹⁰⁷⁴ Aydınel, s:138,139

¹⁰⁷⁵ a.g.e., s:139-141

- 3) Bölgeden Miralay Bekir Sami'nin zamansız ayrılışı büyük bir emir-komuta boşluğu doğurmuştur. Bu noktada Bekir Sami Bey'i eleştirmek yerine ortamı değerlendirmek gerekir. Bekir Sami Bey bir asker olarak verilen emri yapmakla mükellefti. Ayrılışını da İstanbul'daki, Konya'daki, Afyonkarahisar'daki üst makamlara ve ilgililere bildirmiştir. Fakat hiç biri bölgede doğan boşluğun nasıl doldurulacağını emretmemiştir. Bu da genel durumdan, özellikle Genel Kurmay Başkanı'nın tam haberi olmadığını, komuta kademesi ile aralarında tam bir irtibatın sağlanmadığını göstermektedir. 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf Izzet Paşa'nın da kendi Kolordusunun sorumlu olduğu bölgede, düşündüğü düzenin bir an önce kurulmasını istemesi doğaldır. Doğacak zaafiyeti koordine edecek makamın Genel Kurmay Başkanlığı olması gerekirdi.

Burada bir hususu daha belirtmek gerekir. Ahmetli baskınından sonra doğan emir komuta boşluğunu, yine Yüzbaşı Süleyman Sururi Bey inisiyatifi ele alarak doldurmağa çalışmıştır. Bu olaylarla, onun bu bölgede Kuvayı Milliye'yi teşkilatlandırmadaki üstlenmiş olduğu rol bir kere daha ortaya çıkmıştır.¹⁰⁷⁶

M. Denizli ve Sarayköy Bölgesinde Kuvayı Milliye'nin Oluşması

Aydın'ı işgal eden Yunan kuvvetleri karşısında 57'nci Tümenin Çine'ye çekilmesi üzerine Aydın–Sarayköy istikameti üzerinde hiçbir savunma kuvvetinin kalmaması bu bölgelerin de işgale uğramasının an meselesi olduğunu göstermekteydi. Bu gelişmeler üzerine yerli Rumların da harekete geçmiş olmaları Müslüman halkı tamamiyle endişelendirmiştir. Denizli Rumları Yunan askerini karşılamak için şapka ve bayrak dikme hazırlıklarına girişmiş, Sarayköy Rumları ise Yunan Kıtaları onuruna zafer takları kurmuşlardı.¹⁰⁷⁷

İzmir'in işgalinin ertesi günü, Denizli'de halk Müftülük Dairesi çevresinde toplanarak padişaha protesto telgrafi çekmiş, aynı zamanda da Denizli Reddi İlhak Cemiyeti adına bütün halk vatan müdafaasına davet edilmiştir. Müftü Ahmet Hulusi

¹⁰⁷⁶ Aynı yer

¹⁰⁷⁷ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım; s:127

Bey, Kayalık Camiinde halka hitaben yaptığı konuşmayla Milli mukavemetin oluşmasına büyük etki yapmıştır.¹⁰⁷⁸

Milli mukavemetin kurulmasına ön ayak olan Müftü Efendi'nin yanı sıra 57'nci Topçu Alayı Binbaşı Hakkı da Müftü ile hareket etmiş ve Denizli Kuvayı Milliyesinin oluşumuna olumlu katkıda bulunmuştur.¹⁰⁷⁹

Binbaşı Hakkı ile Müftü Efendi, halk arasında propoganda yaparak Kuvayı Milliye'yi tesise çalışmıştır. Müftü Ahmet Hulusi Efendi, kentlin ileri gelenlerinden Tahsildar Ahmet, Hızır Salih, İspartalı Haliloğlu Eyüp Ağa, Hacı İzzet oğlu Halil Bey, Çakı Ahmet ve Çerkez Mustafa Efendi'yi toplayarak bu konuda alacakları dinî ve millî emri yerine getireceklerine dair, kur'an üzerine yemin ettirmiştir. Bunlar, kendi aralarında iş bölümü yaparak, değişik meslek ve iş sahipleri arasından gönüllü toplanması ve iaşe sağlanması faaliyetine girişmişlerdir. Binbaşı İsmail Bey de yedek subaylar arasında teşkilât kurmaya çalışmıştı. Bu çalışmaların sonucunda Denizli'de 29 Mayıs 1919 günü Müftü Efendi'nin Başkanlığında (Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti) kurulmuştur. Cemiyetin üyeliklerine de; Belevli Yusuf, Müftüzade Kazım, Hamamcı Şeyh Mustafa, Tat Osmanoğlu Emin, Tavaslızade Mustafa, Küçükağazade Ali, Doktor Kazım, Dalamanlızade Şükrü Bey, Karahacizade Ahmet ağa getirilmiştir. Bu Cemiyet Yunanlıları Denizli tarafına geçirmemeye ve yerli Rumlara eziyet edilmemesine karar vermiştir.¹⁰⁸⁰

Böylelikle mukavemete hazır bir kuvvet tesis edilmişti. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey bölgenin savunmasına yönelik 3 Haziran günü 57'nci Tümen Komutanı ile telgraf marifetiyle yaptığı görüşmede Yunanlıları şayet gelirlerse Denizli'ye varmadan Sarayköy Köprüsü üzerinde karşılayacaklarını ve asla Denizli'ye girmelerine müsaade edilmeyeceğini bildirmiştir.¹⁰⁸¹

Tümen Komutanı ise, verdiği cevapta Köprü'nün piyade ve topçu kuvvetleri ile tutulmasını, firardaki erlerin dönmelerini ve gönüllü toplanmasını; köprü'nün

¹⁰⁷⁸ Apak, s:88

¹⁰⁷⁹ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım; s:127

¹⁰⁸⁰ Aydınel, s:143

¹⁰⁸¹ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım; s:128

Yunanlılarca geçilmesi durumunda tereddütsüz ateşle mukabele edilmesini emretmiştir.¹⁰⁸²

Bu sırada 17'nci Kolordu Mızraklı Süvari Bölüğü Dinar'da bulunuyordu. Tümen komutanı 6 Haziran 1919'da, bu bölüğe Sarayköy'e İntikal emrini verdi ve Bölük 10 Haziran 1919'da Sarayköy'e geldi. Süvari Bölüğü'nün gelişi ile birlikte Denizlili Yüzbaşı Şükrü, Yedek Subay Baylar Hocazade Ali Tevfik, Yedek Asteğmen Şükrü, Derebeyoğlu Halil Hilmi, Vasfi, 57'nci Tümen'den Yüzbaşı Baha, Teğmen Kemal, Nazilli Askerlik Şubesi'nden Yüzbaşı Emin de Sarayköy'e geldiler. Ayrıca, Çine'de bulunan 175'nci Alay'ın 3'üncü Tabur'u da Tümen Komutanı'nın emriyle 9 Haziran 1919'da Sarayköy'e intikal etmiştir. Bu taburun mevcudu ise 4 subay, 8 er, 9 mekkâre ile 7 tüfek ve 600 cephaneden ibaretti.¹⁰⁸³ Buna ilaveten Mızraklı Süvari Bölüğü de Topçu Alay Komutanı'nın emrine verilmişti.¹⁰⁸⁴

İlk kafilе, Menderes kıyısında Dailli köyünde yerleşmiştir; böylece Denizli'nin ilk Milli Teşkilatı burada kurulmuştur. İstasyon, Yüzbaşı Vecihi'nin kumandasında bir küçük müfreze ile tutularak, İzmir'den gelip giden trenlerin kontrolüne başlanmıştır. Nazilli'nin telgrafçıları vasıtasıyla Yunan kuvvetlerinin harekâtı hakkında günü gününe bilgi alınmıştır. Böylece Sarayköy köprüsünde bir çekirdek direniş oluşmuştur.¹⁰⁸⁵

10 Haziran 1919'da Denizli Reddi İlhak Cemiyeti'nin yayınladığı bir beyannamede;

“..Biz hain düşmanlara karşı ayaklandık. Bunları evvela Menderes'ten bu tarafa geçirmemeye, sonra vilâyetten temizlemeye karar verdik. Allahın büyüklüğüne güvenen namuslu ve mert kardeşler, silahlarıyla birer birer gelip bize el uzatıyorlar. Yarın Yunanlıların pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense bugün ya mertçesine ölmeye, ya şerefle namusla yaşamaya azmettik. Bugünkü çalışmayı din ve namus borcu bilen kardeşlerimiz seyirci vaziyette kalmamalı. Vaktin nakit olduğunu ve kaybedilecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz. Allah yardımcımızdır..”

¹⁰⁸² Tekeli, s:140; Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım; s:127

¹⁰⁸³ Aydınel, s:146

¹⁰⁸⁴ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım; s:128

¹⁰⁸⁵ Tekeli, s:141

denmiştir.¹⁰⁸⁶

12 Haziran 1919'da Dinar ve Afyonkarahisar'daki temaslarını tamamlayan Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Denizli'ye dönmüş ve Sarayköy'de toplanan milli kuvvetleri ziyaret etmişti. 14 Haziran 1919'da polis komiseri Hamdi Bey'in teşkil ettiği Kuvayı Milliye Müfrezesi Sarayköy'deki kuvvetlere katılmak üzere, Denizli'den hareket etmiş; 17 Haziran 1919'da ise Sarayköy'de Tavaslızade Ömer Bey, kendi köylerinden oluşturduğu bir süvari müfrezesiyle Binbaşı Hakkı Beyin emrine girmiştir.¹⁰⁸⁷

Bu gelişmeler olurken bazı gazetelerde Denizli halkının Yunanlıları davet ettiklerine dair haberler çıkması üzerine, milliyetçiler bu habrleri yalanlamak durumunda kalmışlardır.¹⁰⁸⁸

Sarayköy'de toplanan kuvvetin miktarı bin kişi kadardı. Ancak, bu kuvvet erlerin bir kısmının firarı sebebiyle azalmıştır. Örneğin Çal'dan hareketinde 100 kişi olan Topçu Teğmen Kemal Komutasındaki iki Batarya'nın mevcudu 30 kişiye inmiş ve keza Süvari Bölüğü'nde de az sayıda er kalmıştı, Tümen, Komutanı Sarayköy'de toplanan kuvvetlerden müfrezeler teşkil ederek Nazilli'deki Yunan kuvvetleri üzerine baskınlar yapılmasını istemişti. Fakat bu emir uygulanamamıştır. Çünkü Mufasarrıf, Tümen Komutanı'nın bizzat Sarayköy'e gelerek emir komutayı eline almasını önermişti. Askerlik Daire Başkanı Albay Tevfik Bey ise Binbaşı Hakkı Bey'in Müfreze Komutanlığını yeterli görmüştü. Bu konuda bir fikir birliğine varılamamıştır.¹⁰⁸⁹ Yine de bütün bu çalışmalar sonucunda Sarayköy'de bir kuvvet oluşumu gerçekleşmiştir.¹⁰⁹⁰

N. Muğla Bölgesinde Kuvayı Milliye'nin Oluşması

Muğla'da Kuvâ-yı Milliye'ye uygun ortamın oluşması daha 1916 yılında, Muğla Müdafaa-i Milliye Heyetinin oluşturulmasıyla başlamıştır. Muğla sahil

¹⁰⁸⁶ Aynı yer

¹⁰⁸⁷ Aynı yer

¹⁰⁸⁸ İstiklal Gazetesi, 16 Haziran 1919

¹⁰⁸⁹ Aydın, s:148,149

¹⁰⁹⁰ Tekeli, s:142

kazalarında, Ege adalarındaki Rumların devamlı tehlike oluşturması Muğla ileri gelenlerini müdafaa teşkilatı kurmaya zorlamıştı. 1916 yılından sonra da kuruluşlarını sürdüren cemiyet ve kulüplerden öncelikle “Muğla Kardeş Yurdu” ve en son kurulan “Yeni Hayat Kulübü” müdafaa azmini halka yaymakta önemli rol oynamışlardır.¹⁰⁹¹

Muğla Kardeş Yurdu, Muğla'nın İttihatçı ve İtilafçı aydınları bir arada barındırarak kültürel etkinlikleriyle, direnişçi bir söylemin Muğla'da etkinlik kazanmasına önemli katkıda bulunmuştur.¹⁰⁹²

Ayrıca, Kurtuluş Savaşı döneminde "Yeni Hayat Kulübü" adıyla varlığını sürdüren kuruluşun ise, Muğla'yı Kurtuluş Savaşına hazırlamakta çok yararları olmuştur. 15 Mayıs'ta Muğla'ya İzmir'den İlhakı Red Heyeti Milliyesinin telgrafının geldiği gün Belediye Başkanı Ragıp Bey perşembe pazarını dolduran halkı Kocahan'da hemen toplamıştır. Kocahan'da, Bozöyükü Hacı Süleyman Efendi, Dr. Cemil Şerif (Baydur) Encümen Başmümeyyizi Zekai (Eroğlu) konuşma yapmıştır Bu konuşmalarda halkı direnişe davet edilmiştir. Toplantı sürerken miting heyeti, 4 maddelik bir karar almıştır. Alınan kararlardan biri İzmir'deki Reddi İlhak heyetiyle birlikte çalışmak üzere memleketin eşraf ayan ve mütenaffizlerinden bir heyetin kurulması olmuştur. Miting kararları Mutasarrıflık binası önünde okunmuş, Mutasarrıf Hilmi Bey *"Muğla'nın kahraman evlatlarının istekleri Mutasarrıflık Makamının da istekleridir. Mutasarrıflık size muin ve zahirdir. Müsterih olun. Teşkilatınızı yapın. İcap ederse Allah'a kadar yürüyoceğiz ve şikâyetimizi yapmaktan geri durmayacağız."* diyerek mitingi örgütleyenlere destek vermiştir.¹⁰⁹³

15 Mayıs akşamı Belediye Başkanı'nın çağrısı üzerine toplanan 9 kişi mücadele için yemin etmişlerdir.¹⁰⁹⁴ Dokuz kişinin isimleri şöyleydi: Zorbazade Ragıp Bey (Belediye Başkanı), Dr. Cemil Şerif (Baydur) (Hastane Operatörü), Hacıkadızade Hafız Sabri Bey (Sandık Emni). Zorbazade Emin Kamil Bey (Çiftçi), Sinanzade M. Cemal Bey (Dava Vekili), Serezlizada Memiş Efendi (Belediye

¹⁰⁹¹ Aydmel, s.151

¹⁰⁹² Tekeli, s:144

¹⁰⁹³ Tekeli, s:144

¹⁰⁹⁴ Aydmel, s:152

Meclisi Üyesi), Selimzade İsmail Efendi (Molla-imam), Mestan Efendi (Kereste Tüccarı), Serfıceli Reşit Bey (Mutasarrıfın kardeşi)¹⁰⁹⁵

16 Mayıs akşamı da tekrarlanan toplantıya 12 kişi daha katılmıştır. Öncekilerle birlikte 21 kişiden oluşan "Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ni kurulmuştur. Bu cemiyet 19 Mayıs 1919 günü Muğla'nın önde gelen efe ve zeybeklerinden 18 kişiyi daha teşkilatlarına katarak vurucu gücü de oluşturmuşlardı. Bunların meydana getirdiği müfreze "Muğla Serdengeçtiler Müfrezesi" adını almıştır. Buna paralel olarak Muğla dağlarında, yaylalarında ve ovalarında da daha birçok müfreze teşkilatlanmıştır. Keza kaza ve bucaklarda da mücadeleye yönelik örgütler kurulmuştur. Ancak bunlar tam bir faaliyete geçememişlerdir. Çünkü Muğla kazalarının İtalyan işgalinde oluşu ve onların da halka iyi muamelelerinden ötürü bu müfrezeler İtalyan politikasına yaklaşmak, onların görüşünü ve yardımlarını almakla yetinmek zorunda kalmışlardır.¹⁰⁹⁶

1 Haziran günü Mutasarrıf Hilmi Bey başkanlığında toplanan bir kurul, Yunan işgaline karşı İtalyanların ne yapacağını öğrenmek ve yardım talep etmek üzere Marmaris'e gitmiştir. İtalyan Yüzbaşısı Alfredo Birar Dinallo, olası bir Yunan işgali karşısında Türklerin silahla mukavemetlerine İtalyanların mani olmayacaklarını belirtmiş ve Menteşe Livası hudutlarını geçen Yunan askerine ise İtalyanların mukabele edecekleri sözünü vermiştir.¹⁰⁹⁷

5 Haziran 1919'da Mutasarrıf Hilmi tüm Livanın Bucak ve Köy temsilcilerinin katıldığı 120 kişilik bir "kongre" toplamıştır. Heyet, toplanan kongreye temasları konusunda bir rapor sunmuş ve bu rapor oybirliğiyle onaylanmıştır. 6 Haziran günü kongrenin ikinci oturumunda, Mutasarrıf, Muğla'nın muhtariyet arayışlarında bulunduğu söylentisini yalanlayarak, "Menteşeliler Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin" kuruluşunu açıklamış ve bunun etrafında birleşilmesini istemiştir.¹⁰⁹⁸

Bu toplantının yapıldığı gün 57'nci Tümen kumandanı, Hacı Süleyman Efendi'yi çağırarak ve Muğla'dan destek sağlamak için Teğmen Kadri Bey'i Çine'-

¹⁰⁹⁵ Tekeli, s:144

¹⁰⁹⁶ Aydınel, s:153

¹⁰⁹⁷ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:130

¹⁰⁹⁸ Tekeli, s:145

den yola çıkarmıştı. Nitekim 12 Haziran'da Hacı Süleyman Efendi Çine'ye gelerek, iki saat içinde “Çine Heyeti”ni kurmuştur. Teğmen Kadri Bey de ilk Muğla gönüllüleri kafilesini alarak, 17 Haziran'da Çine'ye götürmüştür. Bu birlik, daha sonra anlatılacak olan Erbeyli baskınında yer almak üzere, bir koşulu makineli tüfek ile güçlendirilerek 19 Haziran 1919'da Menderes köprüsüne gönderilecektir.¹⁰⁹⁹

Mutasarrıf Hilmi Bey'in önderliğinde Jandarmaya yardım ve Rum eşkiyaya karşı mücadele için Hürriyet ve İtilaf Fırkasına mensup kişilerin menfi propagandalarına rağmen 200 kişilik bir kuvvet oluşturulmuştu.¹¹⁰⁰ Oluşturulan bu kuvvete “Jandarma Muavenet Efradı” adı verildi.¹¹⁰¹

Muğla'daki bu teşkilatı teşvik için Demirci Mehmet Efe, Yüzbaşı Nuri komutasında 10 zeybekten oluşan bir birlik göndermiştir. Bunun üzerine 10 Ağustos 1919 da Demirci Mehmet Efe'nin karargâhına giden bir Muğla Heyeti, 500 piyade ve 30 süvariden oluşan bir Kuvayı Milliye teşkil etmiştir.¹¹⁰²

VI. AYDIN VE HAVALİSİNDE KUVAYI MİLLİYE'NİN İCRA ETTİĞİ MUHAREBELER

Aydın'da Yunanlıların Topçu ile takviyeli bir Alay kadar kuvveti bulunmaktaydı. Öte yandan 57'nci Tümen bölgesinde oluşturulan milli kuvvetler sayısı artık kalabalıklaşmıştı. Biri Menderes Köprüsü diğeri Sarayköy Bölgesinde olmak üzere iki de topçu bataryası mevcuttu. Ancak bu milli müfrezeler askeri vasıfları bakımından taarruzi harekâta elverişli birlikler değillerdi. Bu nedenle bu müfrezeler, Aydın Garnizonundaki emniyet müfrezelerine, ikmal yollarına baskınlar yapmak suretiyle düşmanı zayıf düşürmek maksadını gütmekteydiler. Böylelikle hem düşmanın muharebe azmi ve direnci kırılmış oluyor hem de Milli güçlerin maneviyatı yükselmiş, müteakiben girişilecek taarruzi harekât için hazırlık yapılmış oluyordu.¹¹⁰³

¹⁰⁹⁹ Aynı yer

¹¹⁰⁰ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:130

¹¹⁰¹ Aydın, s:154

¹¹⁰² Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:131

¹¹⁰³ a.g.e., s:137

A. Malkoç Baskını

Kuvayı Milliye müfrezelerince yapılan ilk organize baskın, Malkoç (Malgaç) Çayı üzerindeki demiryolu köprüsü ve bunun muhafazasına memur Yunan kıt'asına yapılmıştır. Malgaç Deresi, kuzeyden Aydın Dağları'ndan doğup Yenipazar-Dalama arasında Büyük Menderes Nehrine dökülür. İzmir-Aydın-Nazilli-Sarayköy'e uzanan demiryolunun bu çay üzerinde bulunan ve Sultanhisar'ın 1,5 km. kadar doğusundaki demiryolu köprüsü, Malkoç köprüsü olarak anılmaktaydı. Yunan kuvvetleri, Nazillide buldukları sürece personel ve ikmal nakliyatı için demiryoluna gereksinimleri bulunduğundan köprüyü emniyete almak zorunda idi. Bu maksatla da, Köprü de Yunanlılarca 20 kişilik bir müfreze görevlendirilmişti.¹¹⁰⁴

Çine'den 20 kişilik kuvvetiyle Sultanhisar'a 10 km. mesafede ve B. Menderes güneyindeki Yenipazar bölgesine gelen Yörük Ali müfrezesi bölgedeki köylülerin de müfrezeye katılmasıyla 100 kişi kadar olmuştu.¹¹⁰⁵

Yörük Ali'nin köyü Kavaklı¹¹⁰⁶, Sultanhisar civarında ve işgal altında bulunduğundan Yunanlılar Efe'yi de kandıracaklarını ümit etmişler bu maksatla bir papazı görüşmek için Sultanhisar'a göndermişlerdi. Yunanlıların bu kandırma teşebbüsleri boşa çıkmış,¹¹⁰⁷ Yörük Ali 3 subay ve 50 kişilik bir kuvvetle 16 Haziran gecesi Malkoç Köprüsü üzerindeki Yunan müfrezesine baskın tarzında bir taarruz düzenlemiştir. Baskın neticesinde bir hafif makineli tüfek ile silah ve cephane ele geçirilmiştir.¹¹⁰⁸ Baskından sonra demiryolu köprüsü bir subay tarafından uçurulmuştur.¹¹⁰⁹ Yine aynı gece içinde Teğmen Zekai isimli bir subay da Malkoç Köprüsü ile Kılavuzlar arasındaki diğer bir demiryolu köprüsünü tahrip etmiş; Asteğmen Nihat komutasındaki bir gönüllü birliği de Aydın'ın batısındaki Karapınar civarında başka bir demiryolu köprüsünü tahrip ile imha etmiştir.¹¹¹⁰ Bu suretle Yunanlıların Nazillide'ki kıtasıyla Aydın'ın irtibatı kesilmiş oluyordu.¹¹¹¹

¹¹⁰⁴ Aydınel, s:155

¹¹⁰⁵ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:138

¹¹⁰⁶ Kısa, s:90

¹¹⁰⁷ Bir başka iddiaya göre de Yörük Ali Efe Yunanlılara teslim olmak istediğini genç bir Rum delikanlı vasıtasıyla iletmış ve böylelikle yunanlıları kandırma başarısını göstermiştir. Bkz:Aydın, a.g.e., s:156

¹¹⁰⁸ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:138

¹¹⁰⁹ Aka, s:71

¹¹¹⁰ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:138

¹¹¹¹ Kısa, s:90

Müfreze, baskını icra ettikten sonra süratle daha kuzeye Uzunlar Köyü'ne çekilmiştir. Burada bir gece kaldıktan sonra da 17 Haziran günü Aydın-Nazilli kara yolunu gözetlemeye elverişli ve bir dağ eteğinde bulunan İsabeyli Köyü'ne geldiler. Burası Nazilli'ye daha yakın olduğu için, oradaki düşmandan haber almağa elverişli idi. Ayrıca, Nazilli'nin sevilen ve güvenilen Jandarma Bölük Komutanı Arap Yüzbaşı diye tanınan Yüzbaşı Nuri ile irtibat kurularak yeni düzenlemelere girişme imkânına sahip olunmuştu.¹¹¹²

Malkoç Köprüsü baskını üzerine Söke'de bir Milli Bölük teşkil edilerek düşman üzerine sevk edilmiştir. Ayrıca Koçarlı Nahiyesi'nden Çine'ye müracaat edilerek milis kuvvetlere katılmalar başlamıştı. Bu müfrezelerin başına askeri komutanlar getirildi.¹¹¹³ Bu baskın neticesinde halkın maneviyatı yükselmiş, efelerle subaylar kaynaşmıştır. Ardından Yörük Ali Efe 38 kişilik bir kuvvetle Sultanhisar'a da baskın düzenlemiş ve orada bulunan 60 kişilik Yunan müfrezesini yok etmiştir.¹¹¹⁴

B. Nazilli'nin Geri Alınması

Malkoç Baskını ve akabindeki diğer demiryolu köprülerinin tahribi üzerine Nazilli'de bulunan Yunan taburu tedirgin olmuş ve Türk milislerinin taarruz edeceği haberi üzerine 19–20 Haziran gecesi Nazilli'yi gizlice tahliye etmişlerdi.¹¹¹⁵ Yunan taburu Nazilli'yi terk ederken 20, Atça'dan 15 ve Sultanhisar'dan 5 Türkü rehine olarak yanlarında götürmüş ve yol boyunca rastladıkları Türk kasaba halkı ve köylülerini öldürmüşlerdi.¹¹¹⁶

Yunan Taburu Umurlu'ya gelirken milli kuvvetlerin taarruzuna uğramış ve ağır zayıat vermiştir. Yunanlılarca boşaltılan Nazilli'ye ilk olarak Yörük Ali Efe müfrezesi girmiş ve devlete karşı ihaneti tespit edilen 8 Osmanlı Rumu asılarak cezalandırılmıştır.¹¹¹⁷

¹¹¹² Aydmel, s:157

¹¹¹³ Aka, s:71

¹¹¹⁴ Kısa, s:91

¹¹¹⁵ Aydmel, s:160–161

¹¹¹⁶ Apak, s:91

¹¹¹⁷ İstiklal Gazetesi, 21 Haziran 1919

Yörük Ali ve beraberindekilerin Nazilli'den ayrıldığı 21 Haziran 1919 sabahı, Sarayköy'de bulunan Binbaşı İsmail Hakkı Bey komutasındaki kuvvetler kente gelerek asayişî yeniden tesis etmişlerdir.¹¹¹⁸

Binbaşı Hakkı Bey'in gelişi ile Nazilli'de bir Heyet-i Milliye kuruldu. Bu heyete, Giritli İsmail Hakkı Bey Başkan, Avukat Ömer, Hoca Hacı Süleyman, Mollaoğlu Hasan, Palamutçu İbrahim, tüccardan Ali Haydar, Müftü Salih Efendi, Sultanoğlu Sadık Beyler Üye oldular. Bu şahıslar milli mücadelenin devamı süresince çok değerli hizmetler ifa etmişlerdir.¹¹¹⁹

C. Erbeyli Baskını

175'inci Alaydan Teğmen Kadri'nin Muğla bölgesinden oluşturduğu 40 kişilik bir birlik 17 Haziran 1919'da Çine'ye gelmiş ve 57'nci Tümen emrine bir ağır makineli tüfek vererek, 19 Haziran 1919'da Aydın güneyindeki Menderes köprübaşı müfrezesi yanına gönderilmiştir. Köprübaşındaki müfreze, 175'inci Piyade Alay Komutanı Binbaşı Hakkı Şükrü'nün komutasında olup 200 kadar mevcudu vardı.¹¹²⁰

57'nci Tümen komutanı, Köprübaşı Müfreze Komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey'e verdiği emirde Teğmen Kadri emrine kâfi kuvvet verilmesini, Yunanlıların Aydın batısında demiryolu üzerinde bulunan dağınık kuvvetlerinden birinin üzerine bir gece baskını düzenlenerek imha edilmesini istemiştir. Bu emir gereği Teğmen Kadri, yaptığı keşif sonucunda Erbeyli Köyü'nden 1-2 km. uzakta bulunan Erbeyli İstasyonu'ndaki hangarda 20 kişilik Yunan müfrezesi bulunduğunu tespit etmişti.¹¹²¹

20 Haziran günü 40 kişilik müfrezesi ile Teğmen Kadri Aydın'ın 20 km. batısında bulunan Erbeyli İstasyonunu basmış, istasyonda 20 kişilik Yunan müfrezesi olduğu sanılırken, bir Efzon Taburu ile takviye edilmiş olan Yunan müfrezesi ile Kadri Bey'in müfrezesi arasındaki çatışma geç saatlere kadar devam etmiş; 7 şehit

¹¹¹⁸ Tekeli, s:148

¹¹¹⁹ Aydınel, s:163

¹¹²⁰ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:138

¹¹²¹ Aydınel, s:165,166

veren Teğmen Kadri'nin kuvveti Yunanlılara 80 kayıp 40 yaralı verdirmiş olmasına rağmen geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹¹²²

Bu baskının ardından Yunan kuvvetleri intikam peşine düşmüşler ve Erbeyli çevresindeki Türklerden 72 kişiyi şehit etmişlerdir.¹¹²³

Ç. Erikli Baskını

Malkoç Köprüsü baskını düşmanın maneviyatını kırmak ve ahaliyi mukavemete teşvik etmek amacını yerine getirmiş önemli bir baskındı. Bu baskına benzer özellikler taşıyan ve netice getiren bir başka baskın da Muğla Müfrezesiyle yapılan Erikli baskınıdır. Burada Yunanlıların Efsun Taburu'nun İki bölümü vardı. Türk milli kuvvetleri 21-22 Haziran 1919 gece yarısından sonra Yunan müfrezesine makineli tüfek ve bomba desteğinde taaruzu başlatmıştır. Yaklaşık iki saatlik bir çatışmadan sonra alaskaranlık başlangıcında muharebe durmuş ve Türk müfrezesi kendi mevkiilerine çekilmiştir.¹¹²⁴

Bu baskında Yunanlılar otuz kayıp, kırk kadar yaralı verdi. Ayrıca bu husus Aydın'da bulunan İngiliz İstihbarat zabıtince Fırka kumandanı nezdinde protesto edilmiştir. Türk kuvveti yedi şehit, on civarında yaralı vermiştir.¹¹²⁵

D. Aydın'ın Yunanlılardan Geri Alınması

Bu müteaddit ve müessir küçük baskınlar üzerine, hat boyunca dağılan Yunanlılar tutunamayacaklarını anlayınca bundan sonra müteferrik olan bütün kuvvetlerini Aydın'a teksif etmişlerdir.¹¹²⁶ Artık bölgede Milli Mukavemet hazırlıkları hayli yol katetmişti. Bu mukavemete Bömmüdek Köyü'nden Kara Durmuş Efe, Mesutlar'dan Mestan Efe, Kozalaklı'dan Hüseyin Efe de bilfiil katkıda bulunmuşlardı.¹¹²⁷ Yunanlılar demiryolu hattı boyunca konuşlandırmış oldukları

¹¹²² İstiklal Gazetesi, 21 Haziran 1919; Yunanlıların ölü sayısını "Türk İstiklal Harbi" 70 olarak vermektedir. Ayrıca Kısa, Yunan kayıplarından yaralı sayısını 140, Türk birliğinden yaralı sayısını 12 olarak belirtmektedir. Bkz: Kısa, s:92

¹¹²³ Aydın, s:167; Kısa, bu rakamı 50 olarak verir. Bkz: Kısa, s:92

¹¹²⁴ Aka, s:74

¹¹²⁵ a.g.e., s:75

¹¹²⁶ Aynı yer

¹¹²⁷ Kısa, s:92

Efzon Taburunu ve Karapınar Bucağındaki Rum halkı Aydın şehri içine topladılar. İstasyondaki memurlar da şehir içinde kalmak zorunda olduklarında demiryolu ulaşımı adeta felç olmuştu. Bu durum Milli Kuvvetlerin kendine güvenlerini de arttırmıştı. Fakat Aydın şehrindeki Türkler de endişeli idiler. Nitekim 20 Haziran günü Menderes Köprüsü başına gelen Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey, Çine’de bulunan 57’inci Tümen Komutanı’na bu endişeleri dile getirerek daha fazla kan dökülmemesi için Milli Kuvvetlerin ileri harekâtını durdurmasını istemiştir.¹¹²⁸

Tümen komutanı ise vermiş olduğu cevapta, Milli Kuvvetlerin Yunanlıların bölgeden çekilmeden durdurulamayacağını, Yunanlıların Aydın’ı tahiye etmek zorunda olduklarını, bu tahilyenin direnmesiz olduğu takdirde Milli Kuvvetlerin şehre sokulmayacağını, Rum halkın emniyetinin bu sayede sağlanmış olacağını ifade etmiştir. Nitekim Aydın şehrinde yaklaşık 3000 mevcutlu bir kuvvet ve yine silahlanmakta olan Rum çeteleri bulunmaktaydı. Tümen Komutanı bu durumu Harbiye Nezareti’ne rapor etmişti.¹¹²⁹

Gelen cevabi raporda ise Harbiye Nezareti şöyle demektedir:¹¹³⁰

“57 nci Tümen Komutanlığına

1. Menemen ve Dikili civarlarında Kuvayı Milliye ile Yunanlar arasında çarpışma olması; Aydın civarında Yunanlılar üzerine Kuvayı Milliye tarafından baskınlar yapılması, kamuoyu üzerinde, Aydın vilâyeti halkının Yunan işgalini kabul etmeyerek silâhla karşı koydukları ve Aydın vilâyetinin Yunanlar tarafından işgali ile istenilen asayiş ve sükûnetin elde edilemeyeceğini ispat ettiğinden, lehimizdedir.

2. Yunanların İzmir’i işgal ettikleri sırada yaptıkları faciaların kendi aleyhlerine dünya kamuoyunda bir akım oluşturmuştur. Kuvayı Müliyenin Aydın vilâyetindeki teşebbüsleri ve fedakârlıklarının fayda yerine memleketimizin aleyhinde bir akım meydana getirmemesi için Kuvayı Milliyemize de aşağıdaki esasların hiçbir zaman göz ardı edilmemesini bildirmek ve bunu uygulattırmak önemlidir. Kuvayı Müliyenin harekâtı (şifre) Yunan askerine ve Yunanlarla fülen silâhlı ortak olarak hareket eden asi kişilerle sınırlı kalmaları ve fakat kesinlikle köylerinde oturanlara, fülen ve bedenen Yunanlarla ilgisi olmayan Rum unsuruna karşı düşmanca harekette

¹¹²⁸ Türk İstiklal Harbi, II nci Cilt, I nci Kısım, s:140–141

¹¹²⁹ a.g.e.,s:141

¹¹³⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:114, Belge No:4210

bulunmamalıdır. Bu hususta ufak bir yanlışlık ülke menfaati adına akıtılan kanın heder olarak aleyhimize bir akım doğuracağından şüphe yoktur. Bu esas Kuvayı Milliye'nin de her gün tekrar tekrar nasihatle en buhranlı devirlerde akıllarına yerleştirilmesini ve hareketlerinin ciddiyetle takip ve kontrol edilmesini rica ederim. Yunanların olayları değiştirerek aleyhimizdeki propagandalarına karşılık verebilmek için olay hakkında esaslı belgelerin fotoğraflarla elde bulundurulması da son derece önemlidir. Genelkurmay Şube 1 / 3708 sayı ile.

Harbiye Nazırı

Gelişi/19.7.1919

Şevket Turgut

”

57'nci Tümen Komutanı Yunanlıların Aydın şehrini tahliye edeceklerine inanmıştı. Nitekim bu maksatla gerekli tertibatı birliklerle aldirmaya başlamıştı. Erbeyli Baskınının ertesi günü 21 Haziran 1919'da Çine'den verdiği emirde ¹¹³¹ şunları söylemekteydi:

“Menderes Köprüsü'nde 175'inci Alay Komutanlığına

- 1. Nazilli'deki Yunan kuvveti Kuvayı Milliye'nin baskısı altında zayıf vererek 20.6.1919'da yürüyerek Aydın'daki kuvvetine katılmıştır. Kuvayı Milliye, çeşitli bölgelerde Yunanlarla çarpışmaktadır.*
- 2. Sarayköy Müfrezesi bütün kuvvetiyle Aydın üzerine yürüyecek, Umurlu'ya ulaştığını bildirecek ve benden emir bekleyecektir.*
- 3. Menderes Köprüsü Müfrezesi Aydın ile sıkı temas edecek Yunanların Aydın'ı tahliyeleriyle beraber beldede asayişini sağlayacaktır.*
- 4. 135'inci Alay, taburların mevcudunu acilen tamamlamaya çalışacak, İzmir'e doğru çekilecek, Yunanları takiben bölgenin asayişini sağlayıp, millî hükümetin nüfuzunu takviye edecektir.*

57'nci Tümen Komutanı”¹¹³²

57'nci Tümen Komutanı'nın aldirdığı tertibat genel olarak şöyleydi:

Umurlu Müfrezesi (Sarayköy Müfrezesi adı verilen bu kuvvet, bu son tertipte “Umurlu Müfrezesi” adını almıştır.) Komutanı Topçu Alay Komutanı Binbaşı Hakkı

¹¹³¹ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:142

¹¹³² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:114, Belge No:4211

idi. Kuvveti, 175'inci Alayın 3'üncü Taburu (150 Tüfek), İki Toplu Batarya ve aşağıda belirtilen Kuvayı Milliye Müfrezeleri olup toplamı 371 idi.¹¹³³

Kuvayı Milliye Müfrezeleri:¹¹³⁴

- Jandarma Yüzbaşı Nuri ve Dokuzun Efe Müfrezesi (60 kişi),
- Denizli Yedek Subaylar Grubu (56 kişi)
- Komiser Hamdi Bey Müfrezesi (65 kişi)
- Topçu Yüzbaşısı Hasan Fehmi kumandasındaki Tavaslızade Ömer Ağa müfrezesi.¹¹³⁵ (40 kişi)
- Ortakçılı Kara Mehmet Efe Müfrezesi (25 kişi)
- Salâvatlı Halil İbrahim ve Sancaktar Ali Efe Müfrezesi (25 kişi)
- Perakende mücahitler (100 kişi) Bu müfrezeye katılması emredilen 176'ncı Alayın 1'inci Taburu (124 Tüfek) ile bir ağır makineli tüfek bölüğü (4 tüfek) henüz intikalini tamamlamamıştı.¹¹³⁶

Menderes Köprübaşı Müfrezesi; Komutanı, 175 nci Alay Komutanı Binbaşı Hacı Şükrü idi. Kuvveti, 175 nci Alayın 1 nci Taburu (90 Tüfekli), Bir ağır Makineli Tüfek Bölüğü (4 Tüfek), 135 nci Alayın 3 ncü Taburu (59 Tüfek), Mızraklı Süvari Bölüğü (45 Atlı), Skoda Dağ Obüs Bataryası (İki top) ve aşağıda belirtilen Kuvayı Milliye Müfrezeleri olup toplamı 520 kişi idi.

Kuvayı Milliye Müfrezeleri:

- Yörük Ali Efe ve Kılıoğlu Müfrezesi (90 kişi)
- Teğmen Kadri Müfrezesi (45 kişi)
- Postlu Mestan Efe Müfrezesi (45 kişi)
- Selami Bey Komutasındaki Koçarlı Müfrezesi (140 kişi)
- Çine Gönüllüleri (200 kişi)¹¹³⁷

¹¹³³ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:143

¹¹³⁴ Aynı yer

¹¹³⁵ Bu müfrezeye Menderes Güneşi denmekteydi. Ayrıca Hasan Fehmi Yüzbaşısı Aydın baskınından sonra efeler vurmuştur. Bkz: Apak, s:94

¹¹³⁶ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:143

Söke Mıntıkası: Komutanı, 135'inci Alay Komutanı Yarbay Mahzar idi. Kuvveti, 1352inci Alay 1'inci Taburu (50 Tüfek- Bağarası'nda), Bir ağır Makineli Tüfek Bölüğü (2 Tüfek Bağarası'nda), 135'inci Alay 2'nci Taburu (40 Tüfek-Söke'de), Bir Ağır Makineli Tüfek Takımı (Söke'de). Söke'deki kuvvetler Germencik bölgesindeki Yunan Kuvvetlerine baskınlar yapmak üzere görevlendirilmişlerdi. Genel olarak Milli Kuvvetlerin kuvveti Nizamiye Kuvvetleri hariç 2000 kadardı.¹¹³⁸

Yunan Kuvayı İşgaliye Komutanı, Paris'teki Venizelos'a yazdığı 25 Haziran tarihli raporda Türk Kuvvetlerinin buldukları yer itibariyle silah miktarlarını şu şekilde vermektedir:

Soma : 3000 silah,
Salihli : 3000 silah,
Denizli : 10.000 silah,
Akhisar : 5000 silah,
Bergama : 3000 silah,
Bozdağ : 3000 silah,
Balıkesir : 10.000 silah,
Aydın : 3000 silah.

Bu rakamlar aslında Yunanlılarca abartılı rakamlardı. Gerçek rakamlar ise şöyleydi:

Soma 500
Salihli 500
Denizli, Nazilli 1.000

¹¹³⁷ Aynı yer; Çine Gönüllü birliği içinde aynı zamanda Muğla'dan gelen gönüllüler de vardı. Bkz: Apak, s:94

¹¹³⁸ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:144; bu konuda Apak toplanan Milli Kuvvetlerin miktarının 800 olduğundan bahsetmektedir. Bkz. a.g.e., s:94

Akhisar	300
Ayvalık	600
Bozdağ	200
Balıkesir	700
Edremit	300
Aydın, Söke	1.500

Bundan başka gerek Susurluk'da Ondördüncü Kolorduya ait, gerekse Alaşehir'de 232'nci Fırkaya ait bazı toplar varsa da teşkilatı yapılmamış olduğundan cephelere gönderilme ihtimali henüz yoktu. Milli Kuvvetlerin miktarı onbin bile olmadığı halde Yunanlılar kırkıbln olarak göstermişlerdir, Top sayısını 47 olarak göstermişler, hâlbuki bu cephelerde makineli tüfek adedi bile 47'ye yaklaşmamıştı.

1139

Yunanlıların Aydın'ı boşaltmaya niyetleri yoktu. Nitekim 24 Haziran günü 57'nci Tümen Komutanı tarafından yabancı devlet temsilcilerine yapılan tahliye talebi olumsuz cevaplanmıştı. Aynı gün Koçarlı Müfreze Komutanı Selami Bey Aydın'daki Yunan Komutanı'na bir ultimatom göndererek şehrin tahliyesini talep etmişti. Bu gergin durum karşısında Yunan Komutanı Milli Kuvvetleri şehrin çevresinden uzaklaştırmak maksadıyla Tellidede sırtlarındaki müfrezeeye bir baskın tarzında taarruz düzenlemiştir.¹¹⁴⁰

Böylece Tellidede muharebeleri başlamış oldu. Yunan Taburu, Tellidede Sırtları'ndan açılarak Ovaemir-Yeniköy-Kadıköy hattındaki Milli Kuvvetlere taarruz etti. Saat 14.30–15.00 arasında özellikle, Karadurmuş Müfrezesi'nin savunduğu sağ

¹¹³⁹ Aka, s:74

¹¹⁴⁰ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:144–145

kanat şiddetli bir makineli tüfek ateşine maruz kalmıştır; sol kanatta Çakırbeyli, Beydere gönüllüleri ile Selamı Bey'in Koçarlı Müfrezesi, Merkez'de de Çinelî Tahir Müfrezesi bulunuyordu. Ancak, bu 200 kişilik kuvvet, ağır makineli tüfeklerle de takviyeli 800 kişilik Yunan kuvveti karşısında daha fazla dayanamamıştır. Mermileri de bitmiş olduğundan, arazinin savunmaya elverişsiz yapısı da dikkate alınınca Menderes Nehri'ne doğru güneye çekilmek mecburiyetinde kalmışlardı. Muharebe sonunda Yunan kuvvetleri 30'dan fazla ölü ve yaralı vermiştir; fakat çekilme sırasında da Türk Milli Kuvvetleri de 6 şehit ve birkaç yaralı vermek zorunda kalmıştır.¹¹⁴¹

Yunan Kuvvetlerinin bir başka baskın tarzındaki taarruz teşebbüsü Aydın'ın batısındaki Milli Kuvvetlere karşı olmuştur. 25 Haziran bünü Tellidede muharebesi sürerken 80 kişilik bir Yunan müfrezesi Karapınar (İncirliova) istikametinde ilerleyerek Kızılçay'a yaklaşırken¹¹⁴² Osman, Nazım, Büklü ve Aydınli Ali isimli efelerin müfrezeleri ile temasa geçmiş Yunanlılar 15 ölü ve yaralı vermek suretiyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Buna mukabele olması için 57'nci Tümen Komutanı 26 Haziran günü İkizdere üzerindeki köprü'nün tahribini emretmiştir. Bu işe memur edilen Teğmen Ertuğrul ile Aydınli Ali Efe bu tahrip görevini başarıyla yerine getirmişlerdir.¹¹⁴³

Müteakiben, Albay Şefik Bey başkanlığında Köprübaşında bir araya gelen milis ve müfreme komutanları 27 Haziran günü bir durum deperlendirme toplantısı yapmışlardır. Bu değerlendirme sonucunda toplantıya katılan herkes tarafından Aydın'a taarruz edildiği takdirde, kentin kurtarılabilceği yönünde karar verilmiştir. Bu kararın ardından Aydın'daki İtilaf Devletleri temsilcisi İngiliz subayına, Yunan Kuvvetleri Komutanı'na, Rum Metropolitine, Mutasarrıf'a verilmek üzere bir bildiri hazırlanmıştır. Bildiride iki gün içinde Aydın vilayetinin boşaltılması istenmekteydi. Bildiri İngiliz Subayı Holder'e 5 nüsha halinde verilmiştir.¹¹⁴⁴

28 Haziran 1919 günü Yunanlıların bir tabur kadar kuvveti Menderes köprübaşı istikametinde taarruza kalkışmış, Yunanlıların bu hareketi üzerine Tümenin emrini almaya bile gerek görmeden 175'inci Alayın bütün kuvvetleri bu

¹¹⁴¹ Aydmel, s:170

¹¹⁴² a.g.e., s:174

¹¹⁴³ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:145

¹¹⁴⁴ Tekeli, s:151-152

birliğe karşı taarruz düzenlemişlerdir.¹¹⁴⁵ İlk olarak Bakırköylü Teğmen Kadri Müfrezesi, Muğla milisleri ve Komiser Hamdi Bey komutasındaki Denizli Müfrezesi düşmana taarruz etmiştir. Yunanlılar Fransız yolu denilen Aydın- Çine şosesinin doğusunda köprüye doğru ilerlemeye çalışırken ilk çatışma burada cereyan etmiştir. Yörük Ali ve Kılıoğlu Hüseyin Efe'nin kumanda ettiği milisler köprübaşına yetişerek düşmana cephe taarruzu yapmıştır.¹¹⁴⁶

Bu esnada Tevfik Ağa müfrezesi de düşmanın sağ yanına sevk edilmiştir. Bu taarruz karşısında Yunan kuvvetleri Tellidede, Emir Köyü kuzey sırtları ve Telsiz Sırtlarına çekilip burayı savunmaya başlamışlardır. Muharebe şiddetlenmişti. Tümen Komutanı takviyeye gerek duyarak, Teğmen Şerafeddin komutasındaki makineli tüfek bölüğünü ve sağ kanattan da Komiser Hamdi bey Müfrezesini ileri sürmüştür. Keza Binbaşı Hacı Şükrü'de Köprübaşı'nda kalan diğer kuvvetlerle muharebeye katılmıştır. Köprübaşı'nın hemen yakınında bulunan Baltaköylü kadınlar, gençler, ihtiyarlar evlerinden yiyecek, içecek ne varsa muharebe meydanına taşımış ve muharebe edenlere vermişlerdir. Bu durum, Türk kadınının savaş alanında da erkeğinin yanında olduğunun güzel bir kanıtı olmuştur. Akşama kadar devam eden taarruzlara dayanamayan Yunanlılar savundukları sırtların bir kısmını terketmek zorunda kalmışlardır.¹¹⁴⁷

Aydın şehrinin güneyinde Telsiz telgraf tepelerinden doğuya doğru Ilıcabaşı Mevkiine ve Kepez sırtlarına kadar uzayan bir muharebe hattı tesis edilmişti. Bu hattın sol tarafında Teğmen Selami Bey'in Koçarlı Milisleri ile Orhaniyeli Kara Durmuş ve arkadaşları konuşlanmışlardı. Merkezde Eymir Köy tepelerinde Yörük Ali ve Kılıoğlu Hüseyin Efe milisleri, sağ tarafta ise polis komiseri Hamdi Bey'in kumanda ettiği Denizli müfrezesi vardı. Daha doğuda ise Bakırköylü Kadri'nin komutasındaki Çine ve Muğla milisleri, Çeştepe ve Tepecik köyleri arasında Mesutlu Köyünden Çobanoğlu Mestan Efe ve kardeşi Hasan müfrezesi ile beraber konuşlanmıştı.¹¹⁴⁸

28 Haziran akşama doğru Umurlu'dan gelen birlikler, Aydın'ın doğusundan yaklaşarak, Kepez ve Ilıca yöresinde çatışmaya giriştiler. Yunanlıların önceden

¹¹⁴⁵ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:149

¹¹⁴⁶ Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964, s:231

¹¹⁴⁷ Aydın, s:181-182

¹¹⁴⁸ Gökbel, s:233

tahkim ettikleri bu yörede kesin bir başarı sağlanamamakla beraber saldırının ilk günü akşamında Aydın şehri, güney ve doğudan milli kuvvetlerin baskısı altına girmişti.¹¹⁴⁹

Aydın'daki Yunan kuvvetleri kumandanı, 28 Haziran gecesi General Nider'e çektiği telgrafta; Saat 14.00'den beri Aydın'ın güneyinde müsademe başladığını, saat 14.00'ten beri bu müsademelerin gelişerek hakiki bir harbe dönüştüğünü, saat 20.00'ye doğru şehrin kuşatıldığından bahsetmiş ve takviye edilmeyi beklediğini iletmiştir. General Nider ise bu telgrafa hemen verdiği yanıtta takviyenin gönderileceğini fakat akşamdan önce yetişmeyeceğini belirtmiş; taarruza devamla hiç bir surette mevkiininin terk edilmemesini emretmiştir.¹¹⁵⁰

28 Haziran muharebelerini Binbaşı Hacı Şükrü Bey Şefik Bey'e şu şekilde rapor etmiştir:

“Fırka kumandanlığına 28.6.335

— Eymir köyünün şimal ve hâkim sırtları Ali Efe Çelebi tarafından işgal edilmiş ve düşman dere içerisinde ve takriben 500 metre ilerde bulunuyor.

— Efradın alman cephanesiyle osmanlı mavzer cephanesine ihtiyacı vardır.

— Umurlu cihetinden elan hiç bir çete şehre tekarrup etmemiştir. Teşri tekarrubu neye mutevekkif ise vatanın selameti için emir buyrunuz, infaz edilsin. Mitralyoz şeritlerinin memlu olarak sürati irsali

— Vaziyetin hâlihazırda lehimize cereyan etmekte olduğu maruzdur,

175 Alay Kumandanı Hacı Şükrü”¹¹⁵¹

28 Haziran muharebelerinde milli kuvvetlerin önemli bir zayıyatı yoktu. Bütün telefata bir kaç şehit ve 5–10 yaralıdan ibaretti. Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in son durum hakkında gece yarısı Miralay Şefik Bey'e gönderdiği ikinci rapor şöyledir:

“57'nci Fırka Kumandanlığı'na,

1) Eymir Köyü'nün güney doğusunda bulunan dere içerisinde çete efradından ve ileri gelenlerden 30 kişinin guruptan bir saat evvel terk-i vazife ederek doğruca Menderes köprüsüne firar ettikleri ve firar edenlerin miktarının 30

¹¹⁴⁹ Tekeli, s:154

¹¹⁵⁰ Aynı yer

¹¹⁵¹ Gökbel, s:234

kişi kadar olduğu ve bunlar orada yanlış bir işaada bulunurlarsa kendi ahlaksızlıklarının neticesidir.

2) Gerek Hamdi Efendi, gerek Yörük Ali çetesi arasında bir boşluk hâsıl olmuştur ve bu yüzden vaziyet tehlikeye girmiştir.

3) Kuvvet yetiştirmezseniz bu kabadayların firarları yüzünden vaki olacak ahvali arzeye-mek vazife-i vataniyem iktizasındandır.

4) Gönderilen ekmek ve cephane kâmilten tevzi edilmiştir. Arabalardan birisinde makinalı tüfek cephaneleri olduğundan ve diğerinde ise cephane bulunduğundan ikisi de burada alınıldı.

5) Elan Umurlu'dan gelenlerin vaziyeti tenevvür etmemiştir.

6) Bu saatteki malumat ve vaziyetin bundan ibaret olduğu maruzdur.

175' nci Alay Kumandanı Hacı Şükrü"¹¹⁵²

29 Haziran 1919 günü muharebeleri;

Aydın çevresindeki milli kuvvetler sabah saat 05.00'den itibaren tekrar taarruza başlamışlardır. O gün Ramazan bayramının da birinci günü idi. Düşmanı şehir içine sürdüler. Bir önceki gün muharebelerde topçu kullanmayan Yunanlılar, bugün milli kuvvetleri topçu mermileri ile ateş altına almışlardı. Şehrin içindeki milli kuvvetler üzerine açılan bu topçu ateşi müslüman mahallelerinde yedi ayrı yerde birden yangın çıkmasına neden olmuştur. Yangın, rüzgârında tesiriyle Türk mahallelerinden Yahudi mahallelerine de sıçramıştır. Yangından kaçan Türkler üzerine Yunanlıların açtıkları ateş sonucu kadın ve çocuklardan da ölenler ve yaralananlar olmuştur.¹¹⁵³ Türk topçusu ise Kepez ve Topyatağı gibi müstahkem mevzilerde Yunanlıların kâgir binalarını hedef almıştı.¹¹⁵⁴ Miralay Şefik Bey'in bilgisi dâhilinde Binbaşı Hacı Şükrü Bey Kuvayı Milliye'nin komutasını üstlenmişti. Taarruzlar şiddetlenmiş ve Yunan Komutanı General Nider'e gün boyunca içinde bulunulan durumu aktaran 5 telgraf çekmiş, bu telgraflarla takviye kuvvet ve cephane, yiyecek istemiştir.¹¹⁵⁵

Söke'deki milli kuvvetler de Caferaki Komutasında Germencik ve Balatçık'taki Yunan kuvvetlerine zayıf verdirici baskınlar düzenlemişlerdi. Fakat

¹¹⁵² Aynı yer

¹¹⁵³ Aydın, s:183

¹¹⁵⁴ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:151

¹¹⁵⁵ Gökbel, s:240,241

yeterli tahrip malzemesi olmadığı için demiryolu tahrip edilememiştir. Bu nedenle İzmir'den trenle gelen bazı Yunan takviye kuvvetlerine engel olunamamıştır. Asker yüklü olarak gelen bu katarlardan biri şehrin batısında milis kuvvetlerimizin ateşine maruz kalmış ise de trenin pencerelerinden Yunanlıların açtıkları mukabil makineli tüfek ateşleriyle çemberi yarıp Aydın'a girmeyi başarmıştır.¹¹⁵⁶ Bu şekilde Yunan Kuvayı Milliyesi iki bölük kadar takviye kuvveti almış Tire'den gelen cephaneye ve yiyecekle de ihtiyacını gidermişti.¹¹⁵⁷

Bugünkü muharebeler sonucunda yangınlardan ve muharebeden kaçan Türkler akın akın Köprü'ye ve civar köylere göç ettiler. Bunların iâşesi kısmen Tümen levazımından kısmen de köylüler tarafından temin edildi. 29–30 Haziran gecesini Yunanlılar mevzilerinde savunma tertibatı alarak geçirmiştir. Türk kuvvetleri de gece taarruzu yapmamıştır. Cepheye bir hareket olmamıştır.¹¹⁵⁸

29–30 Haziran gecesini cepheye bir hareket olmamıştır. 30 Haziran sabahı Türk milli kuvvetleri topçu desteğinde taarruza kalkmıştır. Binbaşı Şükrü komutasında taarruz eden milli kuvvetler siklet merkezini Kepez sırtlarında tesis etmiş ve öncelikle bu sırtları ele geçirmiştir.¹¹⁵⁹

Yunanlılar Kepez sırtlarından sonra Topyatağı'na çekilmek zorunda kalmıştı. Öğle saatlerine doğru Rum mahallelerinin işgali başlamıştır. Yarbey Mahzar Bey'in 150 kişilik bir gönüllü birliği ile 135'nci Alayın 1'nci Tabur subay ve eratı, iki makineli tüfekle takviyeli olarak Binbaşı Avni Bey komandasında savaşa girmiştir. Bu birliğe, Yunanlıların çekilme yönü olan batıdan Topyatağı'na saldırması emri verilmişti. Bu birlik saldırıya geçmeden, Yunan birliği Topyatağı'ndan çekilmeye başlamış ve Avni Bey müfrezesinin yan ateşine maruz kalarak önemli kayıplar vermiştir. Topyatağı'nda da tutunamayan Yunan kuvvetleri, demiryolu boyunca çekilmişlerdir.¹¹⁶⁰

Yunan kuvvetleri Aydın'dan geriye çekilirken Aydın'daki Kuvayı Milliye Müfrezeleri hatta Nizamiye Kıtaları düşmanın peşine takılacakları yerde yağmacılığa başlamışlardı. Binbaşı Hacı Şükrü Bey bu yağmacılara engel olmaya çalışmıştır.

¹¹⁵⁶ Aydın, s:185

¹¹⁵⁷ Gökbel, s:241

¹¹⁵⁸ Aydın, s:185

¹¹⁵⁹ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:152

¹¹⁶⁰ Tekeli, s:156

Fakat tek başına bunun üstesinden gelmesi mümkün olmamıştır. Tümen Komutanı çekilen düşmana takip harekâtını uygulamak için hem Bağarası'ndan gelen 135'nci Alay 1'inci Tabur Komutanı Avni Bey'e, hem de diğer Tabur komutanı Yüzbaşı Halil'e emir verdiği halde bunların erleri de Aydın'a girer girmez zeybeklerle beraber olup şehri yağmalaya başlamışlardı. Tümen Komutanı da şehirde asayiş sağlamaya çalışarak, özellikle Hristiyan ahalie zarar gelmesini önlemek amacıyla Rum mahallesine gitmişti. Çakıroğlu Bahçesi, Fransız Sörlük Mektebi ve Kilise'de toplanan üç bin Rum'un emniyetini sağlamak için bazı subay ve zeybekleri görevlendirmiştir.¹¹⁶¹

Celal Bayar'ın yazdıklarına göre, Nurettin Paşa'yı valilikten attıran Manisalı Stelyo, Hürriyet ve İtilafçı Avukat İlhami Beyle birlikte Yunanlıları Aydın'a davet eden fabrikatör Teohari Yorgiyadis gibi kişiler öldürülmüştür. Aydın gibi büyük bir kentin Rum elinde bulunan çarşısının talanı kısmen önlenmiştir. Toynbee ise, Rum mahallesinde tam bir kıyım yapıldığını ileri sürer. Çarşı yağmalanmış, fabrikaların makineleri kırılmış, evler talan edilmiş ve yakılmıştır.¹¹⁶²

Aydın Mutasarrıfını ve Savcısını Yunanlılar 29 Haziran 1919 günü tevkif etmişlerdi. Tümen Komutanı Belediye Başkanlığına Yarbey Mithat Bey'i tayin etmiştir. Şehirde asayiş temin etmek için Antalya'dan gelen 176'ncı Piyade Alay 1inci Tabur Komutanı Yüzbaşı İsmet Bey'i Merkez Komutanı olarak görevlendirmiştir. Bozöyükü Mücahit Hacı Süleyman Efendi'nin yardımıyla Aydın'da millî bir heyet oluşturulmasına çalışılmıştır. Yunanlıların Aydın'a tekrar taarruz edebilecekleri ihtimaline karşı mühimmat deposundaki silâhların hepsi halka dağıtılmıştır. Tümen Komutanı tekrar bir Yunan taarruzu olsa şehri bir Telsiz Sırtları'nda diğeri Topyatağı'nda olmak üzere iki direnek noktasına dayalı şekilde savunmayı ve çekilmek mecburiyetinde kalırsa Menderes Köprüsü istikametine çekilmeyi düşünüyordu. Şehri savunmak için aldığı tertipte 135'inci Alayın 3ncü Taburunu Telsiz Telgraf Sırtlarında, 176 ncı Piyade Alayı ile 175'inci Alayın 1inci Taburlarını ve bir makineli tüfek bölüğünü Topyatağı'nda; 175'inci Alayın 3'üncü Taburu ve 135'inci Alay 1'inci Taburu ile de Telsiz Sırtları'nın işgalini emretti.

¹¹⁶¹ Aydın, s:187

¹¹⁶² Avcıoğlu, s:1252-1253

Topları da Telsiz Sırtları'nda mevzilendirmiştir. Fakat bu Taburların mevcutları pek az idi ve bu yerleri tutacak kuvvette değildi.¹¹⁶³

Şefik Bey, Aydın'ı tekrar ele geçirmeleri halinde Yunanlıların, içinde Rum nüfus olmayan bir kentle karşılaşması amacındaydı. Bunun için 1 Temmuz'dan itibaren, evleri yanan Ruamları Nazilli, Denizli, İsparta ve Burdur'a trenle naklettirmeye çalışmıştır. Yunan saldırısına kadar bin kadar Rum nüfus iç bölgelere gönderilmiştir.¹¹⁶⁴

27 Mayıs gününden 30 Haziran gününe kadar 33 gün süren bir Yunan işgalinden sonra Aydın şehri kurtarılmıştı. Fakat takviye alan Yunan kuvvetleri üç gün sonra Aydın'ı tekrar işgal etmeyi başarmışlardı. Böylece Aydın halkı, 7 Eylül 1922 tarihine kadar Yunan işgali altında yaşamak zorunda kalmıştı.¹¹⁶⁵

E. Aydın'ın İkinci Defa İşgalinden Önce Yapılan Baskınlar

Yunan kuvvetleri Aydın'dan ayrıldıktan sonra Aydın'a tekrar taarruz için yığınak yapmakta iken, Selcuk–Aydın demiryolu boyunca bulunan Yunan kuvvetlerine Kuvâyı Milliye'nin baskınları sürmüştür. Bunlardan biri Aziziye (Çamlık) bölgesinde vuku bulmuştur. 1 Temmuz 1919 sabahı 300 kişilik bir Kuvayı Milliye müfrezemiz Aziziye'de bulunan bir evzon taburuna baskın yapmıştır. Çarpışma yaklaşık iki saat kadar sürmüş, Evzon taburuna bir hayli ölü ve yaralı verdirdikten sonra müfreze süratle geri çekilmiştir.

Bir diğer baskın 2 Temmuz 1919 günü Erbeyli İstasyonundaki Yunan muhafız kıtasına yapılmıştır. Bu ikinci Erbeyli baskınıdır. Söke bölgesinden Binbaşı Saip Bey'le birlikte Cafera-ki'nin teşkil etliği Kuva-yı Milliye müfrezesi Germencik'te Aydın'a taarruz hazırlıkları yapana Yunan kuvvetlerine baskın yapmıştır. 3 Temmuz sabahı yapılan bu baskın tarzındaki taarruz sonucunda Yunan kuvvetleri ağır zayıat vermiş ve Germencik istasyonu zapt edilmiştir. Fakat arazinin kapalı olması, iyi bir gözetleme yapılamaması ve müfrezenin fazla yayılması sonucu Aydın'a yürüyen Yunan kuvvetlerinin ani bir karşı taarruzuna uğranmış; bunun

¹¹⁶³ Aydın, s:187–188

¹¹⁶⁴ Tekeli, s:157

¹¹⁶⁵ Gökbel, s:244

sonucunda Caferaki ve Teğmen Şamlı Selim ile beraberindekiler şehit olmuştur. Geri kalanlar da çekilmişlerdir.¹¹⁶⁶

Bu baskınlardan ilk ikisinin 57'nci Tümen ve Aydın civarındaki kuvvetlerin faaliyeti ile ilgisi yoktur. Bu nedenle koordineli değildir. Hâlbuki bu kuvvetler Aydın'da toplanabilselerdi ve Aydın'dan çekilen kuvvetlerin yolunu kesip geriden taarruz etselerdi, Aydın muharebelerinin sonucu Kuvayı Milliye lehine sonuçlanırdı. Cephedeki dağınıklık buna engel olmuştur. Olumlu yönü ise, bölge halkının hiç bir yerden emir ve talimat almaksızın kendiliğinden Kuvayı Milliye teşkilinde bilinçlenmiş olmalıdır. Nitekim Giritli Cafer Ağa (Caferaki)nin şehit olmasından sonra yerine Tahtacı Türkmen Ahmet geçmiş ve Yunanlılara bundan sonrada baskınlar devam etmiştir.¹¹⁶⁷

F. Aydın'ın Yunanlılarca Tekrar İşgali

Üç gün devam eden çarpışmalardan sonra 30 Haziran 1919 günü, Kuvayı Milliyenin başarısıyla sona eren Aydın Muharebesi neticesinde bu garnizonda, bulunan Yunan birlikleri gelişigüzel biçimde şehri terketmişlerdi. Çekilen düşmanın Kuvayı Milliye tarafından takibi imkânsızlıktan mümkün olamamıştır.

1'inci Yunan Kolordu Komutanı, Aydın garnizonu birliklerinin, şehri terketmeye mecbur kaldıkları takdirde, Tire'ye doğru çekileceklerini tahmin ediyordu. Fakat Aydın Garnizon Komutanlığı'nın çekilme ihtimaline karşı tasarlanmış bir tertibi olmadığı gibi üst makamların bu değerlendirmesinden de haberi yoktu, aslında muharebenin cereyan şekli ve Türk kuvvetlerinin baskısı da garnizon kıtalarının batıya doğru çekilmelerini gerektirmişti.¹¹⁶⁸

Yunan Kolordu Komutanı General Nider, 30 Haziran 1919'da 1'inci Tümen Komutanı Albay Zafiriu'ya yeni birlikler tahsis ederek Aydın'ı işgal etmesini, Aydın'dan sonra da doğuda Köşk'e, güneyde ise Büyük Menderes Nehrine kadar ilerlemesini emretmiştir. Bu maksatla tahsis edilen kuvvetler İzmir ve Manisa'dan hareket ettirilerek Tire ve Germencik'te olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Tire'de

¹¹⁶⁶ Aydınel, s:194

¹¹⁶⁷ a.g.e., s:195

¹¹⁶⁸ Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, I nci Kısım, s:174

büyük kısmı yedi piyade taburu, üç batarya ve bir topçu takımı ve bir süvari takımından ibaret olacak şekilde bir Tugay teşkil edilmiştir. Bu Tugayın Komutanlığına da Albay Kondilis getirilmiştir. Germencik'te de Aydın'dan çekilen kuvvetler, bölgedeki demiryolu muhafazasına görevlendirilmiş olan kuvvetlerle birleşerek dört piyade taburu halinde toplanmıştır. Komutanlığına da Yarbay Nikolaidis tayin edilmiştir.¹¹⁶⁹

Türk Milli Kuvvetlerinin Çine'ye çekilen birliklerinde toplam 120 piyade, 8 ağır makineli tüfek ve 4 top mevcuttu. Aydın'da Topyatağı mevkiinde personel mevcudu zayıf iki tabur ile Teğmen Şerafeddin komutasındaki iki makineli tüfek bölümü vardı. Bunların yanında da Aydın'dan toplanan 60 kadar gönüllü bulunmaktaydı.¹¹⁷⁰ Telsiz Telgraf Sırtlarında ise Yörük Ali Efe ile Kılıhoğlu Hüseyin Efe bulunmaktaydı.¹¹⁷¹

Temmuz 1919 günü saat 05.30'da Teğmen Kadri Müfrezesini alarak keşfe giden Binbaşı Hacı Şükrü Bey'den alınan raporda düşman ateşlerine maruz kalındığı bildirilmiştir.¹¹⁷² Süvari keşif kolunun bu raporunda, düşmanla ateş teması sağlandığı ve bir alaydan fazla tahmin edilen düşmanın ilerlemekte olduğunu belirtilmiştir. Saat 15.00 den sonra düşman şehre yaklaşmış ve Milli Kuvvetler ile çarpışmaya başlamıştı ki Fırka Kumandanı aşağıdaki raporları alınmıştır:

“ 57 nci Fırka Kumandanlığı'na

1. Kızılca Çay'ın yan top döşemesinin başında ilerlemekle iken düşmanın ateşine maruz kaldım. O civarda yirmi kişilik bir piyade kuvvetini Kadri Efendi'nin kumandasında bırakarak Dede Kuyusu'na geldim.

2. Sağ cenahdan hafif ateş sadaları gelmektedir.

3. Elimde başka hiçbir kuvvet yoktur. Oradan kuvvet tahrik ettirmeniz mercûdur. (Rica Olunur)

Kuvayı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü”

“57 nci Fırka Kumandanlığı'na

¹¹⁶⁹ Aydmel, s:196

¹¹⁷⁰ Aynı yer

¹¹⁷¹ Kısa, s:97

¹¹⁷² Aydmel, s:196

Beydağı'nın Ovacık mevkiinde, şiddetli müsademe ve harp vardır. Silahımız olmadığından üçyüz silahla ve kâfi miktarda cephanenin şimdi yola çıkarılması burada mevcûd bulunan elli kadar silahlı efradı mevki-i harbe sevk ettik. Silahsızlık yüzünden birkaç yüz kişi müheyya bulunmakla hemen silah ve cephane ve imdad yetiştirilmesi müsterhimdir. (İstirham olunur.) 3 Temmuz 1919

Kuvayı Milliye Reisi Abbas”¹¹⁷³

Bu iki rapordan; düşmanın bir kolla hat boyundan Aydın üzerine, diğer bir kol ile de Tire'den hareket ederek Aydın gerilerine taarruzunu yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Aydın gerisine taarruzunu yönlendiren Yunan kuvvetlerine mukabele için Topçu Kumandanı Hakkı Bey'e o civarda bulunan milislerin tamamıyla düşman düşman istikametinde sevk edilmesi emredilmişti.¹¹⁷⁴

Germencik'te Yarbay Nikoladis'in öncü kuvvetleri vardı. Bu kuvvetler sabah erken saatlerde hareket ederek saat 11.00'de Karapınar'da toplandılar. Buradan taarruz tertibinde açılarak akşama doğru Aydın'a yaklaşmıştır; Topyatağı Sırtları'na yaklaştıklarında Milli Kuvvetlerin ateşi ile karşılaşmışlardır. Ayrıca bu kuvvetlere topçu ateşleri de destek vermiştir. Özellikle Teğmen Şerafeddinin savunması ve makineli tüfekleri ateşlerini çok iyi sevk idare etmesi sonucu, Yunanlılar geç vakte kadar oyalanabildi. Bu zaman zarfında Tire istikametinde bir taarruz grubunun mevcudiyeti haber alındığında, Topyatağındaki Milli Kuvvetler Menderes Köprüsü'ne çekilmişlerdir.¹¹⁷⁵

Şehri müdafaa edenlerin de geceleyin Aydın'ı terk etmek zorunda kalması neticesinde, 4 Temmuz sabahı Yunan kuvvetleri şehre girmiştir. Bu kuvvetler şehre girerken Yörük Ali ve Menderes Güneyi Topçularının müdafaası ile karşılaştılar. Savunan Milli Kuvvetlerin 120 piyade silahı, 8 makinalı tüfeği, iki sahra topu ve iki dağ topu vardı. Ancak 10.000 kişilik Yunan kuvveti karşısında direnemeyip Menderes Köprüsünden Dervişkahve'ye kadar çekilmek zorunda kalmışlardır.¹¹⁷⁶ Bunun üzerine Tümen Karargâhı Çine'ye intikal ettirildi.¹¹⁷⁷

¹¹⁷³ Aka, s:85

¹¹⁷⁴ Aka, s:86

¹¹⁷⁵ Aydınel, s:197

¹¹⁷⁶ Kısa, s:97

¹¹⁷⁷ Aydınel, s.199

Göhlhisar'dan Büyük Menderes'i geçerek köprübaşına gelen Yörük Ali buranın boşaltılmış olmasına rağmen Yunan kuvvetlerinin ilerlemediğini görmüştü. Köprübaşını yeniden tutarak, durumu Tümen Kumandanına bildirmiştir. Bunun üzerine Dervişkahve'de 175 nci Alay kumandan Vekili Yüzbaşı Halil Efendiye, köprübaşına gitmesi emri verilmiştir. Çine'den toplanan gönüllüler ve bir de koşulu top 5 Temmuz gecesi köprübaşına doğru yola çıkarılmıştır. ¹¹⁷⁸

Yunanlılar 5 Temmuz gece yarısında B.Menderes'i geçerek Yörük Ali Müfrezesine baskın yapmıştır. Büyük olasılıkla, B.Menderes'in güneyindeki İtalyan bölgesine geçmek için İzmir'deki karargâhlarından izin almayı bekledikten sonra, yeniden saldırıya geçmişlerdi. Yörük Ali Müfrezesi gece karanlığından yararlanarak baskından kurtulmuş ve geri çekilerek Dorumlar Köyü'ne gelmiştir. Bu köyde, Çine gönüllüleriyle köprübaşına gitmekle olan Binbaşı Hacı Şükrü Bey'le karşılaşmışlardır. Durumu anlatan efeler, yorgun olduklarını ve Çine'ye gideceklerini söyleyerek ayrılmışlardır. ¹¹⁷⁹

6 Temmuz'da Kuvayı Milliye artık hemen hemen kalmamış gibiydi. Kalan çok az sayıdaki nizamiye kuvveti de daha güneye Hallaçlar kahvesine çekilmişti. 7 Temmuz günü Yarbay Kondilis, Çine yönünde ilerlemeyerek Cumalı köyünü ele geçirmiştir. Önemli bir Türk direnişiyle karşılaşmayan Yunan kuvvetlerinin, dört gündür bölgeleri içinde ilerlemesi İtalyanların önlem almasını gerektirmiştir. 8 Temmuz günü Çine'de İtalyan kuvvetleri yanında siyasal danışman olarak bulunan Dr Negrato, bir İtalyan yarbayla Aydın'da bulunan Yunan Tümen Komutanı Zafiriu'yu ziyaret ederek, Yunan kuvvetlerinin en kısa sürede B.Menderes'in kuzeyine çekilmesini istemiştir. Ayrıca Çine'deki İtalyan kuvvetlerini takviye etmek için Milas'tan kamyonlarla 400 kişilik Bisikletli piyade taburu, bir dağ topu bataryası, iki makineli tüfek bölüğü ve ayrıca bir piyade bölüğü getirtmiştir. ¹¹⁸⁰

Yunan birlikleri İtalyan baskısıyla 10 Temmuz 1919 günü tekrar B.Menderes'in kuzeyine çekildiler. Bu çekilme İtalyanların, Türk kuvvetlerinin taarruzunu

¹¹⁷⁸ Tekeli, s:160

¹¹⁷⁹ Aynı yer

¹¹⁸⁰ a.g.e., s:161

önleyecekleri teminatı ve Yunanlıların bir subay yönetiminde köprüde bir karakol buldurması koşuluyla sağlanabilmişti.¹¹⁸¹

Yunanlıların Çine'ye yaklaşmaları üzerine 6 Temmuz'dan itibaren buradan Muğla ve Milas'a büyük miktarda göçler olmuştur. Böylece Yunan ilerleyişiyle Çine'deki direniş noktası etkinliğini kaybetmiştir. 6 Temmuz 1919 günü, 300 kişilik bir Kuvayı Milliye Aydın'ın kuzeydoğusundaki dağ eteklerinden Yunan ileri karakollarına hücum etmiştir. Kuvayı Milliye bu saldırıda 50 kişi kaybetmiştir. Daha önce de Beydağı üzerinden Nazilli'ye geçmek için Ovacık'a kadar ilerleyen Yunan birliği, Sökeli Ali Efenin komutasındaki zeybeklerin ve gönüllülerin 4 Temmuz 1919'daki direnişi üzerine geri çekilmek durumunda kalmıştır.¹¹⁸²

Aydın'ın ikinci defa işgali ile ilgili muharebe sonuçları şu şekilde değerlendirilebilir:¹¹⁸³

Kuvâyı Milliye açısından;

- 1) Aydın'daki düşmanı geri attıktan sonra dağılan Kuvayı Milliye'yi toparlamak mümkün olmadığından, toplanabilen gönüllülerin hatta son gün Yörük Ali Müfrezesindekilerin bile süratle dağılmaları büyük bir kuvvet zafiyeti yaratmış ve mağlubiyetin ana sebebini teşkil etmiştir. 57'nci Tümen Komutanı başta olmak üzere, tümen subayları ve Hacı Süleyman Efendi gönüllü toplamak için büyük gayret sarf etmişlerdir.
- 2) Yunanlılar sadece piyade olarak onbir tabur, topçu ve bağlı birlikleri ile toplam 12.000 mevcuda sahip olduğu halde, sadece 100–200 kişi kadar insanla düşmana karşı koyabilmek hiç bir taktik kaideye sığmayan ve dünya harp tarihlerinde bir eşi benzeri olmayan bir olaydır. Üstelik gerilla taktiği uygulayarak değil, nizami bir kuvvetin yapabileceği tarzda savunma yapmak, sadece topçu ateşleriyle bile taarruz eden düşman taburlarının panik halinde geriye kaçışlarını sağlamak; bu kaçan düşmanın kendinden on kat kuvvetli olduğunu bile bile Yörük Ali Müfrezesinin Köprübaşı'ndan itibaren karşı

¹¹⁸¹ Aynı yer

¹¹⁸² Aynı yer

¹¹⁸³ Aydın, s:201–203

taarruza geçişi olağanüstü olaylardır. Bir avuç inançlı, imanlı, azimli insanla yurdun adım adım nasıl savunulacağına ait bundan daha iyi bir örnek bulmak çok zordur. Bu olaylar birer gerçektir ve Kuvayı Milliye ruhunun bu gerçekler ışığında değerlendirilmesi gerekir.

- 3) Bu muharebelerde bazı hatalar olmuştur. Muharebede hiç ihmal edilmemesi ve daima uygulanması gereken üç ana kural; keşif, emniyet, irtibattır. Zaman zaman bunların yerine getirilmediği görülmüştür. Ancak, bu hatalara etki yapan faktörler dikkate alınırsa bu İhmallerin bir yerde kaçınılmaz olduğu sonucuna da varılabilir. Bu faktörlerden biri nizami kuvvetlerimizin yapısındaki eksikliklerdir. Elde mevcut erlerin hemen hepsi emireri, seyis gibi muharip olmayan eğitimsiz erlerdi. Tabii ki hata yapmaları kaçınılmazdı. Subayların da çoğu yetersizdi. Diğer bir faktör, Kuvâyı Milliye'nin durumundan doğan zafiyetti. Cesaretleri yanında bunların da eğitimsizliği, harp sanatını bilmedikleri de bir. Bunların hepsi köylü çocuğuydu, çiftinin çubuğunun başından gelmiş gönüllülerdi. Yukarıda ifade edilen temel kuralları aksatmaları normal karşılanmalı idi.
- 4) Aydın doğusuna çekilerek bir cephe oluşturabilirdi düşüncesi ile Tümen Komutanı'nın Çine'ye çekilişi eleştirilmiştir. Fakat orada elde yeterli kuvveti oluşturabileceği belli değildi. Umurlu'daki Binbaşı İsmail Bey' in elinde de düşmanın taarruzlarını karşılayabilecek yeterli kuvvet yoktu. Eğer yeterli kuvvet olsaydı Yunanlıların Aydın'ı ikinci işgalinde, onların Aydın'dan atılışın da olduğu gibi, o istikametten bir taarruz yapılabilir ve en azından Yunan kuvvetleri yan taarruzlarla yıpratılabilir ve güneye manevra yapılması güçleştirilirdi. Kanaatimizce Çine'ye çekilmekte ki en büyük fayda, Yunan kuvvetlerini o istikamete çekip İtalyanlarla karşılaştırmak suretiyle sağlanmıştı. Eğer Türk kuvvetleri Nazilli istikametine çekilse ve bir Tümenlik Yunan kuvveti peşlerinden gelse idi, onları durdurmak mümkün olamazdı. Dolayısıyla Yunanlılar vaktinden evvel Anadolu derinliklerine ilerler ve böyle bir durum İstiklâl Harbi'nin genel gidişini dahi olumsuz yönde etkileyebilirdi. Çine istikametine

çekilmek suretiyle, Yunan kuvvetleri kanalize edilmiş, yeterli zaman kazanılmış ve de en önemlisi Yunanlılar İtalyanlarla karşı karşıya getirilmiştir.

Yunan Kuvvetleri Açısından;

- 1) Yunanlıların Tire ve Germencik'te toplanan kuvvetleri aynı anda taarruza geçememişler, dolayısıyla büyük bir koordinasyon eksikliğinin mevcudiyeti belirlenmiştir. Gayretler birleştirilememiştir.
- 2) Önce Topyatağı'nda sonra da Köprübaşı'ndaki az sayıdaki Türk kuvvetlerine karşı keşfe dayalı planlı, kararlı ve cesurane bir taarruz yapamamışlar ve dolayısıyla kesin sonuç alamamışlardır.
- 3) Germencik'ten 3 Temmuz 1919 günü keşif maksadıyla veya öncü olarak ilerleyen düşmanın, yine keşif ve emniyet maksadıyla ileri gönderilmiş bulunan 20 kişilik Teğmen Kadri müfrezesine ateşle taarruz etmeleri hatadır. Bu kadar küçük kuvveti kuşatıp tesirsiz hale getirmek mümkündür.

Sonuç olarak, Aydın'ın ikinci defa işgali büyük bir kuvvet zaafiyetinden doğmuştur, yine de bu kadar küçük bir güçle dahi üç günlük bir geciktirme sağlanabilmiştir.

G. Papaslı Taarruzları

Burun Ören Taburu plana göre, iki makineli ile takviye edilerek büyük kısmıyla güney istikametinde hareketle Papaslı'yı kuzeyden; Burun Ören Taburu'ndan küçük bir müfreze ise Allbeyli köyünden ve Çal Dağı üzerinden dolaşarak Papaslı'nın yüz metre güneyindeki köye hâkim tepeleri tutacaktı. 10 Ağustos 1919'da Koyuncu Ali bölüklerinden bir müfreze Mihalli Çiftliği-Halit Paşa Çiftliği istikametinde hareketle Papaslı'yı doğudan çevirerek taarruz etmek için harekete geçtiler. Bu taktikle hareket eden müfrezeler şafakla beraber düşmana taarruz ederek düşman siperlerindeki Rumları imha etmiş köy içinde sokak muharebesine başlamışlardı. Yunanlıların Manisa, Mütevelli, Koldere'de asker ve milis kuvvetleri bulunduğundan Papaslı'ya taarruzu haber alır almaz yardıma

gelmişlerdir. Bu olasılık önceden düşünülmüş ve buradan gelecek Yunan kuvvetlerine mani olmak üzere ufak bir müfreze bırakılmış idi. Fakat bu müfreze üstün kuvvet karşısında çekilmeye mecbur olmuştur. Bu taarruz ve başarı tesirini göstermiş, Piyade ve süvari gönüllüler çoğalmağa başlamıştır. Yalnız, Koyuncu Milli Alayında mevcut 250 ye ulaşmıştı.¹¹⁸⁴

Birinci Papaslı taarruzundan sonra Azimli Köyü'nde bulunan müstakil Mehmet Bey Müfrezesi Saruhanlı üzerinden Tatar'a girip orada kalmıştır. Bu müfreze düşmanın keşif kollarını da Karaağaç İstikametinde uzaklaştırmıştır. Bu durum üzerine Mıntıka Kumandanlığı bu müfrezenin takviye edilerek bulunduğu mevkiye kalmasını ve düşmanla teması muhafaza etmesini emretmişti; ardından daha dar cephe üzerinde bulunmak için Burun Ören Taburu'nu da Papaslı'ya sürmeğe karar vermiştir. Papaslı'yı işgal için Tatar Müfrezesi Karaağaç istikametinde bir gösteri taarruzu yapacak ve Birinci Papaslı taarruzundan sonra takviye edilmiş olan Burun Ören Taburu, Koyuncu Ali Bölükleri aynı taarruz düzeninde olarak düşman siperlerine hücum edeceklerdi. Ancak, Mütevellî istikametinden gelerek düşman takviye kıtasını tutmak için Papaslı'nın batısına bir müfreze gönderilmiştir. Buna mukabil düşman birinci Papaslı taarruzunda aldığı mağlubiyetin tecrübesiyle buradaki Rum milislerini takviye etmekle beraber 5/12 nci Efun Alayı'nın bir taburu ve bir ağır makineli tüfek ve bir takım süvari ile Papaslı'yı tutmuş, hâkim sırtlar üzerinde bulunan köyün etrafına muntazam siperler yapmış ve güneyde Çal Dağı üzerinden baskın verecek küçük müfrezeleri işgal için de Çal Dağı üzerindeki Kale Tepe'yi tutmuştu.¹¹⁸⁵

27 Ağustos 1919 günü şafakla Türk kuvvetleri Yunan kuvvetine taarruz etti. Fakat bu defa Türk kuvvetlerinin çok üstün düşman karşısında bulunduğu anlaşılmıştır. Mütevellî'nin doğu sırtlarına bulunan Yunan topçusu Türk kıtaatı üzerine etkili ateş açmıştı. Güneyden taarruz edecek müfreze dağdaki düşman kuvvetleriyle karşılaştığından taarruza katılamamıştır. Buna rağmen Türk milisleri köyün batısındaki ilk siperleri işgal ederek Yunan kuvvetlerini uzaklaştırmıştır. Burada maneviyatı bozulan Yunanlılar köyü terk ederek, Mütevellî İstikametinde çekilmek istedi ise de her taraftan çevrilmiş olduğunu görünce yerinde kalmıştır.

¹¹⁸⁴ Aka, s:51,52

¹¹⁸⁵ a.g.e., s:52

Taarruz her taraftan şiddetle bir kaç saat devam etmiştir. Esasen cephanesi pek kıt olan Türk milisleri üç saat sonra cephanesiz kalınca artık taarruzu daha fazla devam ettirmek artık mümkün olmamıştır. Çünkü Yunan takviye kıtalarının yetişerek arkadan vurması ihtimali olduğundan siperlere çekilmesini emredilmiştir. Zira 5/42 nci Efsun Alayının bir taburu da Karaağaç'ta ve Mütevelli'de bulunuyordu.¹¹⁸⁶

Bu taarruz muntazam yapılamamıştır. Esasen, Milli kuvvetlerin muntazam bir askeri kıta gibi hareket edemeyeceği belliydi. Bunun için bir düşman siperlerini süngü hücumlarıyla da zapt edecek kabiliyette değillerdi. Milli kıtalarımızda gerek cephanenin gerek geri teşkillerin noksanlığı dolayısıyla taarruz başarılı olmadı. Papaslı taarruzundan sökülen milisler kısmen dağıldılar.¹¹⁸⁷

Kuvayı Milliye'nin Ege Bölgesinde birbirini takip eden taarruzları Yunan karargâhında ciddi bir sıkıntı yaratmış, General Nider Venizelos'a bir telgraf göndererek tam bir Jöntürk teşkilatı ve seferberliği karşısında olduklarını belirterek en az bir Tümen kadar kuvvet ile takviye edilmeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Venizelos işgal sahalarını genişletmek için Clamenceau'dan “ Dörtler Konseyi” nin iznini almasını istemiştir. Ayrıca İzmir'deki Yunan Komiseri'ne çektiği telgrafta Nazilli'yi gözden çıkarabileceği Aydın'dan vazgeçmeyeceği anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁸

Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin harekete geçtiği ve Ödemiş ile Bergama'da Yunan ordusuna zayıf verildiği yolundaki haberler Yunan basınında artık yer almaya başlamıştır.¹¹⁸⁹

Kuvayı Milliye ruhunun gittikçe büyümesi Amiral Calthorpe'un da dikkatinden kaçmamış ve hadisenin doğallığına işaret ederek şu şekilde rapor etmiştir:

“ ...Bana gelen haberler muhtelif Türk subaylarının Yunanlılara karşı muhalefet cephesi kurmak üzere İstanbul'u terk ettiklerini göstermektedir. Bu

¹¹⁸⁶ Aynı yer

¹¹⁸⁷ a.g.e., s:53

¹¹⁸⁸ İstiklal Gazetesi, 24 Haziran 1919

¹¹⁸⁹ İstiklal Gazetesi, 23 Haziran 1919

hareket o kadar tabii ve anlayışına göre o kadar umumdür ki, durdurmaya uğraşmak bana ümitsiz görünmektedir..”¹¹⁹⁰

Bu konuda İçişleri Bakanı Ali Kemal bir tamim yayımlamış, tamimde Mustafa Kemal’i kastederek Reddi İlhak Cemiyetleri gibi Karesi ve Aydın havalisinde İslam ahaliyi boş yere kırdırtmaktan ve fakat bu vesileyle halkı haraca kesmekten başka bir iş göremeyen emirsiz, saygısız ve gayrı kanuni teşkil edilen bazı heyetler için çektiği telgraflarla siyasi hatalarını idareten de arttırdığını belirtmiştir.¹¹⁹¹

VII. DİĞER GELİŞMELER:

A. Damat Ferit Paşa’nın Paris Barış Konferansına Davet Edilmesi

Barış konferansında dinlenmek üzere Damat Ferit Paşa başkanlığında bir heyet Paris’e davet edilmiştir.¹¹⁹² Bu kararın alınmasında Fransızların etkisi ¹¹⁹³ ve İzmir faciasına tepki gösteren Hintli Müslümanların baskısı neden olmuştur.¹¹⁹⁴ Kemal Atatürk’e göre Sadrazamın Paris Konferansına davet edilmesi, Aydın vilayetinde Yunanlıların neden olduğu faciaların üzüntüsü ve tesiri ile Halkta oluşan milli duygu ve heyecanı uyuşturmaktı. Ona göre Damat Ferit başkanlığındaki bu heyete milletin güveni de yoktu.¹¹⁹⁵

Milli Kongre Başkanı Esat Paşa da, heyetteki kişilere milletin itimadı olmadığını ileri sürerek protesto etmiş, fakat Kütahya’ya sürgüne gönderilmiştir.¹¹⁹⁶

15 Haziran günü eski başbakanlardan Tefik Paşa başkanlığındaki II’nci Osmanlı Sulh Heyeti İngilizlerin “*Sirius*” adlı kruvazörü ile Paris’e hareket etmiştir. Tefik Paşa Journal d’Orient gazetesine şu demeci vermiştir:

“Paris’e bir mütehasıs gibi reyimiz sorulmak üzere gidiyoruz. Öğrendiğimize göre, Sulh Konferansı bize sulh muahednamesini ancak şarkta vaziyeti tetkik ile mükellef bulunan Amerikan komisyonlarının, raporlarını kendisine

¹¹⁹⁰ Jaeschke, s:86

¹¹⁹¹ İstiklal Gazetesi, 24 Haziran 1919

¹¹⁹² İstiklal Gazetesi, 02 Haziran 1919

¹¹⁹³ Mango s:268

¹¹⁹⁴ Yavuz, s:29

¹¹⁹⁵ “Mütarekeden B.B.M. nin Açılışına Kadar Olaylar- Belgeler- Düşünceler”**Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı.2, s:5**

¹¹⁹⁶ İstiklal Gazetesi, 13 Haziran 1919

verdikten sonra tevdi edecektir. Paris'te refikim ve Osmanlı Murahhas Heyeti Reisi Damat Ferit Paşa'nın vereceği vesikaya istinaden hakkımızı müdafaa edeceğiz. Türkiye ile sulhün iki aydan evvel akdedilemeyeceği anlaşılmaktadır."

Fransız gazetelerine konuşan Damat Ferit ise “ *Buraya Türkiye'nin layık olduğu adilane sulhü müttefiklerden talep etmek üzere geldik.*” demiştir.¹¹⁹⁷

Konferansta Damat Ferit'in Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamıyla korunması doğrultusundaki talebi kabul edilmemiştir. Çünkü İtilaf Devletleri Osmanlı politikalarında herhangi bir değişiklik yapma taraftarı değillerdi; ayrıca Almanya ile yapılacak Barış Anlaşması hazırlıkları yapılmakta olduğundan Osmanlı Devletine ayıracak zaman da yoktu.¹¹⁹⁸ Damat Ferit Paşa'ya “ Dörtler Meclisi”nce verilen cevap Paris Sulh Konferansı adına Balfour tarafından hazırlanmıştı. Wilson bu konu hakkında “ *Mükemmel! Layık oldukları cevap da budur!* “ şeklinde beyanda bulunmuştur.¹¹⁹⁹

B. Muhtelif Hadiseler

Yunan işgallerinin devam etmesi ve Türk ahalinin çeşitli işkence ve zulüm hareketlerine maruz kalması üzerine, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa 8 Temmuz 1919 tarihinde General Milne'ye¹²⁰⁰ Yunanlıların insanlık dışı davranışlarda bulunduğu ve Türk köylülerini katlettiklerini belirterek Yunan ilerleyişinin durdurulmasını bu vahşete son verilmesini talep etmişti.¹²⁰¹

Türk basınına yansıyan ülke ile ilgili dış haberler arasında Yunan işgali sırasında Türklere karşı uygulanan insanlık dışı davranışları yerinde incelemek üzere bir heyetin gönderilmesi ve bunun da İtilaf devletleri temsilcilerinden oluşan Meclis-i Ali'ye sunduğu rapor yer almaktaydı. Böyle bir heyetin gönderilmesi, Sadrazam Damat Ferit'e vekâlet eden Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin 15 Temmuz 1919 tarihinde vermiş olduğu notanın, Venizelos'un tüm karşı koymasına rağmen, Yüksek Konsey tarafından 21 Temmuz 1919'da kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu heyet

¹¹⁹⁷ İstiklal Gazetesi, 16 Haziran 1919

¹¹⁹⁸ Yavuz, s:29

¹¹⁹⁹ İstiklal Gazetesi, 24 Haziran 1919

¹²⁰⁰ Karadeniz'deki İngiliz Ordusu Komutanı General Sir George Milne. Bkz: Mango, s:266

¹²⁰¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 112, Belge No:4139

Amerikalı Amiral Bristol başkanlığında İngiliz Generali Hare, Fransız General Bunoust ve İtalyan General Dallolio'dan müteşekkildi. Heyete oy hakkı olmamakla beraber Albay Kadri, Yunanlı Albay Mazarakis danışman olarak iştirak etmişlerdi. İnceleme Kurulu ilk toplantısını İstanbul 'da yapmış daha sonra İzmir, Aydın, Nazilli, Çine, Ödemiş, Menemen, Manisa ve Ayvalık'ta Türk ve Rum ahaliyi dinlemiştir. İnceleme sonunda saptanmış olan hususlar Paris'teki Yüksek Konsey'e sunulmuştur.¹²⁰²

Bu komisyon 12 Ağustos 1919'dan 15 Ekim 1919'a kadar çalışmıştır ve özet olarak şu bilgileri rapor etmiştir:

“Yunan askerleri ve yerli Rumlar 15 ve 16 Mayıs 1919'da, 2500 kadar Türk'ü, işgale karşı topluca mukavemet ettikleri iddiasıyla ve keyfi şekilde yerlerinden sürdüler. Oysa toplu bir mukavemet olmamıştı. Türklere insanlık dışı muamele yapıldı. Öldürüldüler, ırzlarına geçildi ve başka her şekilde aşağılandılar. İzmir'de 300–400 Türk katliama maruz bırakıldı. Sayılabilen bu cesetler, Yunan vahşetinin boyutunu göstermeye yetmez. (Çünkü) Nazilli, Aydın, Ödemiş, Menemen, Manisa, Ayvalık ve bu il ve ilçeler arasındaki köylerde de aynı şekilde kitlesel öldürmeler, ırza geçmeler, yağma ve yakma yıkma olayları meydana geldi... Yunan ordusu ayrıca dini binalara da saldırdı. Manisa'daki 150 cami ve dini mekân Yunan askerleri tarafından ihlal edildi...”¹²⁰³

Mustafa Kemal, bu raporun hazırlanmasına ilişkin şunları vurgulamıştır:

“...İzmir olayını yerinde inceleyen ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde inceleme ve araştırma yapmak için geziler yapan bütün Amerikalı ve Avrupalı kişiler ve heyetler daima lehimize düşüncelerle dolu olarak ülkelerine dönmüşlerdir...”¹²⁰⁴

Bu heyetin hazırlamış olduğu raporda, Yunan kuvvetlerinin sebepsiz yere şiddet gösterdiklerinin anlaşıldığı, Türklerdeki mukavemetin ferdi karşı koymalar olduğu, bunun da doğal karşılanmasının gerektiği yer almıştır.¹²⁰⁵ Ancak, konferansta tahkik heyeti raporu incelendikten sonra Venizelos'a işgal edilen bölgelerde asayiş ve inzibatın sağlanması konusunu içeren bir mektup yazılarak olay geçirilmiştir.¹²⁰⁶

¹²⁰² Öztoprak, s:49

¹²⁰³ Oktay Ekşi, “Günün Yazısı” Hürriyet Gazetesi, 11 Şubat 2001

¹²⁰⁴ TBMM. Zabıt Ceridesi, Cilt 1, TBMM Matbaası, Ankara, 1964, s:13

¹²⁰⁵ “15 Mayıs 1919 Kara Gününde İlk Türk Şehidi ve Ardındaki Yıllar” Tarih Konuşuyor Dergisi, Cilt:1, Sayı:4, s:284

¹²⁰⁶ İlgazi, s:3

Soruşturma raporunu inceleyen Yüksek Meclis ayrıca heyete teşekkür ederek, işgal bölgelerinde huzur ve güvenliğin sağlanmasından ötürü Yunan yönetimine güvenlerinin tam olduğunu bildirmiştir. Bu gelişme İstanbul'da büyük bir yeis ve heyecan uyandırmıştır.¹²⁰⁷ Bu hadise Yüksek Konseyin Yunanlılara nasıl arka çıktığının ve her fırsatta destek verdiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Oysa aynı konuda Uluslararası Araştırma Kurulunun 7 Ekim 1919 tarihli raporu ise kısaca şöyledir:

*“ 17’nci İzmir’in Yunan kuvvetleri tarafından işgali haberinin civar kasaba ve köylerde öğrenilmesinden sonra, buraların Yunan halkı, Türk evlerini yağma etmeye ve Türklerin hayvanlarını çalmaya başlamışlardır. Muhtelif köylerde de bazı Türkler öldürülmüştür ”.*¹²⁰⁸

Komisyonun Konferansa sunduğu bu raporda, Hıristiyanların katledilme tehlikesi içinde olduğu söylentilerinin Yunan çıkartması için bir özür teşkil edemeyeceği ileri sürülmekte, suçun büyük bir kısmı Yunanlılara yüklenmekte; onlara İzmir'i işgal etme izni veren Barış Konferansı da ayrıca suçlanmakta; eğer İzmir sürekli olarak işgal edilmeyecekse, Yunan askerî kuvvetlerinin oradan derhal çekilmelerini önerilmekteydi. Bu rapor Yunanlıları o derece kötülüyordu ki, yayınlanmasına izin verilmedi. Böyle bir raporun yayınlanması, İtilâf devletlerinin onuruna da büyük bir darbe indirecekti. Bununla birlikte, raporun içindekiler Fransız basınına, oradan da Türk gazetelerine sızdı, İstanbul'daki sansür yüzünden Türk basını, bunu yorum olarak değil, ancak haber olarak yayımlayabildi.¹²⁰⁹

Batı basını, Milli Mücadele hareketinin haklılığını ancak İkinci İnönü zaferinden sonra inanmaya başlamıştır. Yunanlıların, Ege bölgesinde Türk halkına yaptığı gasp, soygun, soykırım vb. suçları, ülkelerinin kamuoyuna anlatmaya başlamışlardır. Manchester Guardian gazetesinin özel muhabiri Toynbee, Türklerin haklı olduklarını İngiltere kamuoyuna anlatmak istemişse de çok büyük güçlüklerle karşılaşmıştır.¹²¹⁰

¹²⁰⁷ Öztoprak, s:49

¹²⁰⁸ Umar, s:193

¹²⁰⁹ Sonyel, s:55

¹²¹⁰ Turgut Er, **Türkiye’de Basın Yayın ve Tanıtma**, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003 s:63

Gerek dış gerekse iç basında Kuva-yı Milliye'nin bir "ittihatçı hareket" olduğunun bildirilmesine karşın Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, bu haberleri yalanlar biçimde Kuvayı Milliye'nin ne olduğu, ne için kurulduğu ve ne yapmak istediği konularında halkın aydınlatılmasına çalışmıştır. Kuvayı Milliye'nin "milletin ihtiyacından ve bağımsızlık isteğinden doğduğu" dolayısıyla Milli Mücadele karşıtı basın tarafından öne sürülen ve şiddetle savunulan "*Kuvayı Milliye dağılsın*" fikrinin "milletin dağılması" demek olduğu, onun bütün siyasi eğilimlerin üstünde ve en buhranlı bir dönemde vatanın kurtulması amacıyla halkı birleştirdiği anlatılmıştır.¹²¹¹

İstanbul Meclisi'nin basılıp Milli Mücadele'yi destekleyen gazeteci, yazar ve aydınların Malta adasına sürülmesine kadar geçen dönemde, Kuvayı Milliye aleyhtarı gazetelerin mesajları sürekli olarak şiddetlendi, İstanbul'da yayımlanan Alemdar, Peyam ve Peyam-ı Sabah ile Adana'da yayımlanan Ferda gazetelerinden alınan şu yazı ve yorumlar, Kuvayı Milliye karşıtı gazetelerin tutumlarını özetler niteliktedir:

- Milli Harekete karşı değiliz, hatta taraftarız, sadece ferdi zorbalığı çekemiyoruz,
- Halkın yeniden kan dökmeye zorlanmasına karşıyız,
- İstiklali yalnız başımıza devam ettiremeyecek bir haldeyiz. Amerikan mandası lafiyla vakit kaybettik, İngiliz mandası istemeliydik,
- Bu millet çete ve eşkıya grubu istemiyor. Kemalciler, Celaliler istemiyor,
- Bu bitik durumdan yalnız başımıza kurtulmamıza imkân yoktur,
- Millet Paşası'nın blöfü... Döndürülen dolaplar, hainler, ahlaksızlar, vatansızlar, alçaklar, kabadayılar, eşkıyalar... Taammüden cinayet işliyorlar,

¹²¹¹ Özkaya, s. 62

- İttihat ve Terakki hangi kisveye girerse girsin, bizler için yine İttihat ve Terakki'dir. Bugün o rolü oynamak isteyen Mustafa Kemal, hâkimiyetini ancak rakı tepsinde tecrübe edebilir,
- Paşa merakından vazgeçelim. Bugün merkezden vuku bulacak bir hareket ufak Anadolu'yu baştanbaşa ayaklandırır ve Mustafa Kemal'i de sopa ile kovdurur,
- Misak-ı Milli, ne çirkin, ne gayrimilli bir kelime... Fırıldak, kaşkariko, dalavere..."

Alıntılardan anlaşılacağı üzere, İstanbul basını, bir bağımsızlık hareketine kalkışmak yerine bir büyük devletin mandasına girmeyi ya da işgalcilere büsbütün boyun eğmeyi önermekteydi. Onların gözünde Mustafa Kemal Paşa bir alçak, bir hain, bir eşkıya, bir kaçık ya da bir Bolşevik'ti. Burada, mandacıların ve boyun eğicilerin basını nasıl kullandıkları net bir şekilde görülmektedir.¹²¹²

¹²¹² **Cumhuriyet Basını, Ankara** Gazeteciler Cemiyeti, Ankara,1998, s: 29–31

III. BÖLÜM: BATI ANADOLU KONGRELERİ

Bilindiği gibi İzmir'in işgali hem İstanbul'da, hem Anadolu'da çok büyük üzüntü ve ızdırap yaratmıştır. Halk bütün yurttta bu haksız uygulamanın yanlışlığını hem İstanbul'a, hem de İtilâf devletlerine ulaşabildikleri her vasıta ile duyurmaya çalışmış ve halkta "karşı koyma" şuuru uyanmaya başlamıştır. Hiç kimse tarafından organize edilmeyen, sırf millî şuurla bir araya gelen insanlar, yurdun her yerinde protesto mitingleri yapmaya başlamışlar ve bu protesto miting ve telgraflarıyla da bütün yurdu büyük bir heyecan dalgası kaplamıştır. Denilebilir ki İzmir'in işgali ile Türk halkında işgallere karşı koyma şuuru uyanmıştır. İşgal kuvvetlerinin kontrolü altında bulunan İstanbul'da bile halk çok çeşitli yerlerde protesto mitingleri düzenlemiş buralarda heyecanlı konuşmalar yapılmış ve bütün dünyaya mücadele etmenin kararı ve haklılığı duyurulmaya çalışılmıştır.¹²¹³

Bu dönemde "Kongreler" in, yaygın bir biçimde kullanılmasının en önemli nedeni bu hareketlerin hemen hepsinin Paris'teki Barış Konferansını siyasi olarak etkilemek istemesidir. Paris'teki konferans ise Wilson prensiplerine endeksli idi. Burayı etkileyebilmek için ileri sürülecek taleplerin, uluslar adına yapılması gerekmektedir. Bunu göstermenin yolu ise, bu talepleri "Kongre"ler ile ifade etmektir.¹²¹⁴

I. BİRİNCİ BALIKESİR KONGRESİ

Balıkesir'de başlayan Millî Mücadele hareketi, kısa zamanda kurulan Ayvalık, Soma cephele ve İstanbul Hükümetinin çektiği şifreli telgrafta, Paris'te başlayacak olan sulh görüşmelerine aksi tesir yapacağı sebebiyle silâhlı mukavemetten derhâl vazgeçilmesinin istenmesi Balıkesir halkında daha ciddi çalışmanın ve teşkilatlanmanın gerekliliği inancını doğurmuştu. Ayrıca depolarda bulunan bütün silâhların, cepheye sevk edilen Kuvayı Milliye askerlerine dağıtılması sonucu silâh sıkıntısı meydana gelmiş, bunun neticesinde silâh temin çareleri aranmaya başlanmıştı. Hatta 18 Haziran'da Balıkesir'den İstanbul'a silâh temin etmek üzere bir heyet gönderilmiş fakat bir sonuç alınamamıştı. Artık İstanbul'dan

¹²¹³ Taşkiran, s:14

¹²¹⁴ Tekeli, s:169

umudunu kesen Balıkesirliler artık Heyeti Merkeziye marifetiyle Balıkesir'de kazaların da katılmasıyla bir kongrenin yapılmasına karar verdiler. 28 Haziran 1919'da ilki toplanan Balıkesir kongreleri teşkilâtlanma arttıkça, bölgede yeni gelişmeler oldukça toplanmış ve bunun sonucunda 23 Mart 1920 tarihi son olmak kaydı ile toplam beş adet kongre düzenlenmiştir. Balıkesir'de yapıları kongrelerin tarihleri şu şekildedir: ¹²¹⁵

Birinci Balıkesir Kongresi: 28 Haziran 1919–12 Temmuz 1919

İkinci Balıkesir Kongresi: 26 Temmuz 1919–30 Temmuz 1919

Üçüncü Balıkesir Kongresi; 16 Eylül 1919–22 Eylül 1919

Dördüncü Balıkesir Kongresi: 19 Kasım 1919–21 Kasım 1919

Beşinci Balıkesir Kongresi: 10 Mart 1920–23 Mart 1920

Bütün bu yapılan kongreler sırasında 101 karar alınmıştır.(Aslında karar sayısı 106'dır. Fakat karar defterinde bazı karar sayıları sehven tekrarlandığı için 101 karar varmış gibi görünür.) ¹²¹⁶

28 Haziran 1919 günü toplanan Birinci Balıkesir Kongresine Ayvalık, Soma ve Akhisar ilçeleri ile Balıkesir'e bağlı diğer kazaların ileri gelenleri iştirak ettiler. Kongrenin toplandığı yer Darül-Nafia Medresesi idi. Kongre, 12 Temmuz tarihine kadar devam etti. Kongrede alınan kararlara göre, Balıkesir'de bir heyeti merkeziye kurulması gerekmektedir. Bu heyeti merkeziyede cepheler ve kazalar ayrı ayrı temsil edilmişti. Heyeti merkeziyenin başkanlığına Hacim Muhittin Bey seçildi. ¹²¹⁷ Bu kongrenin dağıtılması konusunda Damat Ferit Paşa tarafından talimat verildi ise de bu talimat hayata geçirilememiştir. ¹²¹⁸

Heyeti Merkeziye almış olduğu bu kararlarda gerek görüldüğünde Kuvayı Milliyeye asker sağlamış, bu askerlere maaş bağlamış, şehit ailelerine maaş tahsis etmiş, vatandaşın elindeki silâhları daha sonra dağıtmak kaydı ile toplamış bunlarla cephelerin silâh ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Yine Heyeti Merkeziye İzmir ve

¹²¹⁵ Ersem, s:135–136

¹²¹⁶ Bolak, s:54

¹²¹⁷ Özalp, s:38

¹²¹⁸ Mustafa Albayrak, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s:125

Bandırma'ya zahire girişini yasaklamış, Alaşehir'de bir kongrenin yapılmasını kararlaştırmış ve bunun hayata geçmesini sağlamıştır.¹²¹⁹

Birinci Balıkesir Kongresi, genelde daha sonra toplanacak kongreler için ön hazırlık niteliğinde olmuştur. Ayrıca millî bütünlüğü ve işgali protesto eden çalışmalarıyla silâhli mukavemet güçlerinin merkezîleşmesi ve resmî bir kimlik kazanması yolunda atılan ciddî bir adımdır. İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da yapılan kongrelerin ilki olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.¹²²⁰

II. İKİNCİ BALIKESİR KONGRESİ

Kuvâyı Millîye örgütünü daha da yaygınlaştırmak ve güçlendirmek, cephelelerdeki yeni gelişmeleri değerlendirmek üzere 26 Temmuz 1919'da yeni bir kongre toplandı. İlkinden daha çok katılım olan kongrenin toplantı yeri Mekteb-i Sultani oldu. Başkanlığını Hacim Muhittin Bey'in yaptığı kongrede bir öncekinde olduğu gibi bir Heyet-i Merkeziye meydana getirilmiştir. Hacim Muhittin Bey, Gönenli Osman Bey, Soma Müftüsü Sabıkı Hafız Osman Efendi, Yörük-zade İbrahim Efendi, Akhisar Belediye Reisi Hacı Kadırzâde Kâmil Efendi, İzmir Türk Ocağı Murahhası Vasıf Bey bu heyette görev aldılar. 18 kaza ve nahiyeyi temsilen 44 delegenin katıldığı kongre, 29 maddeden müteşekkil kararlar alarak 31 Temmuz'da sona ermiştir.¹²²¹

İkinci Balıkesir Kongresine 18 kaza ve nahiyenin temsilcilerinden oluşan 48 kişi katılmıştır. Bunlardan 3'ü sivil-asker bürokrat, 5'i din adamı-müderris, 40'ı eşraftır. Zaten kongre için yapılan çağrıda da katılması istenenlerin, "eşraf ve muteber kişiler" olması üzerinde durulmuştur. Kongrenin toplandığı günlerde Balıkesir'de sivil asker bürokratlardan oluşan bir başka kesim daha vardır. Bunlar Mutasarrıf Hilmi, Tümen kumandanı Kazım, İzmir Türk Ocağından Vasıf (Çınar), Maliye Müfettişi Muvaffak ve İhsan Beylerdir. Bunlar kongrenin çalışma saatleri dışında zaman zaman Balıkesir Sultanisi'nde kongre üyeleri Hacim Muhittin, Osman

¹²¹⁹ Ersem, s:137

¹²²⁰ Aynı yer

¹²²¹ Zekeriya Özdemir, s:30

Sabri, Keçeci Hafız, Hüsnü Reşat Kamil ve Hamdi Beylerle toplanıp durum değerlendirmesi yapmış ve bir strateji oluşturmaya çalışmışlardır.¹²²²

Kongreye Hamdi Bey'de Burhaniye Kuvayı Milliye Komutanı olarak katılmıştır. Yunanlılara karşı kurulan Ayvalık, İvrindi, Akhisar, Salihli, Soma, Aydın ve Ödemiş cephelerinin her türlü ihtiyacı sağlanacaktı. Bu mücadeleden maksat vatanın kurtarılması idi. (Madde 4).¹²²³

İkinci Balıkesir Kongresi'ne katılan delegeler ve temsil ettikleri yerler şöyledir:

Balıkesir: Hacim Muhittin Bey (Kongre Başkanı), Mehmet Vehbi, Sabri, Keçecizade Hafız Emin, Yırcalızade Şükrü, Arabacızade Hacı Hafız Mehmet, Kocabıyıkzade Mehmet, Kunduracı Nuri, Basribeyzade Şevki, Gönenli Osman, Keşkekzade Hacı Baha, Barutçuzade Süleyman Bey ve Efendiler

Bandırma: Yahya Sezai ve Rıza Beyler,

Burhaniye: İbrahim ve Hasan Beyler,

Balya: Mustafa Çavuş ve İsmail,

Soma: Hacı Osman (eski müftülerden) ve Müftü İsmail Efendiler,

Erdek: Said ve Saib Efendiler,

Akhisar: Reşat, Kâmil ve Hüsnü Efendiler,

Kırkağaç: Ahmet Faik ve Müderris Hüseyin Efendiler,

Sındırgı: Mustafa ve Şatırzade Emin Efendiler,

Giresun (Bucak) : Abdülgafur ve Hatip Mustafa Efendiler,

Fart: Daniş ve İbrahim Efendiler,

Kesud: B asri ve Hafız Arif Efendiler,

Şamlı: Hafız Mehmet Efendi,

İvrindi: Hafız Hamit ve Mehmet Efendiler,

Bigadiç: Emirzade Ali ve Azazade Mustafa Efendiler,

¹²²² Tekeli, s:171

¹²²³ Çevik, s:2

Konakpınarı: Lütfi Bey.¹²²⁴

İkinci Balıkesir Kongresinde alınan kararlar EK-1'dedir.¹²²⁵

İkinci Balıkesir Kongresi yerel olmasına rağmen kendini millî kongre olarak ilân etmiş ve almış olduğu kararların 4'üncü maddesinde kongrenin maksat ve gayesinin bütün vatanın kurtuluşu olduğu (istihlâsı vatan) vurgulanmıştır. Kongre kararıyla o zamana kadar kullanılan "Reddi İlhak" tabiri yetersiz ve eksik görülerek yerine "*Harekâtı Milliye Reddi ilhak Heyeti*" adı kabul edilmiştir.¹²²⁶

İkinci Balıkesir Kongresi'nde genel seferberlik ilân edilmesini, genel seferberlik ve asker toplama yetkisinin merkezi otoriteye, dolayısıyla İstanbul Hükümetine, ait olması nedeniyle İstanbul Hükümetine karşı bir çeşit başkaldırma hareketi şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu nedenle, İkinci Balıkesir Kongresinin yerel düzeyde asker toplayan bir kongre olması, bu askerleri silâh altına alarak cepheye göndermesi ve her türlü askerî ve idarî işi yürüten yeni otorite olarak ortaya çıkması, Kuvayı Milliye'nin düzene sokulması için atılan ilk adım olması ve sonrasında toplanan Alaşehir ve Nazilli kongrelerine temel teşkil etmesi sebebiyle önemi büyüktür. Ayrıca kongrede alınan karar gereği Yunanlarla hiçbir suretle müzakereye girilmeyecekti, Yunanlar memleketin her tarafından tard edilinceye kadar harbe devam etmek birinci vazife olarak kabul edilmişti. Kongre sonunda padişaha, sadrazama ve itilâf devletleri siyasî mümessillerine de birer telgraf çekilerek mücadelenin Yunanlar Anadolu topraklarından atılana kadar süreceği bildirilmişti.¹²²⁷

III. BİRİNCİ NAZİLLİ KONGRESİ

Birinci Nazilli Kongresi 8 Ağustos 1919 Mustafa Talat Efendi başkanlığında toplanmıştır. Bu toplantıya Denizli'den Mehmet Emin, Çaldan Mehmet, Nazilliden Zühtü, Karacasu'dan Mehmet Lütfi, Güney'den Eyüp Hilmi, Kadıköy (Babadağ)'dan Mehmet Cemal ve Mehmet Sabri, Gülbeyli'den Mustafa Kazım, Yenipazar'dan

¹²²⁴ Albayrak, s:129

¹²²⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 114, Belge No:4222

¹²²⁶ Ersem, s:137, Selahattin Tansel, **Mondrostan Mudanya'ya Kadar**, II. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,1978, s:58

¹²²⁷ a.g.e, s:138

Ali, Tavas'dan Hacı Hüseyin Mazlum Baba ve Bozdoğan'dan Mehmet Beyler katılmışlardır.¹²²⁸

14 Ağustos günü imza altına alınan 18 maddeden ibaret kongre kararları esas itibariyle şunları içermektedir: Genel Merkez Nazilli'de olmak üzere Aydın, Denizli, Muğla Liva ve kazalarında Hey'et-i Milliyeler kurulacak; bu heyetler Yunanlılara karşı doğan millî galeyana idare ve oluşacak asayişsizliği bertaraf edecek; millî harekâtı birleştirecek, cephelere gerektiği kadar mücahit ve gönüllü gönderecek, bunların iâşe ve ibatelerini temin edecek ve ailelerine yeter miktarda yardım edecekti.¹²²⁹

IV. ALAŞEHİR KONGRESİ

Alaşehir Kongresi, Batı Anadolu'da yapılan en önemli kongredir. Çünkü bu kongre öncesinde Batı Anadolu'da yapılan diğer kongreler, bu kongrede olduğu kadar çok sayıda Kuvayı Milliye Merkezi'ni bir araya getirebilmiş değildi. Ayrıca bu kongrede alınan kararlar incelendiği zaman, kongrenin önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır. Bu kongre ile Kuvayı Milliye'nin daha iyi teşkilatlanması yolunda yeni kurumlar oluşturularak, gerekli eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.¹²³⁰

16 Ağustos 1919 tarihinde başlayıp 25 Ağustos 1919 tarihinde sona eren Alaşehir Millî Kongresinin temeli, 26 Temmuz 1919'da toplanan Balıkesir Harekâtı Millîye Kongresine dayanmaktadır. İzmir-Afyon demiryolunun kuzeyindeki millî hareketlerin yasal yönetimi, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi tarafından, bu demiryolu güneyinin idaresi ise Denizli Heyet-i Merkeziyesi tarafından yürütülmekteydi. Birinci Nazilli Kongresi'nden sonra güneydeki merkez Nazilli'ye intikal etmişti. Alaşehir Kongresi, işte bu düzensizliği ortadan kaldırmak, Batı Anadolu'daki gayretleri birleştirmek maksadıyla toplanmıştır. Nitekim bu kongreye Balıkesir ve Nazilli Milli Kongreleri delegeleri de katılmıştır. Balıkesir delegesi Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in başkanlığında; Aydın, Nazilli, Sarayköy, Buldan, Ödemiş, Manisa, Kasaba, Salihli, Alaşehir, Akhisar, Gördes, Kula, Eşme, Sındırgı, Demirci, Uşak, Soma, Balıkesir, Ayvalık, Afyonkarahisar, İnegöl olmak üzere 21 merkezin Redd-i

¹²²⁸ Gökbel, s:372

¹²²⁹ Aydın, s:259

¹²³⁰ Albayrak, s:139

İlhak Heyetlerince seçilen 42 temsilci kongreye katılmıştır. Delegeler arasında Bozdağ bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı Postlu Mestan Efe, Alaşehir Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa Bey, Akhisar Bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı Ethem Bey de bulunmaktaydı.¹²³¹

Kongre, 16 Ağustos 1919'da çalışmalarına başladı. Önce Şahyarlı Kuvayı Milliyeci Mustafa Bey'in evinde sonra da Darü'l-Feyz adı verilen binada toplandı. Kongre Başkanı Hacim Muhiddin Bey, Başkan Vekilleri; Mustafa ve İbrahim (Uşak), Kâtipler ise Ethembeyzâde Ömer ve Müftizâde Abdülgafur (Balıkesir) idi. 25 Ağustos 1919'a kadar oturumlar hâlinde sürdürülen Kongrede öncelikle idarî hususlara ilişkin kararlar alınmıştır ve "Harekât-ı Millîye Teşkilât Talimatnamesi" hazırlandı. Her kazanın kendisine düşen sorumlulukları belirlenmiştir. Kongre'de üzerinde ortak görüş sağlanan konulardan biri de "Menzil Müfettişlikleri" nin kurulması idi. Buna göre, Ayvalık, Soma ve Akhisar Cephesinden sorumlu Menzil Müfettişlikleri teşkil edilmiştir. Harekât-ı Millîyelerin Kaza ve Cephe Teşkilâtları da Kongrede ele alındı ve görevlerine ait iş bölümleri yapıldı. Ayrıca Müdürler Encümeni, 24 Ağustos günkü oturumda şekillendirilmişti.¹²³²

Alaşehir Kongresi, özellikle Yunan saldırılarına ve işgallerine karşı, Batı Anadolu'da kuvvet birliğinin oluşturulması konusunu ele almıştır. Bu maksatla, Paris Barış Konferansı'na etki ederek, Yunan işgalinin sınırlandırılmasını, aynı devletin işgal alanlarında yaptıklarının tespiti için, İtilâf Devletleri tarafından kurulan Tahkikat Komisyonuna bu konudaki gerçekleri anlatmak amacıyla raporlar sunmayı; Kuvayı Milliye'nin başarılarını sürdürebilmek için, gerekli önlemleri almayı amaçlamıştı.¹²³³

Alaşehir Kongresi'nin toplandığının haber alınması üzerine Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum'dan Ali Fuat Paşa'ya çektiği 24 Ağustos 1919 tarihli telgrafında şöyle demektedir:

"...Alaşehir'deki içtima bütün vilâyât-ı şarkîye halkı üzerinde pek samimî bir te'sîr uyandırmaktadır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı bu

¹²³¹ Aydın, s:263,264

¹²³² Enver Konukçu, "Alaşehir Kongresi" Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi

¹²³³ Albayrak, s:139

*teşebbüse bütün ruh ve mevcudiyetiyle zahirdir. Hissiyatımızın mezkûr heyete
iblâğına tavassut-ı âlilerini rica ederiz... “¹²³⁴*

Alaşehir Kongresinde diğer ismiyle Alaşehir Harekâtı Milliye ve Reddi
İlhak Büyük Kongresinde alınan kararlar EK-2’dedir.¹²³⁵

V. İKİNCİ NAZİLLİ KONGRESİ

13 Eylül 1919 tarihinde İkinci Nazilli Kongresi toplanmıştır.¹²³⁶ Kongre Ali Bey’in evinde, Antalya delegesi Nuri Bey’in başkanlığında; Antalya, Burdur, Isparta, Denizli livaları delegeleri ile Apa, Atça, Eşme, Alaşehir, Eğirdir, Bademiye, Dalyanbolu, Buldan, Bozdoğan, Çal, Çivril, Çardak, Honaz, Dalama, Sarayköy, Sultanhisar, Keçiborlu, Güney, Sandıklı, Tavas, Garbıkaraağaç, Kadıköy, Karacasu, Karahayıt, Kuyucak, Nazilli kaza ve nahiyelerinin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşmiştir.¹²³⁷

Bu kongrede genel hususlara ait dokuz madde, Heyet-i Merkeziyenin teşkiline ait beş madde ve Heyet-i Merkezîyenin vazifelerine ait olmak üzere yedi maddeden oluşan kararlar alınmıştır.¹²³⁸ Bu kararlar özetle şöyledir:

- 1) Aydın ve havalisi Harekâtı Milliye Reddi İlhak Heyeti Merkeziyesinin Aydın, Denizli, Muğla, Isparta, Burdur ve Antalya livaları ile bu livalara bağlı kaza ve nahiyelerden gönderilecek birer üyeden teşkil edilmesi
- 2) Heyeti Merkeziye üyelerine verilecek aylık ücret mensup oldukları Heyeti Milliyelerce ödenecek ve Ekim ayının ilk günü Nazilli’de hazır bulunacak.
- 3) Harekâtı Milliye Reddi İlhak Heyeti Merkeziyesinin şimdilik Nazilli’de ve harp zarureti halinde, uygun görülecek başka bir yerde

¹²³⁴ Mücteba İlgürel, “Kurtuluş Savaşımızda Balıkesir Kongreleri” IX. Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, TTK Basımevi, Ankara, 1989

¹²³⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 114, Belge No: 4227

¹²³⁶ Albayrak, s:158, İkinci Nazilli Kongresi’nin toplanma tarihini Aydın, 23 Eylül, Gökbel ise 19 Eylül olarak belirtmektedir. Bkz.: Aydın, a.g.e., s:271 ve Gökbel, a.g.e.,s: 375

¹²³⁷ Gökbel, s:375

¹²³⁸ Aydın, s:271

toplanması kararına varılmış, 7 maddelik bir görev talimatnamesi ile 18 maddelik bir iç yönetmelik kabul edilmiştir.

- 4) Sivas Kongresinde alınan kararlara atfen, Karahisar ve Alaşehir Kuvayı Milliye Kumandanlığı tarafından vuku bulan tebligata Heyeti Milliye'nin aydınlatılması talebini içerecek şekilde bir telgraf yazılması uygun görülmüştür.
- 5) Alaşehir Kongresince alınan kararlar bu kongrece kabul edilmekle birlikte tatbik edilmesi hususu Heyeti Merkeziyenin takdirine bırakılmıştır.
- 6) Askerlik görevi için silâhına alınacak erattan 150 lira bağış yapacakların üç aylık bir devre için tecil edilmeleri (Heyeti Merkeziye tarafından bu rakam 200 liraya çıkarılmıştır) kararlaştırılmıştır.¹²³⁹

VI. ÜÇÜNCÜ BALIKESİR KONGRESİ

Alaşehir Kongresinden sonra, 4–11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas Kongresi toplanmış, Kongre, Anadolu ve Rumeli'deki bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni, Heyet-i Temsiliye'nin çatısı altında birleştirdiği yolunda karar almıştı. Ancak bu birleştirme kararına karşın, hâlâ Batı Anadolu Heyet-i Milliyeleri kendi başlarına hareket etmeğe devam etmişlerdir.

Bununla birlikte, bölgedeki Yunan saldırılarında önemli bir artış olmuştu. Batı Anadolu Heyet-i Milliyeleri, bu saldırıların önlenmesi amacıyla başvuruda buldukları, İtilâf Devletleri ve onların temsilcileri olan Tahkikat Komisyonu ile General Milne'den de, bu konuda olumlu bir adım görememişlerdir.¹²⁴⁰

İngiliz Generali Milne de, aynı günlerde Kuva-yı Millîye ile Yunan işgalcileri arasında bir "Barış Hattı" oluşturmaya çalışıyordu. Milne, bu amaçla İzmir'de idi. Bu hatta görev alacak birlikler arasında, Osmanlı askerlerinin de görev alması önerisi, Milne tarafından kabul edilmemişti. Üstelik Milne, Kuvayı Milliye'nin saldırılarına devam etmesi durumunda, Yunan işgal güçlerini

¹²³⁹ Gökbel, s:376–377

¹²⁴⁰ Albayrak, s:158

Anadolu'nun daha iç kısımlarına doğru göndereceği konusunda tehdidde bulunmuştu. Bütün bu olumsuzluklara ilave olarak, Damat Ferit Hükümeti de hâlâ görev başında idi. Gerçi Sivas Kongresi kararlarına uygun olarak, Heyet-i Temsiliye bu hükümetle olan bütün ilişkilerini kesmişti ama Damat Ferit hâlâ hükümeti temsil ettiği yolunda mücadele etmekteydi.¹²⁴¹

İkinci Balıkesir Kongresinde Eylül ayı başlarında 100 kişilik bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştı. Diğer taraftan da Alaşehir Kongresinde de yeni teşkilatlanmaya ilişkin alınmış önemli kararlar vardı. Bu kararların uygulanması için Balıkesir bölgesinde yeni bir kongrenin toplanması ihtiyacı hâsıl olmuştu.¹²⁴²

Üçüncü Balıkesir Kongresi, 16 Eylül 1919 tarihinde¹²⁴³, öğleden sonra, bu olumsuz koşullar altında çalışmalarına başlamıştır. Kongreye; Bandırma, Erdek, Edremit ve Gönen'den temsilciler gelmiştir. Kongre Başkanlığına, yine Hacim Muhittin Bey; Başkan Vekilliklerine; Vehbi ve Hoca Mehmet Beyler; Kâtipliklere de; Hilmi ve Vasıf Beyler seçilmişlerdir. Kongrenin ikinci günü, Fransız Yüzbaşı Leksa, Çevirmeni Mösyö Maurice, Bandırma'da bulunan Richard ve İstanbul'dan gelen Cami (Baykut) ve İsmail Suphi Beyler de bu kongreye katılmışlardır. Kongre Başkanlığı'na seçilen Hacim Muhittin Bey, Alaşehir Kongresi kararları hakkında kısaca bilgi vermiştir.¹²⁴⁴

19 Eylül'de yapılan toplantıda “Menzil Teşkilâtı ve Vezaif Talimatnamesi”ni kabul ederek, cephe komutanlıkları ve menzil müfettişlikleri için seçim yapmıştır. Yapılan seçimler sonucunda; Ayvalık Cephesi Millî Alay Kumandanlığına Pelitköylü Emirzâde Mehmet Bey, Soma Cephesi Millî Alay Kumandanlığına Kırkağaçlı Hacı Salihzâde Emin Bey ve Akhisar Cephesi Kumandanlığına İzmir Kâtib-i Mesulü Celâl Bey (Bayar), Burhaniye Menzil Müfettişliğine Havranlı Mehmet Fevzi Bey, Soma Menzil Müfettişliğine Müftüzâde Abdülgafur Efendi ve Akhisar Menzil Müfettişliğine ise Sındırgı'dan Azmi Bey getirilmiştir.¹²⁴⁵

¹²⁴¹ a.g.e.,s:159

¹²⁴² Tekeli, s:208

¹²⁴³ Kongrenin toplanma tarihini Tekeli ve İlkin 13 Eylül olarak belirtmektedirler. Bkz:Tekeli,,s:208, Zekeriya Özdemir de 13 Eylül tarihini kongrenin toplanma tarihi olarak ifade etmektedir.Bkz: Özdemir. s: 33

¹²⁴⁴ Albayrak, s:160

¹²⁴⁵ Zekeriya Özdemir, s:33

Üçüncü Balıkesir Kongresi'nde, Müdürler Encümeni (Encümen-i Müdüran) üyeliklerine de seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucunda; Gönenli Osman Bey, 36 oy olarak üye seçilmiştir. Kongre, Heyet-i Merkeziye ve Hesap Teftiş Heyeti için de seçim yapmış, seçim sonucunda; Heyet-i Merkeziye üyeliklerine: Hacim Bey 44, Vasıf Bey 41, Vehbi Bey 40, Hulusi Bey 34, Hamdi Bey 28, Osman Bey 28, Hoca Mehmet Bey 23 oy olarak seçilmişlerdir. Hesap Teftiş Heyeti'ne ise; Vasıf, Vehbi, Reşat Beyler ile Galip, Şükrü ve Şerif Efendiler seçilmiştir.¹²⁴⁶

22 Eylül'de sona eren Kongre, itilâf Devletleri temsilcilerine bir muhtıra göndermiş bu suretle General Milne'nin notasına da cevap verilmiş olmuştur.¹²⁴⁷

Balıkesir Kongresi'nden hemen sonra, Merkez Heyeti'nin önemli bir girişimi de, kamuoyunu Kuvayı Milliye konusunda aydınlatacak ve uyaracak bir yayın organının çıkarılması konusundaki kararı olmuştur. Bu gazete, Mustafa Necati ile Vasıf ve Esat (Çınar) kardeşlerin çabalarıyla 16 Ekim 1919 tarihinde çıkarmağa başladıkları, "İzmir'e Doğru" gazetesidir.¹²⁴⁸

Üçüncü Balıkesir Kongresi'ni takiben, 5 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa kabinesi hakkında, Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal, Sivas'tan Hacim Muhittin Bey'e bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafa cevap verdikten sonra, Heyet-i Merkeziye 13 Ekim 1919'da toplanarak Balıkesir eşrafından Edhem Bey'i bir mektupla Mustafa Kemal'in yanına göndermişlerdir. Bu mektupta; Heyet-i Merkeziye'nin müstakil hareket etmesinin vatan menfaatine olduğu, çünkü cephelerin idaresi ve Yunanlılar'a karşı takip edilecek politikalarda ani kararlar vermenin gerekliliğinden bahsedilmektedir.¹²⁴⁹

VI. DÖRDÜNCÜ BALIKESİR KONGRESİ

Üçüncü Balıkesir Kongresinden sonra bölgede yaşanan olaylar yeni bir kongrenin yapılmasını zorunlu kılmıştı. Bu olayları kısaca aktarmanın faydalı olacağı muhakkaktır.

¹²⁴⁶ Albayrak, s:162

¹²⁴⁷ Zekeriya Özdemir, s:34

¹²⁴⁸ Albayrak, s:162

¹²⁴⁹ Zekeriya Özdemir, s:34

A. Birinci Anzavur İsyanı

Kuzeybatı Anadolu bölgesinde, 1919 yılı sonlarına doğru, Kuva-yı Milliye'ye karşı en önemli tehditlerden birisi, İngilizler'in ve İstanbul Hükümeti'nin desteği ile silahlı bir güç oluşturan emekli Jandarma Binbaşı Ahmet Anzavur olmuştur.¹²⁵⁰ Bu ayaklanmanın amacı, milli hareketi, Anadolu halkının gönlünde tutuşturulmak istenen milli mücadele ve kurtuluş ateşini söndürmek, düşmanın arzu ve emellerine boyun eğen Sarayın ve İstanbul Hükümetinin düşüncelerine hizmet etmektir. Bu hareket, gücünü ve programını Saray ve İtilaf Devletlerinden almaktaydı.¹²⁵¹

Ahmet Anzavur, Gönen, Biga ve Adapazarı yörelerinde dört defa isyan girişiminde bulunmuştur. Abaza ve Çerkezler'in yoğun olarak yaşadıkları bu bölgedeki ayaklanmalar ile İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı'nın iki Doğu bölgesinde ve bu iki boğazı, Anadolu'ya karşı tampon teşkil edecek iki bağımsız bölge kurulması amaçlanmıştır. İngilizler İstanbul ile birlikte bu bölgeyi kontrol altına alarak, boğazlar üzerinde hâkimiyet tesis etmeyi amaçlıyorlardı. Bu nedenle İngilizler, Kuvayı Milliye'ye karşı çıkan Anzavur'u, gerek silah, malzeme ve gerekse parasal kaynaklarıyla desteklemişlerdir.¹²⁵²

Ayaklanmaya başlangıçta Manyas'ta teşebbüs edilmiştir. Daha sonra Susurluk, Gönen, Uluabat ve Bandırma bölgelerine doğru yayılmıştır.¹²⁵³ Kuvayı Milliye'ye karşı mücadeleye giren Anzavur, 12 Kasım 1919'da "Kuvayı Muhammediye" adını verdiği 300 kişilik çetesiyle Susurluk'a girmiş, Göbel Köyü yakınlarında cephane ve mühimmat yüklü 7 arabayı ele geçirip yağmalamıştır. Balıkesir'i basmayı, Heyet-i Merkeziye'yi yok etmeyi planlayan Anzavur, Demirkapı yakınlarında 61'inci Tümen Komutanı Kazım (Özalp) Bey'in kuvvetleri karşısında tutunamamış ve dağılmak zorunda kalmıştır.¹²⁵⁴

¹²⁵⁰ Albayrak, s:163

¹²⁵¹ Kenan Esengin, **Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar**, Ağrı Yayınları, İstanbul, 1975, s:65

¹²⁵² Albayrak, s:163

¹²⁵³ Esengin, s:65

¹²⁵⁴ Çevik, s:2

B. Milne Hattının Oluşturduğu Tepkiler

Milne Hattı'nın çizilmesi ve bu hattın, Kuva-yı Milliyecilere karşı bir tehdit unsuruymuş gibi kullanılması, çeşitli tepkilere neden olmuştur. General Milne Yunan saldırılarına karşı kayıtsız kalırken, çeşitli bahanelerle Kuvayı Milliyecilere karşı çıkmaya ve onları engellemeye çalışmıştır. Bunun nedeni ise yöredeki İngiliz nüfuzunu güçlendirmektir.¹²⁵⁵

Dördüncü Balıkesir Kongresi, işte bu ortamda toplanmıştır. Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti imzası ile 10 Ekim 1919 tarihinde yayınlanan bir bildiri, 20 Ekim'de Balıkesir'de büyük bir kongre toplanacağı belirtilerek bu kongreye delege gönderilmesi istenmekteydi. Bu bildiri, Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın sert tepkisi ile karşılanmıştır. Bu tepkinin nedeni, Sivas Kongresinde bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmesi yolundaki kararı.¹²⁵⁶

Dördüncü Balıkesir Kongresi, 19 Kasım 1919'da yeniden toplanmıştır. İlk iş olarak Anzavur olaylarında gayret ve fedakârlıkları görülenleri takdir edilmiştir. General Milne hattının kabul edilmeyeceği belirtilerek Balıkesir'de bir miting düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Üç gün devam eden bu kongrenin aldığı en önemli karar, Anadolu'daki Heyet-i Temsiliye ile haberleşilerek, "Redd-i İlhak" unvanının bundan sonra "Müdafaa-i Hukuk" olarak değiştirilmesinin kabul edilmesidir. Bu gelişme sıradan bir isim değişikliğinden ziyade, Batı Anadolu'daki Millî Hareketin Mustafa Kemal'e bağlılığın, onu Kurtuluş Mücadelesinin önderi olarak kabul etmesinin göstergesi olmuştur. Albay Refet Bey 25 Kasım'da Balıkesir'e gelerek Heyet-i Temsiliye namına cephelerde inceleme yapmıştır.¹²⁵⁷

Balıkesir'de milli hareketin hizmetinde Kuvayı Milliye'nin sesi olarak yayın hayatına başlayan "İzmir'e Doğru" gazetesinde bu kongre ile ilgili haberler 16 Kasım 1919'da yer almıştır. Bu nüshalarda ayrıca "Yunan Taarruz ve Vahşetleri", "Anzavur Ahmet Hadisesi" hakkında haberler de vardır. Ayrıca yerli Rumlar ve Yunan

¹²⁵⁵ Albayrak, s:165

¹²⁵⁶ a.g.e., s:166

¹²⁵⁷ Zekeriya Özdemir, s:45

askerlerinin, savunmasız ve masum Türk Halkına yaptıkları vahşiyane hareketlerini tel'in için 28 Kasım 1919 Cuma günü Balıkesir'de bir miting yapılmıştır.¹²⁵⁸

Kongre kararları ve 28 Kasım 1919 günü yapılan Balıkesir Mitingi'nin yayınladığı bildiriler, Türk kamuoyuna duyurulmuş ve birer örneği de, İtilâf Devletleri temsilciliklerine gönderilmiştir. Bu bildirimlerde; Batı Anadolu'nun tarihî, etnik, coğrafi ve bütün yönleriyle Türklere ait olduğu, Türklerin Yunan yönetimi altında yaşayamayacakları, 80.000'i aşkın Müslüman göçmenin, "sefil" bir durumda yaşamak zorunda bırakıldığı, namuslarına tecavüz edilen binlerce kadının acıları karşısında, Avrupa uygarlık dünyasının kayıtsız kaldığı sürece, Türk için, her neye mal olursa olsun, silahı başında ölmekten başka çare olmadığı belirtilmişti. Bu bildirimlerde; Paris Barış Konferansına bağlı Yüksek Konseyin Yunan geçici işgalinin devamını onaylaması protesto edilmiş, “ *Dünyada milletlerin mevcudiyeti ancak kuvvet ve silah ile temin edilebilecektir.*” denilmişti. Bildiride; içinde bulunulan bütün bu olumsuz koşullara karşın Türkler'in, İzmir'i kurtarmak için her türlü fedakârlığa katlanacakları da açık bir dille vurgulanmıştı.¹²⁵⁹

10–12 Mart tarihlerinde beşinci Balıkesir Kongresi toplanmıştır, ancak tez konusunun zamanca sınırlarının dışında kalması nedeniyle bahsedilmemiştir.

¹²⁵⁸ Çevik, s:2

¹²⁵⁹ Albayrak, s:168

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşının sona ermesinin ardından galip devletlerin baskılarına dayanamayıp bir Mütareke anlaşması imzalamak durumunda kalan Osmanlı Devleti'ne ait toprakların, özellikle her türlü işgale hukuki zemin hazırlayabilecek bir madde olan Mütarekenin yedinci maddesi gereği, İtilaf Devletleri tarafından bir plan ve program dâhilinde işgal edilmesi, ayrıca Paris Barış Konferansında İzmir'in işgaledilmesinin kararlaştırılması ve işgalin bizzat Yunan askeri tarafından yapılması ülkede ve ülkenin Müslüman halkında büyük bir infial yaratmıştı.

Bu infial sonucunda yurdun hemen hemen her yerinde işgali protesto eden mitingler düzenlenmiş ve halk bu yolla tepkisini ortaya koymuştu. Tepki sadece bununla kalmamış, siyasi arenada yerel Müdafayı Hukuk Cemiyetleri oluşturulmuştu. Bu arada Batı Anadolu'da öteden beri hak talep eden Yunanlılar ve İtalyanlar amaçları doğrultusunda uygun gördükleri yerleşim alanlarını ya işgal etmişler ya da işgal için o bölgede yığınaklanma, demografik dokuyu değiştirmeye çalışma, halklar arasında husumet yaratma şeklindeki yöntemlere başvurmuşlardı.

Özellikle İngiltere'yi arkasına alan Yunanistan, Ege kıyı kentlerinde yaşayan yerli Rum ahaliyi Osmanlıya karşı kışkırtmak, onları silahlandırıp Türk ahaliyi sindirmek gibi tedhiş ve nümayiş hareketlerine başvurmuştu. Böylelikle olası bir işgal halinde Yunanistan açısından yerli Rum halkını kendi saflarında muharebeye dâhil etmek yolunda önemli bir mesafe kat edilmiş olmuştur.

15 Mayıs 1919 günü Yunan askerlerince İzmir'in işgali sırasında Hukuk-u Beşer" gazetesini sahibi Hasan Tahsin'in tabancasından çıkan ilk kurşun, Batı Anadolu'da sonraları başlayacak olan Kuvayı Milliye mücadelesinin ilk kıvılcımını çakmıştır. Yunan işgaline karşı gösterilen bu ilk tepki, Türk ulusal bilincinin uyanmasına neden olmuştur ve Türk ulusunun İtilâf devletlerinin Türk Yurdunu parçalamak yolundaki planlarını etkisiz bırakmak azminin ilk belirtisidir.

Bu vesileyle, Türk milliyetçileri, ulusal bir direnme örgütünün gücüne inanmış ve bunu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ü Milliye Cemiyeti adı altında örgütlemeye çalışmışlardır. Bu örgüt, daha sonra Misak-ı Millî (Ulusal And) gibi kesin ve uygulanabilir bir mücadele programına, Heyet-i Temsiliye gibi etkili ve

filili bir yürütme koluna ve programını uygulamak için de çoğunluğunu milis kuvvetlerin oluşturduğu Kuvayı Milliye'ye sahip olmuştur.

Atatürk, “Nutuk”ta;

“ ...Dikkate değer ki, İzmir’e, daha sonra Manisa’ya ve Aydın’a düşmanın girişi ve yapılan her türlü saldırı ve kıyım konusunda ulus daha aydınlanmamış ve ulusal varlığa vurulan bu korkunç yumruğa karşı açıkça hiçbir üzüntü ve yakınma gösterisinde bulunmamıştı. Bu haksız saldırı karşısında ulusun suskun ve durgun kalması, onun için elbette iyiye yorumlanamazdı...

demektedir. Bu yaklaşım biçimini doğrular şekilde, İzmir’de Yunan çıkarmasını müteakip, Batı Anadolu’da beliren koşullar karşısında savunmanın Kuvayı Milliye teşkilâtı ile mümkün olabileceğini 17’nci Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami ile 57’nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşler ve bu doğrultuda çalışmalarını düzenlemişlerdir.

Bunun başlıca sebebi, Yunan istilâsına karşı direnme fikrine İstanbul Hükümeti’nce yanaşılmaması, bunun sonucunda da nizamiye kıtalarının duruma açıkça müdahalelerindeki zorluklar ve erlerin esir olmaktan ise birliklerini terk etmeyi tercih etmeleriydi. Albay Şefik, Aydın’ın işgal günlerinde Kuvayı Milliye teşkil edilmesi fikrini, Harbiye Nezareti’ne sunduğu raporda ileri sürmüştü ve Nezaretten kendisine verilen cevapta bu konu onun inisiyatifine bırakılmıştı. Albay Bekir Sami ise, İstanbul’dan hareketinden önce, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’dan, şifahi olarak aldığı direktifte bu yetki ve inisiyatife sahip olmuştu. Bunlara daha sonra Albay Kazım da iştirak etmiştir.

İzmir’e yakın bir ilçe olan Urla’nın işgali sırasında, Kazım Özalp ve beraberindeki asker ve milis güçlerin kenti savunmaları sırasında göstermiş oldukları dirayet, takdire şayandır. Urla’daki Türk askerinin ve halkının bu silahlı karşı koyuşu, Yunan askerleriyle değil Rum çeteleriyle dövüşülmesine rağmen, Batı’da Yunanlılarla «ilk çarpışma» kabul edilmiştir. O dönemde Urla’da Rumlar Türklerin iki katı bir nüfusa sahipti ve çoktan çeteler kurup silahlanmışlardı. Buradaki hadise, Mondros Mütareke Antlaşması hükümlerine rağmen, Türk askeri birliklerinin ilk kez, mütecaviz ve işgalcilere karşı koyma örneğidir. Gerçi bu hareket bir kıvılcım gibi yanıp sönmüştür. Ancak, Türklerin hiçbir otoriteye danışmadan, kimseye

sormadan yurdunu korumak amacıyla silaha sarılabileceğini somut olarak göstermiştir.

Keza, Kuvayı Milliye ruhu ile gerçekleştirilen muharebelerden en önemlilerinden biri Ayvalık'ta cereyan etmiştir. Ayvalık'ta konuşlu Alayın Komutanı Ali Bey, silah ve cephane kaybına uğramadan Yunan kuvvetlerini Ayvalık'ta tespit ettikten sonra milli teşkilatlanmayı hızlandırmaya gayret göstermiştir. Yunan işgalleri ilerlerken 61nci Tümen komutanlığına Albay Kazım (Özalp) Bey'in getirilmesi de önemli bir gelişmedir. Bergama ve Soma cephelerinin kurulmasında Kazım Bey'in önemli katkıları olmuştur.

27 Mayıs 1919'da Aydın'ın, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ın, 1 Haziran 1919'da Ödemiş' in işgalleri, Batı Anadolu halkında savunma ruhunun uyanmasını, Kuvayı Milliye fikrinin gelişmesini ve yayılmasını sağlamıştır. Ödemiş'te Askerlik Şube Başkanı ile İlçe Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir ve aydınlardan Hamit Şevket (İnce), bunlarla işbirliği içinde hareket eden Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey halkı ve eşrafı arkasına alarak gönüllülere Askerlik Şubesi deposundaki silahları dağıtmış, 15 yedek subayı silâh altına almış ve beş gün içinde "Kuvayı Milliye"nin ilk örgütünü kurmuştur.

Ödemiş'in işgali öncesinde Yunan askerine karşı cereyan eden bu mukavemet hareketi, sonuçta başarısız olmuş gibi görünse de, düşman kuvvetinin Batı Anadolu içindeki istilasını engellemek adına yapılmış olması ve diğer bölgelerdeki aksine (Ayvalık hariç) Yunanlıların alıştıkları biçimde işgalin kolay gerçekleşmemesi bakımlarından önemlidir. Böylelikle halkta düşmana karşı direnme istek ve arzusu uyanmış, bu istek ve arzu bu sayede bütün Batı Anadolu'nun düşmandan kurtarılmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu mukavemet hareketi, küçük bir kuvvetle dahi mücadele için kesin olarak kararlı olarak davranıldığı takdirde olumlu sonuçlar alınabileceğinin işareti olmuştur.

Bu şekilde mukavemet olaylarıyla bütün Batı Anadolu'ya yayılan Kuvayı Milliye ruhu kendini Aydın, Nazilli, Bergama vs. diğer muharebelerde de göstermiş böylece istendiği takdirde, inançlı birliklerin kendilerinden büyük birliklere karşı koyabileceğinin ispatı olmuştur. Kuvayı Milliye ruhunun ve bilincinin Batı

Anadolu'da yayılmasının arkasında yine Batı Anadolu'nun Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli kentlerinde yapılan yerel kongrelerin etkisi büyüktür.

Sonuç olarak; İzmir'in işgali ile başlayan süreç içinde Yunanlıların işgal sırasında uyguladıkları insanlık dışı davranışlar, nerede duracağı kestirilemeyen istila gayretleri ve halkın içinde bulunduğu bu belirsiz ve gergin ortamdan kurtulma arzusu, Kuvayı Milliye'nin doğal biçimde oluşmasını sağlamıştır. Kuvayı Milliye sayesinde Türk halkı askeri, efeleri ve silahlı milisleri ile Yunan askerlerine karşı Batı Anadolu bölgesindeki birçok cephede önemli başarılar elde etmiştir. Bu kuvvetler sonradan tesis edilecek düzenli ordunun esas nüvesini teşkil etmişlerdir. Ayrıca Kuvayı Milliye'nin teşkilatlanmasında Batı Anadolu'da yapılan yerel kongrelerin etkin rol oynadığı da tespit edilmiştir. Bütün bu gayretlerin sonucunda, Milli Mücadelenin başarısı yolundaki ilk adımların atılmış olduğunu söylemek iyimser bir yaklaşım olmamalıdır.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

1. Aka, İsmail; Günay, Vehbi ve Telci, Cahit, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993
2. Akçakayalıoğlu, Cihat, **Atatürk, Komutan, İnkılâpçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988
3. Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976
4. Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
5. Albayrak, Mustafa, **Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998
6. Amerikan Ordusu Lisan Okulu, **American Language Course**, Defence Language Institute English Language Center Yayınları, Book 14, Lockland/ Teksas, 1991
7. Ankara Gazeteciler Cemiyeti, **Cumhuriyet Basını**, Ankara, 1998
8. Apak, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990
9. Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983
10. Artuç, İbrahim, **Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987
11. Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1991
12. Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk 1**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980

13. Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk-2**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975
14. Atay, Falih Rıfki, **Çankaya**, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul, 1969
15. _____, **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981
16. Avcıoğlu, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi**, 3'üncü Kitap, İstanbul Matbaası, İstanbul
17. Aydınel, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kaynak Eserler Dizisi 40
18. Bağman, Latif, **Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri**, Ulusal Yayınları, Edirne, 2005
19. Bayrak, M.Orhan, **Kurtuluş Savaşı ve Atatürk**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990
20. Bayur, Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990
21. Belen, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983
22. Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Kent Basımevi, Ankara, 1981
23. Coşar, Ömer Sami, **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını (No:5)
24. Coşkun, Alev, **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2005
25. Çakmak, Nedim, **İşgal Günlerindeki İşbirlikçiler**, Kumsaati Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006
26. Çalışlar, İpek, **Latife Hanım**, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2006

27. Çankaya, Necati, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, Tifdruk Matbaacılık Sanayi A.Ş, İstanbul, 1985
28. Çaycı, Abdurrahman, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2002
29. Er, Turgut, **Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma**, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003
30. Eroğlu, Hamza, **Türk İnkılâp Tarihi**, M.E. B.Yayınları, İstanbul, 1982
31. Esengin, Kenan, **Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar**, Ağrı Yayınları, İstanbul
32. Genel Kurmay Başkanlığı, **Atatürk**, Gnkur. ATASE yayınları, Ankara, 1980
33. Genel Kurmay Başkanlığı, **Türk Devrim Tarihi**, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1971
34. Genel Kurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi Tarihi Batı Cephesi II. Cilt, 1nci Kısım**, Gnkur. Bşk.lığı Harp Dairesi Resmi Yayınları Seri, No:1, Ankara, 1963
35. Gnkur.Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi VI. Cilt İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)**, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1974
36. Glosneck, Johannes, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye 1**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1998
37. Gökbel, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964
38. Gökdemir, Oktay, **Kurtuluş Savaşında Akhisar**, 9 Eylül Üniversitesi Yayınları, Akhisar, 1990
39. Görgülü, İsmet, **Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1985

40. Gürler, Hamdi, **Kurtuluş Savaşında Albay Bekir Sami Günsav**, Gnkur Basımevi, Ankara, 1994
41. C. Helmreich, Paul, **From Paris To Sevres**, Ohio State University Press, Columbus, 1974
42. İlgürel, Mücteba, **Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul, 1999
43. İnuğur, M.Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, D&R Yayınları, İstanbul, 2002,
44. Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
45. Karal, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969
46. Kısa, Leman, **Aydın Tarihi**, Coşkun Matbaası, Aydın, 1965
47. Kürkçüoğlu Ömer; Sabuncu Yavuz; Akşin Sina; Sugur Nadir; Yurdusev A.Nuri; Yurdusev Esin; Güneş İhsan, **Dünyanın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları; Eskişehir, 1998
48. Macmillan, Margaret, **Paris 1919**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003
49. Mango, Andrew, **Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi, 3.Basım, İstanbul, 2004
50. Mumcu, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1996
51. **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Cihan Yayınları, İstanbul, 2003
52. Özalp, Kazım, **Milli Mücadele 1919–1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985
53. Özdemir, Zekeriya, **Balıkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Hareketleri**, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 1997

54. Özkaya, Yücel, **Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919–1921)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989
55. _____, **Milli Mücadele’de Ege Çevresi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
56. Öztoprak, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, TTK, Ankara, 1989
57. Mehmet Şefik, **İstiklal Harbinde 57’nci Tümen ve Aydın Milli Cidali**, II. Cilt, Askeri Mecmua, Sayı:46, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1937
58. Palmer, Alan, **Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi (son üç yüz yıl)**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993
59. Polat, Zelkif, **Ali Çetinkaya, Hayatı, Kişiliği, Devlet Adamlığı ve Eserleri**, Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 2005
60. Su, Kamil, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982
61. Safa, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981
62. Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1987
63. Shaw, J. Stanford, **From Empire to Republic, The Turkish War of National Liberation 1918–1922, A Documentary Study**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s:473
64. Smith, Michael Llewellyn, **Anadolu Üzerindeki Göz**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1978
65. Sonyel, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973
66. Şapolyo, Behnan, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, Üçüncü Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958

67. Şefik, Mehmet, **İstiklal Harbinde 57'nci Tümen ve Aydın Milli Cidali**, II. Cilt, Askeri Mecmua, Sayı:46, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul, 1937
68. Taçalan, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981
69. Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977
70. _____, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, II. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1978
71. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, Cilt 1, TBMM Matbaası, Ankara, 1964
72. Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim; **Ege'deki Sivil Mukavemetten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, T.T.K Basımevi, Ankara, 1989
73. Toplu, Abdülhadi, **Tarih İçinde Anadolu Sakinleri ve İsyanlar-Ayaklanmalar**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996
74. Topuz, Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003
75. Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt: II Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986
76. Turan, Şerafettin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967,
77. Tursan, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1980
78. Türkgeldi, Ali Fuad, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1951
79. Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1982
80. Umar, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1974

81. Ünal, Muhittin, **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994

82. Von Sanders, Liman, **Türkiye'de 5 Yıl**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968

83. Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919–1922**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994

B. MAKALELER

1. Akçoraoğlu, Yusuf, “*Birinci Türk Tarih Kongresi*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 11, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986

2. Arı, Kemal,” *Yunan İşgalinden Sonra İzmir’de “Emval-i Metruke” ve “Fuzuli İşgal” Sorunu*”,**Atatürk Araştırma Dergisi**, Sayı:15, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989

3. Ayhan, Aydın, “*Milli Mücadelede Ayvalık Cephesi*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:38, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990

4. Ayışığı, Metin, “*Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi*”, **Yeni Bin Yıla Girerken Türk Yunan İlişkileri Sempozyumu Tebliği**, Samsun, 5–6 Haziran 2001

5. Bayar, Celal, “*Batı Cephesinde Kuvayı Milliye’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 11,Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul,1986

6. Bolak, Ahmed Aydın,”*Milli Mücadelede Balıkesir*”,**Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası**, İstanbul, 1986

7. Çevik, Zeki, “*Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını*”, **Balıkesir Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi**

8. Çolak, İsmail,” *Anadolu’da Yunan Felaketi*”, **Yenidünya Dergisi**, Özel sayı
9. Durusu, Sabri,”*15 Mayıs’ta İzmir’e çıkan Yunanlıların Yaptıkları Katliam*”, **Askeri Tarih Bülteni**, Gnkur. ATASE Yayınları, sayı:21, Ankara, 1986
10. Ekşi, Oktay, “*Günün Yazısı*”, **Hürriyet Gazetesi**, 11 Şubat 2001
11. Ersem, Mustafa,” *Balıkesir Kongrelerinin Milli Mücadeleye Yaptığı Etkileri*”, **Askeri Tarih Bülteni**, Gnkur ATASE Yayınları, Sayı:53, Ankara, 2002,
12. Feyzioğlu, Turan, “*İzmir’in İşgali ve Sultanahmet Mitingi*”, **Türk Solu Gazetesi**, Sayı:53, Yıl:2004
13. İlgazi, Abdullah ve Cenik, Salih, “*Lozan Belge ve Tutanaklarındaki Yansımalarıyla Anadolu’daki Yunan İşgali ve Yakıp Yıkımlar*”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Gnkur. Basımevi, 2004, sayı:3
14. İlgürel, Mücteba, “*Kurtuluş Savaşımızda Balıkesir Kongreleri*” IX. Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt, **TTK Basımevi**, Ankara, 1989
15. Konukçu, Enver, “*Alaşehir Kongresi*” **Milli Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi**
16. Okur, Mehmet, ”*Pontusçu Rumların Avrupa’daki faaliyetleri ve Paris Barış Konferansındaki Girişimleri*”, **Ata Dergisi**, Selçuk Ün. Yayınları, Sayı 12
17. Özdemir, Mehmet,” *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluş Yıllarında Yolsuzlukla Mücadele Anlayışı*” **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı3, Gnkur As. Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004
18. Özdil Yılmaz,” *Kapı*”, **Sabah Gazetesi**, 9 Ocak 2007
19. Sakayan, Dora, “*Smyrne 1922. Entre le feu, le glaive et l’eau, Les épreuves d’un médecin Arménien*” , **L’Harmattan**, Paris, 2000

20. Sofuoğlu, Adnan, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova–İzmit Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. XVIII. Sayı 54

21. “Çakırcalı Mehmet ve Masallaşan Hayatı” **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt 1, Sayı:5, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964

22. Taşkıran Cemalettin, *İzmir'in İşgali İle Uyanan Milli Mücadele Ruhu ve Bunun Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun ve Havza'dan Yazdığı Raporlardaki Yansıması*, **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Ankara, 1999

23. Türkmen, Zekeriya, ”İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların 17'nci Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, Yıl:2001,

24. Von Sanders, Otto Liman, “Türk Mareşali Liman Von Sanders'in Hatıraları:5 -Harbin Sonu” **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı:3, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1968

25. *Mütarekeden B.B.M. nin Açılışına Kadar Olaylar- Belgeler-Düşünceler*” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı:2

26. “Türk Yunan Sorunları” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı 6,Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul,1985

27. “Yunanlıların Anadolu'yu istila planına kimler Evet demişlerdi?” **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt 1, Sayı:2, Ercan Matbaası, İstanbul,1964,

28. “15 Mayıs 1919 Kara Gününde İlk Türk Şehidi ve Ardındaki Yıllar” **Tarih Konuşuyor Dergisi**, Cilt-1, Sayı:4, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964

C. DERGİLER

1. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 93, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1992,

2. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay ATASE yayınları, Sayı:112, Ankara, 2001

3. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay ATASE yayınları, Sayı:113, Ankara, 2002
4. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay ATASE yayınları, Sayı:114, Ankara, 2002
5. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay ATASE yayınları, Sayı:115, Ankara, 2003
6. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı:2, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985
7. Tarih Konuşuyor Dergisi, Cilt1, Sayı:3, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964

Ç. GAZETELER

1. İstiklal Gazetesi, 19 Mayıs 1919 (*)
2. İstiklal Gazetesi, 20 Mayıs 1919 (*)
3. İstiklal Gazetesi, 21 Mayıs 1919 (*)
4. İstiklal Gazetesi, 23 Mayıs 1919 (*)
5. İstiklal Gazetesi, 24 Mayıs 1919 (*)
6. İstiklal Gazetesi, 26 Mayıs 1919 (*)
7. İstiklal Gazetesi, 27 Mayıs 1919 (*)
8. İstiklal Gazetesi, 28 Mayıs 1919 (*)
9. İstiklal Gazetesi, 29 Mayıs 1919 (*)
10. İstiklal Gazetesi, 30 Mayıs 1919 (*)
11. İstiklal Gazetesi, 2 Haziran 1919 (*)
12. İstiklal Gazetesi, 12 Haziran 1919 (*)
13. İstiklal Gazetesi, 13 Haziran 1919 (*)
14. İstiklal Gazetesi, 16 Haziran 1919 (*)

15. İstiklal Gazetesi, 21 Haziran 1919 (*)
16. İstiklal Gazetesi, 23 Haziran 1919 (*)
17. İstiklal Gazetesi, 24 Haziran 1919 (*)

(*) Ömer Sami Coşar tarafından günümüz Türkçesine çevrilen gazetelerin düzenlemesi Ankara Ticaret Odası tarafından yapılmıştır.

Ç. İNTERNET KAYNAKLARI

1. <http://www.igc.org.tr/hasantahsin>

EKLER

EK-1: İKİNCİ BALIKESİR KONGRESİNDE ALINAN KARARLAR

Madde 1- Balıkesir kazası adına; Murahhas Hacim Muhittin, Mehmet Vehbi, Sabri, Keçeci-zâde Hafız Mehmet Emin, Perçeli-zade Şükrü, Arabacı-zade Hacı Hafız Mehmet, Kocabıyıkzade Mehmet, Beypazarı Hafız Mehmet, Kunduracı Nuri, Basribey-zade Şevki, Gönenli Osman, Keşkek-zade Hacı Baha, Barutçu-zade Süleyman, Bandırma adına; Yahya Sezai, Rıza, Burhaniye adına; Hamdi, Hoca Mehmet Bey, Osman, Edremit adına; Vasıf, Mustafa, Hasan, Gönen adına; İbrahim, Hasan, Balya adına; Mustafa Çavuş, ismail, Soma adına; eski müftü Hafız Osman, Müftü ismail, Erdek adına; Sait, Saip, Akhisar adına; Reşat, Kamil, Hüsnü, Kırkağaç adına; Ahmet Faik, Müderris Hüseyin, Sındırgı adına; Mustafa, Şatır-zade Emin, Giresun nahiyesi adına; Abdülgaffur, Hatip Mustafa, Fart adına; Daniş, Müderris İbrahim, Kepsut nahiyesi adına; Basri, Hafız Arif, Şamlı nahiyesi adına; Hafız Mehmet, İvrindi nahiyesi adına; Hafız Hamit, Mehmet, Bigadiç nahiyesi adına; Emir-zade Ali, A'za-zade Mustafa, Konak Pınarı nahiyesi adına; Lütfü Bey ve efendilerden oluşmuştur.

Madde 2- Kongre görüşmeleri devam ettiği müddetçe başkanlığa Hacim Muhittin Bey ve kâtipliğine Abdülgaffur ve Hasan Efendiler ve başkan yardımcılıklarına Vehbi ve Sabri Beyler seçilmişlerdir.

Madde 3- Toplanan kongremiz hiçbir siyasî parti ile alâkadar olmamakla birlikte çetecilikten nefret eder ve düzenli kuvvetler dâhilinde Yunanları Anadolu'dan atmaya karar vermiştir.

Madde 4- Kongrenin amacı vatanın kurtuluşudur. Her ne şekilde olursa olsun siyasetle uğraşmayı nefretle reddeder.

Madde 5- Kongre görüşmeleri devam ettiği müddetçe, öğleden sonra saat ikiden beşe ve iki saat aradan sonra yediden ona kadar her gün toplanmayı kabul etmiştir.

Madde 6- "Redd-i İlhak" tabiri şimdiki duruma göre eksik olduğundan, bu tabirin "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti" şeklinde değiştirilmesi uygun görülmüştür.

Madde 7- Yunana karşı harekât devam ettiği müddetçe millî seferberlik genel olup herkes vatana hizmetle yükümlüdür. Yalnız şimdilik bazı bölgelerde silâh altına alınan çeşitli yaşlardaki kişiler vazifelerinde bırakılmak şartıyla, 1884–1893 doğumlulara kadar olanlar silâh altına alınacak ve duruma göre diğer doğumlular da aşama aşama silâh altına alınıp sevk olunacaktır.

Madde 8- Merkez sancakta olduğu gibi kazalarda da teşkilât, maliye, levazım heyetlerinin sağlayacağı, kaza ve nahiyelerden gönderilen kişilerin masrafları daha sonra genel bütçeden karşılanmak üzere kendilerine ait olacak ve başlarında eşraftan bir kişi bulunacak ve cephede askerlerle beraber kalacaktır.

Madde 9- Takip edilen gayeye ulaşmak ve bütün harekâtı birleştirip tespit etmek için bir Heyeti Merkeziye oluşturularak görevleri belirlenmiştir.

Madde 10- Heyeti Merkeziyede kalacak üyelerin seçiminden önce, bölgelere ayrılma yöntemi düşünülmüş ve Balıkesir, Ayvalık, Bandırma, Akhisar, Soma olmak üzere beş bölgeye ayrılarak; Balıkesir'den iki, diğer bölgelerden birer kişinin seçilmesi kararlaştırılmıştır.

Madde 11- Yapılan seçim sonucunda, Heyeti Merkeziye: Balıkesir adına; Hacim Muhittin, Yörük-zade İbrahim, Bandırma adına; Gönenli Osman, Ayvalık adına; Vasıf, Akhisar adına Kâmil, Soma adına, Hafız Osman Bey ve efendiler üye ve Balıkesir adına; Şükrü, Hacı Baha, Bandırma adına; Ömer, Ayvalık adına; Hoca Mehmet, Akhisar adına; Sındırgılı Azmi, Soma adına; Niyazi-zade Hüseyin Bey ve efendiler yardımcılığa seçilmişlerdir.

Madde 12- Heyet-i Merkeziyenin görevleri şöyledir:

- 1) Bölgeler ve mahallî heyetler, kongrece kabul edilen şekil ve çalışmasında bağımsız ve Heyet-i Merkeziyenin kontrolüne tâbidir.
- 2) Bölgeler ve kazalar halledemedikleri konularda Heyeti Merkeziyeninyol göstericiliğine müracaat ederler.
- 3) Kazaların yapacakları masraflar bir bütçe meselesi olup, hâl ve idaresi kongreye aittir.
- 4) Asker alımlarında mevcut bölgelerin şimdiye kadar meydana getirdiği hususlara müdahale edemez.

- 5) Mevcut bölgeler dışındaki yerlerin millî harekete katılımlarının sağlanmasına Heyeti Merkeziye çalışacaktır.
- 6) Bölgelerden toplanıp teçhiz edilen askerin bir bölgeden diğerine sevk ve iaşesine Heyeti Merkeziye aracılık eder.
- 7) Heyeti Merkeziye, istihbarat ve meydana gelen feci olayların dünyanın gözü önüne sunulması hususunu da idare edecektir.

Madde 13- Cephelerdeki bütün askerlerin iaşe, giyecek ve hastalarının tedavisi, teçhizatlarının tamamlanması ve ihtiyat bölükleri bulundurulması konularını düşünüp zamanında sağlanması için cepheler karargâhı gerilerinde bu işle meşgul birer menzil müfettişliği bulundurulması uygun görülmüştür.

Madde 14- Genel bütçenin, her yerin büyüklük ve zenginliği ölçüsünde ayrılması uygun görülmüş ve sonuçta Balıkesir kazasının genel bütçenin % 21'ine, Edremit'in % 17'sine, Burhaniye'nin % 7'sine, Balya'nın % 4'üne, Bandırma'nın % 10'una, Gönen'in % 6'sına, Sındırgı'nın % 4'üne, Gördes'in % 4'üne, Soma'nın % 5'ine, Bergama'nın % 2'sine katılması kararlaştırılmıştır.

Madde 15- Menzil teşkilâtı Ayvalık, Soma, Akhisar cephelerinde olacak ve bunlardan Ayvalık bir, Soma iki, Akhisar üç numaralı menzil müfettişliği adını alacaktır.

Madde 16- Subay ve askerlere verilecek maaş ve ikramiye buldukları bölgelerin takdir ve yetkisine bırakılmıştır.

Madde 17- Zahrenin İzmir'e ihracının yasaklanması esas olmak üzere uygulaması Heyeti Merkeziye'ye bırakılmıştır.

Madde 18- Kongrenin bitiminde, kongrenin ne amaçla toplandığının, padişaha, Sadarete ve İtilâf devletleri siyasî temsilcilerine birer telgrafla bildirilmesi kararlaştırılmıştır.

Madde 19- Kongrenin toplanma amacı hakkında bir beyanname hazırlanarak munasip bölgelere gönderilmesi uygun görülmüştür.

Madde 20- Şehit olanların aileleriyle yaralılara verilecek hediye miktar ve derecesi o bölgenin takdirine bırakılmıştır.

Madde 21- Kongrenin açılışını telgrafla tebrik eden Soma Komutanı Hulusi Beye teşekkür telgrafı çekilmesi kararlaştırıldı.

Madde 22- Hareketi Milliye Reddi ilhak Heyeti adına hazırlanacak olan mühürlerin tek çeşit hâlinde Heyeti Merkeziye tarafından yaptırılarak, mahallerine gönderilmesi kabul edildi.

Madde 23- Her kaza heyeti, göndereceği gerek komutan ve gerekse askerlere birer belge verecektir. Böylece komutanlar, millî orduya dâhil olacak olan subay ve askerlerden belgesiz olanları kabul etmeyecek, bu belgelerde almış oldukları eşya ve paranın miktarı yazılmış olacaktır.

Madde 24- Heyeti Merkeziye'nin hesapları ve işlemlerini yürütmek için yeterli miktarda kâtip ve sayman görevlendirilmesi ve bunlara verilecek maaşların miktarının belirlenmesi hususu Heyeti Merkeziye'nin yetkileri çerçevesindedir.

Madde 25- Ahali elinde bulunan silâhların toplanması esas olarak kabul edilmiştir. Yalnız bazı bölgelerin önemine binaen bu hususta yapılacak icraat ora hareketi milliye heyetlerinin idare ve icraatına bırakılmıştır.

Madde 26- Yunanlarla hiçbir surette görüşme yapılmaması uygun görülmüştür.

Madde 27- Yunanları memleketimizin her tarafından atıncaya kadar savaşa devam etmek en birinci görev olarak kabul edilmiştir.

Madde 28- Vatanî göreve davet edilip de gitmemek için firar edenlerle, cep-heden firar edenlerin ailelerine dokunulmamak şartıyla kendileri memleket dışına çıkarılacak ve mümkün olursa Yunan tarafına gönderilecektir.

Madde 29- Kongre Eylül başlarında 100 kişilik olmak ve her bölgenin vereceği paranın yüzdesi oranında üye ile katılmak üzere tekrar toplanacaktır.

EK-2: ALAŞEHİR KONGRESİNDE DİĞER İSMİYLE ALAŞEHİR HAREKÂTI MİLLİYE VE REDDİ İLHAK BÜYÜK KONGRESİNDE ALINAN KARARLAR

Madde 1- Kongrede isimleri aşağıda yazılı murahhaslar bulunmuştur:

Alaşehir Murahhası Belediye Başkanı Galip Bey, Alaşehir Murahhası ve Kongre Kâtibi Ömer Bey, Alaşehir Murahhası Akif Bey, Alaşehir Murahhası Cevdet Bey, Alaşehir Murahhası Nazmi Bey, Alaşehir Murahhası Hacı Ali Bey, Alaşehir Murahhası ve Kuvayı Milliye Komutanı Mustafa Bey, Eşme Murahhası Müftü Hacı Nazif Efendi, Eşme Murahhası Belediye Başkanı Yunus Efendi, İnegöl Murahhası Ethem Efendi, İnegöl Murahhası Mazlum Bey, Ödemiş Birgi Murahhası Salih Vecdi Bey, Ödemiş Birgi Murahhası İsmail Hakkı Efendi, Ödemiş Geles Murahhası İbrahim Ethem Efendi, Ödemiş Geles Murahhası Ali Efendi, Ödemiş Kaymakçı Murahhası Mehmet Ağa, Ödemiş Bozdağ Cephe Murahhası Postlu Mestan Efe, Akhisar Cephe Murahhası Süleyman Efendi, Ayvalık Cephe Murahhası Hacı Ali Bey, Ayvalık Cephe Murahhası Mustafa Bey, Aydın ve Denizli Murahhası Şükrü Bey, Aydın ve Denizli Murahhası Tahir Bey, Balıkesir Murahhası ve Kongre Başkanı Hacim Muhittin Bey, Balıkesir Heyeti Merkeziye Murahhası Akhisar Belediye Başkanı Kâmil Efendi, Balıkesir Murahhası ve Kongre Kâtibi Müftü-zade Abdülgaffur Efendi, Buldan Murahhası Hattatzade Mehmet Efendi, Demirci Murahhası Müderris Mustafa Efendi, Sarayköy Murahhası Müftü Ahmet Şükrü Efendi, Soma Cephe Murahhası Refet Efendi, Sındırgı Murahhası ve Akhisar Cephe Komutanı İzmirli Ethem Bey, Salihli Murahhası eski Müftü Mehmet Lütfi Efendi, Salihli Murahhası Eski Kadı Zahit Molla Bey, Uşak Murahhası İbrahim Bey, Kasaba Murahhası Süleyman Bey, Kula Murahhası Raşit Efendi, Kula Murahhası Hacı Fehmi Bey, Afyonkarahisar Murahhası Fakir Bey, Afyonkarahisar Murahhası Haydar Bey, Afyonkarahisar Murahhası Ahmet Efendi, Gördes Murahhası eski Müftü İsmail Hakkı Efendi, Manisa Murahhası Bahri Bey, Manisa Murahhası Süleyman Bey, Manisa Murahhası Ramazan Bey, Nazilli Murahhası İlhami Bey, Nazilli Murahhası Ali Enver Bey

Madde 2- Kongre görüşmeleri devam ettiği müddetçe başkanlığa Balıkesir Heyeti Merkeziye Murahhası Hacim Muhittin ve başkan yardımcılığına Alaşehir

Kuvayı Milliye Komutanı Hüseyin Paşazade Mustafa ve Uşak Murahhası İbrahim Bey ve efendiler ve kongre kâtipliğine de Alaşehir Murahhası Ethem Beyzade Ömer Beyle Balıkesir Murahhası Müftüzade Abdülgaffur Efendi seçilmişlerdir.

Madde 3- Kongre ilk toplantısını yaptığı Alaşehir eşrafından Mustafa Beyin salonunu, Hareketi Milliye Redd- İlhak'ın tarihî bir hatırası olarak kaydeder.

Madde 4- Büyük kongreye atfen bütün Hareketi Milliye-Reddi İlhak Heyet ve cepheleri Osmanlı hilâfet ve saltanatına tam bir sadakatle bağlıdır.

Madde 5- Hareketi Milliye'nin yegâne amacı; 1500 seneden fazla bir zamandan beri Türk ve İslâm olan sevgili memleketlerimizden, ırkımızın düşmanı olan Yunanların atılmasından ibaret olduğuna göre, vatan tehlikesi karşısında yekvücut olarak birleşen kardeşler tarafından her türlü parti ihtirasıyla diğer politik görüş ve hislerin reddedilmesi kongrece kesin olarak kabul edilmiştir.

Madde 6- Hareketi Milliye-Reddi İlhak, bu gayeye yönelik millî hareketi düzenli teşkilâtla yaptığı gibi, gerekirse bundan sonra da aynı şekilde yapmayı kabul ettiğinden eşkıyalığa neden olacak çeteciliği nefretle reddeder.

Madde 7- Balıkesir Kongresi'nce kabul edilen Hareketi Milliye-Reddi ilhak ismi Alaşehir Büyük Kongresi'nce de aynen kabul edilmiştir.

Madde 8- Millî harp harekâtı devam ettiği müddetçe, Alaşehir Kongresi de millî, genel seferberliği kabul eder. Fakat çeşitli bölge ve cephelerde şimdiye kadar tatbik edilen usuller olduğu gibi bırakılacak ve hareketi milliye heyetleri gerek görülen doğumluları silâh altına alacaklardır.

Madde 9- Kongrenin toplanma amacının en önemli nedenlerinden birisi de; Yunan mezalim ve cinayetlerini araştırıp bir rapor hâlinde, İzmir'deki karma tahkikat komisyonuna bildirmeyi ve bu raporu tahkikat komisyonunun başkanlığında bulunan İngiliz Generali Milne'e göndermeyi kabul etmiştir.

Madde 10- Kongre toplanma amacını; padişaha arz etmeye ve Sadarete göndermeye karar vermiştir.

Madde 11- Kongrenin toplanma amacı hakkında dünya kamuoyuna bir beyanname yayınlanması kararlaştırılmıştır.

Madde 12- “Hareketi Milliye-Reddi İlhak Heyetleriyle Heyeti Merkeziye’-lerinin Oluşturulma Şekli ve Görev Bölümü Yönergesi”Alaşehir Kongresinde genel olarak kabul edilmiştir.

Madde 13- İlişikteki yönergede görüleceği üzere; Alaşehir ve civarında bir çalışma bölgesi kabul edilerek burada ayrıca yedi kişilik bir heyeti merkeziye teşkiline karar verilmiştir.

Madde 14- Denizli, Nazilli tarafları da bir çalışma bölgesi olarak kabul edildiğinden orada da bir Heyeti Milliyeyi Merkeziye teşkiline karar verilmiştir.

Madde 15- Özel yönergesine uygun olarak, Heyeti Merkeziye’lerin heyetin özü olarak merkezi Alaşehir'de olmak üzere ve üçü Heyeti Merkeziye’lerce seçilen birisi de dışardan olmak üzere Encümeni Müdiran adıyla bir heyet teşkil olunacaktır.

Madde 16- Kaza menzil müfettişlikleri ve heyeti merkeziyeler ile genel merkez mühürlerinin Balıkesir Kongresi'nce kabul edilen tarzda ve tek çeşit olarak yaptırılması kararlaştırılmıştır.

Madde 17- Kongreyi tebrik eden Balıkesir Heyeti Merkeziye’sine ve Aydın Kuvayı Milliye Komutanı Hacı Şükrü Beye teşekkür edilmesi kararlaştırılmıştır.

Madde 18- Yunanların işgal ettikleri bölgelerde yaptıkları mezalim hakkında genel bir rapor hazırlanarak İzmir'deki Karma Tahkikat Komisyonuna gönderilmesi kabul edilmiştir.

Madde 19- Zahrenin İzmir'e serbestçe gönderilmesi, yasaklanmasının birlikte düşünülmesiyle yasaklanmasında hiçbir fayda olmayacağı gibi aksine suiistimale neden olacağına kongrece kanaat getirildiğinden Hareketi Milliye’nin bu konuyla ilgilenmesi uygun görüldü. Mahallî idare ve belediyelerinin alacakları kararlara doğal olarak müdahale edilemez.

Madde 20- Millî savaşta şehit olanların aileleriyle, yaralananlara gerekli yardım yapılması esas kabul edilmiş, fakat yardımın yapılış oranının tespiti mümkün olmamakla birlikte, yardımın belirli miktarda yapılması Hareketi Milliye’nin vatan sevgisinin değerini azaltacağından, hediye miktarının belirlenmesi komutanlarla millî heyetlerinin ortak kararına bırakılmıştır.

Madde 21- Bir cepheden firar veya herhangi bir sebeple ayrılanların diğer cephelere kabulü ancak buldukları bölgelerin komutan veya heyetlerinin iznine bağlıdır.

Madde 22- Millî savaş devam ettiği müddetçe Yunanlarla hiçbir şekilde görüşülmemesi kabul olunmuştur.

Madde 23- Yunanları memleketimizden tamamen atıncaya kadar millî savaşa devam edilmesi, Hareketi Milliye'ye atfen kongrece esas olarak kabul edilmiştir.

Madde 24- Kongre görüşmelerinin sonunda alınan kararların özetinin padişaha telgrafla arz edilmesi ve İtilâf devletleri temsilcilerine telgraf yazılması kararlaştırılmıştır.

Madde 25- Cephedeki görevlilerin savaş hattı gerilerinde görevi olmadan silâhlı olarak dolaşmaları kesinlikle yasaktır.

Madde 26- Nakliye ücretlerinin düşürülmesi ve nakliyatta kolaylık gösterilmesi için demir yolu kumpanyası nezdinde gerekti girişimlerde bulunulması hakkında karar verildi.

ÖZGEÇMİŞ

Oğuz GÜLCAN 1965 yılında İzmir’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini sırası ile Van, İzmir ve Ankara’da tamamlamıştır. 1979 senesinde girmiş olduğu Işıklar Askeri Lisesi’nden 1983 yılında mezun olmuş, aynı yıl Kara Harp Okulu öğrenimine başlamıştır.

Kara Harp Okulu’ndan 1987 yılında İstihkam Subayı olarak mezun olan Oğuz GÜLCAN, 1987–1988 yılları arasında İstihkam Okulu’nda sınıf ve branş eğitimi görmüştür. Çeşitli Kıt’a ve Kurumlarda Birlik Komutanlığı ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Oğuz GÜLCAN evli ve iki çocuk babası olup İngilizce ve Fransızca bilmektedir.